

ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՅՐԱՄՈՒՏԻ ՅՈՒԲԵՐ

ԹՈՐՈՒԹՅՈՒՆ, 2016

Krikor Hotoyan

MAYRAMOUDI TSOLKER

Printed and bound in Canada by:

THE RELIABLE PRINTER

Zohrab Sarkissian
Unit 6 - 366 Bloor St. East,
Toronto, ON M4W 1H4
Canada

T: 416 792-9394

F: 416 733- 9001

Email: info@thereliableprinter.com

www.thereliableprinter.com

ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

**ՄԱՅՐԱՄՈՒՏԻ
ՑՈՒՔԵՐ**

ԹՈՐՈՆԹՕ
2016

Այս հատորին մեկենասությունը
սիրով սրանձնեցին աղջիկս՝
Անի Նոթոյեան-Ժոլի
ամուսինը՝ Մայքըլ Ժոլի
և թոռներս՝
Քրիստափորը և Սյրեփան-Արմէնը:

Նազար շնորհակալություն իրենց ազգային և
ծնողաւեր ոգիին:

ԳՐԻԳՈՐ ՆՈԹՈՅԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

- Սրտագին շնորհակալություն Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ նախկին հովիւ, ապա Առաջնորդական Տեղապահ եւ Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Մեղրիկ Ս. Եպիսկոպոս Բարիքեանին, ինծի հանդէպ իր ցոյց տուած մտերիմ եւ հայրական վերաբերումին, հրատարակած կարգ մը գիրքերուս յառաջաբան գրելուն, շնորհահանդէս կազմակերպելով՝ գրական աշխատանքս քաջալերելուն, մանաւանդ եկեղեցւոյ «Շողակաթ» ամսագրին մէջ իմ պատմուածքներս հրատարակելուն եւ խմբագրութեան անդամ նշանակելուն համար:

- Սրտագին շնորհակալութիւններ նաեւ եկեղեցւոյ նախկին երկու հովիւներուն՝ առաջին հովիւ Հոգեշնորհ Տէր Խաժակ Վրդ. Յակոբեանին (ապագային՝ Ծայրագոյն Վարդապետ, Եպիսկոպոս, Գանատայի Թեմի Առաջնորդ, Արքեպիսկոպոս), եկեղեցւոյ շինութեան առաջին օրերէն սկսեալ որպէս հոգաբարձու իր հետ հոգեւոր գործակցութեան երկարամեայ աշխատանքներուն համար: Եկեղեցւոյ երկրորդ հովիւ՝ Հոգեշնորհ Տէր Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեանին (ապագային Եպիսկոպոս, Առաջնորդ, Լիբանանի Հայոց Թեմի), որուն հետ 8 տարիներու իր պաշտօնավարութեան շրջանին եղբայրական յարաբերութիւններով եւ գործակցութեամբ օգտակար եղանք եկեղեցւոյ բարեգարդութեան աշխատանքներուն:

- Շնորհակալութիւն հրատարակած գիրքերուս մեծ մասին կողքերը իր արուեստագէտի տաղանդով գեղեցկացուցած իմ սիրելի եւ անկեղծ ընկերոջս՝ Յակոբ ճանապագեանին եւ իր ընտանիքի անդամներուն:

- Սոյն գիրքիս տպագրութիւնը ընկերական եւ բարեկամական մօտեցումով եւ ճաշակով կատարող ընկեր Ջօհրապ Սարգիսեանին:

- Սոյն գիրքիս գրաշարութիւնը եւ էջադրումը կատարող հայերէնագէտ եւ գրական տաղանդով օժտուած ընկերոջս՝ Պր. Եփրեմ Թորճեանին:

• Գրական աշխատանքներս միշտ քաջալերող եւ գնահատող սիրելի կնոջս՝ Շաքէին եւ անդրանիկ զաւակիս՝ Անդրանիկին:

• Իմ հրատարակած ութ գիրքերուս եօթին հովանաւոր (մեկեմաս) դուստրիս եւ ընտանիքին՝ Անի Զոթոյեան-Ժուլիին, իր անուսինին՝ Մայքըլ Ժուլիին եւ թոռներուս՝ Քրիստափորին եւ Ստեփան-Արմէնին:

• Զրատարակած գիրքերս եւ յօդուածներս միշտ գնահատող արժանաւոր եկեղեցական, մտաւորական եւ գրող (այժմ հանգուցեալ) Արժանապատիւ Տէր Արմէն Աւագ Քինյ. Իշխանեանին եւ երէցկին Շաքէին:

• Պէյրուքի «Դիտակ» ամսագրի հրատարակիչ, խմբագրապետ Աէմ Բագուպեանին:

• Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրապետ, հայ լեզուի եւ գրականութեան նուիրուած գրող Պր. Ռոպէր Զատտէճեանին:

• Իմ գրական աշխատանքներս եւ հրատարակութիւններս միշտ քաջալերող եւ գնահատող՝ դաստիարակ, գիտնական, ճարտարագէտ եւ գրող, բազմաթիւ գիրքերու հեղինակ, մտաւորական Պր. Կարպիս Արմէնին:

• Մի քանի գիրքերուս յառաջաբանը գրող՝ մտաւորական, գրող, հրատարակիչ, խմբագիր եւ հասարակական գործիչ ընկեր Արմէն Տօնոյեանին:

• Սփիւռքի եւ Զայաստանի ինծի մտերիմ եւ հարազատ գրողներ Սասուն Գրիգորեանին, բժիշկ-գրող Սարգիս Տօնոյեանին, գնդապետ Տոքթ.-Փրոֆեսոր Արմենակ Մանուկեանին, ժեներալ-բանաստեղծ Սամուէլ Սաֆարեանին, Զայաստան-Սփիւռք «Կամուրջ» ծրագրի պատասխանատու Տիկ. Աննա Սահակեանին, բանաստեղծուհի հրապարակագիր Ռուզան Ասատրեանին, բանաստեղծուհի Խանդուք Զուռնաճեանին, բանաստեղծուհի Լիլիթին, մեր շատ սիրելի հոգեզաւակին՝ բանաստեղծ, տնտեսագէտ, Տոքթ.-Փրոֆեսոր Թաթուլ Մանասէրեանին եւ ընտանիքին, բանաստեղծ Յովիկ Զովէեանին, բանաստեղծ Ռազմիկ Դաւոյեանին, վախճանեալ Գերշ. Կորիւն Ս. Արք. Պապեանին, վախճանեալ Արժ. Տ. Արմէն Ա. Քինյ. Իշխանեանին, Գա-

լուստ եւ Յասմիկ Պապեաններուն, երաժշտագէտ-խմբավար-ուսուցիչ Սարգիս Յամպոյեանին, երաժիշտ-երգիչ Անահիտ Կուտուզեանին, մտաւորական, հրապարակագիր, գրող Վրէժ-Արմէն Արթինեանին, հանգուցեալ մտաւորական, գրող Վարդգէս Սինանեանին, շնորհահանդէսներուն գիրքս ներկայացնող գրող, պատմաբան Յակոբ Ալթունեանին, գրող, խմբագիր, հեղինակ Բաբգէն Թօփճեանին, Պէյրուբէն՝ բանաստեղծ Խաչիկ Տէտէեանին, Բաբգէն Սասունիին, երգչուհի Վարսենիկ Փափագեանին, գրող Սամուէլ Սկրտիչեանին, մտաւորական, գրող Տոքթ. Օհան Թապաքեանին, մտաւորական Տոքթ. Վազգէն Տէր Գալուստեանին, գրող, հրատարակիչ, հեղինակ հայրենակիցիս՝ Մարէն Տօնոյեան-Գարալեանին, մտաւորական, միշտ զիս քաջալերող եւ գնահատող Խաչիկ Թաշճեանին, «Ազդակ»ի գիրքերու գրախօսող, տաղանդաւոր բանաստեղծ՝ հանգուցեալ Յակոբ Մանուկեանին, Յայաստանէն՝ Գրողներու Միութեան հանգուցեալ նախագահ Լեւոն Անանեանին, Յայաստանի Գրողներու Միութեան պաշտօնաթերթի՝ «Նոր Դար» պարբերականի խմբագրապետ Աբգար Ափինեանին, սիրելի բարեկամիս՝ տաղանդաւոր բանաստեղծ հանգուցեալ Լուսինիկ Դուրեանին, տաղանդաւոր եւ սիրուած գրող, բանաստեղծ, արծակագիր Յրաչեայ Մաթոսեանին, երաժիշտ Գրիգոր Փիտէճեանին, տաղանդաւոր երաժշտագէտ, խմբավար՝ հանգուցեալ Էդիկ Յովսէփեանին, միութենական ընկերոջս՝ բանաստեղծ Ռուբէն Մնացականեանին, հայրենակից բարեկամիս՝ Լոս Անճելըսէն Յայկ Յակոբեանին, գրող, բանաստեղծ, թատերագիր Դոկտ. Յրանդ Մարգարեանին, Լոս Անճելըսէն՝ մտաւորական, ասնունքի վարպետ Խաչիկ Թաշճեանին, Աւստրալիայէն՝ Արժ. Տ. Նորայր Ա. Քինյ. Բաթանեանին, Սան Ֆրանչիսկոյէն՝ մտաւորական, գրական եւ միութենական գործիչ, բարերար Եղուարդ Մարլեանին, Տիկ. Սալբի Կարապետեանին եւ ընտանիքին, գրականութիւնս քաջալերող ընկեր Վազգէն Թերզեանին, Գերյարգելի Եղիա Ծ. Վրդ. Գիրէջեանին, Գերաշնորհ Վարուժան Ս. Արք. Յերկելեանին, Սուրիոյ Յալէպի Թեմի բարեջան Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Շահան Ս. Արք. Սարգիսեանին, Կիպրոսէն՝ Գերաշնորհ

Տ. Նարեկ Ա. Արք. Ալիեմեդեանին, Իրանէն՝ Թեհրանի Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Սեպուհ Ա. Արք. Սարգիսեանին, Սոնթրէալէն՝ Գերաշնորհ Տ. Սուրէն Ա. Արք. Քաթարոյեանին, հանգուցեալ Սարգիս Ղազարեանին եւ եղբօրը՝ Շանթ Ղազարեանին, Թորոնթոյէն՝ մամուլի շնորհալի թղթակից Յարութիւն Դերձակեանին, Համազգայինի 45 տարուան գործունէութիւնը պարփակող գիրքի հեղինակ ընկեր ժիրայր Փօլ-Փիթըրին, վաստակաւոր եկեղեցական Վեր. Եսայի Սարմազեանին, նոյնպէս վաստակաւոր եկեղեցական Վեր. Յովհաննէս Սարմազեանին, Նիւ Եորքէն՝ երաժշտագէտ, խմբավար Արսէն Սայրեանին, շնորհալի քաղաքական մեկնաբան Մեթր Պարգեւ Դաւիթեանին, Յակոբ Մուզէնեանին, գրականութիւնս միշտ գնահատող եւ առողջութեանս դեղերով հսկող դեղագործ Սարգիս Պալեանին, Տոքթ. Հրաչ Գաւազանճեանին, այժմ Հայաստան հաստատուած Տէր եւ Տիկ. Սարգար եւ Էլիզ Շարապխանեաններուն, «Հորիզոն» շաբաթաթերթի վարիչ-խմբագիր Վահագն Գարազաշեանին եւ «Հորիզոն»ի աշխատակազմին, մտաւորական, դաստիարակ Կարօ Պետրոսեանին, արուեստագէտ Արա Տէր Յարութիւնեանին, «Թորոնթօհայ» թերթի խմբագիր Կարին Սաղտճեանին, Գերաշնորհ Տէր Օշական Արք. Չոլոյեանին, ընկեր Սիեր Առաքելեանին, Բարեշնորհ Մանուէլ Շեհիրեանին, Տիկ. Պերճուհի Սիմոնեանին, հանգուցեալ ընկեր Կարօ Փաշայեանին, Տիկ. Արմիկ Սաֆարեանին, Պր. Վարդան Վարդանեանին, Արժ. Տ. Հրայր Ա. Քհնյ. Նիկոլեանին, Տիկ. Սիւզի Գալթակեանին, հանգուցեալ գրող Յակոբ Արսլանեանին եւ տիկնոջ՝ Աղանիին, ընկեր Զաւէն Սարգիսեանին, ընկեր Ժան Մոմճեանին, Տիկ. Սիրվարդ Սիքայելեանին, Սոնթրէալէն՝ երաժշտագէտ, երգիչ Կարօ Նշանեանին, Հ. Օ. Մ.-ի վարժարանի տնօրէն Արմէն Մարտիրոսեանին, բանաստեղծ Ժագ Յակոբեանին, Տոքթ. Վաչէ Քերմէթլեանին, Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր եւ Սոնա Յովհաննէսեաններուն, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հովիւներ Գերապատիւ Տէր Գեղարդ Ծ. Վրդ. Քիւսպէրեանին եւ Արժ. Տ. Կոմիտաս Ա. Քհնյ. Փանոսեանին:

- Շնորհակալութիւն նաեւ անոնց, որոնց անունները չգրուեցան հոս՝ մոռացութեան հետեւեանքով:

ՆԵՂԻՆԱԿԻՆ ԿՈՂՄԷ

Փառք կու տամ Աստուծոյ եւ մեր Փրկչին՝ Յիսուս Քրիստոսին, որ ինձի առողջութիւն եւ կեանք ընծայեց, որ մանկութիւն չունենալով հանդերձ, դպրոցական եւ պատանեկան տարիքէ սկսեալ սիրած եմ եւ հետեւած հայ գրականութեան եւ այդ տարիներուն որպէս սկսնակ գրող գրած եմ բանաստեղծութիւններ, պատմուածքներ, ուսումնասիրութիւններ, յօդուածներ եւ թղթակցութիւններ՝ Գրիգոր Վարդգէս, Գրիգոր Սասունցի, Գրիգոր Գրիգորեան, Գրիգոր Ղազարեան եւ այլ գրական անուններով, տըպուած՝ «Արեւելք» օրաթերթին, «Ազդակ» օրաթերթին, «Նոր Կեանք» շաբաթաթերթին, «Մեր Կեանքը» կիրակնօրեայ դպրոցներու ամսաթերթին, «Կանթեղ» պարբերաթերթին, «Դիտակ» ամսաթերթին, «Չայրենիք» օրաթերթին եւ շաբաթաթերթին, «Ասպարէզ» օրաթերթին, «Յորիզոն» շաբաթաթերթին, «Լոյս» ամսաթերթին, ինչպէս նաեւ հայաստանեան բազմաթիւ թերթերու եւ պարբերաթերթերու մէջ:

Չրատարակած եմ եօթը գիրքեր՝ բանաստեղծութիւններ, պատմուածքներ, ուսումնասիրութիւններ, յօդուածներ եւ թղթակցութիւններ, որոնց գրախօսականները կատարուեցան Սփիւռքի եւ Չայաստանի մէջ:

Ութերորդ այս հրատարակութիւնը՝ «Մայրամուտի Ցոլքեր» խորագրով, 90 տարեկանի դմներուն հասած իմ կեանքիս եւ հրատարակութիւններուս վերջինը ըլլալու դատապարտուած է, որովհետեւ ժամանակը եւ ներկայ առողջական կացութիւնս այդ կը պարտադրեն:

Շնորհակալ եմ ընթերցողներուս, որոնցմէ շատեր գրաւոր եւ բերանացի իրենց գովասանքը յայտնած են, քաջալերելով գրութիւններուս ազգային, հայրենասիրական եւ Աստուածահաճոյ ոգին, ինչպէս նաեւ բարոյական ու դաստիարակչական բովանդակութիւնը:

Որպէսզի իմ գրական ու կրօնական կեանքիս մասին եւ չանդրադառնամ, յարմար տեսայ «Ճանապարհ» գիրքիս հրատարակութեան առթիւ՝ 2 Փետրուար 2008-ին կատարուած շնորհահանդէսին խօսուած ճառերուն մթնոլոր-

տէն ներշնչուած իմ սիրելի ընկերոջս, բարեկամիս եւ «որդիիս»՝ Սարգիս Ղազարեանի հետեւեալ գրութիւնը մէջբերել, որ լոյս տեսած է «Հորիզոն» շաբաթաթերթի 25 Փետրուար 2008-ի թիւին մէջ, ուր գրողը կ'անդրադառնայ գրող Գրիգոր Հոթոյեանի կրթութեան, գրականութեան եւ ազգային ու հայրենասիրական ոգիին եւ գործունէութեան:

ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

Սփիւռքի մէջ կան գրական, մշակութային եւ հասարակական գործիչներ, որոնք միայն ու միայն կը ծառայեն իրենց ազգանուէր ուխտին, նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան, Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի տարածքային, լեզուական ու գաղափարական միասնութեան:

Անոնցմէ է բանաստեղծ, արձակագիր, դաստիարակ, լրագրող, հրապարակախօս, ազգագրագէտ, արմատներով սասունցի Գրիգոր Հոթոյեանը:

Ո՞վ է Գրիգոր Հոթոյեան:

Գրիգոր Հոթոյեան գլխազիր հայ մըն է: Հայ ըլլալը էութիւն է իր գոյութեան եւ անհուն հայրենասիրութենէ մը բխող իր լաւատես հաւատքը անընկճելի է:

Անցած է կեանքի տառապանքի բոլոր ուղիներէն ու հասած է յարգելի դիրքի մը՝ բնաւ չկորսնցնելու հաւատքով իր հայու ոգին եւ բնաւ չհեռանալով հայութեան եւ հայ գրականութեան սէրերէն:

Գրիգոր Հոթոյեան միշտ ըսելիք ունի, լեզուն տոկուն է, ճիշդ, յաճախ բաբախուն, սովորաբար պատկերաւոր:

Ծնած է 5 Օգոստոս 1927-ին, Հալէպ, Սուրիա:

1941-ին աւարտած է Հալէպի Նոր Գիւղ թաղամասի Ազգային Սահակեան երկսեռ վարժարանը:

Համաշխարհային Բ. Պատերազմի ընթացքին՝ 1943-ին զինուորագրուած է Ֆրանսական բանակին եւ արձակուած 1946-ին՝ ենթասպայի աստիճանով:

Գրաշարութիւն սորված է Հալէպի Ուսուցչական Միութեան «Սեւան» տպարանին մէջ: Ապա որպէս գրաշար, սրբագրիչ եւ աշխատակից մաս կազմած է «Արեւելք» օրաթերթի անձնակազմին:

Տնօրէնութեան պաշտօն վարած է 1950-1951 տարեշրջանին Սուրիոյ Ռազգա քաղաքի ազգային վարժարանէն ներս, ուր նոյն շրջանին հիմնած է կիրականօրեայ դպրոց ու վարած տեսուչի պաշտօն:

1946-էն 1975 պաշտօնավարած է իբրեւ ուսուցիչ եւ տեսուչ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կիրականօրեայ դպրոցներուն մէջ եւ արժանացած՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ի օրհնութեան եւ զնահատանքի գիրին:

1984-ին Թորոնթոյի մէջ վարած է Հայ Օգնութեան Միութեան ամառնային վարժարանի տնօրէնութիւնը:

Մինչեւ Գանատա Հաստատուիլը՝ 1975, իբր ելեկտրագէտ աշխատած է Սուրիոյ ու Լիբանանի զանազան ընկերութիւններէ ներս:

Գանատա Հաստատուելէն ետք, Թորոնթոյի ՀՅԴ «Սողոմոն Թէհլիրեան» կոմիտէի կողմէ նշանակուած է պաշտօնական թղթակից «Հայրենիք» օրաթերթին, ապա՝ Գանատայի Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի օրկան «Հորիզոն» շաբաթաթերթին, նոյն ժամանակ վարելով ներկայացուցիչի պաշտօն «Ազդակ-Շաբաթօրեակ»ի, «Դրօշակ»ի, «Բագին»ի, Հայաստանի «Ազատամարտ»ի եւ «Երկիր» օրաթերթերուն:

Երեք շրջան վարած է Համազգայինի Թորոնթոյի մասնաճիւղի վարչութեան ատենապետութեան պաշտօնը եւ երեք շրջան՝ Համազգայինի Գանատայի շրջանային վարչութեան փոխ-ատենապետի եւ ատենադպրութեան պաշտօնները:

Երեք շրջան մաս կազմած է Թորոնթոյի Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան՝ իբրեւ ատենադպիր: Եկեղեցւոյ իր ծա-

ուայութեան համար արժանացած է Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան եւ Գանատայի Թեմի Առաջնորդարանի օրհնութեան ու գնահատանքի պաշտօնական գիրին, ձեռամբ Առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի (այժմ վախճանեալ):

1977-1987 ստանձնած է Թորոնթոյի Հայ Կեդրոնի «Լրատու» պաշտօնաթերթի խմբագրութիւնը շուրջ տասը տարի եւ եօթը տարի վարած է «Հայ Կեդրոնի Ձայն»ի հեռաձայնային լուրերու յայտագիրը՝ որպէս խմբագիր եւ խօսնակ:

Գրիգոր Հոթոյեան իր հայերէնի հմտութիւնը ձեռք բերած է ինքնաշխատութեամբ, հետեւած է հայագիտական դասընթացներու, քաջալերուած՝ որպէս գրող դաստիարակուած է հայ գրագէտներ Անդրանիկ Ծառուկեանի, Սիմոն Սիմոնեանի, Եդուարդ Պոյաճեանի, Արմէն Անոյշի (Մարաշլեան), Մինաս Թէօլէօլեանի, Կարօ Սասունիի, Շաւարշ Միսաքեանի, եւ որպէս դաշնակցական՝ 1946-էն ի վեր դաշնակցական գործիչներ Հրաչ Փափագեանի, Միհրան Հերարդեանի, Լուտեր Մասպանաճեանի, Յարութիւն Չազրբեանի, հերոսածին Դրոյի եւ սասունցի Ֆետայիներու շունչին տակ եւ ուխտած է ծառայել հայ ազգին, դառնալով ուխտեալ դաշնակցական, միշտ մնալով գրականութեան պատնէշին վրայ աւելի քան 60 տարիներ:

Իր բանաստեղծութիւնները, յօդուածներն ու պատմուածքները լոյս տեսած են Սփիւռքի գանազան թերթերու մէջ:

Իր բանաստեղծութեան առաջին հատորը՝ «Սիրտը Ափին Մէջ» լոյս տեսած է Թորոնթօ, 1987-ին, ապա, 2002-ին՝ «Նուիրում» հատորը, 2004-ին՝ «Ի Խնդիր Բարոյական Ճշմարտութեան» եւ 2007-ին՝ «Ճանապարհ» ծաւալուն հատորը՝ 874 էջ:

«Ճանապարհ» ծաւալուն հատորը չեմ կրնար որեւէ ձեռով վերլուծել, սակայն իբր արխիւային հրատարակութիւն՝ մեծ է անոր դերն ու արժէքն հայ գաղութներու կեանքին մէջ: Հոն հայ ընթերցողը կամ պատմաբանը կը գտնէ ու կը սուզուի պատմութեան գիրկը, գտնելով ազ-

բիւրը Թորոնթոյի հայ գաղութին, պատմական, ազգային, կրօնական, գաղափարական, մշակութային կեանքին, ինչպէս նաեւ Միջին Արեւելքի գաղութային կեանքին, ուր մասնակից կը դառնան գաղութներու պատմութեան դէպքերուն:

Մասնակցած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան համահայկական Ա. եւ Բ. (2002, 2004) համաժողովներուն:

2005-ին ան արժանացած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանին, ձեռամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին: 2004-ին՝ իր գործունէութեան 60-ամեակին առթիւ՝ Հայաստանի Գրողներու Միութեան շնորհագիրին եւ Միջազգային Ռազմածովագիրներու Միութեան անդամակցութեան շնորհագիրին, իսկ 2001-ին՝ Հայաստանի Գրողներու Միութեան «Գրական Վաստակ» ոսկեայ մետալին:

Ան ամուսնացած է Շաքէին հետ եւ ունի երկու զաւակ՝ Անի եւ Անդրանիկ:

Գրիչդ դաւար, ընկեր Հոթոյեան:

ՍԱԳՕ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԳՐՈՂԻ ԿԵԱՆՔԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔ Է

Մեծայարգ եւ սիրելի Պրն. Հոթոյեան, շնորհակալութեամբ ստացայ նոր գիրքդ՝ «Եօթներորդ Հանգրուան» հատորը՝ նրա անստիւս շուքով խօսքերովդ մակագրուած, որը շոյեց անձս: Սակայն ձեր տաղանդի ուժով եւ վարպետութեամբ դուք ինձ ստիպեցիք այս անգամ եւս հետեւիլ ձեր հոգեկան աշխարհին:

Ճանապարհորդութեանդ եօթներորդ հանգրուանը ճանապարհորդութիւն է դէպի անիմանալին, ես, այնուամենայնիւ մտնելով ձեր՝ գրողի աշխարհը, մուտք գործեցի նաեւ իմանալի ոլորտները: Գիրքդ կարգացի մէկ շունչով, որը աչքի կ'իյնար բազմաթեմայնութեամբ, կերպարներու այլազան բնոյթով եւ անոնց համապատասխան տարբեր ոճերով: Անոր բազմաթեմայնութիւնը կը բացատրուի գրողի, բանաստեղծի հոգեկան աշխարհի հարստութեամբ:

Գիրքիդ յառաջաբանին մէջ հետեւեալ միտքը կ'արտայայտէ Տէր Մեղրիկ Սրբազան Եպիսկոպոս Բարեքեան.

«Պրն. Հոթոյեան իր այս հատորով մեզի կը ներկայանայ դարձեալ բարոյական արժէքներով, քրիստոնէական սկզբունքով եւ ազգային արժանապատուութեամբ գեղուն սրտով մը, որովհետեւ Գրիգոր Հոթոյեան կը նշանակէ՝ բարոյական արժէքներով եւ սկզբունքներով առկուն խորհուրդ»:

Պրն. Հոթոյեան, այդ առանձնայատկութիւնդ գրաւեց նաեւ իմ ուշադրութիւնը ընթերցման ժամանակ: Իմ կարծիքով, ձեր բոլոր գրութիւններուն մէջ, ըլլայ ան պատմութիւններ, յօդուածներ, բանաստեղծութիւններ, տարբեր գրութիւններ, ի սկզբանէ գրուած է հոն ինչ-որ հոթոյեանական խորհուրդ: Այսպէս օրինակ՝ ձեր պատմուածքները մարդկային խորհուրդներու փոխանցման միջոց է, քանզի ընթերցողի մտքին կը ներշնչէ համակրելի, գրաւիչ եւ զօրաւոր մտածողութիւն մը, ներթափանց եւ մտերմիկ, որոնց մէջ դուք կըրցած էք խորհուրդները արտայայտել ճշգրտօրէն, հարազատօրէն եւ պարզօրէն, անոնք մնայուն արժէք ունեցող բարոյական դաս մը կը պարունակեն,

կարդացողին սրտին կը խօսին եւ անոր յիշողութեան կը փակ-
չին դիւրութեամբ: Եւ այդ հիւսուած պատմութիւններուն մէջ
բազմաթիւ են այն էջերը, ուր բնորոշ է հերոսի կամ հեղինակի
դրական ու սրտակից վերաբերմունքը:

Այդպէս կը հնչեն ինձ համար նաեւ ձեր բոլոր բանաստեղ-
ծութիւնները: Գործերուդ մէջ կայ նաեւ թիւերու պոեզիա՝ 215-
ամեայ, 50-ամեայ յոբելեան ունեցող պատմական իրադարձու-
թիւններ, ծննդեան թիւ, տարեդարձ: Ես գիտեմ, որ հայ ընթեր-
ցողին համար այդ թիւերը սուրբ են: Թիւը բանաստեղծութեան
մէջ կը շարժի ո՛չ որպէս մարզադաշտի «թուատախտակ», ո՛չ
որպէս լուսային ազդ տան վրայ, այլ որպէս գրողի, պատմողի
կենդանի ձայն:

Սիրելի գրող, ձեր բանաստեղծութիւններուն մէջ դուք
նաեւ գծագրիչ էք. «Հալէպ Սիրասուն» գործին մէջ կ'ըսէք.

Ես կարօտցած եմ ֆու հնադարեան
Բերդը տեսնելու սիրով անսահման...

Ես կարօտցած եմ անապատային
Զով գիշերներդ՝ լուռ, երազային...

Ես կարօտցած եմ Քառասնից Մանկանց
Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին...

Հալէպ կամ Բերիա ֆաղաֆ տարանցիկ
Կարաւաններու առեւտրական...

Այստեղ դուք խօսքի գծագրիչ էք: Այս բնանկարներու մէջ
դուք կրցած էք տալ դիմանկար, դիմանկարի մէջ՝ բնանկար:
Այս բոլորը բառեր են, որ թուղթէն պիտի փոխադրուին կտաւի
վրայ: Առանց այս արբեցուցիչ, զնգուն անուններու, ի՞նչ նշա-
նակութիւն պիտի ունենար Հալէպը կամ Բերիան, հնադարեան
բերդը, բազմադարեան հայերէն լեզուն, կամ Քառասնից Ման-
կանց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ մասին ձեր յիշատակու-
թիւնները...

Այս բոլորի աշխարհը չէր բացուեր, եթէ անոր հետ միաժա-
մանակ չբացուէր ձեր աշխարհը, գրելու աշխարհը, ինչպէս
Սուրիան, անոր կոթողները, արեւը, լեռները շնչաւորած էք, իսկ
մարդը՝ յաւերժացուցած: Ինչպէս՝ զաւակներուդ եւ թոռներուդ

մասին, հոգեւորականներու մասին, բանաստեղծի մասին, Վարազի մասին: Եւ ինձ թուաց թէ ես ոչ միայն բանաստեղծութիւն կը կարդամ, այլ նաեւ կը զրուցեմ կեանքով ապրող ժամանակակից կերպարներու հետ: Գրելով այս տողերը ես գրեթէ ֆիզիքապէս զգացի պատասխանատուութիւն, պատասխանատուութիւն եւ երկիւղ, երկիւղ եւ ուրախութիւն: Այս աշխարհէն գացած բոլոր հոգիները կը լռեն, իսկ այս աշխարհի մէջ ողջ-առողջ ապրողները կը յուզուին եւ կ'ուրախանան:

Եւ այս բոլորը կենդանի մարդու կենդանի ուղեկիցներն են, զգացումներու եւ խոհերու ճշմարիտ թարգմանները, եւ չխունացող վաւերաթուղթերը միաժամանակ: Որքան մեծ է տաղանդը, այնքան աւելի աշխատանք կը պահանջէ: Կը նշանակէ՝ դուք աշխատած էք, ինչպէս «վաստակած սերմնացանները»:

Պրն. Հոթոյեան, ձեր հոգին նման է գինիով լի սափորի, ուր կ'եռայ նոր քամուած գինին, կը թափի սափորի կաւէ շուրթերէն բնական խօսքով, պարզ ու խտացուած:

«Եօթներորդ Հանգրուան»ի մէջ առկայ էր կեանք, կենդանի շունչ, ապրումի իսկութիւնն ու բանականութիւնը: Եւ վերջապէս, «Եօթներորդ Հանգրուան»ը իսկական ստեղծագործութիւններու ուղեւորութեան հանգրուանն էր:

Սիրելի Պրն. Հոթոյեան, կը ցանկամ որ ձեր ջահի թեթեւ ու խնդուն լոյսը շողայ երկար տարիներ եւ բազում սերունդներու ճանապարհին:

Կը մաղթեմ ձեզ, նաեւ համեստափայլ տիկնոջդ՝ Շաքէին, քաջառողջ կեանք եւ արեւշատ օրեր:

Մնամ անկեղծ եւ ջերմ զգացումներով եւ յարգանքով՝

ՍԵՂԱ ԳԱՆՏԱՀԱՐԵԱՆ

Մտաւորական, դաստիարակ,
հրապարակագիր

ՅՕԳՈՒԱԾՆԵՐ

ԱՐՑԱԽԸ՝ ՈՐՊԷՍ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԿԱԶՄԱԽՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԿԵԴՐՈՆ

Մեծ է Արցախի աւանդը օտար նուաճողներուն դէմ հայ ժողովուրդի մղած ազատագրական պայքարի ընթացքին: Հայոց ազատամարտի ջահը Հայոց Ձորէն փոխանցելով Աւարայր, Զէյթուն, Սասուն, Վան, Շապին Գարահիսար, Մուսա Լեռ եւ Կիլիկիոյ կարգ մը քաղաքներ, 20-րդ դարու վերջին տասնամեակներուն կրկին բոցավառուեցաւ Արցախի մէջ Գանձասարի աւետաբեր ղօղանջներուն ներքեւ, եւ հայրենիքի ազատագրութեան գործին իրենց կեանքը նուիրած հերոսները կ'անմահանան, պատմութիւնը կը շարունակուի...:

Արցախ աշխարհը հայկական լեռնաշխարհի անբաժանելի մասն է, որ հնագիտական տուեալներու համաձայն, հին քարեդարեան ժամանակաշրջաններէն ի վեր եղած է մարդու օրրաններէն մէկը եւ այստեղ կեանքը առանց ընդմիջման շարունակուած է յետագայ բոլոր ժամանակաշրջաններու ընթացքին:

Արցախցի հայր ի վերուստ ամենազօր Արարիչին տուած անաղարտ ձիրքերով ու շուայլ տաղանդով դարերուն կտակած է ամենապարզ քարէ գործիքներէն մինչեւ մարդկային քաղաքակրթութեան գագաթին հասնող գոհարներ՝ Ամարաս եւ Գանձասար:

Վաղնջական ժամանակներէն սկսած, հայու կերտած այս հրաշալիքները օտարի աչքին միշտ փուշ եղած են: Պատահական չէ, որ մեր տաճարներն ու վանքերը, խաչքարերն ու մազադաթները աւերի եւ աւարի ենթարկուած են բոլոր ժամանակներու բռնակալներուն կողմէ:

Ջբաւարարուելով կատարուած աւերածութիւններէն, խորհրդային տարիներուն ատրպէյճանցի պատմաբանները կեղծելով իրողութիւնը՝ ամէն կերպ կը փորձեն եւ այսօր ալ առանձ-

նակի եռանդով կը շարունակեն սեփականացնել հայոց արեւելեան նահանգներու պատմական ժառանգութիւնը:

Դարերու ընթացքին երախտապարտ սերունդները փայփայելով պահպանած են պապերու ամէն մէկ տքնանք, մեր օրերուն հասցնելով հայրենի եզերքի հետ կապուած յուշն ու պատմութիւնը:

Մեծ Հայքի ընդհանուր ճակատագրին հետ, հայոց արեւելեան նահանգները՝ Արցախն ու Ուտիքը ունին նաեւ ինքնատիպ պատմութիւն ու զարգացման առանձնայատկութիւններ: Պատահական չէ, որ Արցախի պատմութեան զուգընթաց շարադրուած են ինքնութեան եւ ինքնուրոյնութեան համար Ուտիքի հայութեան մաքառումները:

Ուժը կը ծնի իրաւունքը: Այս անարդար, բայց իրատեսօրէն բանաձեւուած «ճշմարտութիւնը» երկրագունդի ժողովուրդներուն բոլոր ժամանակներու ուղեկիցն է եղած: Եւ առաւել շատ ճակատագիրը բարեացակամ է վերաբերուած անոնց նկատմամբ, որոնք աւելի վաղ ընկալած են սոյն իրողութիւնը:

Արցախահայութիւնը ճիշդ ընկալելով այս ճշմարտութիւնը, իր պատմական երկարատեւ կենսափորձին վրայ յենուելով, կենաց ու մահու պայքար մղած է արտաքին ու ներքին բոլոր թշնամիներուն դէմ՝ յանուն սեփական հայրենիքի, պետականութեան, ժողովուրդի ազատութեան ու անկախութեան: Այս պայքարի գլխաւորը դարձաւ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան ծնունդը: Բայց ատիկա արցախահայութեան իղձերուն վերջնական սահմանը չէ:

Այսօր ալ արդիական են մեծ արցախցի Դաւիթ Անանունի յայտնի խօսքերը. «Ղարաբաղը ամբողջական Հայաստանէն դուրս՝ այդ խոց է...»: Եթէ Ատրպէյճանի մէջ խելքը գլուխը քաղաքագէտներ ըլլան, անոնք ամէնէն առաջ պիտի հրաժարին Ղարաբաղէն:

Եթէ Հայաստանի մէջ հայրենիքի հաւաքման համոզուած գործիչներ կան, անոնք միշտ պիտի խորհին Ղարաբաղի մասին: Ղարաբաղը՝ Հայաստանին:

Աշխարհի ժողովուրդներու ծագումնաբանութեան հարցը պատմագիտութեան ամենախրթին հիմնահարցերէն մէկը կը համարուի: Ճիշդ այդպէս է նաեւ հնդեւրոպացիներու նախահայրերու հարցը: Նորայայտ բազմատեսակ աղբիւրներու քննութեան հիման վրայ, հնդեւրոպացիներու նախահայրենիքը

եղած է հայկական լեռնաշխարհը: Իրանական սարահարթի հիւսիս-արեւմտեան մասը (արեւելքը) եւ Փոքր Ասիայի ամբողջ տարածքը (արեւմուտքը):

Ըստ ամերիկացի գիտնականներու հաշուարկներուն, հընդեւրոպական մայր լեզուէն հայերը բաժնուած են Ք.Ա. 2300 թուականներուն:

Արցախի հայերը ոչ միայն կը պատկանին հնդեւրոպական լեզուաընտանիքի արմէնօրդ մարդաբանական բաժնին, այլ կը հանդիսանան այդ կազմի ամենացայտուն ներկայացուցիչները: Դեռեւս տասնամեակներ առաջ յայտնի արեւելագէտ Ռ. Վիրխոզը, քննութեան ենթարկելով հայկական լեռնաշխարհի տարբեր հատուածներէն յայտնաբերուած նիւթերը, զանոնք իրար համադրելով գտած է բնորոշն ու վերին աստիճանի կարեւոր ընդհանուր տեսակը, իսկ այս կողմէն մինչեւ ներկայիս կատարուած սակաւաթիւ պեղումներն անգամ ցոյց կու տան, որ Գուգարքէն սկսած մինչեւ Թարթաու գետի դաշտը ապրած հին ազգերը մէկ մշակոյթի ներկայացուցիչներ էին:

Հնագէտ Ա. Իսրայէլեանը համանման գտածոներու վերլուծութենէն պարզած է, որ Պրոնզէ Դարերու ժամանակաշրջանին հայկական լեռնաշխարհի, ընդ որում նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի, տարածքին ապրող ցեղերու հաւատալիքներն ու ծիսակատարութիւնները նոյնանման էին:

Այս ճշմարտապատումը ժամանակին արձանագրած է Մովսէս Խորենացին, ընդգծելով, որ հայոց աւանդական նախնի Հայկի ժառանգներէն մէկը՝ Սիսակը տէր դարձած է Հայաստանի արեւելեան մասին: Անոր անունով էր, որ այս աշխարհը կոչուեցաւ Սիսական: Եւ այս Սիսակի ժառանգներէն մէկն ալ՝ Առան անունով, կուսակալ կարգուեցաւ Երասխ գետի ձախակողմին՝ մինչեւ Կուրի հոսանքը, ուր կ'աւարտէր հայերէն խօսքը: Այս Առանի զաւակներէն գոյացած են Կուրի ու Արաքսի միջագետքի հայ բնակիչները՝ ուտիացիները, նաեւ Գարդմանկի, Շաղէիներու (Արցախ) եւ Գուգարացիներու իշխանութիւնները: Նորայայտ փաստերը կը վկայեն, որ հազարամեակներ շարունակ հայկական լեռնաշխարհի, ներառեալ հայոց արեւելեան զաւառներուն մէջ ապրած են հնդեւրոպական ծագում ունեցող ժողովուրդներու նախնիները:

Ժամանակի ընթացքին հնդեւրոպական ցեղերու մէկ մասը, ժամանակակից սլաւոնական, գերմանակելտական ժողովուրդ-

ներու եւ այլոց նախնիները, կենսագործունէութեան նոր տարածքներ ձեռք բերելու նպատակով առանձնացած են նախամայր ժողովուրդէն, որպէս ինքնուրոյն ցեղային միաւոր հաստատուելով ներկայի իրենց երկիրները: Հնդեւրոպական ծագում ունեցող միւս ժողովուրդները՝ հայերը՝ արիները այդ գործընթացի ժամանակ մնացած են իրենց հայրենիքին մէջ:

Այսօր ժողովուրդներու տոհմաբանական միասնութիւնը կ'ապացուցուի նաեւ անոնց փոխուած ձեւով լեզուներու ընդհանրութեամբ: Հնդեւրոպական մայր լեզուի շատ բառեր այլափոխուած ձեւով պահպանուած են ճիւղաւորուած լեզուներու մէջ, որոնց կարգին՝ հայերէնի մէջ: Արցախեան բարբառին մէջ պահպանուած են նախնական կամ անոր մօտ տեսքով: Այս տեսանկիւնէն իրաւացի է Քերովբէ Պատկանեանը: Ըստ իրեն, հայերէն բարբառները համարեա՛ անփոփոխ գոյութիւն ունեցած են 5-րդ դարէն առաջ, որպէս հայ ազգի զարգացման մասնակցած ցեղերու լեզուներուն փոփոխուած ու մշակուած մնացորդները:

Նոյնիսկ Արցախի բարբառին մէջ կան որոշ քանակութեամբ բառեր, որոնք գործածական են միայն այդ բարբառով, որոնք չեն մտած հայերէնի ընդհանուր բառապաշարին մէջ: Այդ բառերը իրենց հնչիւնական կազմով ու արտայայտած իմաստով նոյնութեամբ արձանագրուած են նաեւ հնդկական սուրբ գիրքին՝ Ռիգվեդայի մէջ: Ըստ Ռիգվեդայի, Եաման մահուան թագաւորութեան տիրակալն է, մարդոց մահը բերող աստուածը: Նոյն հնչիւնական կազմով պէտք է հասկնալ «էն մահը տարածը»: «Կուլ» կամ «կոլ» հնդեւրոպական նախարմատը վիզ կամ կոկորդ կը նշանակէ: Գրական հայերէնով այդ արմատը պահպանուած է կուլ տալ, կլանել ձեւերով: Նոյն արմատէն կը ծագի ռուսերէնի «գլոտած»ը, ֆրանսերէն «գոլիէ»-վզնոցը, կարգ մը լեզուներու մէջ օգտագործուող կոլովինացիա բարձրակէտը: Ղարաբաղի բարբառի «կուլ» կամ «կոլ» (գոլ) նախարմատը պահպանուած է գոյականակերպ տեսքով: Կ'ըսեն «Քիեցաւ կոլաւը ընկաւ» (գնաց վիզովը ինկաւ):

Շումերական դիւցազներգութեան մէջ ներկայացուած են Ք.Ա. 28-27-րդ դարերու իրողութիւնները: Յիշատակութիւն կայ նաեւ Արատտայի աստուածային պանթէոնի մասին: Մայր աստուածուհին կը կոչուի Տուրտուր, որ շումերէնէն աքքադացիներուն փոխանցուած «Կիլկամէշ» դիւցազներգութեան մէջ

դարձած է արդէն Ուրար Տուտու: Ուրար մակդիրի կորուստով Տուտու բառը հասած է մեր օրերը՝ կրկնակի իմաստով: Արեւմր-տահայերէնի մէջ Տուտու կը նշանակէ մեծ մայր, տատիկ, որոշ չափով պահպանելով նախկին իմաստը: Իսկ Ղարաբաղի բարբառով տուտոս կ'ըսեն դանդաղաշարժ, անկարող, որեւէ գործի մէջ շնորհք ցուցաբերելու անընդունակ կնոջ: Ըստ երեւոյթին, այդ հեռաւոր ժամանակներու ընթացքին, հայկական ցեղերու միաւորմանը զուգընթաց, անոնց աստուածային պանթէոններուն միջեւ եւս մրցակցութիւն ու «կռիւ» եղած է եւ արեւելեան հատուածին մէջ յաղթող դուրս եկած է Նանէ մայր աստուածուհին՝ դառնալով մեծ մայր, տատիկ, իսկ պարտուած Տուտուն ստացած է բացասական իմաստ:

Բառասկիզբի աւելորդ «հ»-ով բառերը գերազանցապէս բնիկ հնդեւրոպական ծագում ունին: Գրաբարով եւ հնդեւրոպական շատ ուրիշ լեզուներով ինկած է հոն՝ պահպանելով մասամբ խեթալուվական լեզուներու արմատները: Ղարաբաղի բարբառով «հ»-ն առանձին դէպքերու պարագային զուգահեռ ունի խեթերէն լեզուի մէջ:

Հըն(եր)-(հընդեր, հընդրել)-ըն(դ)-(ընկեր-ընտրել)-խեթ-
hant, հանդ-անդ-(H)andh, հըզէլուկ, (հ)իզըլուկ, (հ)զըլակ:

Ժամանակակից անգլերէնի եւ ղարաբաղեան բարբառի շատ բառեր համանման են ոչ միայն իրենց արտայայտութեամբ, այլեւ օժանդակ իմաստով: Օրինակ՝ կարպետ-carpet, կով-cow, ռոք-rock (ժայռ), հովուր-hover (պահ մը), քարահունջ-stone-henge, եւ այլն:

Ղարաբաղի բարբառին մէջ կան բազմաթիւ բառեր, որոնք արտայայտած իմաստով պահպանուած են անգլերէն եւ ռուսերէն լեզուներու մէջ: Այսպէս օրինակ՝ լեթուան (անդաստիարակ) աղջիկ-լըյթ կիոլ, տոնկի (յիմար)-տանքի (աւանակ), մոռոգ (խոժոռ կամ եղանակի հետ կապուած վատ ցուրտ)-մորոգ:

Հետաքրքրական է նաեւ հետեւեալ փաստը. Ղարաբաղի բարբառի բառային կազմին մէջ կան բառեր, որոնք մեզի աւանդուած չեն ո՛չ հին մատենագրութեամբ, ո՛չ ալ գրաւոր նոր աղբիւրներով: Ասոնցմէ են մըշըմօղ-ցեց, ալկըհել-սայթաքիչ, լօկ-լորտու, դիգիբասկանց-յանկարծակի, կիլտի-թլզատ, դույուզ անել-տեղեկացնել, սէտ-տեղեակ, եւ այլն:

Ուշագրաւ է, որ Ղարաբաղի բարբառին մէջ պահպանուած են գրաբարեան շարք մը հոլովածեւեր եւ բառեր: Օրինակ՝ հաք-

յի-ոգի, քրչերաւ-գիչերուան, խոնջան-խոնջան, քըչկոռ-կոչ-կոռ:

Ինչպէս գրաբարի մէջ, այնպէս ալ Ղարաբաղի բարբառին մէջ պահպանուած են բառասկիզբի «փ» եւ «յ» հնչիւնները, ինչպէս՝ փուրգան-քուրգոն, փիրմա-Ֆիրմա, փրզիկա-Ֆրզիկա, Փրանսիա-Ֆրանսիա, յըղէ-յղել-նայել, յէխնել-յաղթել եւ այլն:

Փաստերը կը վկայեն, որ Ղարաբաղի բարբառը հնդեւրոպական ծագում ունեցող ժողովուրդներու նախալեզուի, որու կարգին հայ ժողովրդական լեզուի ճիւղերէն մէկը ըլլալով, կու գայ հնագոյն դարերէն եւ կը խօսի հազարամեակներ առաջ հայկական լեռնաշխարհին մէջ կատարուած ցեղային տեղաշարժներուն մասին: Ըստուածը անգամ մը եւս կ'ապացուցէ Արցախի տարածքին յայտնաբերուած հնագիտական նիւթերուն կապը հայկական բարձրաւանդակի նմանօրինակ հաւաքածոներու եւ յուշարձաններու հետ:

Վերոյիշեալ փաստերը հիմք կու տան ըսելու, որ Ք.Ա. 3-րդ հազարամեակին հայոց արեւելեան գաւառներու՝ Արցախի եւ Ուտիքի տարածքներուն վրայ նոյնպէս իրականացած է հայ ժողովուրդի կազմաւորման գործընթացը:

ԱՐՅԱՆԸ ՎԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇԵՄԻՆ

Հայկական լեռնաշխարհի ժողովրդականաւորման գործընթացի աւարտէն յետոյ, Ք.Ա. 3-1-րդ հազարամեակներուն հանդէս եկան առաջին պետական կազմաւորումները, որոնց շարքին իրենց յատուկ տեղն ու դերը ունէր Ուրարտուն՝ Վանի կամ Արարատի թագաւորութիւնը: Այնուհետեւ անիկա կը հզօրանայ, հարուած տալով Ասորեստանին եւ զէնքի ուժով խաղաղեցնելով հայկական միւս իշխանութիւնները, տարածելով իր իշխանութիւնը գրեթէ ամբողջ հայկական լեռնաշխարհին վրայ: Մենուա արքայի օրով (Ք.Ա. 810-786) կը սկսի Վանի թագաւորութեան հզօրացման ժամանակաշրջանը:

Նախապէս կարծիքներ կային, որ հիւսիսի շրջանին մէջ Մենուան հասած էր մինչեւ Արաքսի հովիտը: Սիւնիքի լեռնոտ հատուածներուն մէջ յայտնաբերուած է արձանագրութիւն մը: Անիկա կը վկայէ, որ Ք.Ա. 810-805 թուականներուն միջեւ ինկած ժամանակահատուածին մէջ Մենուան մտած է Սիւնիք:

Հայոց արեւելեան գաւառներու նուաճման յաջորդ փուլը կապուած է Վանի թագաւորութեան ամենահզօր արքային՝ Արգիշտի Ա.ի (Ք.Ա. 186-164) անուան հետ: Արգիշտի Ա.ի Կոտայքի շրջանը գտնուող ժայռափոր արձանագրութեան մէջ կը խօսուի Զառ քաղաքին մասին: Ան կը համընկնի Արցախի միջնադարեան Ծառ մելիքանիստ աւանի եւ ներկայի Քարվաճառի Զառ գիւղին հետ: Ըստաճը կը հիմնաւորուի նաեւ Յովհաննէս Կատակէօզեանի Արգիշտի Ա.ի խոռխոռեան տարեգրութեան նոր մեկնաբանութեամբ, ուր ան հաւաստի փաստերով կ'ապացուցանէ, որ յաղթող արքան հասած է Զառ գիւղէն ոչ շատ հեռու գտնուող Բաշինք արքունականը, Զերմաջուրը (Իստիսսա): Վերոյիշեալ հեղինակին կարծիքով, 1956 թուականին Արին բերդին մէջ բացուած շինութիւնը, որ կը կոչուի Սուսի, կը համընկնի Արցախի Մարտունի շրջանի Սօս եւ Քաշաթաղի շրջանի Սուս գիւղերուն հետ: Շատ հնարաւոր է, որ Սօս գիւղի շրջակայքը գոյութիւն ունեցած է ուրարտական շրջանէն մնացած Սուսէի (տաճար) մը:

Վերոյիշեալ փաստերը կը վկայեն, որ Արցախը Արգիշտի Ա.ի կառավարման տարիներուն ներառուած է հայկական պետականութեան կազմին մէջ:

Միաժամանակ ընդգծենք պատմագիտութեան մէջ տիրող այն կարծիքը, որ Արցախը նուաճուած է Սարգուրի Բ.ի օրով: Վիճելի է: Սարգուրի Բ.ի կառավարման տարիներուն (Ք.Ա. 164-135) մաքրագործուեցան Վանի թագաւորութեան սահմանները: Ան նուաճեց իր հօր կողմէն նուաճուած տարածքները, անոնց շարքին նաեւ Արցախը: Սարգուրի Բ.ը Վարդենիսի Ծովակ գիւղի մօտ յայտնաբերուած սեպագիր ժայռափոր արձանագրութեան մէջ կը պատմէ, որ ուրարտական զօրքը յաղթականօրէն անցած է Սեւանայ Լիճի լման արեւմտեան ափի երկայնքով, նուաճած Ուելիկուխի երկիրը եւ այնուհետեւ լիճի հարաւ-արեւմտեան ափին յաղթանակ տարած Մուլիխու, այնուհետեւ հարաւային ափին՝ Արդուկիւնի երկրի նկատմամբ՝ հասնելով մինչեւ Ուրտեխի:

Սեւանայ ափին, Ծովինար գիւղին մէջ յայտնաբերուած այլ արձանագրութիւն մը կը վկայէ, որ Սարգուրին նուաճած է 23 թագաւորութիւններ, որոնց շարքին կը յիշատակուին Ադախունին, Ուելիկուխին, Լուետուխին, Արդուկիւնին:

Բ. Պիատրովսկին կը գտնէ, որ Ուելիկուխի աշխարհը զբաղեցուցած է Սեւանի արեւմտեան ափը, իսկ Ադախունին՝ հարա-

լային ափի արեւելեան մասը: Հետեւաբար, Սարգուրին Սեւանի հարաւային ափով շարժած է դէպի արեւելք, ու լիճի կողմէն բնական ոչ մէկ արգելք կայ շարժելու համար դէպի արեւելք, ընդհուպ մինչեւ Լեոնային Ղարաբաղ, որ կապուած եղած է Հայաստանի հետ:

Թէ Ուրտեխին կամ Աղախունին նոյն Արցա^օխն է, ատոր մասին կը վկայեն նաեւ Սարգուրի Բ-ի նոյն արձանագրութեան մէջ յիշատակուող Արցախի գաւառներու, բնակավայրերու եւ գետերու՝ Հարճլանք, Պայծկանք, Պիանք, Գիշի Տրտուր, Կուրահան անունները:

Սարգուրի Բ-ի կողմէ Գանձադրան տարեգրութեան հատուածներէն մէկուն մէջ Ք.Ա. 141 թուականին տեղի ունեցած դէպքերու կապակցութեամբ եւ Ռուսա Ա-ի Ծովինարի ժայռափոր արձանագրութեան մէջ յիշատակուած է Աղախունի տեղանունը:

Աղախ տեղանունը յիշատակուած է նաեւ յետագայ ժամանակներու հայկական աղբիւրներու մէջ. բաց ի կողմ Խաչենայ: Տանձեաց եւ Աղախայ կրկին անգամ:

Աղախ բնակավայրը գտնուած է Արցախի Խաչեն գաւառին մէջ, որուն կը հանդիպինք միջնադարեան հայ պատմագրութեան էջերուն մէջ՝ Անանիա Ա. Մոկացի (946-968 թ.) Կաթողիկոսի մասին եղած վկայութեան մէջ. «Եւ հասեալ ի գաւառն Խաչենոյ՝ ընդ առաջ ելանէր նմա իշխանն Գրիգոր եւ տարեալ իջուցանէ ի տան իւրում: Եւ ժողովէ զամենայն իշխանս աշխարհիս եւ զեպիսկոպոստոմս եւ զգանականս ի տեղին, որ Արգսին կոչի»:

Աղախը կը յիշատակուի նաեւ Գանձասարի (467-ի) վիմագիր արձանագրութիւններէն մէկուն մէջ: Ամենայն հաւանականութեամբ, Աղախ-Արցախ մէկ բնակավայրի անունը յետագային տարածուած է ամբողջ նահանգին վրայ:

Սարգուրի Բ-էն յետոյ, Ռուսա Ա.ը (Ք.Ա. 735-713) իշխանութեան գլուխ անցաւ քաղաքական բարդ իրադրութեան պայմաններու մէջ: Ասորեստանը կը գտնուէր իր հզօրութեան գագաթնակէտին: Նման իրավիճակի ընթացքին Ռուսա Ա.ը խելամտօրէն գնահատելով ստեղծուած կացութիւնը, ձեռնպահ մնաց հարաւի մէջ Ասորեստանի արմատական շահերուն դպչելէ:

Միւս կողմէ, Ռուսա Ա.ը նուաճողական գործողութիւններ ձեռնարկեց հիւսիսային կողմը: Ան կրկին կը հնազանդեցնէ Սե-

լանայ Լիճի արեւմտեան եւ հարաւային ափերուն ինկած երկիրները, որոնք Սարգուրի Ա.ի մահէն յետոյ ապստամբած էին Ուրարտուի դէմ:

Այնուհետեւ կը հպատակեցնէ լիճի այն կողմը, այսինքն՝ անոր արեւելեան ափերուն երկարութեամբ տարածուած բարձրադիր լեռներուն վրայ ինկած 19 այլ երկիրներ՝ անոնց շարքին՝ Արցախը: Ռուսա Ա.ի Ծովինարի ժայռափոր արձանագրութեան մէջ նշուած 19 երկիրներու երրորդ շարքին առաջին տեղը յիշատակուած է Ծամա տեղանունը: Սեպագիր Ծամա երկրանունը պահպանուած է Արցախի Հազրութի շրջանի այժմեան Շամձոր գիւղաւանին մէջ:

Ծովինար գիւղի մօտակայքը Ռուսա Ա.ը Թէյշէքա աստուծոյ անունով նաեւ քաղաք կառուցած է:

Ստեփանակերտի եւ Խոջալուի դամբարանաբլուրներէն պեղուած նիւթերուն մէջ տիրապետող են նաեւ այն նիւթերը, որոնք գիտութեան մէջ կապուած են Ուրարտական թագաւորութեան հետ: Այսպիսի նիւթերէն մէկը՝ Սարդիոնէ զարդանաշխը, ունի նաեւ սեպագիր արձանագրութիւն՝ Ռուսա թագաւորի անունան յիշատակութեամբ: Այս ալ այլ վկայութիւն մըն է, որ հայկական այդ թագաւորութեան մէջ առկայ է նաեւ Ադախ-Արցախի պարզ յիշատակութիւնը:

Նոյն Խոջալուի դամբարանադաշտի թաղումները եւ յարակից այլ նիւթեր, հնագէտ Վ. Բելլի կարծիքով, կը պատկանին հայերուն եւ աղբրս ունին հայկական բարձրաւանդակի համաժամանակեայ յուշարձաններուն հետ:

Ուրարտուի վերջին շրջանի Կարմիր Բլուրի պեղումներուն թացքին յայտնաբերուած Ռուսա Դ.ի (Ք.Ա. 600-590) թագաժառանգ եղած ժամանակի կնիքով կնքուած կաւէ սալիկներէն մէկուն արձանագրութիւնը կը վկայէ, որ Ուրարտուի հիւսիսարեւելեան սահմանը եղած է Կուր գետը:

Փաստօրէն, վերոյիշեալ ժամանակաշրջանին Ուրարտուն հիմնականօրէն հաստատուած է այս հեռաւոր լեռնային շրջանին մէջ:

* * *

Արցախի անխորտակ նաւը, անցնելով խռովայոյզ ովկիանոսը, մաքառելով չարի ու բռնութեան դէմ, հասաւ 21-րդ դա-

րու ալեկոծ նաւահանգիստը: Ատիկա հանգրուան է՝ նոր հորիզոններ բանալու համար:

Արցախահայութիւնը իր յիշողութեան գաղտնարաններուն մէջ սրբութեամբ պահպանելով Նոյի թոռ Յաբեթոսեան Հայկի աւանդները, պայքարած է գոյատեւման, ինքնութեան ու ինքնուրոյնութեան, նախանցեալ ժամանակներու ընթացքին արիւն-քրտինքով ստեղծած մշակութային արժէքներու պահպանման համար:

Նորօրեայ պետականութեան ստեղծման ճանապարհին, յաղթահարելով տեսանելի եւ անտեսանելի խուժերը, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան արդարացի պահանջատիրութեամբ կենսահաստատ, յամառ ու չկոտրուող դիրքորոշմամբ աշխարհի հզօրներէն կը պահանջէ յարգանքով եւ ըմբռնումով մօտենալ իր դատին ու պահանջատիրութեան:

Այսօր արցախցին իր խաղաղ, ստեղծագործ աշխատանքով կը փորձէ անմասն չմնալ համամարդկային արժէքներէն՝ ինքզինք համարելով երկրագունդի համակեցութեան անբաժանելի մասնիկ:

Կը յուսանք, որ 2016-ին աշխարհի մեծերը եւ արդարամիտ երկիրները ճանչնան Արցախի անկախութիւնն ու հայ ժողովուրդի դատին արդարութիւնը լսելի դարձնելով, հայ ժողովուրդի բազմադարեան իրաւունքներուն ընդառաջելով, տեղի տալով հայ ժողովուրդի միացեալ ձայնին եւ պայքարին:

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Պատմականորեն Արցախը Հայաստանի հիւսիս-արեւելեան սահմանն էր: Ան, ինչպէս որ նախապէս էր, այսօր ալ Հայաստանի միւս մարզերուն հետ անխզելի ամբողջութիւն մը կը կազմէ մշակութային, տնտեսական եւ լեզուաբանական տեսակէտով: Էնիոյլիթի, Պրոնզի եւ Երկաթի դարաշրջաններուն վերաբերող հնագիտական մեծաքանակ տուեալները նոյնպէս կը վկայեն, որ Լեռնային Ղարաբաղի մշակոյթը բազմաթիւ գուգահեռներ ունի Հայկական Պարի նոյն ժամանակաշրջանի յուշարձաններու հետ եւ ըստ էութեան մէկ միասնական մշակոյթի մէկ ճիւղն է: Ապագային քննութեան կ'առնուին հայկական մշակոյթի այն յուշարձանները, որոնք պահպանուած են Արցախի իշխանութեան տարածքներուն մէջ:

Ներկայիս Ղարաբաղի հայերու նախնիքները, թէպէտ անցեալին անընդհատ պատերազմներու մէջ եղած են, թողած են զարմանալիօրէն հարուստ մշակութային ժառանգութիւն: Նախկին Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի չորս հազար հինգ հարիւր (4,5 հազար) քառակուսի քիլոմեթր կազմող տարածքին (ամբողջ Լեռնային Ղարաբաղի տարածքին 1/3-էն քիչ աւելի) պահպանուած են պատմաճարտարապետական առնուազն 1700 յուշարձաններ՝ ամրոցներ, վանական համալիրներ, եկեղեցիներ եւ մատուռներ, կամուրջներ, պալատական շինութիւններ, մեծաթիւ խաչքարեր (պէտք է նշել, որ մինչեւ մեր օրերը հասած որեւէ մէկ խաչքարի զարդաքանդակը չէ կրկնուած), աւելի քան 1000 որմնագրեր եւ դամբանագրեր՝ հին հայերէնով: Արցախի տարածքին պահպանուած յուշարձաններու հիմնական զանգուածը քրիստոնէական պաշտամունքային կառոյցներ են, որոնք սկսած են 6-րդ դարէն, Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօն ընդունելու ժամանակէն կ'երկարին մինչեւ միջնադարեան պատմութեան բոլոր

փուլերը: Անոնց մէջ կան շուրջ 60 վանական համալիրներ եւ 500-է աւելի եկեղեցիներ:

Արցախի տարածքին նախաքրիստոնէական շրջանի յուշարձաններէն պահպանուած են նախնադարեան կացարաններ, հին հայկական բնակատեղիներու աւերակներ, որոնց կարգին՝ Արարատեան հարստութեան (Ուրարտու) եւ զայն փոխարինած Երուանդունիներու հայոց հարստութեան ժամանակներէն դամբարաններ, հին հայկական դարաշրջանի պաշտամունքային արձանիկներ, Արտաշիսեան հայոց հարստութեան ժամանակներու մարգագծի քարեր, ինչպէս նաեւ խոյակներ, զանազան տնային գոյքեր եւ մետաղադրամներ: Ժամանակակից Իստիսու (Քալբաջար-Քարվաճառ) աւանին մէջ կը գտնուէր հեռաւոր անցեալի Արարատի Ռուսա թագաւորի (Ք.Ա. հազարամեակ) ամառնային նստավայրը: Արցախի տարածքի նախաքրիստոնէական շրջանի ամենախոշոր եւ նշանաւոր բնակատեղին հայոց Տիգրան Բ. թագաւորի կողմէ Ք.Ա. 90-ական թուականներուն հիմնուած Տիգրանակերտ քաղաքն է: Ուշագրաւ է, որ անիկա համանուն չորս քաղաքներէն առաջինն էր, որոնք Տիգրան Բ.ը իր անուամբ հիմնած է Հայկական Պարի տարբեր մասերուն մէջ: Այդ բնակատեղիի մնացորդները յայտնաբերած են ժամանակակից Աղտամի շրջանի սահմանի մօտակայ տարածքին մէջ:

Արցախի միջնադարեան պատմութեան վերաբերեալ հարուստ նիւթ կը պարունակեն հայ, պարսիկ, բիւզանդացի, արաբ պատմաբաններու, աշխարհագէտներու, ճանապարհորդներու աշխատութիւնները, Հայաստանի հին քարտէսները (Ք.Ե. 4-7-րդ դարերու), որոնք անվարան կը վկայեն երկրամասին ազգային-մշակութային հայկական դէմքին մասին: Այդ առումով, Արցախը նշուած է որպէս Հայաստանի թիւով տասներորդ նահանգը: Մինչեւ այսօր դարաբաղցի հայերու գիտակցութեան մէջ կենդանի են ազգային երգերն ու հէքեաթները: Արցախի բանահիւսութեան ժանրային, գեղարուեստական արտայայտամիջոցները նոյնպէս կը վկայեն անոր տեղական ծագման մասին:

Արաբական տիրապետութեան շրջանին Արցախի հայ մեկիքները կը շարունակէին իրենց ստեղծարար գործունէութիւնը: Անոնց հովանիին տակ զարգացան եւ ամրապնդուեցան մշակութային այնպիսի կեդրոններ, ինչպէս՝ Ամարասը, Ծիծեռնավանքը (Շուշիի շրջան), Գտիչը (Հատրութի շրջան), Հոռեկայ

եւ Գանձասարի վանքերը (Մարտակերտի շրջան), Վայկունիքի, Դաղիի եւ Խուլթայ վանքերը (Քարվաճառի շրջան), եւ այլն: 9-րդ դարու սկիզբներուն կրկին թափ կ'առնէ Առանշահիկներու իշխանական տոհմը: Անոր երկու տարբեր ճիւղերու ներկայացուցիչները եւ Արցախի միւս մելիքները իրենց տիրակալութեան պաշտպանունակութիւնը զօրացնելու համար վանքերու ամրացման մեծ աշխատանքներ կը կատարէին, անոնցմէ շատերուն մօտ կառուցելով անառիկ ամրոցներ, ուր արշաւանքներու ժամանակ կը պատսպարուէր անդէն բնակչութիւնը եւ կը պահուէին վանական արժէքները: Արցախի առաւել յայտնի ամրոցներն էին Շիկաքարը, Խաչենաբերդը, Տիգրանաբերդը, Ծիրանաքարը, Ակնաբերդը, Լեւոնաբերդը, Ջրաբերդը, Կիւլխտանի, Փարիսոսի, Դիզափայտի ամրոցները եւ շատ ուրիշներ: Արցախ-Ղարաբաղի աւելի քան 100 ամրոցներ իրենց տեղական առանձնայատկութիւններով հանդերձ, շատ նման են պատմական Հայաստանի միւս նահանգներուն մէջ պահպանուած ամրութիւններուն եւ կը ներկայացնեն հայ ռազմաշինարարական արուեստի դասական օրինակներով կառուցուած խոշոր պաշտպանական կառոյցներ:

9-րդ դարու վերջերուն, իր վրայէն թօթափելով արաբական լուծը, Արցախը դարձաւ Հայաստանի մէջ Հաստատուած Բագրատունեաց հարստութեան արեւելեան նահանգներէն մէկը: Կարճատեւ խաղաղ դադարի ժամանակը դարձաւ ստեղծարար գործունէութեան եւ մշակոյթի բուռն զարգացման ժամանակ: Այդ շրջանին կառուցուած է երկրամասի նշանաւոր ճարտարապետական համալիրը՝ Թարգմանչաց վանքը՝ 989 թուականին, եւ Սուրբ Աստուածածին Հաղարծինի եկեղեցին՝ 1071 թուականին:

Արցախի մշակոյթի զարգացման համար առաւելագոյնս բեղմնաւոր եղան 12-րդ եւ 13-րդ դարերը: Սկսած 10-րդ դարէն, երկրամասի քաղաքական եւ մշակութային կեանքին մէջ յառաջատար դեր կը խաղար Խաչենի մելիքութիւնը, որու սահմանները կ'ընդգրկէին հին Արցախի կեդրոնական հատուածը: Վերոյիշեալ ժամանակաշրջանին այստեղ ստեղծուեցան արուեստի այնպիսի ակնառու ստեղծագործութիւններ, որոնք մտած են հայ գեղարուեստական ժառանգութեան ոսկիէ ֆոնտը: Արցախի մէջ հայ միջնադարեան գրականութիւնը եւ պատմագրութիւնը 13-րդ դարուն ըստ արժանւոյն կը ներկայացնէին Մով-

սէս Դասխուրանցին, Կիրակոս Գանձակեցին, Վարդան Արեւելցին, Գրիգոր Ակնեցին, Ստեփանոս Օրբէլեանը եւ Մխիթար Հայրիվանեցին: Արցախի հետ է կապուած նաեւ հայ անուանի իրաւագէտ, « Դատաստանագիրք »ի հեղինակ Մխիթար Գոշի անունը, որ ազգեցուծիւն ունեցած է Եւրոպայի երկիրներուն եւ հին Ռուսիոյ իրաւագիտական մտքի զարգացման վրայ: Առանձնակի յառաջդիմութեան հասաւ այնպիսի ճարտարապետական ձեւերու զարգացումը, որոնք Հայաստանի միջնադարեան մշակոյթի մասնագէտներուն թոյլ տուին Անիի, Սիւնիքի, Վասպուրականի եւ Լոռիի ճարտարապետական դպրոցներու կողքին առանձնացնել արցախեանը: Արցախեան դպրոցի գլուխ-գործոցներ ճանչցուած են վանական համալիրներու այնպիսի կառոյցներ, ինչպէս են Մակարավանքի Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին (1198 թ.), Սուրբ Նշան Վարավանքի տաճարը (1190-1200 թ.), Յովհաննէս Մկրտիչի մայր եկեղեցին, որ առանձին վեհութիւն կը հաղորդէ Գանձասարին (1216-1238 թ.), Խորանաչատի կաթողիկէն (1211-1222 թ.), Գոշավանքի եկեղեցին (1237-1241 թ.), նշանաւոր Դադիվանքի մայր եկեղեցին (1214 թ.), Գտչավանքի գլխաւոր եկեղեցին (1241-1246 թ.), Բոի եղցի համալիրի հոյակապ խաչքարերը (1230-1270 թ.), Խաղավանքի մայր եկեղեցին (1204 թ.) եւ ուրիշներ:

Արցախի, ինչպէս նաեւ Հայաստանի բոլոր վանական համալիրները ոչ միայն կրօնական օճախներ էին, այլեւ քաղաքական, մշակութային եւ կրթական ազգեցիկ կեդրոններ: Տակաւին վաղ միջնադարուն, թէպէտ Հայաստանի տարածքը բաժնուած էր քրիստոնէական Բիւզանդիոյ (Արեւմտեան Հայաստան) եւ գրադաշտական Պարսկաստանի (Արեւելեան Հայաստան) միջեւ, Հայկական Եկեղեցիի ազգեցուծեան ոլորտը կը տարածուէր երկրի հիւսիս-արեւելեան նահանգներու ամբողջ վարչաքաղաքական տարածքին վրայ: Մինչեւ 9-րդ դարու սկիզբը, հայոց արեւելեան հողերու կեդրոնը կը գտնուէր Պարտաւի մէջ (ներկայիս Ատրպէյճանի տարածքին մէջ գտնուող Պարտա քաղաքը), իսկ 14-րդ դարէն ի վեր երկրամասի հոգեւոր կեդրոնը կը դառնայ Գանձասարի վանքը՝ Գանձասարի կաթողիկոսարանով: Հարկ է նշել, որ քաղաքական շարք մը հանգամանքներու բերումով, սկսած 15-րդ դարէն, Հայ Առաքելական Եկեղեցին ունէր չորս կաթողիկոսութիւններ՝ Էջմիածնի (Արեւելեան Հայաստան, Արարատեան Դաշտ), Կիլիկիայի (Արեւմտեան Հայաստան),

տան), Ախթամարի (Արեւմտեան Հայաստան, Վանայ Լիճ) եւ Գանձասարի: Վերջին երկուքը իրենց գործունէութիւնը դադարեցուցած են 19-րդ դարուն: 1836 թուականին ուսուսական իշխանութիւններու կողմէ Գանձասարի կաթողիկոսութիւնը բաժնուեցաւ երեք թեմերու՝ Արցախի, Գանձակի եւ Շամախիի, որոնք, ինչպէս միշտ, կ'ենթարկուէին էջմիածնի:

Գանձասարի վանքի ուսումնասիրման գործին իրենց տաղանդը նուիրաբերած են բազմաթիւ հետազոտողներ, որոնցմէ կարելի է չխիշատակել խորհրդային յայտնի պատմաբան եւ միջնադարեան քրիստոնէական ճարտարապետութեան մասնագէտ Անաթոլի Յակոբեանը: Գանձասարի նուիրուած աշխատութիւններէն մէկուն մէջ, ան տաճարը եւ կողմնասեղանը կը բնութագրէ իբրեւ «երկու ճարտարապետական սքանչելի կերտուածք, որոնք կը մարմնաւորեն 13-րդ դարու հայ ճարտարապետերու լաւագոյն նուաճումները»: Արցախի ճարտարապետերու ստեղծագործութիւնները բարձր գնահատած է նաեւ անցեալ դարավերջի նշանաւոր բիւզանդագէտ, Սորպոն համալսարանի փրոֆեսոր Շառլ Տիլը: Անոր կարծիքով, Գանձասարը մինչեւ մեր օրերը հասած հայկական այն հինգ յուշարձաններէն մէկն է, որոնք կը մտնեն համաշխարհային մշակոյթի գանձարանը:

Գանձասարի մասին յիշատակման խօսքը թերի կը մնայ, եթէ չնշուի անոր ունեցած դերը՝ որպէս 17-րդ դարու վերջի եւ 18-րդ դարու սկիզբի հայոց արեւելեան հողերն ընդգրկած ազգային-ազատագրական շարժման կեդրոններէն մէկը: Այդ ժամանակ էր, որ Գանձասարի Եսայի Կաթողիկոսի անմիջական ղեկավարութեամբ, Ռուսիոյ Պետրոս Ա.ի թագաւորութեան ժամանակ բանակցութիւններ կ'ընթանային Արցախ-Ղարաբաղը Ռուսիոյ միացնելու նպատակով: Հայերու ուսուսական կողմնորոշման քաղաքական գաղափարը, որ հաստատապէս տիրապետած էր 19-րդ եւ 20-րդ դարերու ազգային-ազատագրական շարժման հայ գործիչներու մտքին, ծնունդ առած է եւ ձեւաւորուած հայոց Արցախ-Ղարաբաղի մէջ՝ 18-րդ դարու վերջաւորութեան:

Տեւական պատերազմները (10-րդ դարու առաջին կիսուն մոնկոլ-թաթարները նուաճեցին Անդրկովկասը), արտաքին թշնամիներու խարդաւանքները եւ երկպառակութիւնները Արցախը կանգնեցուցին քայքայման եզրին: Խաչենի հիւսիս-ա-

ըեւելեան եւ հարթավայրային արեւելեան կարեւոր գաւառները հետզհետէ կը կտրուէին հայկական միջավայրէն՝ կորսնցնելով իրենց ազգագրական ամբողջականութիւնը: Դրութիւնը շատ աւելի կը վատթարանայ թրքական Գարա-կոյունլու (սեւ ոչ-խար) եւ Ագ-կոյունլու (ճերմակ ոչխար) քոչուոր ցեղերու տիրապետութեան շրջանին: Պարբերական յարձակումները, աւերն ու թալանը երբեմնի բարգաւաճ մշակութային կեդրոնները հասցուցին ամայացման եւ որպէս հետեւանք՝ արուեստի մակարդակի անկման: Այսօր Լեւոնային Ղարաբաղի տարածքին չկայ 15-16-րդ դարերու ոչ մէկ յուշարձան, որ կարելի ըլլայ միեւնոյն շարքին վրայ դնել հարիւրամեակներու հոյակերտ կառոյցներուն հետ:

17-րդ դարէն ի վեր Արցախի մէջ կը հաստատուի ինքնատիպ վարչա-քաղաքական կառավարութիւն, որ կը ստանայ «մելիքութիւն» անունը: Առանշահիկներու տոհմի զանազան ճիւղեր սկսան գլխաւորել քաղաքական նոր կազմաւորումներ, որոնք պարսից տիրակալութեան օրօք կ'օգտուէին տեղական ինքնակառավարման իրաւունքներէն: Քաղաքական աշխոյժ գործունէութեամբ աչքի կ'իյնան Կիլիստանի (մօտաւորապէս կը համապատասխանէ ԼՂՀ Շահումեան շրջանի տարածքին), Ջրաբերդի (համապատասխանելով Լեւոնային Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջանի հիւսիսային կեդրոնական հատուածներուն), Վարանդայի (ամենախոշոր մելիքութիւնն էր. ներկայիս անոր տարածքին մէջ կը գտնուին Լեւոնային Ղարաբաղի Ասկերանի շրջանի մեծ մասը, Շուշիի եւ Մարտունիի շրջանները), Խաչենի եւ Դիզակի մելիքութիւնները: Այդ շրջանը կը բնութագրուի քաղաքացիական եւ ռազմական կառոյցներու շինարարութեան աճով: Տեղացի տիրակալ իշխանները՝ մելիքները կը կառուցէին սեփական պալատներ եւ ռազմավարական նշանակութեամբ նստավայրեր, որոնք պաշտպանուած էին ամրոցներով: Այսպէս, Վարանդայի մելիքներու (մելիք Շահնազարեաններու) ամրոցներէն մէկը կը գտնուէր իրենց նստավայրի Աւետարանոց գիւղին մէջ, միւսը՝ Շողաբերդ, ներկայի Շուշի քաղաքի տեղը: Ամրոցին մէջ կը գտնուէին նաեւ մելիքներու պալատները, որոնք աւերուած են: Լեւոնային Ղարաբաղի ներկայի Հատրութի շրջանի տարածքի յայտնի յուշարձաններէն է Դիզակի մելիք Եգանի երկյարկանի պալատը: Թէպէտ Արցախի մելիքներու բոլոր պալատները չեն պահպանուած, սակայն անոնք կը ներկա-

յացնեն հայ պալատական կառույցներու լաւագոյն նմոյշներ եւ հարուստ նիւթ են ուշ միջնադարեան քաղաքացիական ճարտարապետութեան գնահատման համար: Այդ ժամանակին Լեոնային Ղարաբաղի մէջ ընդհանրապէս կառուցուած են առաւելաբար պազիլիք ոճի գմբէթագուրկ եկեղեցիներ: Պահպանուած են միայն 17-րդ դարու թուագրութեամբ 6 գմբէթաւոր եկեղեցիներ, որոնցմէ երկուքը կը գտնուին հիւսիսային Արցախի մէջ:

18-րդ դարու երկրորդ քառորդի սկիզբին, Անդրկովկասի մեծ մասը նուաճեցին թուրքերը: Հայաստանի միակ անկախ երկրամասերը մնացին Արցախ-Ղարաբաղի եւ Սիւնիքի նահանգները, որոնց բնակիչները ստիպուած էին անընդհատ կըռուիլ թուրքերու դէմ եւ դիմադրել Կոլը-Արաքսի տափաստանի հիւսիս-արեւելեան շրջաններու խանութիւններ կազմած թըրքական եւ քրտական քոչուոր ցեղերու արշաւանքներուն: Արցախի տարածքին յայտնաբերուած վիմագրերը կը վկայեն մելիքներու քաղաքական անկախութեան եւ անոնց կողմէ իրենց տիրոյթներու զինուած պաշտպանութեան մասին: Մասնաւորապէս, Դիզակի եւ Վարանդայի արցախցի իշխաններու փրկուած տապանաքարերուն տէրերը ուղղակիօրէն կը կոչուէին հայ իշխաններ:

18-րդ դարու կէսերուն, օգտուելով դարաբաղցի մելիքներու երկպառակութիւններէն, անոնցմէ մէկուն՝ Վարանդայի մելիքին օժանդակութեամբ քոչուոր ցեղերէն մէկուն առաջնորդին՝ Փանահ Ալիի կողմէ կը գրաւուի Շողուաբերդի ամրոցը: Մօտաւորապէս նոյն ժամանակաշրջանին Արցախի արեւմտեան շրջանները կը թափանցեն թրքական եւ քրտական ծագումով քոչուոր անասնարած ցեղեր: Ամայացան Արցախի, Բերդաձորի, Վայկունիքի եւ այլ գաւառներու հարիւրաւոր գիւղեր: Միայն Քարվաճառի շրջանի տարածքէն մինչեւ մեր օրերը հասած են 60-է աւելի հայկական բնակատեղիներու փլատակները, որոնց կարգին՝ Ծար փոքրիկ քաղաքը: Հայկական այդ բնակավայրը միջին դարերուն ոչ միայն Արցախի վարչական եւ առեւտրական կեդրոններէն կը համարուէր, այլ՝ ամբողջ Հայաստանի մշակութային կարեւոր օճախներու շարքին կը դասուէր: Ամրոցի պարիսպներէն եւ պալատներէն բացի, այստեղ եղած են երեք եկեղեցի եւ վանք: Ներկայիս գոյութիւն չունին ո՛չ կառույցները, ո՛չ ալ մեծաթիւ խաչքարերը, որոնց վերջնական ոչնչացումը կատարուած է վերջին 30-40 տարիներու ընթացքին: Լենին-

կրատցի հնագէտ Ե. Գ. Պչելինան 1940 թուականին իր տեսած Ծարի աւերակներուն մասին, ուր կային ժայռափոր կացարաններ, գրած է հետեւեալը.— «Բազմաթիւ բնակելի անձաւները, գիւղերու փլատակները, ամրոցային պարիսպները եւ եկեղեցիները այժմ արդէն գրեթէ անմարդաբնակ տարածութեան վրայ՝ կը խօսին երբեմնի կեանքի մասին: Յաւօք, իրենց գերակշիռ մեծամասնութեան մէջ այս յուշարձանները ոչ միայն հետազօտուած չեն, այլ նոյնիսկ չեն նշուած գրականութեան մէջ: Այստեղ ամէնուր ապրած հայերէն մնացած են ընդարձակ գերեզմաններ, որոնք փռուած են ինչպէս կիսաքանդ եկեղեցիներու շուրջը, այնպէս ալ՝ առանձին»: (Պչելինա Ե. Գ., Ատրպէյճանական ԽՍՀ տարածքի հայկական յուշարձանները, «Էրմիթաժի Արեւելքի Բաժնի Աշխատութիւններ» հրատարակութիւն, 1940, էջ 249):

Եկուորները չէին ընկալել եւ չէին կրնար ալ ընկալել իրենց համար բոլորովին օտար նիւթական եւ հոգեւոր մշակոյթը: Նոյնիսկ երկու դար յետոյ ալ կարելի չէր մահմետական կամ թրքական մշակոյթի որեւէ նկատելի հետք գտնել ո՛չ Քարվաճառի, ո՛չ ալ Լազինի շրջանին մէջ: Այդ շրջանները երկար ժամանակ մնացին անբնակ, հողը՝ անմշակ: Եկուոր ցեղերը շարունակեցին քոչուորի ապրելակերպը աւելի քան մէկուկէս դար շարունակ, չանցնելով նստակեաց կեանքի եւ չունենալով մնայուն կառոյցներու կարիքը, առնուազն մինչեւ 1950 թուականը: Ներկայի Քարվաճառի շրջանի տարածքին մէջ ընդամէնը կային 9 քոչուորական շրջաններ, եւ միայն 20-րդ դարուն, աստիճանաբար անցնելով նստակեաց կեանքի, եկուոր-քոչուորներու սերունդները մասամբ վերականգնեցին եւ բնակեցան հայկական հին բնակավայրերուն մէջ:

Այսպիսով, մինչեւ 18-րդ դարու կէսերը Լեռնային Ղարաբաղի մէջ թաթարներ (մինչեւ 20-րդ դարու 20-ական թուականները այսպէս կը կոչուէին ատրպէյճանցիները) եւ այլազգի մահմետականներ չէին բնակել: Այս իրողութիւնը նոյնիսկ չեն ժխտել խանական ժամանակագիրները եւ նախայեղափոխական դարաշրջանի բոլոր ատրպէյճանցի պատմաբանները: Այդ պատճառով ալ, Լեռնային Ղարաբաղի ամբողջ տարածքին անհնար է գտնել 18-րդ դարու երկրորդ կէսէն առաջ թուագրուած իսլամական կամ նման թրքական մշակոյթի գոնէ մէկ յուշարձան:

Արցախի ընկերային-տնտեսական վերելքը սկսաւ 19-րդ

դարուն, երբ երկրամասը 1805 թուականին մտաւ Ռուսիոյ կազմին մէջ: Արագօրէն կը զարգանային արհեստները, մետաքսագործութիւնը, առեւտուրը: Հիմնուեցան խոշոր գիւղեր եւ քաղաքատիպ աւաններ, բնակելի եւ վարչական շէնքերով, կառուցուեցան ճարտարապետական տեսանկիւնէ ուշագրաւ եկեղեցիներ, դպրոցներ, կամուրջներ եւ ճանապարհներ: Նկարագրուող շրջանի հոգեւոր կեանքին մասին կարելի է դատել նաեւ հետեւեալ թիւերէն.— 1914 թուականին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Արցախի թեմը ունէր 222 գործող եկեղեցի եւ տաճար, 180 հոգեւորականներ կը սպասարկէին 224 հայկական գիւղերու 206.768 ծխականներուն:

19-րդ դարու համակովկասեան կեանքին մէջ կը սկսի առանձնակի դեր խաղալ Ղարաբաղի միակ քաղաքը՝ Շուշին, որ դարձած էր հայ մշակութային-ուսումնական կեանքի կեդրոններէն մէկը: 1828 թուականէն սկսեալ այստեղ կը հրատարակուէին հայատառ գիրքեր եւ պարբերականներ (ամսագրեր եւ թերթեր), բացուած են հայոց թեմական դպրոցը (1836 թ.), հայկական թատրոնը (1891 թ.), Ժամհարեանի հիւանդանոցը (1900 թ.), իգական եւ արական գիմնազիաները, Ռէյալական ուսումնարանը, կառուցուած են Կոստանաց վանքը (1818 թ.), Հանրային Ժողովի շէնքը՝ ձմեռնային եւ ամառնային ակումբներով, 5 գմբէթաւոր եկեղեցի, 2 մզկիթ: Անդրկովկասի ամենահայակերտ եկեղեցական մշակոյթի ոլորտին մէջ մեծ զարգացման հասաւ Արցախի տեքորաթիֆ կիրառական արուեստը: Տեղական բնական մետաքսէն պատրաստուած ապրանքներու նմոյշներ, գորգեր, ոսկերչական եւ արծաթագործական իրեր բազմիցս ցուցադրուած են Մոսկուայի, Ֆիլատելֆիայի, Փարիզի մէջ կազմակերպուած միջազգային ցուցահանդէսներուն եւ արժանացած բարձր գնահատականներու:

20-րդ դարու սկիզբին Ղարաբաղի մէջ արդէն կային շարք մը խոշոր բնակավայրեր եւ գիւղեր (քաղաքատիպ բնակելի եւ հասարակական շէնքերով), կառուցուած էին ճարտարապետական հետաքրքրական լուծումներով կամուրջներ, եկեղեցիներ, դպրոցներ, առանձնատուններ:

1920 թուականի Մայիսին Ղարաբաղի մէջ հաստատուեցաւ խորհրդային իշխանութիւն, իսկ 1923 թուականին Անդրկովկասի (ԽՍՀ) կազմին մէջ կազմաւորուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը:

Ատրպէյճանական իշխանութիւններուն կողմէ ԼՂԻՄ-ի մէջ իրականացուող ընկերային-տնտեսական քաղաքականութիւնը հայ բնակչութեան շահերու ճնշման եւ իր մշտական բնակութեան տարածքէն անոր արտամղման քաղաքականութեան շարունակութիւնն էր:

Գրեթէ ամբողջ մշակութային ժառանգութիւնը կը թաքցուէր ժողովուրդէն: Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի պատմութեան եւ մշակոյթի հարցերուն մէջ կը գործէր այն ժամանակ հաստատուած չգրուած օրէնք մը՝ «Այն ամէնը, ինչ կը գտնուի Ատրպէճանի մէջ, ատրպէյճանական է»:

Միջամտութիւն երկրամասի հոգեւոր եւ մշակութային կեանքին, ազգային արժանապատուութեան ոտնահարում, պատմութեան կոպիտ կեղծում, այսպիսին էր Ատրպէյճանի վարած քաղաքականութիւնը մշակոյթի ոլորտին մէջ: Ատրպէյճանական իՍՂ բոլոր տեղեկագիրներուն մէջ ատրպէյճանցիները սկսան բնիկ կոչուիլ: Արգելք դրուեցաւ Երեւանէն տրուող հեռատեսիլային եւ ձայնսփիւռային հաղորդումներու ընդունման վրայ: Փաստօրէն կտրուած էր մշակութային եւ հոգեւոր կապը Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան հետ:

Փակուած էին Հայկական դպրոցները: 1960 թուականէն ի վեր փակուեցան 46 հայկական դպրոցներ: Դպրոցական ծրագիրներէն հանուեցաւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, փոխարէնը մտցուեցաւ Ատրպէյճանի պատմութիւնը: ԼՂԻՄ-ի մասին ատրպէյճանական իՍՂ օրէնքին մէջ նշուած չէր, թէ ո՞րն է ինքնավար մարզին պետական լեզուն:

Ատրպէյճանական իշխանութիւններու հակահայ քաղաքականութեան թիրախ դարձան նոյնիսկ Լեռնային Ղարաբաղի պատմական յուշարձանները: Ըստ ոչ ամբողջական տուեալներու, ԼՂԻՄ-ի պատմա-ճարտարապետական յուշարձաններու ընդհանուր թիւը կը հասնէր առնուազն 1700-ի: Ասոնց մեծ մասը ոչ միայն չէր ընդգրկուեր Ատրպէյճանական իՍՂ կառավարութեան կողմէ հաստատուած, պետութեան պահպանութեան ներքեւ գտնուող յուշարձաններու ցանկին մէջ, այլեւ Ատրպէյճանի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի յատուկ յանձնախումբին կողմէ դասուած էր «անցեալի վտանգաւոր կրօնական կեդրոններու շարքին»:

Այդ յուշարձաններէն շատերը կառուցուած են միջնադարուն եւ բացառիկ դեր խաղցած հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ: Ասոնց ազգային-մշակութային պատկանելիութեան մասին կը վկայեն ոչ միայն տարբեր դարաշրջաններու հայկական սկզբնաղբիւրները, այլեւ անոնց պատերուն փորագրուած հայատառ գրութիւնները, որոնց թիւը կ'անցնի հազարը: Պատմական շրջաններէն մինչեւ 19-րդ դար, գոյութիւն ունեցած հայկական նիւթական մշակոյթի յուշարձաններու անտեսումը կը ծառայէր մէկ նպատակի՝ ստեղծել այն խաբուսիկ կարծիքը, թէ մինչեւ 18-րդ դար Լեռնային Ղարաբաղը չէ բնակուած հայերով: Բացի ատկէ, ջանալով իսլամացնել երկրամասը, ատրպէյճանական իշխանութիւնները այդ յուշարձանները դասեր են ալպանականներու շարքին, որոնք անհիմն կերպով կը վերագրուին ատրպէյճանցի ժողովուրդի նիւթական մշակոյթին:

Հայկական յուշարձաններու աւերումը խորհրդային շրջանին ստացաւ զանգուածային եւ պարբերական բնոյթ: Երկրամասի տարածքին պայթեցուած, ոչնչացուած եւ լիովին քանդուած են հարիւրաւոր եկեղեցիներ, զանազան համալիրներ, գերեզմանատուներ: Ջարդուած եւ որպէս շինանիւթ օգտագոր-

ծուած են հարիւրաւոր խաչքարեր: Վնասուած են Յպախաչի, Մեծ Թաղլարի եւ Ազոխի քարանձաւներուն մէջ եղած նախամարդու կացարանները, քանդուած է Ամարասի վանքի Ս. Գրիգորի (5-րդ դար) ստորգետնեայ դամբարանը: Ատրպէյճանի խտրական քաղաքականութեան պատկերաւոր օրինակ կը ծառայէ թէկուզ այն փաստը, որ 30-ական թուականներու կէսէն ի վեր Լեռնային Ղարաբաղի մէջ չէ եղած ոչ մէկ գործող եկեղեցի, իսկ Շուշի ապրող ատրպէյճանցիներու կրօնական կարիքներու բաւարարման համար ազատօրէն կը գործէին մզկիթները:

Յ.Գ.— Այս գրութիւնը համադրուեցաւ եւ արեւմտահայերէնի վերածուեցաւ մեր կողմէ, որպէս աղբիւր ունեւալով Լեռնային Ղարաբաղի արտաքին գործոց նախարարութեան պաշտօնական լրատուութիւնը:

ԽԱՄՍԱՅԻ ՄԵԼԻՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շահ Աբասէն յետոյ, անոր յաջորդողներուն ժամանակ թէեւ Պարսկաստանը ապրեցաւ առերեւոյթ խաղաղութեան մէջ, սակայն սկսած էր անոր տնտեսական եւ քաղաքական անկումը:

Շահ Հիւսէյնի օրով աֆղանները, Մահմուտի ղեկավարութեամբ, գրաւելով Հարաւային Պարսկաստանը, ոչնչացնելով Սէֆեան տոհմի ներկայացուցիչներու մեծ մասը, ժամանակաւորապէս իշխանութիւնը առին իրենց ձեռքը: Անիշխանութեան մատնուած երկրամասերը ենթակայ էին ամենասանձարձակ ահաբեկման եւ հարստահարութեան: Այդ բոլորին վրայ աւելցան թուրքերու կողմէ գործադրուող բռնութիւնները: 1727-ի Հոկտեմբերին աֆղանները թուրքիոյ հետ կնքուած պայմանագրութեամբ անոնց զիջեցան Անդրկովկասը, Քիւրտիստանի, Խուզիստանի եւ Կեդրոնական Իրանի քանի մը նահանգները:

Շահ Հիւսէյնի որդին՝ Շահ Թամազը, որ փախած էր եւ կը գտնուէր Մազանդարանի մէջ, լսելով հօրը գահընկէցութիւնը, ինքզինք կը հռչակէ Պարսկաստանի տիրակալ եւ զօրք հաւաքելով կու գայ Թաւրիզ: Համաժողովրդային պայքարը կը սկսի ինչպէս թրքական, այնպէս ալ աֆղանական բռնակալութեանց դէմ:

Հանդէս գալով Խորասանէն եւ գլխաւորելով գզըլպաշ ցեղերու ապստամբական ելոյթները, ինչպէս նաեւ կարճ ժամանակով քանի մը վճռական յաղթանակներ ունենալէ ետք, մեծ համբաւ շահեցաւ Աֆշար ցեղի Կըրկլոս ցեղախումբի նախկին շարքային գինուոր Նատիր Խանը:

Ան իր քաջութեամբ կը գրաւէ Շահ Թամազի համակրանքը եւ վստահութիւնը, կը մտնէ անոր գինուորական ծառայութեան մէջ եւ կը նշանակուի զօրքերու հրամանատար՝ վերանուանուելով Թահմազ Ղուլի Խան (Թահմազի ծառայ): Թահմազ Ղուլին կը մաքրէ Պարսկաստանը աֆղաններէն եւ կ'ամրացնէ պարսկական իշխանութիւնը Իրանի մէջ: Ան իր քաջագործութիւններով մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ բանակին եւ ժողովուրդին

մէջ: Այնուհետեւ Թահմազ Ղուլին յաղթական պատերազմներ կը մղէ օսմանցիներու դէմ: Արցախի շրջաններուն մէջ, Միւնիքի եւ Այրարատի զինավառ հայութիւնը թուրքերու դէմ մղուող իրենց հերոսական պայքարով արդարօրէն հանդէս կու գան որպէս Նատիրի դաշնակիցները:

Նատիրի բանակին մաս կազմող հայկական զօրախումբերը համալրուեցան յատկապէս 1735-ին՝ Գանձակի պաշարման ամիսներուն: Իսկ երբ ան շարժեցաւ դէպի Կարս, Արցախի եւ Միւնեաց հայ զինուորականութիւնը մելիքներու գլխաւորութեամբ ուղեկցեցաւ անոր ամէնուրեք: Գեղարքունիքէն անցած ատեն Նատիրը մեծ պատիւներ տուաւ Մելիք Շահնազարեանին:

Կարսի շրջանը ասպատակութեան ենթարկելէն ետք, Նատիր իր զօրքով կրկին անցաւ Ախուրեանը եւ բանակ դրաւ Եղվարդի շրջակայքը: Այդ օրերուն Նատիրի մօտ կը գտնուէին Արեւելեան Հայաստանի գրեթէ բոլոր հայ ղեկավարները՝ Դիզակի Մելիք Եգանը, Գեղարքունիքի Մելիք Շահնազարեանցը, Երեւանի Մելիք Մկրտումն ու Մելիք Յակոբջանը եւ շատ ուրիշներ:

Իրանի ապագայ խորամանկ տիրակալը լաւ կը հասկնար հայերու հակաթրքական զգացումները, եւ օսմանցիներու դէմ մղուող վճռական ճակատամարտերուն հայ մելիքներու վրայ հաւատք ունէր որպէս յուսալի դաշնակիցներ: Առանձնապէս, Նատիր ջերմ յարաբերութիւններ ունէր Դիզակի Մելիք Եգանին հետ: Նատիրի պալատական պատմիչ Մուհամատ-Քեազիմը բազմիցս յիշատակած է զայն, որպէս նուրբ քաղաքագէտի յատուկ՝ արտակարգ ընդունակութիւններով օժտուած իմաստուն գործիչ մը, որ Նատիրի կողմէ մեծ սիրոյ եւ վստահութեան արժանացած էր:

Մելիք Եգանը անհամար նուէրներ մատուցելով Նատիրին եւ յորդորելով զինք, վերջինս կ'այցելէ Էջմիածին եւ նոր հրովարտակներով կը հաստատէ կաթողիկոսին եւ հոգեւորականութեան իրաւունքները:

Ըստ Մուհամատ-Քեազիմի, ան վանքի վերանորոգումը կը յանձնարարէ հմուտ վարպետներու՝ յատկացնելով հազար թուման, տաճարը կը զարդարէ 15 քկ. կշռող ոսկիէ ջահով եւ Քերմանի նահանգային իշխանութեան հետ կը կարգադրէ, որ ամենաընտիր գորգերը նուիրեն Էջմիածնի վանքին:

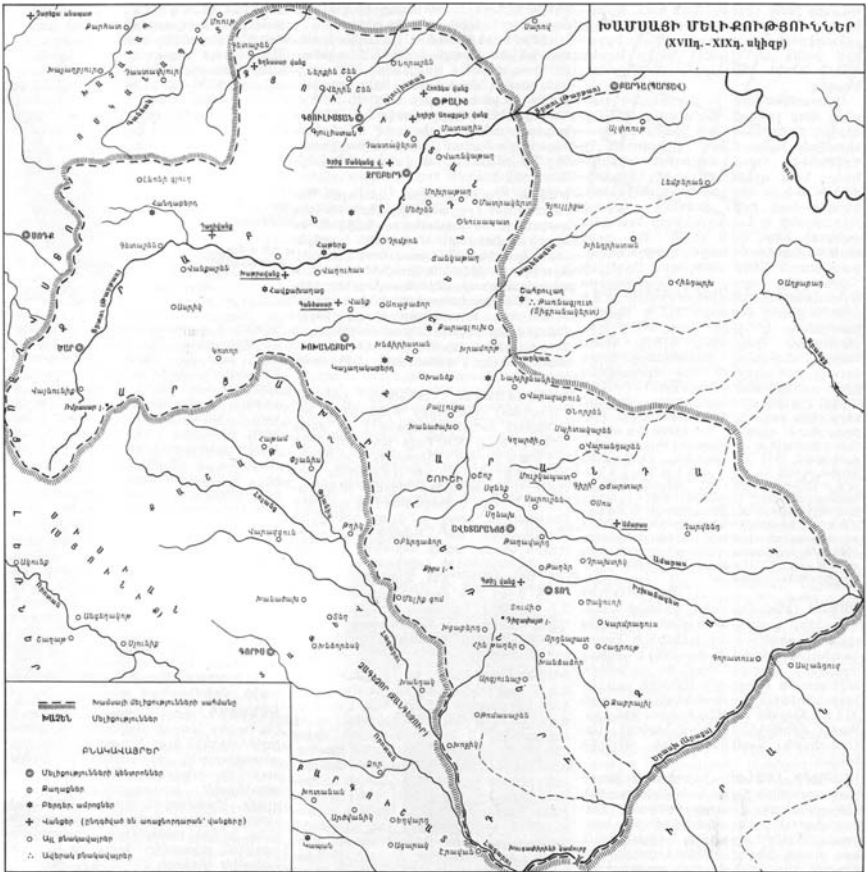
Հայ մելիքները ոչ միայն զօրքերով կը մասնակցէին թուրքերու դէմ մղուող կռիւներուն, այլ՝ միաժամանակ կը հայթայթէին պարսիկ բանակին համար անհրաժեշտ պարէնն ու հանդերձանքը: Թուրք տարեգիրը կը վկայէ, թէ Մելիք Եգանը կը կերակրէր շահին ամբողջ բանակը, այնքան ատեն որ ան կը մնար Մազանի մէջ:

Հայերը սիրաշահելէն ետք, անոնց օգնութեամբ 1735-ի Յուլիս 8-ին, Եղվարդի մօտ, Նատիր ջախջախիչ յաղթանակ տարաւ թուրքերու դէմ: Այս յաղթանակէն յետոյ ան ասպատակեց Կարսէն մինչեւ Կարին եւ Պայազիտի միջեւ ինկած հարիւրաւոր գիւղեր ու քաղաքներ: Օսմանեան կառավարութիւնը ի վիճակի չէր պատերազմը շարունակելու հօր հակառակորդին դէմ: Ան կը հարկադրուի Նատիրի հետ էրզրումի մէջ հաշտութիւն կընքել, որու համաձայն թուրքերը պարսիկներուն կը յանձնեն Արեւելեան Հայաստանը (Երեւանը, Նախիջևանը, Ղարաբաղը), Վրաստանի մէկ մասը, Գանձակը, Շամախին եւ Ատրպատականը:

Թահմազ Ղուլին պատերազմական այս յաջողութիւններով նախապայմանը կը ստեղծէ ինքզինք հռչակելու Իրանի շահ: Անոր կարգադրութեամբ կը սպաննուի Շահ Թահմազը, այնուհետեւ նաեւ մանուկ Աբասը:

Գահը թափուր տեսնելով՝ Թահմազ Ղուլին 1736-ի ձմրան Մազանի դաշտը կը հրաւիրէ Իրանի եւ հպատակ երկիրներու հոգեւոր եւ աշխարհիկ մեծամեծերը եւ կ'առաջարկէ երկրի շահը ընտրել: Մազանի ժողովը միաձայնութեամբ Իրանի շահ կը ճանչնայ Թահմազ Ղուլին՝ Նատիր Շահ անունով: Թագադրութեան արարողութենէն ետք, Նատիր բարձր պաշտօններով եւ նոր կալուածներով կը վարձատրէ մարտերու ընթացքին աչքի ինկած եւ հաւատարմութեամբ վստահութեան արժանացած ամիրաները, խաները եւ հայ մելիքները:

Նատիր քաջ գիտնալով Ղարաբաղի հայերուն ռուսասէր քաղաքականութիւնը, ժողովուրդին եւ մելիքներուն այդ տրամադրութիւններուն վերջ տալու, զանոնք սիրաշահելու եւ անոնց ռազմական կարողութիւնները օգտագործելու համար ոչ միայն մելիքները կը հաստատէ իրենց իշխանութիւններուն վերայ, այլեւ ընդգծուած կարգավիճակ կը շնորհէ անոնց, ծնունդ տալով նոր վարչական միաւորի՝ Խամսայի (արաբերէնով

հնգեակ) երկրին կամ Խամսայի մելիքություններուն: Նատիր փաստօրէն կը վաւերացնէ այն ինչ, որ հերոսական պայքարի շնորհիւ ձեռք բերած էր Արցախի ազատատենչ հայութիւնը:

Տուեալ ժամանակաշրջանին Նատիր կը ճանչնայ Արցախի տարածքին մէջ գոյութիւն ունեցող մելիքություններէն միայն հինգին իրաւունքները, իսկ մացածները, օրինակ՝ ժամանակին հզօր Շաթի իշխանութիւնը, որ տկարացած էր, կ'ենթարկուին Խամսայի մելիքներուն:

Ըստ էութեան, միջնադարեան շրջանի վերջերուն Մեծ Հայքի ծայրը՝ հիւսիս-արեւելեան մէկ հատուածին մէջ կը վերածնի հայկական նոր պետական միաւոր՝ դաշնակցային կառոյցով: Գանձակի բէկարբէկութենէն անկախ՝ հինգ մելիքություններէն կազմուած նահանգը, կեդրոն ունենալով Տող աւանը, Դիզակի Մելիք Եգանի գլխաւորութեամբ ճանչցուեցաւ որպէս հայկա-

կան ինքնավար երկիր մը, որուն սահմանները տարածուած էին Գանձակի մատոյցներէն մինչեւ Արաքս գետը:

Արցախի հիւսիսային հատուածներուն մէջ տարածուած էր Կիւլիստանի մելիքութիւնը՝ Կարկառ եւ Թարթառ գետերու միջեւ: Հոս կ'իշխէին Մելիք Բեգլարեանները, որոնց նստավայրն էր Թալիշ աւանը եւ ռազմական յենակէտը՝ Կիւլիստանի անառիկ ամրոցը: Ասկէ հարաւ՝ Ջրաբերդի մելիքութիւնն էր, որ կ'ընդգրկէր Թարթառէն մինչեւ Խաչենագետ ինկած տարածքը: Գաւառին տէրերը Մելիք Իսրայէլեաններն էին, որոնց նստավայրը Ջրաբերդի ամրոցն էր: Խաչենի մելիքութիւնը տարածուած էր Խաչենագետէն մինչեւ Կարկառ ինկած հողերը: Հոս ալ Հասան-Ջալալեանները կ'իշխէին եւ կը նստէին Խոխանաբերդ, իսկ յետագային Խնձիրիստան գաւառի բերդերէն յայտնի էին Կաչաղակաբերդը, Քարազլուխը, Ուլուպապա բերդը: Վարանգայի մելիքութիւնը բռնած էր Կարկառ գետէն մինչեւ Մեծ Քիրսի հարաւային փէշերուն ինկած տարածքը: Ասոր տէրը Մելիք Շահնազարեաններն էին, իսկ անոնց նստավայրն էր Աւետարանոց բերդաւանը: Վտանգի ժամանակ մելիքութեան հպատակները կը պատսպարուէին Շուշիի բերդին եւ Հերհեր ու Ծովատեղ գիւղերուն միջեւ ինկած Քոչիզ ամրոցին, Աղջկաբերդին, Գիշի Ղլեն Խութ բերդին մէջ: Դիզակի տէր Մելիք Եգանեան-Աւանեաններու տիրութիւնը կը հասնէր Դիզափայտ-Քիրս լեռնագօտիէն մինչեւ Արաքս գետի հովիտները: Մելիքները կը նստէին Տող աւանը: Գաւառի նշանաւոր բերդերը կը գտնուէին Յոր գիւղին մէջ եւ Վնեսա սարին վրայ:

Մելիք Եգանը Նատիրէն խանական տիրոջ ստանալով, մինչեւ 1744 թուականը գլխաւորեց Խամսայի մելիքութիւնները: Ան հարեւան Շիրվանի, Գանձակի, Երեւանի բէկլարբէկերուն նման ուղղակի կ'ենթարկուէր Նատիրի եղբօր՝ Սիփահասալար Իպրահիմ Խանին, որ կը նստէր Ատրպատականի կեդրոն՝ փոխարքայանիստ Թաւրիզ քաղաքը:

Պատմական բախտորոշ այս ժամանակաշրջանին, Մելիք Եգանի նման տաղանդաւոր պետական-քաղաքական գործիչը, օգտագործելով Նատիրի հետ իր ունեցած ջերմ յարաբերութիւնները, կը հոգար ամբողջ Արեւելեան Հայաստանի հայութեան կարիքները: Այս մասին կը վկայէ Տողի մելիքական ապարանքի ճակատին Մելիք Եգանի թողած վիմագիրը. «Ես թողեցի ոչ Հայաստանուս եսիր տալու»:

Օտար եւ հայ հեղինակները կը վկայեն, որ Նատիր Շահը հօր տեղ կ'ընդունէր Մելիք Եգանը՝ առաջնորդուելով անոր խորհուրդներով: Մելիք Եգանի հայրենանուէր գործունէութիւնը ամփոփ ձեւով ներկայացուած է Տողի մատուռ-դամբարանին մէջ պահպանուած շիրմաքարի չափածոյ տապանագիրին մէջ.—

Այս է տապան քաջ իշխանին,
Եգան անուն Մեծ Մելիքին,
Որ է որդի Բարեպաշտին,
Եղեւ սիրեցեալ ամենայնին,
Նատիր անուն թագաւորին:
Տիրապետեաց Սայի երկրին
Ի Ադուանից ի նահանգին
Յոյժ պատուեցաւ պարսից ազգէն
Քան զիշխանս հայոց երկրին...

ՌՃՂԳ (1741 թ.)

Մելիք Եգանի արժանաւոր ժառանգորդները դարձան անոր որդիները՝ Մելիք Արամը (1744-1745) եւ Մելիք Եսային: Յատկապէս տպաւորիչ էր Մելիք Եսայիի գործունէութիւնը: Ան տաղանդաւոր զինուորական էր, անկոտորում կամքի տէր անձնաւորութիւն: Անոր յաջողուեցաւ ստեղծել քաջավարժ կանոնաւոր բանակ: Նատիր Շահի համակրանքը կը վայելէր նաեւ Ջրաբերդի Մելիք Ալլահ-Ղուլին: Վերջինիս թուրքերուն դէմ տարած փայլուն յաղթանակներուն շնորհիւ Նատիրը անոր տուաւ «Սուլթան» տիտղոսը:

Նամսայի մելիքութիւնները, որպէս հայոց պետականութեան պատմական միաւոր, գօտեպնդելով լեռնաշխարհի զինավառ հայութիւնը, մօտակայ տասնամեակներուն դարձան հայ ազգային ազատագրական շարժման նոր հանգրուաններ, ամրացնելով հաւատքը միասնութեան եւ յաղթանակի նկատմամբ:

Յ.Գ.— Այս գրութիւնը համադրուեցաւ եւ արեւմտահայերէնի վերածուեցաւ մեր կողմէ:

ԱՐՅՈՒՆՔՍ ԱՐՅՈՒՆՔԻԴ ԽԱՌՆԷ՛, ՄԱՐԻԱՄ

Լսած ըլլալով կապիտան Յովսէփ Կիրակոսեանի հերոսութեան մասին, հանրածանօթ մտաւորական եւ հրապարակագիր Աւետիս Ռազմիկ, իր հայրենասիրական ոգէին մղուած, այցելած է Արեւմտեան Հայաստանի սահմանամերձ Ապագայ կոչուող գիւղը, ուր բնակութիւն հաստատած են արմատներով սասունցի կապիտան Յովսէփ Կիրակոսեանը եւ ընտանիքը: Կապիտան Կիրակոսեան հերոսաբար զոհուած է Արցախի ապրիլեան ֆառօրեայ պատերազմին:

Գրութեան հեղինակը անդրադարձած է կապիտան Կիրակոսեանի կենսագրութեան, անոր հայրենասիրական եւ ազգային զգացումներուն ու ոգիին եւ հայկական բանակին զինուորագրուելու փափաքին, ինչպէս նաեւ Արցախի ապրիլեան պատերազմին իր մասնակցութեան եւ զոհաբերութեան:

Ծանօթանալով նահատակ կապիտանի ծնողներուն, կնոջ՝ Մարիամին եւ զաւակներուն, արցունքոտ աչքերով ցաւակցած է անոնց, գնահատելով նահատակին հայրենասիրական ոգին, որ ժառանգած է Սասունի ազատագրութեան պայքարներուն մարտնչող եւ ղեկավարող հայ ֆետայիներ Մեծն Մուրատի, Տամատեանի, Անդրանիկի, Գեորգ Զաւուշի, Աղբիւր Սերոբի եւ բազմաթիւ հերոս ֆետայիներու ազգասիրութեան եւ յեղափոխութեան ցանած սերմերը, հետեւելով ազատ ապրելու անոնց գործունէութեան, ազատագրելու համար Սասունը եւ Արեւմտեան Հայաստանը բոլրք խուժաններէն:

*Արտօսրածոր աչքերով կը գրուին այս տողերը:
Առանց արցունքի կարելի չէր ապրիլ այդ հանդիպման պահը:
Առանց հեկեկալու անհնար էր խոնարհիլ նահատակի յիշատակին կանգնած խաչքարին ընդառաջ:*

*
**

Էջմիածնի Մայր Տաճարի դարպասէն մեր ինքնաշարժը

կ'ողողուի հարաւ-արեւելեան ճանապարհով: Յուցանակին վրայ գրուած Մարգարա անունը կը յուշէ, թէ կ'ընթանանք դէպի բռնագրաւեալ Հայաստան: Արաքս գետին վրայ կառուցուած նշանաւոր Մարգարայի կամուրջը էր երբեմն միակ պորտակապը շղթայուած եւ ազատագրեալ Հայաստանները իրարու շողկապող: Այժմ՝ սահմանապահներու խիստ հսկողութեան ենթակայ: Բայց մեր նպատակակէտը ունի այլ հասցէ:

Ինչքան կը յառաջանանք՝ սիրտիս զարկերը աւելի արագ եւ ուժգին հարուածներով կը բաբախեն: Աչքերս տամկացած են արդէն: Ո՞ւրիտ, թէ՞ երագ մըն է որ կ'ողգեմ իրականացնել: Յուզմունքը կը խեղդէ կոկորդս՝ տակաւին չհասած հոն, ուր կ'ըրձայի ըլլալ Ապրիլ 2-ի չարագուշակ թուականէն ի վեր:

Արարատեան դաշտին միջով է որ կ'անցնինք. կողքիս՝ ընդարձակ դաշտեր, այգիներ, միայարկ տուններ եւ երկինքը ճախրող տարբեր թռչնազգիներ: Կ'ընթերցեմ անունները գիւղերուն՝ Կրիպոյետով, Լուսագիւղ, Գայ, Սեւջուր, Ակնաշէն. սակայն իմ անհամբերութեամբ փնտռածս կը կոչուի Ապագայ:

Ինչո՞ւ Ապագայ գիւղ: Ունի՞մ տան հասցէ, փողոցի անուն: Ո՛չ. անուն-մականուն մը հերիք է գտնելու այն ընտանիքը, որ երագս է տեսնել, ողջագուրուիլ եւ մէջս կուտակուած փղձուկը անզուսպ հեկեկանքով արտայայտել:

Ահա կը կարդամ՝ Ապագայ. մուտքին՝ թեւատարած արծիւի իշխող արձան մը՝ կարծէք խրոխտօրէն կը դիմաւորէ եկուորները: Մի՞թէ արծիւներու գիւղ է սա: Քարքարոտ է ճանապարհը՝ նորոգումի կարօտ: Մի քանի հնամաշ ինքնաշարժներ եւ մեծահասակ գիւղացիներ: Առաջինին կը հարցնեմ.

— Բարեկամ, այս գիւղը հերոս նահատակ մը ունի կապիտան Յովսէփ Կիրակոսեան. կրնայի՞ք ցոյց տալ անոր օճախը:

Անծանօթը կ'ողողորդէ, որուն ցուցմունքով կը շարունակենք խորանալ գիւղամէջը: Երկրորդ անցորդ մը աւելի ստոյգ կը մատնանշէ տան հասցէն, ուր կը հասնինք շուտով:

Աչքերս խոնաւ են արդէն, կը դողդողամ եւ կ'աղօթեմ որ չուշաթափիմ՝ տեսնելէ յետոյ հերոսի այրին՝ Մարիամն ու իր որբացած զաւակները՝ քառամեայ Գեղամիկն ու եռամեայ Էրիկը: Զանքս չեմ խնայեր ըլլալու զուսպ եւ ինքնատիրապետող:

Կը թակեմ երկաթեայ դարպասը: Դուրս կու գայ խոնարհած ուռնիի արտաքինով, թախծոտ աչքերով, յուզումնակէզ հայեացքով Մարիամը: Աչքերս կը գամուին իր աչքերուն. գինքը

տեսած եմ համացանցով. կարծէք հարազատ մըն է որ կը գտնեմ տարիներ ետք:

— Մարիամ ջան, դուն գիտե՞ս թէ Ապրիլ ամիսէն ի վեր ինչքա՛ն լացուցած ես զիս,— ըսելով կը փղձկամ, կ'ողջագուրուիմ ջահել հասակին այրիացած, քնքուշ ու մեկուսացեալ Մարիամին հետ: Կը հեծկտանք միասին: Նահատակին լուսապսակ յիշատակն է որ կը միացնէ երկուքս: Մինչ այդ, աշխոյժով եւ մանկական խանդավառութեամբ կու գան Գեղամն ու էրիկը: Խոնաւ աչքերով կը պաչեմ անոնց տաքուկ գլուխները, կը շոյեմ, ափլէզով եւ արտասովոր զգացումով կ'ըսեմ.— Տղաքս, ինչպէ՞ս էք:— Կը մտմտամ՝ ի՞նչ էր ձեր մեղքը, որ այս տարիքէն զրկուեցաք հօր գուրգուրանքէ, հայրական խանդաղատանքէ. ինչո՞ւ ճակատագրուած էիք չապրելու հօր մը ջերմաջերմ համբոյրն ու անդաւաճան գիրկը:

Մարիամ կը հրաւիրէ տունէն ներս: Հերոս Յովսէփ Կիրակոսեանի մայրը՝ տիկին Մարգարիտ հեկեկալով կը պատմէ անոր մանկութենէն, կեանքի վերջին օրերէն եւ նահատակութեան պարագաներէն: Ո՞վ կը հասկնայ որդեկորոյս մօր մը կիզող եւ ցաւատանջ զգացումները: Ո՞վ կրնայ սփոփել յանդուգն որդի կորսնցուցած մայր մը:

Տիկին Մարգարիտ լեցուած սիրտով, արտասուլից աչքերով կը պատմէ.

— Աշխոյժ, հայրենասէր, ծառայասէր պատանի էր Յովսէփս: Որոշեց դառնալ գինուոր. դիմեց ռազմական ինստիտուտ. հակառակ հօրը ընդդիմութեան՝ պնդեց եւ ընդունուեցաւ ինստիտուտ. բանակէն ներս ծառայութիւնը իր պարտականութիւնը համարեց. կը փափաքէր երթալ Ղարաբաղ՝ սահմանամերձ շրջաններ, երբ առաջարկեցին փոխադրուիլ Հայաստան՝ Նոյեմբերեան շրջան, մերժեց, ըսելով որ Հայաստանի դարպասը Ղարաբաղի սահմանն է, եթէ հեռանանք՝ թշնամին հեշտութեամբ կրնայ թափանցել հայրենիք. եղաւ սակրաւոր. գինք կը կոչէին սասունցի սակրաւոր. ծառայեց նախ Եղնիկներ կոչուած գունդէն ներս՝ որ վտանգաւոր էր. ապա Մատաղիս. ընտանիքով հաստատուեցաւ այնտեղ: Ապրիլ 1-ի գիշերը լսեցինք պատերազմի մասին. ըսաւ՝ մամ ջան, թող եղբայրս գայ գոնէ երեխէքս ազատէ: Ես Ապրիլ 2-ին փութացի Ղարաբաղ. երբ լսեցի որ կան գոհեր՝ մտահոգուեցայ ըսելով՝ որ արդեօք որո՞ւ մայրը պիտի լայ, որո՞ւ մայրը պիտի քորանայ. ի՞նչ իմանայի որ ես պիտի

լայի, ես որդի պիտի կորսնցնէի: Ան 25 զինուորներու հրամանատար էր. գնաց առաջնագիծ՝ փրկելու իր զինուորները: Վերաւորուեցաւ, համարեա՛ր բոլոր ներքին օրկանները վնասուած էին: Ականներ պիտի վնասագերծէր, բայց ինկաւ հերոսի մահով: Յովսէփս ըսաւ՝ մամ ջան, շուտով պիտի ստանամ մայրի կոչում. չհասաւ իր երագին խեղճ որդիս:

Քիչ անդին գլխահակ նստած էր պղնձագոյն դէմքով, խորշոմած այտերով, վշտակոծ եւ խոհուն Յովսէփին հայրը՝ Գեղամ Կիրակոսեանը, որ կը յիշէ.

— Մեր գիւղը սասունցիներու գիւղ է: Մեր պապերը Սասունէն հասած են այստեղ: Այդ ոգիով ու խիզախութեամբ մեծցաւ որդիս:

Մեղամաղձիկ Մարիամ հեկեկալով կը յարէ.

— Կարծես կը նախզգար որ պատերազմ պիտի ըլլայ. ըսաւ՝ դուն պինդ, քաջ կին ես, կրնաս մինակ մեծցնել երկու որդիներս: Ես պէտք է ճակատ երթամ. եթէ փախչիմ, ինչպէ՞ս պիտի նայիմ ինծի ենթակայ զինուորներուս մայրերու աչքերուն: Համբուրեց երեքիս, յաջող արեց, ժպիտ փոխանցեց եւ գնաց ճակատ: Մենք հապճեպով փախանք Մատաղիսէն եւ ապահով հասանք Ստեփանակերտ: Աւելի ուշ լսեցի, որ էլ չկայ Յովսէփը: Իր վերջին խօսքը ուղղելով իր զինուորներուն կ'ըսէ՝ «Տղե՛րք, ես լաւ եմ, դուք կռուէք»: Թէեւ որդիներուս սկսած ենք բացատրել որ իրենց հայրը չկայ, սակայն էրիկը տակաւին կը սպասէ հօր վերադարձին...:

Անդին խոնաւցած են աչքերը Յովսէփին քրոջ՝ Քնարիկին: Մարիամ ներսէն կը բերէ Յովսէփին նկարատետրը (ալպոմ), իր զինուորական ծառայութեան, սիրոյ, ընտանեկան ջերմութեան ապրուած օրերը պատկերող: Կը յաւելու՝ Հայաստանի կառավարութիւնը յետմահու Յովսէփին պարգեւատրեց «Մարտական ծառայութիւն» մետալով: Իր հերթին, տիկին Մարգարիտ ցոյց կու տայ ցաւակցագիր մը, որ Յովսէփին նահատակութենէն ետք ղրկուած է ԱՄՆ-էն. բովանդակութիւնը զարմանք պատճառած է բոլորին. բացայայտուած է գաղտնիք մը, որ մինչ այդ ոչ ոք գիտէր: Արդարեւ, ԱՄՆ-ի մէջ գործող «Ոսկրածուծի Դոնորների Հայկական Ռեստեր» բարեգործական հիմնադրամի ներկայացուցիչները ժամանակին եկած են Յովսէփին ուսանած ռազմական ինստիտուտը: Անոնք հաւաքագրած են կամաւոր նուիրատուներ՝ իրենց մարմինէն օրկաններ տրամադրող՝ ոսկ-

րածուծի քաղցկեղով տառապող հայ մանուկներուն օժանդակող: Յովսէփ մարդկայնական ոգիով ու ազգասիրական գիտակցութեամբ կամաւորագրուած եւ ինքզինք տրամադրած է այդ բարեգործական նպատակին: Անոր զգուշացուցած են հաւանական վտանգին, առկայ ռիսքին շուրջ, սակայն ան անտեսած է նման նախազգուշացում, ըսելով՝ «Թող ոչ մի հայ մանուկ տառապի քաղցկեղի վարակով»: ԱՄՆ-էն յղուած պատուոգիր-ցաւակցագիրին մէջ կը գրուի Յովսէփին ժեսթը դրուատող «որը պատրաստ էր փրկել մարդկային կեանքեր ոչ միայն ռազմի դաշտում, այլ նաեւ խաղաղ պայմաններում» տողերը: Ստորագրութիւն՝ Ֆրիտա Ջորջան (Ոսկրածուծի Դոնորների Հայկական Ռեստեր Հիմնադրամի նախագահ): Մարդու եւ հայու ինքնատիպ եւ օրինակելի տեսակ ըլլալու էր կապիտան Յովսէփ Կիրակոսեանը:

Մարիամ անմիջապէս ձեռքի հեռաձայնէն երգ մը կը միացնէ: Վերջապէս հոգեհսկողի ժպիտ մը կը նշմարեմ դէմքին. ի՜նչ հրաշք որ ան տակաւին կրնայ ժպտալ...: Ահա յուզական մարտաշունչ երգ մը՝ նուիրուած հերոս Յովսէփին: Ան կ'ըսէ՝ բառերը գրած է Յակոբ Ալիխանեան, երաժշտութիւնը յօրինած է գրողին տատիկը՝ Աղաւնի Նիկողոսեան եւ երգը բացառիկ կատարողութեամբ կը մեկնաբանէ երգչուհի Մարինէ Մուրատեան: Վերջերս այդ երգը առաջին անգամ ըլլալով հրամցուած է հանրութեան հրապարակային կերպով:

— Ի՜նչ մխիթարանք,— կ'ըսեմ,— որ ընկերներս ուղարկած էին ինծի սոյն երգը, գիտնալով որ յատուկ յարգանք ունիմ ձեր հանդէպ:

Անհամբեր է տիկին Մարգարիտ, պատմելիքներ շա՛տ ունի. կը փորձէ վիշտը մեղմել պատմելով եւ վերյիշելով իր որդին.

— Յովսէփ շատ հայրենասէր էր. կը բարկանար երբ լսէր որ մարդիկ կը լքեն Հայաստանը: Եղբայրս Ռուսաստան է, իսկ ինք կ'ըսէր թող գայ քեռին, հայրենիքը որո՞ւ համար է, հայրենիքը մեր սեփական տունն է. մարդ ինչպէ՞ս կրնայ այլոց տունը հանգիստ ապրիլ: Ո՞վ կրնայ ուրիշին բնակարանը ազատ զգալ: Չէր հանդուրժեր հայրենալքումի երեւոյթը:

Այս բոլորը կը լսեմ թացոտ աչքերով: Կը պատասխանեմ.

— Աստուած հոգին լուսաւորէ սիրելի Յովսէփին: Դուք զիս ընդունեցէք որպէս ձեր տան բարեկամը: Ամէն Հայաստան այցելութեանս պիտի գամ հոս: Այս բնակարանը հարազատ է ին-

ծի: Յովսէփ մէկն է հայ ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ ինկած հազարաւոր պայծառանուն դէմքերէն: Ի՞նչ հերոսներ, մարտիկներ ինկան Արեւմտեան Հայաստանի, Կիլիկիոյ, Արցախի, Սփիւռքի, Սարդարապատի, Նախիջեւանի, Զանգեզուրի եւ բազում այլ վայրերու մէջ, որպէսզի բարձր մնայ մեր ժողովուրդին արժանապատուութիւնը: Ֆետայիներու բոյն էր Սասունը, ուր Մեծն Մուրատ, Տամատեան, Անդրանիկ, Գէորգ Չառուշ, Աղբիւր Սերոբ յեղափոխութեան սերմերը ցանցցին եւ ահա անոնցմէ ծլարձակուեցաւ նաեւ Յովսէփը: Հերոս Յովսէփը՝ սասունցիներու շռուակողը: Յարգանք իր մորմոքուն յիշատակին:

Ապա, Պարոն Գեղամ Կիրակոսեան մեզի կ'առաջարկէ այցելել Ապագայ գիւղին դպրոցը, որուն շուրջի պուրակը 23 Օգոստոսէն՝ Յովսէփի ծննդեան 28-րդ տարեդարձէն ետք կը կոչուի իր անունով: Կատարուած է պուրակին պաշտօնական բացումը եւ հոն տեղադրուած խաչքարին քօղագերծման արարողութիւնը: Խաչքարին շուրջը քիչ մը թեք է եւ տարբեր խորհրդանշաններով տպաւորիչ: Հերոսին հայրը կը բացատրէ.— թեք մասը՝ Հնն է, այսինքն՝ Յովսէփ (արեւելահայ ուղղագրութեամբ), երկու նուռերը իր որդիներն են. բարակիրան խոնարհած սիրամարգը Մարիամն է, ուռենիները՝ հայրենի հողը: Խաչքարին հեղինակը կողքի Արշալոյս գիւղէն է. խաչքարին ետեւը գրուած է՝ Խաչտաշ Ռուբէն, իսկ ներքեւը փորագրուած Յովսէփին վերջին խօսքերը՝ «Տղե՛րք, ես լաւ եմ, դուք կուռէք»...: Լուռ կը խոնարհիմ խաչքարին դիմաց:

— Իսկ ո՞ւր է շիրիմը,— կը հարցնեմ:

— Ընտանեկան դամբարանին մէջ,— կ'ըլլայ պատասխանը:

— Որոշած եմ կատարել Յովսէփին իղձը, իր զաւակները մեծցընել եւ ուսման տալ,— արցունքոտ աչքերը սրբելով կը մրմնջէ հերոսին վաղաթարշամ հայրը:

Կը վերագառնանք տուն՝ ցտեսութիւն ըսելու: Դարպասի մուտքին կը սպասեն բոլորը, կ'ողջագուրուիմ մէկ մէկ՝ յամենալով Գեղամիկին եւ Էրիկին անմեղ գլուխներուն վրայ: Եւ այլեւս չդիմանալով կը գիրկընդխառնուիմ Մարիամին եւ կը փսփսամ:

— Արցունքս արցունքիդ խառնէ՛, Մարիա՛մ...

Հրաժեշտ տալով Ապագայ գիւղին՝ ինքնաշարժը կ'ընթանայ դէպի Էջմիածին: Վերջին ակնարկ մը կը նետեմ գիւղին

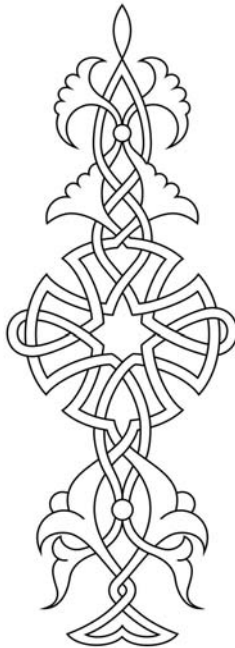
ուղղութեամբ: Արցունքներս ուղիսօրէն կը յորդին աչքերէս՝ ազատօրէն: Տարօրինակ, արծիւ մը կը սաւառնի Արեւմտեան Հայաստանի ուղղութեամբ: Մի գուցէ դէպի Սասուն: Երեւի Յովսէփ Կիրակոսեանի հոգին է, որ կ'ուզէ ճախրել իր նախնիներուն բնօրրանին վրայ: Մի գուցէ արծիւը (Յովսէփը) մտովի կ'երգէ. « Դեռ ճամբայ ունինք պիտ' հասնինք Սասուն... »:

*Հողը թեթեւ գայ վրադ, կապիտան Յովսէփ Կիրակոսեան:
Ազգը պիտի չմոռնայ եւ իրաւունք չունի մոռնալու իր բոլոր հերոսները:*

Յիշատակդ անթառամ, եղբայր...:

ԱԻԵՏԻՍ ՌԱԶՄԻԿ

Հոկտեմբեր 2016

ՄԱԿԱՆՈՒՆԸ ԱԶԳԻ ԱՆՈՒՆՆ Է

Ազգ հասկացողութիւնը, գիտակցութիւնը, անոր ընկալումը, որ մարդուն կու տայ դիմագիծ, դէմք, էութիւն, միեւնոյնն է՝ թէ ան փոքրաքանակ հայր կը ներկայացնէ կամ միլիոնաւոր չինացին, քանի որ մարդը ազգային պատկանելիութենէն կը սկսի եւ կարեւոր չէ թէ ան հայրենիքին մէջ է, թէ դուրսը:

Եւ որպէսզի մարդ արարածը աշխարհի հզօրները դիւրին շահագործեն, ծառայեցնեն իրենց նպատակին, զրկեն զայն իր անհատականութենէն ու դարձնեն գործիք, անյիշելի ժամանակներէ ի վեր անոնք կը ստեղծեն կրօններ, կեղծ աստուածներ, կուսակցութիւններ, փրկիսփայլութիւններ՝ «ազգային գիտակցութեան ախտը» մաքրող, ու երբ հասնին իրենց նպատակին, այդ խաբկանքին կուլ գացած ժողովուրդը կը վերանայ, կը լուծուի, կը մաշի դահիճի բարոյախօսութեան մէջ:

Մենք այդ բազմաթիւ ճանապարհները անցած ենք եւ մեր մանկամտութենէն քիչ դասեր քաղած, թէպէտ մեր մաշկին վրայի վէրքն ու սպիւնները անհաշիւ թշնամիներու թողած՝ կը տնքան եւ ցաւէն դեռ երկար ատեն պիտի մոմուան անոնք մեր դիւրահաւատութեան պատճառով: Մենք քանի՜ հազարամեակ յայտնուած ենք սոյն դժոխային կացութեան մէջ, ուր սուրով ու հուրով մեզ կ'ոչնչացնեն միայն անոր համար, որ մենք ունինք յիշողութիւն մեր հարազատ տան կառչող, մեր մայր Ծովինարը պաշտող, մեր նահապետ քաջերուն երկրպագող: Այս է պատճառը, որ մեր դահիճները մեր մարմինը մինչեւ այսօր դեռ կը լափեն, քշելով դէպի նորօրեայ անապատներ, բանտ ու աքսորներ, Տէր Զօր ու Սիպերիաներ, որ մեզ մեր մէջէն խլեն, արմատախիլ ընեն: Այդ ճանապարհին անոնք որեւէ բանի առջեւ չեն կենար, ոսկիով կը կշտացնեն մեր թագաւորները, կուսակցութիւնները, առաջնորդները: Բայց այս բոլորին մէջ դուրսի եւ ներսի մեր թշնամիները կը մոռնան բան մը, որ իրենք ոչինչ են տիեզերքի կարգ ու կանոնը հաստատողին համեմատութեամբ ու բոլոր մեր դահիճներու սուրբերը խաչուելով մեր գլխուն վրայ՝ կ'ոչնչացը-

նեն զիրար: Մենք եղած ենք ու կանք եւ բազմանալով սկսած ենք մաքրել մեր տունները պղծուած մարդակեր թուրքէն՝ մեր ընտրեալները գոհելով: Իսկ ե՞րբ, ե՞րբ պիտի սկսինք մենք զմեզ մաքրել օտար պիտակներէ, մինչեւ ե՞րբ պիտի կրենք անուններ ու մականուններ, որոնց իմաստը միայն մեր թշնամին կը հասկընայ: Միթէ մենք չե՞նք հասկնար, որ մարդուս պարտութիւնը կը սկսի օտարաշունչ անուն-մականունէն: Ո՞վ է մեղաւոր՝ մե՞նք: Բայց փաստ է, որ մարդը չի կրնար ամբողջ կեանք մը ապրիլ բարդոյթի տակ եւ պիտի ձգտի ազատուելու անկէ, ազատագրելով հայրենիքը, պատառ առ պատառ պիտի վերականգնէ պատմական երկրի անունները եւ նոյնը պիտի ընէ իր անձին համար:

Դարեր շարունակ չունենալով պետականութիւն, մենք եւ մեր երկիրը ծառայած ենք թշնամիին, իսկ ծառան տիրոջմէն կը մուրայ իրաւունք, քծնելով անոր ամէն ձեւով ու կը սկսի այլասերումը ազգային բոլոր շերտերուն մէջ: Առաջինը՝ տիրող լեզուի հեշտ արտայայտման յարմար՝ երկրի տեղանուններն են, որ տիրոջ հասկնալի ըլլան, ապա՝ ժամանակի ընթացքին կը փոխէ իր հայկական անունը, յարմարցնելով զայն իր արհեստին կամ մասնագիտութեան:

Մենք մեր ծննդատունը, մեր համաստեղութիւնը այլեւս իրաւունք չունինք որպէս հայորդի կրելու, մեր դահիճին վարակիչ թուքով փակցուած պիտակները կամ կոչած անուն-մականունը որպէս անուն եւ մականուն գործածելու: Ունկնդրելով մեր արեան կանչին եւ հոգիով ու սրտով հայանալու համար, վերածնելով որպէս հայ քրիստոնեայ, փոխենք թուրք պետութեան կողմէ բռնութեամբ կոչուած անուն-մականունները, որոնք մեր հայրերուն եւ մայրերուն որպէս մականուն սերունդէսերունդ կը փոխանցուի, եւ չենք գիտեր թէ ի՞նչ պատճառներով կարելի չէ եղած եւ չ'ըլլար, ի գին ամէն գոհողութեանց եւ ազգային զգացումներու, հայացնել այդ մականունները:

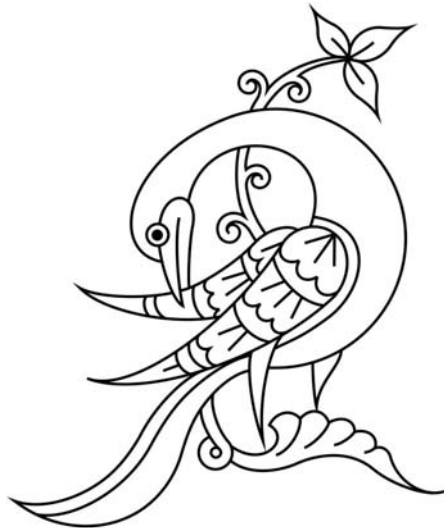
Ամօթ է մեզի մեր նախահայրերէն փոխանցուած թրքական անունները կրել՝ ցեղասպան թուրքին ներկայութիւնը պահելով որպէս մականուն:

Ներկայիս, մենք, ամէն ջանք գործադրելով, մեր մականունները պէտք է վերածենք հայկականի: Այսպէս՝ Ճանսրգեան, Ճանպագեան, Քէլէշեան, Թաշճեան, Փաշայեան, Պալիոգեան, Էթիեմէզեան, Տէմիրճեան, Գազանճեան, Ալթրպարմաքեան,

Գլըպողեան, Քէշիշեան, Քէնտիրճեան, Քէօշկէրեան, Գրըգեան, Քէրէսթէճեան, Խարապեան, Սայատեան, Պալեան, Թիւթիւնճեան, Թիւյսիւզեան, Եոսուֆեան, Աղպաշեան, Եուզպաշեան, Տանակէօղեան, Պասմաճեան, Հասըրճեան, Թահթաճեան, Թոփճեան, Ալթունեան, Ինճէեան, Սէմէրճեան, Պարտաքճեան, Հելվաճեան, Եափուճեան, Ջուլճեան, Սվաճեան, Սարմազեան, Տասըգճեան եւ այլ հարիւրաւոր թրքական անուններ եւ կոչումներ կը մնան որպէս ժառանգութիւն՝ թրքացնելու գործադրուած քայլերէն մէկը:

Այս հսկայական աշխատանքը մէկ տասնամեակի գործ չէ. նախ մեր ժողովուրդին ղեկավարները պէտք է մաքրուին, որպէսզի ժողովուրդը հետեւի իրենց:

Մենք պիտի ապրինք որպէս հայ, քանի արեւը կայ եւ պիտի մնանք հայ, աշխարհի համար թէեւ քիչ, բայց հայ՝ անունով՝ մականունով եւ հաւատացեալ քրիստոնեայ ազգ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Հայ հանճարեղ բանաստեղծը ծնած է 19 Փետրուար 1869-ին Լոս-ոբի Դսեղ գիւղը: Հայրը՝ Տէր Թադէոս քահանան, եղած է շատ մարդասէր, առակախօս ու շէնչող, բայց միաժամանակ խիստ լրջախոհ անձնաւորութիւն մը, իսկ մայրը գիտէր ժողովրդական անհատնում հէքեաթներ եւ զրոյցներ, որոնցմէ սնած են մանուկ Թումանեանի հոգին եւ երեւակայութիւնը: Հայրենի չքնաղ բնութիւնը եւս մեծ ազդեցութիւն գործած է բանաստեղծի ամբողջ ըս-

տեղծագործութեան վրայ:

Հայրենի գիւղին մէջ քանի մը տարի ուսանելէ ետք, 1879-ին կ'ընդունուի Ջալալ-Օղլուի քառամեայ դպրոցը: Սակայն այդ դպրոցը շուտով կը փակուի եւ Թումանեան հնարաւորութիւն չ'ունենար զայն ավարտելու: 1883-ին կ'ընդունուի Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը, բայց նիւթական ծանր պայմանները չեն թոյլատրեր շարունակելու իր ուսումը եւ պատանին կը ստիպուի հեռանալ դպրոցէն եւ մտնել աշխատանքի: Սակայն յամառ ինքնազարգացումով Թումանեան կը դառնայ իր ժամանակի ամենազարգացած մտաւորականներէն մէկը:

Թումանեան գրել սկսած է իր աշակերտական տարիներուն, սակայն իր գրութիւնները տպագրուելի կը սկսին 1880-ական թուականներուն: Իրարու ետեւէ լոյս կը տեսնեն «Շունն Ու Կատուն», «Անբախտ Վաճառականները» հէքեաթները, «Գուլթանի Երգը», «Սարերում» եւ «Հին Օրհնութիւն» բանաստեղծութիւնները, «Մարօ» պոէմը: Բայց Թումանեանին համաժողովրդական հոչակ բերին 1890-ին եւ 1892-ին հրատարակուած բանաստեղծութիւններու առաջին եւ երկրորդ ժողովածուները, որոնց մէջ էր «Անոյշ» պոէմը:

Թուժամանեանի գլուխ գործոցը կը նկատուի «Անոյշ» պոէմը, որ գրուած է հովուներգական եւ սիրային ողբերգութեան մը վրայ: Պոէմին կերպարները, անոնց փոխյարարերութիւնները, գործողութեանց շրջանակը վրձինուած են նուրբ վարպետութեամբ եւ հրաշալի տաղանդով:

Հայ քերթողութեան գագաթներէն Յովհաննէս Թուժամանեանի ստեղծագործութեան մէջ առանձնայատուկ տեղ կը գրաւեն հայրենասիրական բովանդակութեամբ բազմաթիւ գործեր, որոնցմէ ամէնէն ծաւալունն է «Թմբկաբերդի Առումը» պոէմը: Հանճարեղ գրողը իր ստեղծագործական կեանքի առաջին իսկ օրէն իր ժողովուրդին մէջ է: Իր ժողովուրդով կ'ապրի: Եթէ քրնարաշունչ էջեր ունի, որոնց մէջ իր սրտին ու հոգիին խռովքը կայ, անոնք սակայն հայրենի բնութենէն կ'առնեն իրենց մթնոլորտի գոյնն ու գիծերը:

1886-1887 տարիներուն իր քերթողական էջերը կը համադրեն գիւղէն պատկերներ, մեր ժողովուրդի բարքերէն լայն գիծեր: Գիւղացին, հօտաղը, հայրենի հողին պաշտամունքով ապրող պապն ու թոռնիկը այդ երգերուն մէջ կ'ամբողջացնեն մեր հին ու նոր կեանքին խիտ վկայութիւնները: Քանի մը տողով յուզելու իր կարողութեամբ, Թուժամանեան քերթուածը կը վերածէ ժողովուրդի մը վաղեմի առաքինութիւններուն — արդարութիւն, մաքրութիւն, կորով, աշխատանքի կիրք, հայրենասիրութիւն, երկիւղածութիւն, բարիին պաշտամունքը:

Անոնց կը հակադրուին 1880-1890-ական թուականներու մեր կեանքէն տխուր, դառն իրողութիւններու՝ կոտորած, պանդըխտութիւն, զրկանք, ինչպէս՝ «Մեր Նախորդներին», «Տէ՛ր, Մինչեւ Ե՞րբ», եւ «Կարօտ» քերթուածները:

1893-էն ետք կը մշակէ նաեւ արձակը, ինչպէս՝ «Սովի Ժամանակից», «Գիքոր», «Աղքատին Պատիւը», «Քաջերու Կեանքից» եւայլն: Արձակ թէ քերթուած, իր բոլոր ստեղծագործութիւններուն մէջ Թուժամանեան հայ հողին ու հայ հոգիին հետ է:

Թուժամանեանի ամբողջական վաստակը կ'ընդգրկէ գլխաւորաբար քնարաշունչ քերթուածներու, հէքեաթներու, պատմրւածքներու, դիւզացներգական էջերու, առասպել-առակներու եւ քառեակներու այլազանութիւն մը, որուն մէջ հաւասար տաղանդով կը յայտնուին երգողի, պատմողի եւ մտածողի իր արժանիքները:

Քերթողական իր էջերուն մեծամասնութիւնը կու գայ 1887-1895 տարիներէն: Սկզբնական շրջանին՝ երիտասարդական իր պարումները, մինչ քառեակները՝ չափահասութեան եւ հանդարտ մտածումի ճամբով կը հասուննան (1916-1922):

Թումանեան մեծագոյն վարպետութեամբ մշակած է ժողովրդական բանահիւսութեան բազմաթիւ նմոյշներ (Սասունցի Դաւիթ, Քաջ Նազար, Անիծած հարսը, Ախթամար, Փարւանա, Հազարան բլբուլ, եւայլն), եւ նոր ուժով փայլեցուցած ժողովուրդի իմաստութիւնը եւ գեղագիտական ճաշակը:

Գիւղի հասարակական իտէալներու լաւագոյն արտայայտութիւնն իր իսկ ստեղծագործութիւնն է: Թումանեանի գրականութեան գլխաւոր բովանդակութիւնը հալածողի, հարստահարուողի եւ իր արդար իրաւունքին համար անվերապահ պաշտպանութիւնը: Այդ կ'արտայայտեն անոր «Հառաչանք»ն ու «Անոյշ»ը, «Գիքոր»ը, «Իմ Ընկեր Նեսօն», «Աղաւնու Վանքը» եւ «Թագաւորն Ու Չարչին», ինչպէս նաեւ անոր հէքեաթներն ու քառեակները:

Այդ կերպարներուն մէջ արտացոլուած են մարդկային իտէալի թումանեանական որոնումները: Անոնց մէջ բանաստեղծը արտայայտած է մարդկային գոյութեան իմաստի իր ըմբռնումը: Այդ հերոսներու արարքներն ու նպատակները մարդասիրական են, եւ անոր համար կը մնան անմահ: Մարդը կը մնայ սերունդներու յիշողութեան մէջ իր գործով եւ այդ է որ բանաստեղծը արտայայտած է սրտայոյզ եւ թեւաւոր խօսքերով:

Անց են կենում սէր ու խրնդում,
Գեղեցկութիւն, գանձ ու գահ,
Մահը մերն է, մեմֆ մահիւրը,
Մարդու գործն է միշտ անմահ:

Գործն է անմահ,— լաւ իմացէ՛ք,
Որ խօսուում է դարէ դար,
Երնէկ նրան, որ իր գործով,
Կ'ապրի անվերջ, անդադար:

Արդարեւ, իր հայրենիքը նոյնպէս, թումանեանի բանաստեղծական պատկերացումով, կը ներկայանար անիրաւի հա-

լածուողի եւ իր արդար իրաւունքի համար մաքառողի ողբերգական վսեմ կերպարանքով.

Մեր նամբէն խաւար, մեր նամբէն գիշեր,
Ու մենք անհատնում, էն անլոյս մթնում,
Երկար դարերով գնում ենք դէպ՝ վեր,
Հայոց լեռներում, դրժար լեռներում...:

Կամ՝

Հայոց վիշտը՝ անհուն մի ծով,
Խաւար մի ծով ահագին,
Էն սեւ ծովում տառապելով,
Լող է տալիս իմ հոգին:
Մերք զայրացկոտ ծառս է լինում
Մինչեւ երկինք կապուտակ,
Ու մերք յոգնած սուգում, իջնում
Դէպի խորքերն անյատակ:
Ոչ յատակն է գտնում անվերջ
Ու ոչ հասնում երկնքին...
Հայոց վշտի մեծ ծովի մէջ
Տառապում է իմ հոգին:

Այսպէս կը գրէր Թումանեան իր ու իր ժողովուրդի մասին, թէ ինչպէ՛ս ժողովուրդի վիշտը կը դառնայ բանաստեղծի վիշտը: Եւ բնական է, որ բանաստեղծը անդիմադրելի պահանջ կը զգար արտայայտելու համար զայն: «Ես չեմ տխրում,— կը գրէր ան իր նամակներէն մէկուն մէջ,— որովհետեւ խոր ու լայն զգում եմ որ վշտոտ ազգը, տառապած ազգը շարժում է իմ մէջ, ուզում է խօսել»:

Եւ Թումանեանը կը խօսէր ամբողջ հայ ժողովուրդի ու անոր տառապանքի անունով, կ'արտայայտէր անոր ողբերգութիւնը, եւ այն ժամանակ, երբ կը գրէր հայ ժողովուրդի սեւ բախտը խորհրդանշող երկու սեւ ամպերու մասին, եւ «Հին Կոիւր» պոէմի մէջ, երբ կը խօսէր արեւմտահայերու տառապանքներուն եւ անոնց ազգային ազատագրական պայքարի մասին: «Հայոց Լեռներում» եւ «Հայոց Վիշտը» բանաստեղծութիւններու հեղինակը պէտք է իր ժողովուրդին հետ ըլլար անոր կեանքի ամենածանր օրերուն: Եւ այդպէս ալ եղաւ:

Իրապէս Թումանեան հայրենասիրական ազնիւ վարքագիծով հանդէս եկաւ Ա. Համաշխարհային Պատերազմի տարիներուն, Մեծ Եղեռնի ժամանակ, երբ անձամբ իր ձեռքերով կը դարմանէր աղէտի զոհերուն վէրքերը:

Ան Ս. Էջմիածին հաւաքուած բազմահազար գաղթականներու տուած այցելութեան տպաւորութեան տակ գրեց «Հոգեհանգիստ» բանաստեղծութիւնը:

1918-ին Թումանեան կը մասնակցի նաեւ Հայաստանի ինքնապաշտպանութեան գործին, անձամբ գլխաւորելով Լոռիի պաշտպանութիւնը ընդդէմ Անդրկովկաս ներխուժող օսմանեան զօրքերուն:

Իր կեանքի վերջալոյսին ան ամբողջովին կը նուիրուի ազգային-հասարակական գործունէութեան: Կը նշանակուի Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէի նախագահ: 1921-ին ազգային առաքելութեամբ կը մեկնի Պոլիս: Վերադարձին քաղցկեղէ վարակուելով՝ կը գամուի անկնողին:

Թումանեան խորապէս ապրեցաւ իր ազգին տառապանքներով, մոմի նման վառելով լուսաւորեց իր շրջապատը եւ հայ գրականութիւնը ու հալեցաւ 1923 Մարտ 23-ին Մոսկուայի մէջ, իր գրագէտի եւ հայրենասէրի պարտականութիւնները լաւագոյնս կատարելէ եւ անմահութիւնը ժառանգելէ ետք: Մարմինը փոխադրուեցաւ եւ թաղուեցաւ Թիֆլիս, Խոջեվանքի մէջ:

Հանճարեղ լուեցին իր կեանքը ամբողջութեամբ նուիրեց հայ ժողովուրդին եւ հայ գրականութեան եւ ապրեցաւ հայ գրագէտի չքաւորութեամբ: Ան իր քառեակներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ.

Հէ՛յ, ագահ մարդ, է՛յ անգոհ մարդ, միտքըդ երկար,
կեանքդ կարն,
Քանի՛ ֆանիսն անցան քեզ պէս, քեզնից առաջ, քո առաջ,
Ի՞նչ եմ տարել նրբանք կեանքից, թէ ի՞նչ տանես քեզ հետ,
Խաղաղ անցիր, ուրախ անցիր երկու օրուան էս ճամբէդ:

Յարգանք իր պայծառ եւ անթառամ յիշատակին:

ՌՈՒԶԱՆ ՇԻՐԱԿԻ ԱՍԱՏՐԵԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻ, ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՕՍ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉ

Ծնած է 16 Մայիս 1948-ին, Հայաստան, Թալինի շրջանի Մաստարա գիւղը, այժմ Արագածոտնի մարզ: Ծննդավայրին մէջ իր միջնակարգ ուսումը աւարտելէն յետոյ, բանասիրական բարձրագոյն կրթութիւն ստացած է Երեւանի Խաչատուր Աբովեանի անուան մանկավարժական համալսարանէն: Աշխատած է Թալինի շրջանի «Կոմունիզմի Դրօշով» թերթի մէջ որպէս պատասխանատու քարտուղար: 1974-ին տեղափոխուած է Երեւան եւ աշխատանքի անցած Հայաստանի Հանրապետութեան Ռատիոյի եւ Հեռուստատեսու-

թեան Պետական Կոմիտէին մէջ որպէս խմբագիր: 1983-ին նշանակուած է «Հայաստանի Աշխատաւորուհի» ամսագրի բաժնի վարիչ:

1989-ին հիմնադիրն ու գլխաւոր խմբագիրն էր Հայաստանի առաջին սկաուտական հանդէսին՝ «Հայկազունք» թերթին: 1992-ի Փետրուարէն ան աշխատանքի նշանակուած է Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի աշխատակազմին մէջ, սկիզբը՝ վերահսկողական ծառայութեան քաղաքացիներու ընդունելութեան եւ նամակներու բաժնի վարիչի տեղակալ, ապա՝ բաժնի վարիչ: 1998-ի Հոկտեմբերին նշանակուած է ներման, քաղաքացիութեան պարգեւներու եւ կոչումներու ենթաբաժնի պետ, ապա՝ Հ. Հ. նախագահին առընթեր մշակոյթի խորհուրդի քարտուղար: 2007-ի Մայիսէն՝ «Աւետիս» հեռուստաընկերութեան «Մշակութային Երկխօսութիւն» հաղորդաշարի վարիչ:

2009-ի Սեպտեմբերէն աշխատանքի նշանակուած է «Արա-

րատ» մշակութային հեռուստաընկերութեան՝ որպէս գրական հաղորդումներու խմբագիր:

Հայաստանի Գրողներու Միութեան անդամ է 1987-էն:

Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան անդամ է 1985-էն:

30 գիրքերու հեղինակ է, 1600-է աւելի յօդուածներու եւ հրապարակախօսութիւններու հեղինակ, որոնք լոյս տեսած են երեք գիրքերով:

Արցախեան ազատագրական շարժման ժամանակ մասնակցած է «Վայքի Բարձրունի», «Տիգրան Մեծ» եւ «Հայկազունական» ջոկատներու մատակարարման աշխատանքներուն: 1992-ի Մայիսին եղած է Բարձրունի գիւղին համար պայքարող ազատամարտիկներու կողքին, բազմաթիւ հայրենասիրական յօդուածներով հանդէս գալով հանրապետութեան եւ արտերկրի հայ մամուլին մէջ:

1991-ին Երեւան քաղաքի անուանակոչութիւններու յանձնաժողովի անդամ եղած է: Մաշտոցի անուան «Խօսքի Մշակոյթի Կեդրոն»-ի եւ «Գիրք» հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի անդամ:

2001-ին արժանացած է Հայաստանի քրիստոնէութեան ընդունման 1700-ամեակի մետալի եւ շնորհակալագրի:

2003-ին լոյս տեսած է արցախեան ազատամարտին նուիրուած իր «Շուշի» վիպերգը, որ արժանացած է Լեռնային Ղարաբաղի Գրողներու Միութեան Մուրացանի անուան առաջին մրրցանակին եւ այդ օրերու Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան պաշտպանութեան նախարար Սէյրան Օհանեանի շնորհակալագրին:

2006 թուականի Դեկտեմբերին լոյս տեսած է բանաստեղծուհիին ստեղծագործութիւններու երկհատորեակը: Առաջին հատորը՝ բանաստեղծութիւններու «Անապատի Վարդ» ժողովածոն, 2008-ի Յունուարին արժանանալով Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնական վարչութեան «Գրականութիւն» անուանակարգի խրախուսական մրցանակին, իսկ 2-րդ հատորը հրապարակագրութիւն՝ «Գենոֆոնդը Վտանգի Տակ» գիրքը՝ Հայաստանի Գրողներու Միութեան «Հրանտ եւ Մանուշակ Սիմոնեան» գրական հիմնադրամի մրցանակին՝ 2007-ին:

2005-ի Դեկտեմբերին գիւղական բնակավայրերուն աջակցելու նպատակով հիմնադրած է «Նախափկայ» բարեգործական կազմակերպութիւնը:

2006-ի Յունիսին ընտրուած է Բնական եւ Հասարակական Գիտութիւններու Միջազգային Ակադեմիայի իսկական անդամ, ակադեմիկոս:

Արժանացած է Հ. Հ. պաշտպանութեան նախարարութեան «Գարեգին Նժդեհ», Հ. Հ. մշակոյթի նախարարութեան «Ոսկիէ», Հ. Հ. Գրողներու Միութեան «Վաստակի Համար», Հ. Հ. պաշտպանութեան նախարարութեան «Մարշալ Իսակով», Հ. Հ. սփիւռքի նախարարութեան «Մայրենիի Դեսպան», Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան «Մայրական Երախտագիտութեան» եւ «Հայոց Արժիւնք», «Անդրանիկ Զօրավար», «Ազատագրում» հասարակական կազմակերպութիւններու մետալներու եւ երկու տասնեակ պատուոգրերու:

*
*
*

Մեր ազգային մտածողութեան ինքնապաշտպանութեան գիւնանոցին մէջ ողջմտութեան պակաս կայ: Մէկ կողմէ ծայրայեղ հերոսականութիւնն է, միւս կողմէ՝ տեսակը կորսնցնելու անորոշ ազդեցութեան տակ մշտապէս գործող աններելի ինքնամոռացութիւնը: Եթէ առաջինը մեզի տուաւ հերոսներ ե՛ւ մեր, ե՛ւ այլ ազգերու համար, ապա երկրորդը կորսնցնել տուաւ մեր պատմական տարածքները՝ հայ համակարգի նշխարները ցրուելով աշխարհով մէկ: Եթէ այլ կրօններ կը սրբացնեն մարմինը եւ հոգին, ապա մեզի տրուած է վեհագոյնը: Մենք մեր պաշտամունքին մէջ ունինք մարմնի, ոգիի եւ բանականութեան խորհուրդը:

Ողջմտութիւն. ահա՛ մեր ազգին եւ մեր երկրին յիշողութիւնը, որուն առաջին կրողը եղած ենք եւ վերջինը ըլլալու իրաւունքը չունինք: Ազգովին պէտք է ըմբոշխնենք ողջմտութեան անհրաժեշտ ներկայութիւնը:

ՌՈՒԶԱՆ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

ՀԱՅ ՊԱՆԴՈՒԽՏԻՆ

Հայաստանից հեռու հայ ես դու նորէն,
Ձեռն մտերմանում անցեալն ու ներկան,
Թէկուզ օտարի բարբերին խոնարհ,
Քո մէջ խօսում է գեղը հայութեան:
Ինքնամեղանչման աղօթքը արեան
Ներսի քո հային միշտ տունն է կանչում,
Ուր դու խօսում ես միայն հայերէն
Ու քեզ զգում ես քո Հայաստանում:
Հայերէն ճաշեր, բարբեր հայկական,
Հայ ընտանիքից աղջիկ հարս բերում,
Առանց ընկերոջ չես նստում սեղան,
Խօսք ու զրոյցով հիւրերիդ գերում:
Համակարգ է սա, բնոյթը հայի,
Այդպէս է իրեն դարերով պահել,
Գլխով անցել է հազար թշնամի,
Երբեք չի ձուլուել կորստից անել:
Համահարթութեան աղէտն աննշմար
Ազգը ներսից է փայփայում դիւրին,
Այն՝ ինչ չարեցին դարերն անհամար,
Սահուն արւում է հենց այս օրերին:
Երկիրը՝ հոգի, ու ազգը՝ մարմին,
Երկուսից որն էլ որ տկարանայ,
Մեր նախնիներու թողած հրաշքից
Երկիր չի մնայ:

ՌՈՒՋԱՆ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԲԱՌԱՐԱՆԻՆ ՄԷՉ

Պուսոյ «Մարմարա» օրաթերթի Սուրբ Մեսրոպապարգեւ խմբագրապետ, հայերէն լեզուի՝ արեւմտահայերէնի անձնուէր պաշտպան Ռոպէր Հատտէճեանի «Յուշատետր 78»-ըբը՝ «Պրտոյտ Մը Հայոց Լեզուի Բառարանին Մէջ» առաջին հատորին բովանդակութիւնը կարգալով, եկայ հետեւեալ եզրակացութեան.

— Ահա գիրք մը, որ կրնայ գործածուիլ հայ վարժարաններու մէջ, որպէս դասագիրք հայերէն լեզուի եւ գրականութեան, բառերու, հոմանիշներու եւ իմաստներու ծանօթացման:

— Ահա գիրք մը, որ կրնայ օգնել հայերէն սորվիլ փափաքողներուն:

— Ահա գիրք մը, որուն միջոցաւ գաղափար կ'ունենաք հայերէն բառարաններուն մէջ գոյութիւն ունեցող, սակայն ընդհանրապէս չգործածուող բառերուն եւ իմաստներուն մասին:

— Ահա գիրք մը, ուր օրինակներ կը տրուին հայերէն նախադաս եւ յետադաս մասնիկներով կազմուած բառերու:

— Ահա գիրք մը, որուն միջոցաւ կը ծանօթանաք հայերէն բառարաններու, որոնք հրատարակուած են Հայաստանի եւ այլ երկիրներու մէջ:

Գիրքը կը բաղկանայ «Մարմարա»-ի Յուշատետր սիւնակին մէջ հրատարակուած 82 յօդուածներէ, որոնք լոյս տեսած են 30 Յունուար – 23 Մարտ 2012 եւ 2 Ապրիլ – 29 Մայիս 2012 թրուականներուն:

Գիրքը կը բաղկանայ 310 էջերէ եւ 82 գլուխներէ: Լոյս տեսած է պէյրութահայ գրասէր ամուլին՝ Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Միմի Յարութիւնեաններու մեկենասութեամբ, «Մարմարա»-Սուրատ Օֆսէթ տպագրութեամբ եւ գրաշարութեամբ: Փորձերու սրբագրութիւնը կատարած է «Մարմարա» թերթի փոխխմբագիր Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, էջադրութիւնը՝ Նաիրա Սիւզմէ, իսկ կողքի խորիմաստ գծագրութիւնը գործն է արուեստագէտ տնօրէն Արի Հատտէճեանի:

Գիրքի կողքին չորրորդ էջին վրայ հեղինակ Պր. Ռ. Հատտէճեան կ'ըսէ.—

«Եկէ՛ք, սիրելի ընթերցողներ, եկէ՛ք եւ մասնակցեցէ՛ք այս նոր պտոյտին, որպէսզի միասնաբար տեսնենք, թէ ի՞նչ բառեր կան բառարաններուն էջերուն մէջ, որոնք սակայն հաւասար կարօտով կը սպասեն որ այցելու մը բանայ այն էջը ուր կը գտնուին անոնք, որպէսզի քիչ մը արեւի ու աշխարհի լոյս իջնէ անոնց վրայ: Քիչ մը լուսաւորուին, շունչ մը առնեն:

«Եկէ՛ք, սիրելի ընթերցողներ, եկէ՛ք մեզի հետ միասնաբար բանանք հայոց լեզուի բառարաններու դուռը եւ մեր ոտքերը սրբելով, խորին երկիրդածութեամբ սկսինք պտըտիլ այդ բառարաններու սիւնակներուն միջեւ»:

Պր. Հատտէճեանի «Յուշատետր» 78 Հատորներու եւ այլ Հատորներու հրատարակութիւնը բացառիկ երեւոյթ է հայ գրականութեան պատմութեան մէջ, հաւանաբար մրցելով մեծատաղանդ Յակոբ Օշականի, Վահէ Օշականի եւ մի քանի արեւելահայ գրագէտներու հրատարակութիւններու թիւին հետ:

Սակայն այդ բոլոր գրագէտներու բովանդակութիւններուն մէջ չկայ գրող մը, Բաֆֆիէն սկսեալ, որ ուսումնասիրած ըլլայ հայ գրագէտներու կեանքը, հրատարակութիւնները եւ անոնց բովանդակութիւնները:

Իմ գիտակցական կեանքին ընթացքին չեմ հանդիպած ոեւէ գրողի, որ յանդգնած է հսկայական ժամանակ տրամադրել, հաւաքել հայերէն լեզուի բառարանները եւ անսպառ եռանդով հետեւիլ ա, բ, գ-ի կարգով հոն գտնուող բառերուն, որոնցմէ շատեր բառարաններուն մէջ գոյութիւն ունին եւ երբեք չեն գործածուիր, իսկ գործածուող բառերուն հոմանիշները ընդգծելէ ետք, այդ բառերուն նախադաս եւ յետադաս մասնիկներով կազմուած ըլլալը յայտնաբերէ:

Քանի մը օրինակ տալու համար, կ'ուզեմ ներկայացնել յետադաս աստան մասնիկով կազմուած բառեր՝ Հայաստան, Պարսկաստան, ծաղկաստան, բուրաստան եւայլն, վայր մասնիկով կազմուած բառեր՝ հանդիսավայր, նստավայր, դաշտավայր եւլն., արան յետադաս մասնիկով բառեր՝ սրբարան, թէյարան, վառարան, լոգարան, շէն յետադաս մասնիկով բառեր՝ հայաչէն, բարձրաչէն, կարմրաչէն, լեռնաչէն եւլն., ձոր յետադաս մասնիկով բառեր՝ Ծաղկածոր, Աղաւնածոր, Եղէգնածոր, Վանածոր եւլն., բերդ՝ աստղաբերդ, հնաբերդ, ականաբերդ, արծուաբերդ

եւլն., աւաւն՝ Բագրաւան, Անուշաւան, Արտաւան, Բերքաւան, Նահապետաւան եւլն.:

Նախադաս մասնիկով կազմուած բառեր.— Բարձր՝ Բարձրաբերդ, բարձրագոյն, բարձրապատիւ, բարձրադիր եւլն., տար՝ տարագիր, տարաբնակ, տարագնաց, տարաժամ, տարակարծիք, տարադրամ եւլն., բառ՝ բառագիրք, բառախաղ, բառագէտ, բառապաշար, բառակոյտ եւլն.:

Պր. Հատտէճեան գիրքին 27-րդ գլուխին մէջ բառարաններու կարեւորութեան մասին կը գրէ.—

«Բառարանը ստեղծուած է որպէսզի մեզ հարստացնէ այն բառերով, որոնց պէտք պիտի ունենանք, եթէ պիտի ուզենք խօսիլ մեր լեզուն, եթէ պիտի ուզենք մաքուր խօսիլ մեր լեզուն, եթէ պիտի ուզենք անիրաւութիւն չընել մեր լեզուին:

«Բայց միւս կողմէ ալ մեր լեզուին հանդէպ անիրաւութիւն ըրած կ'ըլլանք, եթէ բոլորովին կոնակ դարձնենք այն զարմանահրաշ ու ճարտարօրէն կերտուած ինչ-ինչ բառերու, որոնք բառարաններու մէջ տեղ ունին եւ որոնց սակայն մէկ անգամ իսկ չենք հանդիպած մեր կեանքին մէջ, որոնց իմաստին մասին հեռաւոր գաղափար իսկ չունինք»:

Երբեք չգործածուող, քիչ գործածուող եւ զանազան իմաստ ունեցող բառերուն կ'անդրադառնայ հեղինակ Պր. Հատտէճեան, ինչպէս օրինակ՝ վառվառուկ, վառվռուն, կծծի, գճուճ, փինդ եւ փնթի, ագահ, ագապ, ագատ, տալով անոնց զանազան իմաստները եւ գործածութիւնները:

Պր. Հատտէճեան կ'անդրադառնայ նաեւ արեւ չտեսած բառերու, ինչպէս՝ ագռաւուկ, թուխս, մամլեկ, շաղամաթ, խպլիկ, ճոկան, կտած, խորշակ, գրտնակ, հաղարջ, մկունդ, դիմագիրք, որոնց իմաստները փնտռելով՝ կը գտնէ բառարաններու մէջ: Կ'անդրադառնայ նաեւ բանաստեղծ Խրախունիի թռչուն բառէն կազմուած խորագիրներուն, ինչպէս՝ թռչնային, թռչնավանդակ, թռչնաբոյժ, թռչնաբոյժ, թռչնակեր, թռչնակ, թռչնանագի, թռչնուէր, թռչնաբոյն, թռչնափետուր, թռչնագիր, թռչնահոգի, թռչնածարաւ:

Պր. Հատտէճեան գիրքին 35-րդ գլուխին մէջ կ'անդրադառնայ բառերու ձայնով երաժշտութեան, որոնք ընդհանրապէս կ'օգտագործուին բանաստեղծութիւններու բառերը օժտելու նոյնաձայն երաժշտութիւն ստեղծող բառերով, յատկապէս յիշելով Միսաք Մեծարենցի «Ինչ արբեցութեամբ» բանաստեղ-

ծովթիւնը, ինչպէս նաեւ Մեծարենցի գործածած հեշտ, մանա-
լանդ հեշտագին բառը, օրինակ բերելով՝

Համբոյրիդ այս գիշեր, պատուհանս է բաց,
Թող որ լիառատ ծծեմ հեշտագին...

Կամ՝

Ակօսն հեշտագին, որ ձայնիդ կառչած, կ'երկարի
մինչեւ քու սրտիդ արեւ:

Կամ՝

Ես կ'ըմպեմ սեւ հեշտանքը ցաւոս կեանքին:

*Մեծարենցին նուիրուած բաժնին մէջ Պր. Հատտէճեան
կ'ընդգծէ Մեծարենցի շատ սիրած քանի մը քերթուածներէն մէ-
կը՝ «Անանուն»ը.*

Վայրի ծաղիկ անունդ ի՞նչ է,
Ըսէ մասուր ու կանաչէ:

*Գիրքին 39-րդ եւ 40-րդ գլուխներուն մէջ Պր. Հատտէճեան
օրինակներով կ'անդրադառնայ մեր մեծագոյն բանաստեղծնե-
րէն Դանիէլ Վարուժանի տաղանդին, հեղինակութիւններուն եւ
կեանքին:*

*Գիրքին 41-րդ գլուխին մէջ կը խօսուի «հարում»ով բառե-
րուն մասին, օրինակ բերելով «ընդհարում» բառը, որ բախում
կը նշանակէ: Ընդհարումը «հարում»էն ծնունդ առած է:*

*Այս բառը գործածած է գրող Վարդ Շիկահեր, «Սպիտակ
Ամպեր» կոչուած հաւաքածոյի «Հարումներ բարի» խորագրը-
եալ բանաստեղծութեան մէջ:*

*Ընդհարում բառը յառաջ եկած է հարում բառին առջեւ
գրուած ընդ նախդիրէն: Ընդ-ով սկսող շատ բառեր գոյութիւն
ունին հայերէն լեզուին մէջ: Օրինակ՝ «ընդառաջ» (դէպի ա-
ռաջ), «ընդարձակ» (լայն արձակ ունեցող, տարածուն), «ընդ-
գծել» (տակը գիծ քաշել, հոս «ընդ»ը տակ կը նշանակէ), «ընդ-
դէմ» (դէմ դիմաց, հոս «ընդ»ը դիմաց կը նշանակէ), «ընդեր-*

կար» (երկար ժամանակով, հոս «ընդ»ը ժամանակի իմաստ կը ստանայ), «ի խորոց սրտէ խօսք ընդ Աստուծոյ» (հոս «ընդ»ը հրաշալիօրէն կը նշանակէ Աստուծոյ հետ կամ Աստուծոյ ուղղուած):

«Ընդ»ին մասին Պր. Հատտէճեան զանազան օրինակներով եւ մանրամասնօրէն կը բացատրէ գրաբարեան «ընդ» բառը, որպէս օրինակ ներկայացնելով եկեղեցական գրութիւններու եւ պատարագի վերջաւորութեան «Երթայք խաղաղութեամբ եւ Տէր Յիսուս եղիցի ընդ ձեզ ամենեսեանդ, ամէն»ը:

Պր. Հատտէճեան գիրքին 23-րդ գլուխին մէջ կ'անդրադառնայ «Տառերը ասպարէզ կը կարդան մեզի» խորագրով «ոս» եւ «րէ» տառերու իրարու հետ ունեցած մրցակցութեան մասին: Երկու տառերն ալ կ'ուզեն պահել հեղինակութիւն մը, որ ծնունդ կ'առնէ «հայոց լեզուի ուղղագրութիւն» կոչուած շատ խիստ համակարգէն: «Բառ» եւ «բար» բառերուն մէջ «բառ»ը մեզի ծանօթ բառն է, իսկ «բար»ը կը նշանակէ պտուղ: Մրցակցութիւն կայ տակաւին «տառ» եւ «տար» բառերուն միջեւ: Առաջինը մեզի ծանօթ գիրն է, իսկ երկրորդը՝ հեռաւոր, ուրիշ, տարբեր: «Դար» եւ «թառ». առաջինը հարիւր տարի կը նշանակէ, իսկ երկրորդը՝ արեւելեան նուագարան մը: Եւ նման բազմաթիւ նմանահնչիւն բառեր կան հայ լեզուին մէջ, բայց տարբեր իմաստ ունին:

Գիրքին 24-րդ գլուխին խորագիրն է ուղղագրութեան հարց:

«Քեռի» կը նշանակէ մօրեղբայր, «գերի»՝ թշնամիին կողմէ գերեվարուած անձ:

«Ռա» եւ «րէ» կամ «գիմ» եւ «էէ» նմանահնչիւն տառերը հայոց այբուբենին մէջ ունին ուրիշ մեղսակիցներ: «Փիւր» եւ «քեց»ը, «փառք» եւ «քարք», առաջինը կը նշանակէ փառաւորութիւն, շողջողանք, երկրորդը՝ սովորութիւն, աւանդութիւններու հաւաքածոյ, փորձառութիւն: «Վնարել» եւ «վաճառել», առաջինը կը նշանակէ դրամ տալ, երկրորդը՝ ծախել:

Պր. Հատտէճեան այս գլուխի ուղղագրութեան բաժինը կը վերջացնէ հետեւեալ խօսքերով.— Սովետական շրջանի մարդիկը հայ ժողովուրդին մեծագոյն չարիքը գործեցին հայոց Մեսրոպեան դարաւոր ուղղագրութիւնը տապալելով ու ուղղագրութեան փառաւոր կանոններուն տեղ շինծու ու անմիտ նոր կանոններ ստեղծելով, անոնք կը դաշուճահարէին հայոց լեզուի

մեծագոյն փառքը, որ հայ լեզուի ուղղագրութիւնն էր: Եթէ ուղղագրութիւն չենք գիտեր, ի՞նչպէս իրարմէ պիտի զանազանենք «լուռ» եւ «լուր»ը, առաջինը կը նշանակէ անձայն, երկրորդը՝ եղելութեան մասին տեղեկութիւն... «դուռ» եւ «թուր», առաջինը կը նշանակէ դուռը զոր կը բանանք սենեակ մտնելու, երկրորդը սուր կը նշանակէ, «որթ» եւ «որդ», առաջինը խաղող տուող բոյսն է, երկրորդը որթին թշնամին է:

Գիրքի 7-րդ գլուխին մէջ, «Բառարաններու գրադարան» խորագրով, Պր. Հատտէճեան կ'անդրադառնայ Եղիշէ Չարենցի «Գովք Հայաստանի» նշանաւոր եւ սիրուած բանաստեղծութեան մէջ գործածուած «բառ» բառին եւ զայն կը բաղդատէ «բար»ին հետ, եւ կը գրէ, որ այստեղ պէտք է գործածուէր «բար» բառը, փոխանակ «բառ»ի:

Պր. Հատտէճեան «բառ»ի եւ «բար»ի գործածութեան համար իր անձնական կարծիքը յայտնելէ ետք, կը դիմէ բառարաններու օգնութեան եւ կը գտնէ «բար» բառի նշանակութիւնը, որ թէեւ պարսկերէնէ եկած է, պտուղ կը նշանակէ, եւ ուրեմն շատ տրամաբանօրէն Չարենց գործածած պէտք է ըլլայ «բար» բառը:

Թղթատելով Անդրանիկ Ծառուկեանի «Նայիրի» ամսագրի 1949 Մարտ, Ե. տարի, թիւ 3-րդը, կարդացի հետեւեալը.—

Վարդգէս Ահարոնեան վէճի մէջ եղած է Նշան Պէշիկթաշլեանի հետ Եղիշէ Չարենցի «Գովք Հայաստանի» բանաստեղծութեան առաջին տողի մասին, «բառ»ը սխալ է եւ պէտք է ըլլայ «բար», որ կը նշանակէ պտուղ, միրգ:

Վարդգէս Ահարոնեան կը պնդէ որ առաջին տողով՝ հայ լեզուի փառքը, իսկ երկրորդ տողով հայ երգի գովքը կատարած է Չարենց:

Հրանդ Թադէոսեան յօդուածի վերջաւորութեան կը միանայ Նշան Պէշիկթաշլեանին, ըսելով որ «բառ»ը սխալ է եւ «բար»ն է ուղիղ:

Շարունակելով Պր. Հատտէճեանի «Պտոյտ Մը Հայոց Լեզուի Բառարանին Մէջ» հատորի ընթերցումը, 56-րդ գլուխին մէջ «Մեծարենց եւ Սիամանթօ» խորագրին տակ հեղինակը կը ներկայացնէ Մեծարենցի, Վարուժանի եւ Սիամանթոյի գրական ոճը եւ անոնց հրատարակած բանաստեղծական հատորներուն խորագիրները, բանալով անոնց գրական ներաշխարհը եւ ապրումները, իսկ 60-րդ գլուխին մէջ կը ներկայացունի արեւե-

լահայ շատ սիրելի եւ տաղանդաւոր բանաստեղծ Համօ Սահեանը եւ անոր կարգ մը բանաստեղծութիւնները:

Սքանչելի այս գիրքին յաջորդ գլուխներով Պր. Հատտէճեան կ'անդրադառնայ, կը խորհրդածէ, կը ներկայացնէ Պարոյր Սեւակի, Կոստան Զարեանի, Համօ Սահեանի, Յակոբ Սարգսեանի, Թէոդիկի, Զոհականի, Երուանդ Սիմփէշեանի, Պետրոս Դուրեանի, Յակոբ Մնձուրիի, Մուշեղ Իշխանի, Գրիգոր Պլըտեանի կեանքին, գրականութեան, անոնց գրական տաղանդին, գործածած բառերուն եւ հեղինակութիւններուն: Կ'արժէ ունենալ այս հատորը եւ կարգալ քանի մը անգամ, որպէսզի սորվինք եւ գիտնանք հայերէն գործածուող կամ բառարաններու մէջ ընթերցողներու սպասող հայերէն բառերը, միաժամանակ մօտաւոր գաղափար մը կազմելով հայերէն սրբագան լեզուին կարելորութեան մասին, համաշխարհային հարիւրաւոր լեզուներու մէջ:

Զարմանալով կը գնահատեմ Պր. Հատտէճեանի գրական եւ մտաւորական կարողութիւնները, որուն նմանը դժբախտաբար գոյութիւն չունի ներկայիս:

Սիրելի Պր. Հատտէճեան, ապրի՛ս առողջ եւ երկար՝ ի փառս հայ լեզուին եւ հայ ազգին:

«ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ»

Համագգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութեան
«Գլաճոր» Մասնաճիւղի 45-ամեայ գործունէութեան
պատմական գիրքը

Ինչպէ՞ս չհիանալ, չզր-
նահատել, չզոզել եւ չզար-
մանալ տարիներով ժամա-
նակ, պրպտում, ուսումնա-
սիրութիւն եւ նիւթական
գումարներ տրամադրելուն՝
պատրաստելու համար գոր-
ծունէութեան «Յուշամատ-
եան»ը Թորոնթոյի Համագ-
գային Հայ Կրթական եւ
Մշակութային Միութեան
1969-2014՝ 45 տարիներու
թատերական, նկարչական,
երգչախմբային, արտասա-
նական, դասախօսական, վի-
ճաբանական, ասուլիսային,
մշակոյթի եւ գրականու-
թեան հանրայայտ արուեստագէտներու ու գրագէտներու տա-
րեղարձներու յիշատակութեան, ազգային տօներու յիշատակու-
թեան եւ տօնակատարութեան, նաեւ Հայ հեղինակներու հրա-
տարակաժ գեղարուեստական գործերու ծանօթացման:

Ընկեր ժիրայր Փօլ-Փիթըր Պարսկաստանէն Թորոնթօ Հաս-
տատուելով, իր մասնագիտական գործը ապահովելէ ետք, ան-
դամագրուեցաւ Համագգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային
Միութեան եւ տարիներու հեւքին հետ մաս կազմեց միութեան
տեղական վարչութեան, շրջանային վարչութեան, երգչախմբա-
յին եւ այլ յանձնախումբերու:

Զգալով կարեւորութիւնը Թորոնթոյի Համագգայինի հիմ-
նադրութենէն՝ 1969-էն մինչեւ 2014 թուականներու կատար-

ուած ձեռնարկներուն, թերթերէն առնելով կատարուած ձեռնարկներու մասին լոյս տեսած պատկերաւոր յայտարարութիւնները, հրատարակուած թղթակցութիւնները, 45 տարիներու վարչութիւններու, շրջանային վարչութիւններու, յանձնախումբերու մաս կազմած անձերու անունները, զանոնք ամփոփեց 270 էջոց պատկերաւոր եւ գունաւոր այս պատմական յուշամատեանին մէջ, այն խոր գիտակցութեամբ, որ Համազգայինի կատարած 45 տարիներու ձեռնարկներուն տեղեկանալով, Համազգայինի նոր անդամի մը կամ պատմաբանի մը պրպրտումներուն աշխատանքը կրնայ դիւրացնել եւ կատարուած ձեռնարկները օրինակելի եւ անմոռանալի կրնան մնալ:

Ինչպէս նախապէս անդրադարձայ, «Յուշամատեան»ին մէջ ամփոփուած են նշանաւոր գրողներու եւ արուեստագէտներու ծննդեան կամ մահուան թուականներուն նուիրուած ձեռնարկներ՝ երբեմն ենթականերուն ներկայութեան, արտասանական մրցումներ, շարժանկարներու ցուցադրութիւններ, երգահանդէսներ, թատերական ներկայացումներ, նկարչական ցուցահանդէսներ, նկարչական եւ մշակութային դասընթացքներ, վիճաբանական ասուլիսներ, գրադարանի եւ գրական յանձնախումբերու գործունէութիւն, երաժշտական ձեռնարկներ, դասախօսութիւններ, Համազգայինի Թորոնթոյի մասնաճիւղի հիմնադրութեան 10-ամեայ, 25-ամեայ, 40-ամեայ տօնակատարութիւններ, հայ գրողներու եւ արուեստագէտներու մեծարանքի երեկոներ՝ գունաւոր նկարներով եւ ծանուցումներով ու յայտարարութիւններով, տարեկան մշակութային համախմբումներ Մ. Նահանգներու եւ Գանատայի հայահոծ գաղութներու մէջ յատուկ յայտագիրներով՝ արձանագրուած գունաւոր պատկերներով եւ թղթակցութիւններով, հայոց պատմութեան եւ մըշակոյթի դասախօսութիւններ եւ լսարաններ՝ շրջանաւարտներու եւ դասախօսներու նկարներով, գիրքի շաբաթավերջ եւ գիրքերու ցուցադրութիւն ու հրատարակուած գիրքերու շնորհահանդէսներ, ասմունքի երեկոներ՝ տաղանդաւոր ասմունքողներու կողմէ, «Գուսան» երգչախումբի ելոյթներ Մ. Նահանգներու եւ Գանատայի հայահոծ գաղութներու մէջ՝ խմբավարութեամբ Էդիկ Յովսէփեանի եւ դաշնամուրի ընկերակցութեամբ Վանիկ Յովհաննէսեանի՝ գունաւոր նկարներով եւ թղթակցութիւններով, տարեկան աննախընթաց համերգ նուիրուած Հայաստանի Հանրապետութեան 70-ամեակին՝ նկարներով եւ թղղ-

Թակցութիւններով, «Արշիլ Կորքի» նկարչական արուեստի աշխատանոց՝ ղեկավարութեամբ տաղանդաւոր գեղանկարիչ Սիրակ Մելքոնեանի, եւ այսպէս բազմաթիւ ձեռնարկներու եւ տօնախմբութիւններու մասին արձանագրութիւններ՝ նկարներով եւ թղթակցութիւններով:

Ընկեր ժիրայր Փօլ-Փիթըր Համբերատար աշխատանքով, հին արխիւները քննելով եւ կարեւորագոյնը հաւաքելով ու հրատարակելով՝ պատմական եւ օգտակար գործ մը կատարած է Համազգայինի 1969-էն մինչեւ 2014 կատարած ձեռնարկներու մասին, եւ ապագայ պատմագիրին համար գնահատելի ատաղձ պատրաստած է, նուիրաբերելով իր նիւթական կարողութիւնները եւ հանգիստն ու ժամանակը տրամադրելով նման յոյժ կարեւոր գործի մը յաջողութեան համար:

Ընկեր ժիրայրի ամբողջացուցած այս կարեւոր աշխատանքը իր նպատակին կրնայ ծառայել, եթէ Համազգայինի վաստակաւոր եւ երիտասարդ անդամները կարդան ու երախտապարտ ըլլան Թորոնթոյի եւ Գանատայի մէջ գործած եւ տակաւին գործող անդամներուն:

Վարձքը կատար, սիրելի ընկեր ժիրայր, այս աշխատութիւնը բացառիկ գնահատանքի արժանի է այսօր եւ ամէն մէկ գործունեայ Համազգայինի անդամ պէտք է անպայման ունենայ այս գիրքէն՝ յիշելու համար Թորոնթոյի Համազգայինի մշակութային աշխատանքները, որպէս օրինակ եւ ուղեցոյց յետագայ ազգապահպանման ծրագիրներու գործադրութեան:

Վարձքը կատար, սիրելի ընկեր ժիրայր Փօլ-Փիթըր, Աստուած ուժ եւ կարողութիւն տայ քեզի, որպէսզի շարունակեմ ծառայել հայ ժողովուրդի ազգապահպանման աշխատանքներուն:

ՉՕՐԱՎԱՐ ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Սուրբ Սարգիս՝ մէկը Քրիստոսի վկաներէն, մէկը՝ քաջարի զօրավարներէն եւ մէկը՝ հայ ժողովուրդի խնդրակատար սուրբերէն, ժամանակակից եղած է Հռովմի Մեծն Կոստանդիանոս բարեպաշտ կայսրին, որ 313 թուականին Միլանոյի հռչակաւոր հրովարտակով արտօնութիւն տուաւ քրիստոնեաներուն ազատօրէն պաշտել ու կատարել իրենց կրօնական արարողութիւնները: Ի՛նքն ալ ընդունելով քրիստոնէութիւնը՝ մկրտուեցաւ Սեղբեստիանոս Պապին կողմէ՝ 324 թուականին:

Բնիկ Կապադովկիոյ Գամիրք գաւառէն՝ մեծահարուստ եւ բարեհամբաւ ընտանիքի մը քաջարի մէկ զաւակն էր Սբ. Սարգիս, որուն ասպետական քաջութիւնը նկատի առնելով, Կոստանդիանոս կայսրը զայն իշխան եւ զօրավար կը կարգէ Կապադովկիոյ վրայ, որ այն ատեն Հռովմի մէկ նահանգն էր: Սբ. Սարգիսի ազգութիւնը անյայտ է: Յայտնի է միայն, որ ան հռովմէացի քաղաքացի էր:

Չօրավար Սբ. Սարգիս, ինչպէս յստակօրէն կ'երեւի, ինք ալ ջերմեռանդ քրիստոնեայ մըն էր, որ կ'ապրէր բարեպաշտ կեանք մը:

Անվախօրէն կը քանդէր կուռքերուն մեհեաններն ու բազիլիկները եւ անոնց տեղ կը կանգնեցնէր եկեղեցիներ, կը կործանէր կուռքերը եւ անոնց տեղ բարձրացնել կու տար Քրիստոսի խաչը:

Մեծն Կոստանդիանոսի իշխանութեան ժամանակ, զօրավար Սբ. Սարգիս կը պաշտպանէր քրիստոնեաները, քրիստոնեայ պաշտօնեաները եւ իր ունեցածէն առատածեռն ողորմութիւն կը բաշխէր եւ կ'օգնէր աղքատներուն ու կարօտեալներուն:

Մեծն Կոստանդիանոս կայսրի մահէն ետք, երբ Յուլիանոս Ուրացողը կայսր կ'ըլլայ, ան կը սկսի անխնայ հալածել քրիստոնեաները: Կը պատմուի, որ հալածանքի այդ օրերուն Քրիստոսը կ'երեւի Սբ. Սարգիսին ու կ'ըսէ անոր. «Ո՛վ Սարգիս, ժամանակը եկած է, որ Աբրահամին պէս դ՛ուր ալ հեռանաս քու երկրէդ ու ազգականներէդ եւ երթաս հոն, ուր քեզի ցոյց պիտի տամ»:

Ընդառաջելով Տիրոջ հրամանին, Սարգիս իր ունեցած շարժուն եւ անշարժ հարստութիւնները կը բաշխէ աղքատներուն եւ իրեն հետ առնելով միայն իր Մարտիրոս անունով որդին, որ փոքր տարիքին կորսնցուցած էր իր մայրը, կը թողու Կապադովկիան ու կ'երթայ դէպի Արեւելք:

Նախ կը մտնէ Հայաստան, կը դիմէ Տիրան թագաւորին, որ սիրով կ'ընդունի ու կը հիւրասիրէ Սարգիսը, բայց բացատրելով անոր Յուլիանոս Ուրացողէն իր ունեցած վախը, խորհուրդ կու տայ անոր, որ երթայ պարսից Շապուհ արքային մօտ, ուր աւելի ապահովութիւն կար:

Տիրան թագաւորին թելադրութեան անսալով, Սբ. Սարգիս իր Մարտիրոս որդւոյն հետ կ'անցնի Պարսկաստան, կ'երթայ Խորասան քաղաքը՝ Շապուհ արքային մօտ, որ մեծարանքով եւ ուրախութեամբ կ'ընդունի զայն, մանաւանդ որ պէտք ունէր նման քաջ եւ փորձառու զօրավարի մը:

Արքան բազմաթիւ զօրքերու վրայ զօրավար նշանակելով զայն, կը ղրկէ իր երկրին սահմանազուխը՝ պաշտպանելու համար իր երկիրը Յուլիանոս Ուրացողին դէմ, որ արդէն անհամար զօրքերով եկած բանակած էր Տիգրիս գետի ափերուն վրայ՝ պարսիկներուն վրայ արշաւելու նպատակով:

Ուրացող կայսրը, չգրգռելու համար իր աստուածներուն բարկութիւնը, արգելած էր իր զինուորներուն, որ նախորդներուն սովորութեան պէս՝ խաչի նշանը տանին բանակին առջեւէն:

Ընդհակառակը, զօրավար Սբ. Սարգիսն ալ շատ խոհեմ իմաստութեամբ մը իր զօրքերուն կը խօսի Քրիստոսի մասին, զանոնք քրիստոնեայ կը դարձնէ, որոնք զօրացած ու միացած Քրիստոսի Սուրբ Հաւատքով՝ պատրաստ են կռուելու ուրացող կայսրին ահեղ բանակին դէմ:

Շապուհ արքան, նկատի առնելով Յուլիանոս Ուրացողին անպարտելի բանակը, ինքն ալ եկած էր ռազմաճակատ՝ յարմարագոյն ձեւով հաշտութիւն մը կնքելու: Ան մեծ խոհեմութեամբ հաշտութիւն կնքելու առաջարկ մը կը ներկայացնէ Յուլիանոսին, խոստանալով վճարել ինչ տուրք որ ան պահանջէ:

Յուլիանոս Ուրացողը սակայն կը մերժէ եւ չ'ուզեր ետ դառնալ: Ուստի, պարսից բանակն ալ հարկադրուած՝ նոյնպէս Տիգրիս գետի ափին վրայ դիրք կը բռնէ Հռովմի բանակին դէմ առ դէմ ու կը սկսի կռիւր:

Զօրավար Սբ. Սարգիս իր քաջարի զինուորներով դիրքէ-դիրք կը խոյանայ եւ իր քաջագործութիւններով կը ներշնչէ եւ կ'ոգեւորէ բանակը:

Կատաղի ընդհարումներու ընթացքին յանկարծ աներեւոյթ ձեռքէ մը նետ մը կու գայ եւ կը մխրճուի Յուլիանոսի աղիքներուն մէջ: Յուլիանոս կը տեսնէ պիղծ արեան հոսիլն ու լճանալը իր աչքերուն առջեւ, կ'առնէ ափ մը արիւն եւ կը նետէ դէպի երկինք՝ ըսելով. «Յաղթեցի՛ր, յաղթեցի՛ր, ո՛վ Գալիլիացի, յաղթեցի՛ր, ա՛ն իմ թագաւորութիւնս ալ աստուածութեանդ վրայ»:

Կ'ըսէ, կ'իյնայ ու կը մեռնի նոյն ժամուն:

Այնուհետեւ, հռովմէացի զօրապետերը հաշտութիւն կը կնքեն Շապուհ արքային հետ ու կը դառնան իրենց երկիրը: Պարսից յաղթական արքան ալ, ազատուած Յուլիանոս Ուրացողի աղիտաբեր հարուածէն, կը դառնայ իր երկիրը եւ մեծ ուրախութեամբ Մազանդարան քաղաքին մէջ զոհեր կը մատուցանէ իր կուռքերուն:

Այդ ուրախ հանդիսութեան ընթացքին, քանի մը պարսիկներ կը մօտենան Շապուհ արքային ու կը հարախօսեն զօրավար Սբ. Սարգիսի մասին, թէ ան իր հետ եղող բոլոր զօրքերը քրիստոնեայ դարձուցած է եւ հիմա ալ կ'ուզէ ապստամբիլ արքային դէմ: Շապուհ արքան, արդէն բնականէն կասկածոտ, սարսափելի այս լուրը ըսելով կը հրամայէ ուղղակի իր առջեւ բերել Սարգիս Զօրավարը:

Կու գայ Սբ. Զօրավարը: Կռուպալաշտ արքան սիրալիբ կ'ընդունի զայն, կը մեծարէ, կը գովէ անոր քաջագործութիւնները ու կ'ըսէ. «Բարի եկար, ո՛վ քաջդ իմ Սարգիս, պատուականագոյնն ես դուն իմ բոլոր զօրավարներուս մէջ, հիմա մօտեցի՛ր ու մեզի հետ դուն ալ զոհեր մատուցանէ մեր աստուածներուն, որոնց շնորհիւ յաղթեցինք»:

Զօրավար Սբ. Սարգիս անվեհերօրէն կը պատասխանէ. «Ո՛վ արքայ, ո՞ր աստուծոյ կ'ուզէք որ զոհ մատուցանեմ, կրակի՞ն, արեւո՞ւն, այս 12 կուռքերո՞ւն, որոնցմէ երեքը օձերու պատկերներ են, երեքը՝ եզներու, երեքը՝ առիւծներու եւ երեքն ալ՝ մարդոց եւ բոլորն ալ շինուած՝ մարդոց ձեռքերով: Ամօթ չէ՞, որ դուն իբրեւ աստուած կը պաշտես այս անարգ, անշունչ եւ կեանքէ զուրկ առարկաները: Տէ՛ր արքայ, ես կը հաւատամ միայն մէկ Աստուծոյ, Ան որ ստեղծած է երկինքն ու երկիրը, կեանքն ու լոյսը»:

Զօրավար Սարգիսին ու Շապուհ արքային միջեւ աստուածներու մասին այս խօսակցութիւնները այնքան կը տաքնան, որ Սբ. Սարգիս, լախտը իր ձեռքին, կը խոյանայ կուռքերուն վրայ եւ հարուածներով բոլորն ալ ջարդուփշուր գետին կը փռէ:

Ի տես այս ահաւոր երեւոյթին, ամբոխը գազազած կը յարձակի Սբ. Սարգիսի եւ անոր որդիին՝ Մարտիրոսի վրայ, տեղատարափ հարուածներով զանոնք կը խոչտանգէ անխնայ, ու այդ խելագար թոհուբոհին մէջ ոտքի կոխան եւ ծեծամահ Մարտիրոսը կը նահատակուի արիաբար՝ ի սէր Քրիստոսի:

Իր ահաւոր չարչարանքներուն մէջ, Սբ. Սարգիսը, որուն որդին արիաբար նահատակուեցաւ, առաւել եւս գօտեպնդուած եւ ոգեւորուած, գոհունակութեամբ փառք կը մատուցանէ Աստուծոյ, մինչ անոպայ մարդիկ կը բռնեն զինք, կը կապկպեն չուաններով եւ միշտ հարուածելով կը դնեն բանտը, ուր կը պահեն զայն անօթի ու ծարաւ, մահասարսուռ տանջանքներ կուտան, որպէսզի ան ուրանայ Քրիստոսը եւ դարձի գայ, բայց ի գո՛ւր: Զօրավար սուրբը առաքեալի մը նման կը մնայ հաստատ իր հաւատքին վրայ:

Շապուհ արքան, ի տես սուրբին անընկճելի հաւատքին ու քաջութեան, զայրոյթէն կատղած՝ զայն գլխատելու հրամանը կու տայ:

Շղթայակապ սուրբը կը տանին դէպի կառափնարան, որ կը գտնուէր Դաշման քաղաքին մօտ՝ Մագանդարանէն ոչ շատ հեռու: Հոն, իր վերջին խօսքը ըսելու համար իրեն շնորհուած առիթէն օգտուելով, այսպէս կ'աղօթէ եւ կը խօսի Աստուծոյ.

«Ո՛վ Տէր, ո՛վ Քրիստոս Աստուած իմ, ով որ իր նեղութիւններուն մէջ զիս յիշէ եւ Քեզի ուխտ ու պատարագ մատուցանէ եւ ով որ, ո՛վ Տէր, իմ անունովս Քեզմէ բան մը խնդրէ, կը պաղատիմ, լսէ՛ եւ կատարէ՛ անոր խնդրանքը»:

Այդ պահուն երկիրքէն ձայն մը կը պատասխանէ. «Ո՛վ Սուրբ Սարգիս, ինչ որ կը խնդրես՝ պիտի տրուի քեզի, ինչ որ կը հայցես՝ պիտի կատարուի, հիմա դուն եկուր ու վայելէ այն բաները, որ պատրաստուած են քեզի համար»:

Հագիւ խօսքը աւարտած, դահիճը կը կտրէ Սուրբ Սարգիսին գլուխը: Նոյն ժամուն փայլահնացայտ լոյս մը կը ծագի անոր վրայ: Ի տես այս լոյսին, պարսիկ զինուորներէն 14 հոգի կը հաւատան Քրիստոսի:

Հաւատացեալ ու աստուածավախ մարդիկ կը վերցնեն նա-

հատակ զինուորներու մարմինները եւ կ'ամփոփեն զանոնք յարմարագոյն վայրի մը մէջ, իսկ Սբ. Սարգիսի մարմինը կը տանին ու կ'ամփոփեն Համիան քաղաքին մէջ, ուրկէ ժամանակ մը ետք հայոց մեծ վարդապետին՝ Սբ. Մեսրոպի կարգադրութեամբ զօրավար Սբ. Սարգիսի ածիւնները կը փոխադրուին Հայաստան ու մեծ պատիւներով կը թաղուին Կարբի գիւղին մէջ: Հոն կայ Սուրբ Սարգիս անունով հոյակապ վանք մը, որ մինչեւ այսօր կը պահէ տակաւին իր գոյութիւնը:

Այն օրէն ի վեր Սուրբ Սարգիս դասուած է հայ սուրբերու դասին մէջ: Հայ եկեղեցին անխափան կը տօնէ անոր յիշատակը եւ անոր անունով եկեղեցիներ կառուցուած են եւ կը կառուցուին ամէն գիւղի եւ քաղաքի մէջ:

Սբ. Սարգիս միշտ եղած է հայոց խնդրակատար սուրբը. հայոց սպիտակ ձիաւոր եւ արագահաս սուրբն է, որ ձիւնին ու բուքին, փոթորիկներուն ու ամպրոպներուն մէջէն իսկոյն կը հասնի նեղութեան մէջ գտնուող ամէն անձի որ իր անունը կը կանչէ, Քրիստոսէն խնդրելով խնդրեալին պահանջներուն գոհացում տալ:

Մեր նեղութեան պարագային չմոռնանք Աստուծոյ դիմելով անպայման դիմել Սբ. Սարգիսի միջնորդութեան:

ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քրիստոնէութեան պարծանքը՝ Քրիստոսի տիեզերահռչակ մեծ վկայ եւ քաջ նահատակ Գէորգը (յունարէն՝ մշակ, հողագործ), կապադովկիացի էր, բարեպաշտ ծնողներու զաւակ: Հայրը՝ Գերանտիան կոչուած, անուանի զօրավար էր եւ արեամբ նահատակուեցաւ, իսկ մայրը՝ սրբութեամբ վախճանեցաւ Պաղեստինի մէջ, ուր բազմաթիւ կալուածներ ունէր:

Գէորգը մանկութենէն կը սորվէր եւ զինուորագրուած էր Անկիտոն՝ այսինքն «Անյաղթներ» կոչուած ականաւոր խումբին: Պարթեւահասակ ու գեղեցիկ պատանին յոյժ կը յառաջդիմէր՝ արքունի զօրավարներէն գովեստներ ստանալով: Երիտասարդ հասակին կայսեր զօրագլուխներու եւ աւագանիի դասէն պատիւ կը վայելէր իբրեւ հազարապետ եւ ժողովրդապետ: Ապա դեռ 32 տարիքը չբոլորած, իր բացառիկ քաջութեան եւ հաւատարմութեան շնորհիւ Հռոմի ինքնակալներ Դիոկղետիանոսէն եւ Մաքսիմիանոսէն կոմսութեան տիտղոս ստացաւ, որ կայսեր բարձրաստիճան մարդոց, մերձաւոր պաշտօնեաներուն եւ նշանաւոր ասպետներուն համար մեծ պատիւ էր:

Սակայն քաջն Գէորգ իր ստացած բարձր աստիճաններուն եւ պատիւներուն կարգին աւելի սքանչելի հաւատաւոր զրտնուեցաւ աստուածապաշտութեան եւ աստուածային առաքինութեան մէջ, փայլելով եկեղեցւոյ հալածանքի օրերուն եւ անհատներուն ախոյեան դարձաւ՝ արեամբ նահատակուելով:

Հռոմի կայսր Դիոկղետիանոսը, որ յայտնի էր իր դաժանութեամբ, սնտոի կուռքերու խաբէութենէն մոլորած՝ խիստ գազանաբարոյ գտնուեցաւ քրիստոնէական հաւատքին նկատմամբ: Ան մտերիմ էր անաստուածութեան մէջ իրեն համախոհ ոմն Մազնենտիոսի հետ, որ իր հեղինակութեամբ թագաւորութեան երկրորդ մարզն էր: Ան կը մոլեգնէր դիւալին ամբարշտութիւնով՝ քրիստոնէաներուն դէմ գայրանալով: Այս երկուքը ժպիրհուկութիւնով կը խորհրդակցէին, թէ ինչպէ՛ս քրիստոնէական կրօնքը ամենեւին վերացնեն եւ բոլորը ստիպեն կուռքեր եւ մա-

նաւանդ պիղծ Ապոլոնի պատկերները պաշտելու: Սոյն խորհրդրդակցութիւններուն որոշուեցաւ եւ գրուեցաւ թագաւորին առաջին հրովարտակը.

«Միշտ մեծարուած Դիոկղետիանոս Սեբաստոս յաւիտենական կայսրէն՝ բոլոր իշխանութիւններուն եւ հռովմէացիներուն, զօրավարներուն, դատաւորներուն, իշխաններուն եւ իշխանութիւններուն, որ մեր ձեռքին տակ են՝ ողջո՛յն:

Մեր աստուածեղէն ականջներուն լուր հասաւ ու մեզ շատ խռովեցուց, որ կը զօրանայ քրիստոնէական ամբարիշտ հերձրուածը: Մարիամ անուկ հրէուհի մը ծնած Յիսուս կոչուածին իբրեւ Աստուած կ'երկրպագեն, իսկ մեծ աստուածներ Ապոլոնը, Երմիսը, Դիւնիսոսը, Հերակլեսը, Դիոսը, որոնք մեր աշխարհին խաղաղութիւն կը պարգեւեն, կ'անարգեն թշնամաբար ու կը հայհոյեն, մինչդեռ Քրիստոս կոչուածը, զոր հրեաները որպէս մահապարտ եւ մոգ խաչեցին, կը պաշտեն իբրեւ Աստուած: Այս պատճառով կը հրամայենք քաղաքներու եւ գաւառներու մէջ դաժան խոշտանգումներու ենթարկել բոլոր քրիստոնեաները՝ տղամարդիկը եւ կիները, իսկ անոնք, որոնք դարձի կու գան՝ թողութեան արժանացնել: Ապա թէ ոչ՝ հուրի եւ սուրի դժնդակ մահուան մատնել զանոնք, որ իմանան, թէ մեր հրամաններն անփոփոխելի են եւ եթէ մէկը մեր աստուածային այս հրամանները անտեսէ, նոյն վճիռը կը ստանայ»:

Երբ հայհոյութիւնով լեցուն այս հրամանագիրը հասաւ ամէնուրեք եւ տարածուեցաւ, Քրիստոսի հօտին հանդէպ մեծ հալածանք սկսաւ: Նշանաւոր մարդոցմէ շատերը, սաստիկ տանջանքներէն վհատելով, ուրացան իրենց քրիստոնէութիւնը, բայց առաքինի բազմաթիւ քրիստոնեաներ զօրանալով համբերեցին, մահն ու վտարանդի կեանքը գերադասելով անօրէն հրամանի կատարումէն:

Այդ ժամանակ, Քրիստոսի պատուական մարգարիտը՝ քաջ զօրավար Գէորգը, ասպետներու մէջ երեւելին, լուսաւոր եւ մեծապայծառ աստղի նման ծագեցաւ գիշերուան խաւարին մէջ՝ փարատելով բազմաստուածութեան մէզն ու մառախուղը: Ուրովհետեւ լսելով Անոր խորհուրդին մասին, արհամարհեց Դիոկղետիանոսի սպառնալիքները, իշխաններու եւ զօրավարներու մոլեգնութիւնը եւ չսարսափեցաւ ապագայ տանջանքներէն՝ նկատի առնելով առաւել ահաւորները հանդերձեալին մէջ: Այսպիսի աստուածասիրութեամբ խորհելով յառաջիկայ իրադրու-

թիւններուն մասին, կը խօսէր ինքն իրեն՝ ըսելով. «Գէորգ, ինչո՞ւ ես անգործ: Ահա՛ Տէրը կը հրաւիրէ իր հարսանիքին մասնակցելու, առաստաղը բաց է, ընթրիքը՝ պատրաստ: Ինչո՞ւ կը սպասես, մտիր դուռը փակուելէն առաջ, որովհետեւ մօտ է մեզի Քրիստոսը, որ մեզի համար համբերեց խաչի չարչարանքներուն: Ան կ'աղաղակէր եւ կ'ըսէր. «Մի՛ վախնաք անոնցմէ, որ մարմինը կը սպաննեն ու անկէ աւելի բան մը ընելու կարողութիւն չունին» (Ղուկ. ԺԲ. 4): Յիշէ՛, Գէորգ, աւետարանական վարդապետութիւնը եւ տէրունական ճշմարիտ աւետիսը. «Արդ, ով որ մարդոց առջեւ գիս կը դաւանի, ես ալ զանիկա պիտի դաւանիմ Հօրս առջեւ՝ որ երկինքն է» (Մատ. Ժ. 32): Գէորգ, լաւ բան մի՛ համարեր ժամանակաւոր եւ անցաւոր այս աշխարհը, որ երկնային կեանքի ստուերն է: Նաեւ մեծ բան մի՛ համարեր այս աշխարհի ընդունայն փառքը՝ խոտի նման ես (Եսայի Խ. 6): Քիչ մըն ալ համբերէ եւ յաւիտենական կեանքի հրեշտակներուն հետ նոյն դասին մէջ կը կարգուիս: Այսպէս ցած ձայնով ինքն իրեն հետ կը խօսէր երանելին: Այս Տէրունական խրատով իր միտքը հաստատելով եւ յառաջիկայ չարչարանքները արհամարհելով, Գէորգ օրինակ դարձաւ հաւատացեալներուն՝ ճշմարտութեան համար նահատակուելու, քարոզչութիւնը գործով՝ քան թէ խօսքով իրականացնելով: Հետեւաբար իր ունեցուածքն ու ժառանգութիւնը արագօրէն բաշխեց աղքատներուն ու տնագուրկներուն, ինչպէս որ արի ըմբիշը կը մերկանայ մենամարտէ առաջ: Այնուհետեւ, թագաւորական խորհուրդի վերջին օրը հրապարակին դրուած արքունի հրովարտակը պատուելով, յօժարութեամբ մտաւ արքունի խորհրդարան եւ ատեանի տնօրէնի որոշումին երկրորդումը լսելով, կեցաւ թագաւորին, այնտեղ նստած ամբողջ աւագանիին եւ այլ իշխաններուն եւ զօրավարներուն առջեւ, բարձրաձայն աղաղակեց ու ըսաւ.

– Ահաւասիկ ես, ո՛վ թագաւոր: Ես քրիստոնեայ եմ, որ ապաւինելով ճշմարիտ ու երկնաւոր Աստուծոյ եւ մեր թագաւոր Յիսուս Քրիստոսին, չվախցայ կենալ այս ատեանին առջեւ: Ձեր մէջ ըլլալով, կը զարմանամ Քրիստոսի ծառաներուն դէմ ձեր ունեցած չար դիտաւորութիւններուն վրայ: Ի՞նչ յանցանք գրտաք անոնց մէջ՝ այդ արդարները կործանելու համար: Արդեօ՞ք յանցաւոր են, որ կը պաշտեն կենդանի Աստուածը. ես Անոր հրամանով հաւատարմօրէն ծառայած եմ մարմնաւոր տէրերու: Դուք այնչափ կը մոլորիք կուռքերէն, որ չէք ճանչնար միակ

կենդանի Աստուածը ու բոլոր արարածներու Արարիչը: Ո՞վ այս թագաւորութիւնը տուած է ձեզի: Արդ, ո՞վ թագաւոր եւ բոլոր աթոռակիցներ, մի՛ մոլորիք դեւերու պատրանքներէն:

Այն ատեն անոր նայեցաւ թագաւորի սիրելին՝ Մագնենտիոսը եւ դիմեց սուրբին՝ իբրեւ իրեն անծանօթ.

— Քու անունդ ի՞նչ է եւ ո՞վ ես դուն, որ այդչափ յանդըգնութիւն ունիս:

Քաջ նահատակը պատասխանեց.

— Նախ եւ առաջ իմ անունը քրիստոնեայ է, բայց մարդոցմէ Գէորգ կը կոչուիմ: Իմ Աստուծոյն այսպէս հաճելի է, որ ես բարեպաշտութեան բազմաթիւ պտուղներ պտղաբերեմ Անոր այգիին մէջ:

Իսկ Դիոկղետիանոս թագաւորը, որ լաւ կը ճանչնար առաքինի զօրավարը, անդնդային վիշապի պէս նայելով անոր՝ ըսաւ.

— Գէորգ, մենք գիտենք քու մասին, որ իմաստութեան ու քաջութեան մէջ միշտ ընտիր ես եւ արժանացեր ես մեր արքունական խնամքի պատուին: Ուստի զոհեր մատուցանէ մեր աստուածներուն, որ չարաչար չկործանիս, այլ՝ մանաւանդ մեր խրնամակալութեան ներքոյ վայելես մեր սէրը՝ պատուով եւ առաւել մեծ հարստութեամբ: Իսկ այդ համարձակութիւնդ օգուտ չէ քեզի:

Գէորգ ըսաւ.

— Թագաւոր, երանի՛ դուն լսէիր ինծի եւ ճանչնայիր միակ ճշմարիտ Աստուածը, որպէսզի երկնային թագաւորութեան արժանի ըլլայիր: Բայց ներկայիս քու իշխանութիւնդ ժամանակաւոր է եւ այդ խոստումներդ ու յորդորներդ անզօր են զիս սասանելու իմ Աստուծոյ բարեպաշտութենէն. քեզի պահէ քու պատիւն ու խոստումները, որոնք քեզ կը հրապուրեն: Իսկ ես ունիմ երկնաւոր թագաւոր Քրիստոսը, որ մեզի կու տայ փառք ու յաղթանակ՝ հակառակորդներուն եւ սպասաւորներուն հանդէպ:

Թագաւորը սրտմտելով հրամայեց ատեանին հրապարակ հանել Գէորգը, կախել փայտէն ու գեղարդով ծեծել եւ դուրս թափել աղիքները: Եւ երբ այդ ըրին, սուրբին մարմնէն արիւն ցայտեց, բայց գեղարդը ծոցեցաւ անագի եւ կապարի պէս:

Յաջորդ օրը Դիոկղետիանոս հրահանգեց մեծ անիւ մը սարքել՝ հիւսնի մամլիչին պէս բայց կողմերէն սուրով պատուած, ու սուրբը բերին անիւին մօտ: Գէորգ Յիսուսի աղօթելով նետուեցաւ անիւին մէջ եւ անոր մարմինը ջարդուեցաւ՝ չարաչար տանջուելով:

Տասներորդ ժամուն, ահաւոր որոտման պէս երկիրնքէն մեծ հնչիւն ու ձայն մը լսուեցաւ, որ կ'ըսէր. «Քաջալերուէ՛, Գէորգ, եւ աներկիւղ եղիր, որովհետեւ շատերը քու միջոցովդ ինծի պիտի հաւատան»: Իրեն պահակութիւն ընող դահիճները զարհուրելի ձայնէն սարսափելով փախան՝ ըսելով. «Մեծ է քրիստոնեաներու Աստուածը»: Իսկ Տիրոջ հրեշտակը իջաւ ու զայն տանջարանէն հանեց եւ անոր մարմինը ողջ դարձնելով՝ ողջունեց ու ըսաւ. «Ուրախ եղիր, Գէորգ, հաւատա՛ քեզ զօրացնողին եւ ընթացքդ աւարտին հասաւ, քանզի ահաւասիկ մենք կը սպասենք որ ստանաս կատարեալ վկայութեան պսակը»:

Եւ յարութիւն առաւ Սբ. Գէորգը ուրախութեամբ՝ գոհանալով Տիրոջէն, եւ սաղմոսելով կը շրջէր. «Կ'օրհնաբանեմ եւ կը փառաւորեմ Քեզ, Աստուած իմ եւ Թագաւոր իմ, եւ կ'օրհնեմ Քու անունդ յաւիտեան: Իմ ճանապարհը ուղիղ դարձուր, Տէր, եւ թող զիս չսիրեն բոլոր անօրէնները»: Եւ տեղ մը գնաց, ուր Ապոլոնի մեհեանին մէջ տեսաւ Թագաւորը, անոր բոլոր բարեկամները եւ Մագնենտիոսը, որոնք զոհեր կը մատուցանէին եւ կ'երկրպագէին կուռքերուն: Մօտենալով անոնց, Գէորգ աղաղակեց.

— Ճանչցի՛ր զիս, Թագաւոր, եւ իմ անձով՝ իմ աւետած Աստուածը, որ փրկեց զիս քու ձեռքէդ եւ մահաբեր տանջանքներէդ զոր պատճառեցիր ինծի, կարծելով թէ կորստեան կը մատնես զիս: Արդ հասկցի՛ր, որ մոլորած ես՝ այդ կուռքերուն զոհեր մատուցանելով:

Իսկ Թագաւորը նայելով անոր՝ հարցուց.

— Ո՞վ ես դուն:

Սուրբը ըսաւ.

— Ես Գէորգն եմ, որ քու հրամանով անիւին կապուեցայ, զոր թողուցիր այնտեղ՝ մեռած համարելով: Այժմ եկայ քեզի յայտնելու, թէ իմ Աստուածը, որուն դուն կը հայհոյէիր, կրնայ զիս փրկել մահէն:

Այն ատեն Թագաւորը հրամայեց բռնել զայն եւ մօտէն շարունակ կը գննէր, թէ արդեօք ա՞ն է, եւ կ'ըսէր.

— Կը թուի թէ մեռած չարագործի մը ուրուականն է, որ կը խաբէ մեզ:

Իսկ Մագնենտիոս ըսաւ.

— Կը նմանի անոր:

Սուրբը ըսաւ.

— Գէորգն եմ, Քրիստոսի ծառան, մի՛ մոլորի՛ք այդ կուռքերէն, այլ՝ իմացէ՛ք, որ Քրիստոս իրեն յուսացողներուն կրնայ կենդանացնել մեռելներէն եւ փրկել ձեր ձեռքէն:

Երբ Անուտոլիոս եւ Պրոտոլէոն զօրավարները ողջ տեսան նահատակը եւ իրմէ լսեցին այս ամէնը, իրենց ընտանիքներով հաւատացին Աստուծոյ: Ա՛ն է միակ Աստուածը եւ չկայ ուրիշ Աստուած, այլ՝ Ա՛ն է միայն յաւիտեան օրհնեալ Աստուածը:

Թագաւորը այս լսելով՝ հրամայեց քաղաքէն դուրս, ամայի տեղ մը տանիլ զանոնք եւ սուրով կտորել: Նահատակութեան երթալով, անոնք միաբերան կ'աղաղակէին՝ ըսելով. «Տէ՛ր Յիսուս Քրիստոս, հաւատքի մեր փոքր խոստովանութեան շնորհիւ մեզ արդարացնելով եւ մեղքերու թողութիւն շնորհելով՝ խաղաղութեամբ ընդունէ մեր հոգիները եւ բնակեցուր Քուստիփոփոխելի եւ անանցանելի Արքայութեան մէջ: Այն ատեն Աղեքսանդրէ թագուհին, լսելով Սուրբ Գէորգի մասին, ինքն ալ հաւատաց Տիրոջը եւ թագաւորին մօտ երթալով համարձակութեամբ խոստովանելով՝ ըսաւ.

— Ես քրիստոնեայ եմ, Գէորգի Աստուծոյն աղախինը:

Թագաւորը լռեց սաստիկ վրդովումէն, իսկ Մագնենտիոս հարցուց անոր.

— Ըսէ՛ մեզի, Աղեքսանդրէ թագուհի, ինչո՞ւ զԱստուած գովեցիր, իսկ աստուածները արհամարհեցիր:

Թագուհին պատասխանեց.

— Մեծագոյնին փափաքով՝ նուազ արհամարհեցի,— այնուհետեւ ապարանք գնաց, իր սրտին մէջ կրելով Աստուծոյ երկիւղն ու անսասան հաւատքը:

Իսկ թագաւորը, հնար չգտնելով, կը խորհէր վրէժի քէնը չարաչար տանջանքներով հատուցանել Գէորգին: Այդ պատճառով՝ հրամայեց սուրբը նետել անշէջ կրակով լեցուած գուրբի մէջ, ապա պահակներ կարգեց եւ խստիւ պատուիրեց, որ երեք օր ու գիշեր ոչ ոք խորհի զինք այդտեղէն հանել, մինչեւ որ ի սպառ այրի եւ միայն ոսկորները մնան: Երեք օր ետք թագաւորը ըսաւ. «Թող զինուորները երթան եւ սպաննուածին ոսկորները հանեն ու զգուշութեամբ անհետացնեն, որպէսզի ոչ ոք անոր մասին իմանայ»: Զինուորներուն հետ շատեր գացին գուրբին մօտ: Եւ երբ մաքրեցին կիրը, Սուրբ Վկան ողջ գտան՝ առանց որեւէ մարմնական արատի, որովհետեւ Տիրոջ հրեշտակը Քրիստոսի հրամանով պահպանած էր զայն:

Տեսնելով Գէորգը, բոլորը կ'աղաղակէին՝ ըսելով. «Մեծ է քրիստոնեաներուն Աստուածը»: Եւ Աղեքսանդրէ թագուհին այս լսելով, ինքն ալ եկաւ այնտեղ ու բարձրաձայն ըսաւ. «Մե՛ծ է Աստուածը, որ քրիստոնեաներուն մէջ է եւ Իրմէ բացի ուրիշ Աստուած չկայ»: Հաւատացին եւ զինուորները զինք կիրէն ողջ հանեցին: Թագաւորը այս մասին լսելով, զինուորներուն հրամայեց երթալ, բռնել սուրբը եւ իր մօտ բերել:

— Ըսէ՛ մեզի, ո՞վ քեզ կենդանացուց:

Սուրբ Վկան պատասխանեց.

— Եթէ լսէք, դարձեալ չէք հաւատար: Բայց իմացի՛ր, թագաւո՛ր, որ Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է եւ զիս կը պահպանէ քու պատճառած տանջանքներէն եւ կը փրկէ Սատանայի որոգայթներէն բոլոր անոնք, որոնք օգնութիւն կը հայցեն Իրմէ:

— Մինչեւ ե՞րբ յանդգնութեամբ գօտեպնդուելով պիտի դիմանաս այդ տանջանքներուն, յուսալով որ կախարդութեամբ, մոգութեամբ եւ դեւերու օգնութեամբ կը խաբես մեզ: Այսուհետեւ անսա՛ ինծի եւ զոհեր մատուցանէ աստուածներուն:

Իսկ սուրբը թագաւորին եւ անոր մերձաւորներուն ըսաւ.

— Ես, իմ Աստուծոյս օգնութիւնն ընդունելով, բոլոր չարչարանքները անձամբ կրեցի եւ ահա ձեր առջեւ կեցած եմ՝ վկայելով միակ Աստուծոյ գօրութիւնը: Ես պատրաստ եմ դարձեալ կրել ձեր բոլոր խոշտանգումները՝ Քրիստոսի հաւատքին աներկբայ յոյսով: Իսկ դուք ի՞նչ յոյս ունիք, որ անոնց կորըստեան մասնակից չդառնաք եւ համայն աշխարհի առջեւ ամօթահար չըլլաք. ամչցէ՛ք այսուհետեւ աստուած անուանել անոնք, որոնք շնութիւնով, արբեցութիւնով, պատերազմներով եւ սպանութիւններով ժամանակաւորապէս կան այս աշխարհին մէջ եւ յաւիտեան պիտի տանջուին անշէջ հուրի մէջ:

Թագաւորը այս լսելով, հրամայեց հարուածել սուրբին բերանին, որ դաս առնէ՝ այսուհետեւ չանարգելու չաստուածները եւ ինքնակալները:

Ապա արջառի մտրակով անխնայ խարազանել տուաւ անոր մարմինը: Բազմաթիւ ժամեր զայն ծեծելէ ետք, թագաւորը ըսաւ.

— Թշուառական, մինչեւ ե՞րբ պիտի չընդունիս եւ զոհեր պիտի չմատուցանես մեծ աստուածներուն, որ պատիւի արժանանաս ու ապրիս:

Սուրբը ըսաւ.

— Ես կենդանի Աստուծոյ օրհնութեամբ պատարագ կը մա-

տուցանեմ ամէն օր, որ զիս փրկէ ձեր ձեռքէն եւ արժանացնէ երկնաւոր փառքի ու պատուի: Երանի՛ դուք ինծի մտիկ ընէք եւ միակ ճշմարիտ Աստուծոյ երկրպագէք:

Շարք մը փորձերէ ետք թագաւորը կրկին բանտարկեց Գէորդը: Երբ սուրբը բանտն էր, բոլոր նորահաւատները գիշերը բանտապետը կաշառելով կու գային սուրբին մօտ եւ կ'ուսանէին քրիստոնէական հաւատքը: Բազմաթիւ հիւանդներ եւ կոյրեր Գէորդի մօտ կու գային եւ կը բժշկուէին:

Դարձեալ տեղեկացուցին Դիոկղետիանոսին, որ շատերը բանտ երթալով Սբ. Գէորգէն կ'ուսուցուին: Այն ատեն թագաւորը հրամայեց իր մօտ բերել սուրբը՝ որոշելով անոր համար աւելի խիստ պատիժներ տալ: Իսկ Մագնենտիոս ըսաւ. «Թագաւոր, քրիստոնեաները դժուարամահ են եւ հակաճառող, այդ պատճառով խիստ մի՛ վարուիր, այլ մանաւանդ պատուական յորդորներով ողոքէ եւ պատուասիրութեամբ բերկրացուր զայն, որպէսզի թերեւս քեզի անսալով՝ զոհեր մատուցանէ աստուածներուն:

Իսկ Սուրբ Գէորդը արքունիք գալով՝ կը սաղմոսէ ու կ'ըսէ. «Ո՛վ Աստուած, զիս փրկելու կամք ըրէ եւ փութա՛ ինծի օգնելու» (Սաղմ. Հ. 1): Երբ ատեանին առջեւ կեցաւ, թագաւորը սկըսաւ համոզել՝ երդուելով արեգակին եւ բոլոր աստուածներուն վրայ, որ եթէ իր հանդէպ լուէ եւ անմահներուն զոհեր մատուցանէ, իրեն բազմաթիւ գանձեր պիտի շնորհուին եւ թագաւորութեան մէջ երկրորդ պիտի կոչուի, քանզի ներում ու գթութիւն է տրուած իրեն՝ կամենալով որ ապրի եւ ոչ թէ անհնազանդութեան պատճառով չարաչար մահանայ: Իսկ Գէորդ հեգնելով ըսաւ.

— Այսօր բարութեամբ կը խօսիս, բայց ինչո՞ւ այդպէս չխօսեցար սկիզբը: Այսքան չարչարանքներէն ետք ինչո՞վ կրնաս հատուցանել՝ իմ տառապանքներուս եւ լլկանքներուս դիմաց:

Թագաւորը ըսաւ.

— Ներէ՛ հօրդ այս յանցանքները: Զոհեր մատուցանէ՛ աստուածներուն ու ինծի հետ պիտի մեծարուիս արքունիքին կողմէ: Սուրբ Գէորդ ըսաւ.

— Քանի որ զղջացիր, թագաւոր, այժմ կը հաշտուիմ քեզի հետ: Ո՞ւր են քու աստուածներդ, երթանք անոնց մօտ:

Թագաւորը յիմար մանուկի մը նման Գէորդի ծածուկ խօսքէն խաբուելով շատ ուրախացաւ եւ հրամայեց բոլոր պետե-

րուն ու զօրավարներուն՝ բոլոր աւագանիով հանդերձ զալ կուռքերուն տաճարը: Ան ազգարարեց. «Ահա՛ գալիլիացիներու (քրրիստոնեաներու) գործակից Գէորգը յանձն առաւ մեծն Ապոլոնին զոհեր մատուցանել»: Բոլոր հեթանոսները հրճուելով աղաղակեցին. «Ապոլոնը յաղթեց, Դիոկղետիանոս յաւիտենական թագաւոր, մե՛ծ ես թագաւորին աստուածները»:

Եւ երբ բոլորը մտան կուռքերու տաճարը ու թագաւորին հրամանով լռեցին, Սուրբ Գէորգ կեցաւ մէջտեղը եւ նայելով Ապոլոնի պատկերին՝ գոչեց.

— Ինչո՞ւ կը մոլորեցնէք մարդիկը ձեզ պաշտելով:

Այս խօսքերէն ետք Գէորգ խաչակնքեց եւ նոյն պահուն մեծ խռովութիւն եղաւ, դեւերու ողբալի գոչիւն լսուեցաւ եւ տաճարի բոլոր կուռքերը իյնալով փշրուեցան: Հեթանոս քուրմերը, տեսնելով կատարուածը, յարձակեցան եւ բռնեցին Գէորգը՝ աղաղակելով.

— Ոչնչացո՛ւր այս կախարդը, թագաւոր, որովհետեւ բոլորը մոլորեցուց մոգութեամբ եւ կործանեց աստուածները:

Իսկ թագաւորը, սրտմտելով դեւերու մոլեգնութենէն եւ քուրմերու ցասումէն, ըսաւ Գէորգին.

— Ամենայն կախարդութեամբ եւ մոլորութեամբ լեցուած չարագործ, չէ՞ որ խոստացար Ապոլոնին զոհեր մատուցանել: Ինչո՞ւ այդպէս ըրիր:

Գէորգ ըսաւ.

— Անմիտ եւ անամօթ, ես իմ պատարագս մատուցանեցի Քրիստոսին՝ իմ ճշմարիտ Աստուծոյն, որու պատճառով ձեր բոլոր չաստուածները աւերուեցան: Գոնէ ա՛յժմ իմացիր, թագաւոր, որ կուռքերը չեն կրնար օգնել ո՛չ իրենց, ո՛չ ալ ոեւէ մէկուն, քանզի անբան կուռքեր են, անմիտ մարդիկը մոլորեցնող դեւեր: Իսկ այժմ Քրիստոսի ծառաներէն կործանուեցան:

Երբ Աղեքսանդրէ թագուհին լսեց կատարուածին մասին, գնաց թագաւորին մօտ եւ առ Աստուած աղաղակելով՝ ըսաւ. «Քու անմահ զօրավարի՝ Գէորգի Աստուած, ներէ՛ ինձի՛՝ մեղաւորիս եւ մի՛ յիշեր անգիտութեան եւ անզգամութեան գործերս, այլ՝ յիշէ՛ իմ փոխուելիս ու դարձս առ Քեզ: Քրիստոնեաներու եւ Քեզի ծառայ Գէորգին հետ մաս ու բաժին տուր ինձի»: Նոյն ժամուն շատ ուրիշներ եւս հաւատացին Տիրոջը:

Այն ատեն թագաւորը անյապաղ վճիռ մը կայացուց Սուրբ Գէորգին եւ Աղեքսանդրէ թագուհին վերաբերող, ըսելով. «Ա-

մենաչար Գէորգ, ահա եւ թագուհին ալ մոլորեցուցիր եւ մահ-
ուան մատնեցիր: Արդ, դուն գնա՛ անոր հետ եւ աստուածնե-
րուն հայհոյելուն համար արժանի դատաստան ընդունէ»: Այ-
նուհետեւ կարդալ տուաւ հետեւեալ դատավճիռը. «Ապոլոնին
չերկրպագելով, մեր ինքնակալութեան հրամանը արհամարհե-
լով, նաեւ աստուածներուն հայհոյելով թագուհին ալ մոլորեցը-
նելու համար, քրիստոնեաներու գործակից Գէորգի եւ իր կողմէ
մոլորած Աղեքսանդրէի գլուխները կտրել»: Եւ անմիջապէս
զինուորները զանոնք բռնեցին ու քաղաքէն դուրս տարին: Թա-
գուհին, որ յօժարութեամբ Սուրբ Վկային հետ նահատակու-
թեան կ'երթար, ճանապարհին նստեցաւ տեղ մը եւ աղօթելով
խաղաղութեամբ աւանդեց հոգին, իսկ Սուրբ Գէորգը տարին
կառափնատուն, ուր ան դիմելով զինուորներուն՝ ըսաւ. «Եղ-
բայրներ, քիչ մը սպասեցէք որ աղօթեմ»: Եւ հայեացքը երկինք
յառելով, ձեռքերը տարածեց, հառաչեց եւ ըսաւ. «Տէ՛ր իմ Աստ-
ուած, որ բոլոր յաւիտեաններէն առաջ ես եւ որու ապաւինեցայ
մանկութենէս ի վեր՝ ծառաներուդ տուած անսուտ խոստումին
ճշմարիտ ակնկալութեամբ, անանց գանձ, որ նախքան խնդրելը
Քեզմէ խնդրողներուս ձրի պարգեւներ կը շնորհես, լսէ՛ ինձի
Տէր, որ վկայութեան խոստովանութիւն տուիր ինձի եւ օգնեցիր
մինչեւ վերջ համբերել, այժմ ալ ընդունէ՛ հոգիս, փրկէ՛ օղային
պիղծ ոգիներէն եւ բնակեցուր քու սիրելիներուն ու սուրբերուն
հետ: Թողութիւն շնորհէ այս հեթանոսներուն, որոնք չարչարե-
ցին զիս եւ քու ծառաներդ, զանոնք լուսաւորէ ճշմարտութեան
գիտութեամբ, քանզի կ'ուզես որ բոլորը փրկուին: Քու օգնու-
թիւնը զրկէ՛ անոնց, որոնք Քու անունդ կը կանչեն: Տուր անոնց
երկիւղ եւ սուրբերուն հանդէպ սիրոյ ջերմութիւն, որ զանոնք
յիշատակելով նոյն հաւատքը ստանան՝ անոնց հետ արժանա-
նալով երկնաւոր կեանքի եւ յաւիտենական արքայութեան:
Քանզի Քուկդ է արքայութիւնը եւ փառքը՝ Հօրը եւ Որդւոյն եւ
Սուրբ Հոգիին անունով, յաւիտեանս, Ամէն»:

Աղօթքէն ետք ան ծունկի եկաւ եւ երկարելով պարանոցը՝
ըսաւ. «Կատարեցէ՛ք թագաւորին հրամանը»:

Սուրբ Գէորգ սուրով գլխատուելով նահատակուեցաւ ի Տէր
303 թուականին, Զատիկին յաջորդող Ուրբաթ օրը:

Յ.Գ.— Այս գրութիւնը համադրուեցաւ եւ արեւմտահայե-
րէնի վերածուեցաւ մեր կողմէ:

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԵՐԱՊԱՏԻՍ ՏԵՐ ՄԵՂՐԻԿ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՐԻՔԵԱՆԻ ՈՐՊԷՍ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ներկայ գրութեամբ նախ կ'ուզեմ արձանագրել Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեանի անձնական կարողութիւնները եւ Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ 2002 թրւականէն ի վեր ստանձնած հովիւի պաշտօնի ընթացքին անոր կատարած եկեղեցաշէն եւ դրական գործունէութիւնը:

Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծայրագոյն Վարդապետ եղած է միշտ համեստ եւ խոնարհ եկեղեցական մը, օժտուած աստուածային բազմաթիւ շնորհներով եւ տաղանդներով: Ան հայ մշակոյթին ծառայած է որպէս երաժշտագէտ, յօրինող, դաշնակահար, գրող, բանաստեղծ, հրատարակիչ, խմբավար ու կրօնական գիրքերու հեղինակ:

Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ 12 տարիներու հովուութեան ընթացքին, որպէս բացառիկ տեսիլք ունեցող եկեղեցական, կազմակերպած է հոգեւոր բազմաթիւ ձեռնարկներ, զօրացնելով ժողովուրդին քրիստոնէական հաւատքը, հայ նոր սերունդի գաւակները մօտեցնելով Եկեղեցիին եւ Քրիստոնէութեան, կազմակերպելով նաեւ Սուրբ Գրոց սերտողութիւններ բոլոր տարիքներու համար, յատկապէս երիտասարդներու ու պատանիներու համար: Կիրականօրեայ դպրոցի ազգային եւ կրօնական դաստիարակութեան կողքին, ամէն Երեքշաբթի առաւօտեան

ժամը 9:00-11:00, ՀՕՄ-ի «Պապայեան» Մանկապարտէզի եւ «Գոլոյեան» Նախակրթարանի մինչեւ երրորդ դասարանի աշակերտութեան սորվեցուցած է մեր եկեղեցական աղօթքները, շարականները, սաղմոսները եւ եկեղեցական սպասներու եւ եկեղեցականներու տարազներու անունները, ապա, առաւօտեան յատուկ արարողութիւններ՝ Հայ Կեդրոնի Երէջներու Ընկերակցութեան անդամներուն համար:

Բազմաթիւ գիրքերու կողքին, ամէն շաբաթ հրատարակած է եկեղեցւոյ կիրականօրեայ մտորումներու «Եկեղեցի» թերթիկը եւ բացառիկ բովանդակութիւն ունեցող «Շողակաթ» պարբերաթերթը:

ԻՐ ԱՍՏԱՐԱԿԱԾ ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԳԻՐՔԵՐԻՆ ԵՆ.—

- 1.- «Անճինք Նուիրեալք», երաժշտական, Անթիլիաս, 1990, 20 էջ:
- 2.- «Դաշնաւորեալ Շարականներ», երաժշտական, Անթիլիաս, 1996, 120 էջ:
- 3.- «Հովիւին Ծաղկեալ Գաւազանին Հետքերով», Թորոնթօ, 2005, 204 էջ:
- 4.- «Կիլիկիայէն... Անթիլիաս, Ամայութենէ... Առաքելութիւն, Որբանոցէ... Դպրանոց», Թորոնթօ, 2005, 76 էջ:
- 5.- «Ոսկուն Լեռներու 40-ամեայ Ուխտաւորը», Թորոնթօ, 2008, 170 էջ:
- 6.- «Սրբալոյս Միւռոն», Թորոնթօ, 2008, 130 էջ:
- 7.- «Աստուածածին, Մեղա՛յ Քեզ», Թորոնթօ, 2008, 106 էջ:
- 8.- «Սուրբերուն Մտերմութեան Մէջ», Թորոնթօ, 2009, 99 էջ:
- 9.- «Միշտ Սուրբ Կոյս Աստուածածին Մարիամ», Թորոնթօ, 2009, 161 էջ:
- 10.- «Մա՞հ Թէ՛ Կեանք», Թորոնթօ, 2014, 188 էջ:

ՀՐԱՏԱՐԿԱԾ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—

- 1.- «20-ամեակի Յուշ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ», Թորոնթօ, 2003, 52 էջ:
- 2.- «Խաչի Անդաստանի Թափօր»:
- 3.- «25-ամեակի Յուշ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ», Թորոնթօ, 2008, 100 էջ:
- 4.- «Աղօթքի Յօդեր, Նամակներ Աստուած Պապային», Թորոնթօ, 2011, 94 էջ:

- 5.- «Արարողութիւնք, Ս. Ղեկոնդեանց Քահանայից Համագումարի Առիթով», 2011, 94 էջ:
- 6.- «Օրհնութիւն եւ Օծում», Ս. Աստուածածին, Թորոնթօ, 2011, 60 էջ:
- 7.- «30-ամեակի Յուշ, Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ», Թորոնթօ, 2013, 128 էջ:
- 8.- «45-ամեակ Գերաշնորհ Տէր Խաժակ Սրբ. Արք. Յակոբեանի Քահանայական Ձեռնադրութեան եւ Օծման», Թորոնթօ, 2013, 72 էջ:
- 9.- «Ազատութեան Փրկագիրներ», հեղինակ՝ Խաժակ Սրբ. Արք. Յակոբեան, Թորոնթօ, 2013, 322 էջ:

ԻՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԾ ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ
CD-ՆԵՐՆ ՈՒ DVD-ՆԵՐՆ ԵՆ.—

- 1.- «Երգեցէք Միշտ, Մանուկներ», CD, Զարեհ Եպիսկոպոս, Անթիլիաս, 2001:
- 2.- «Նոր Տարուան եւ Ս. Ծննդեան Երգեր», CD, Անթիլիաս, 2001:
- 3.- «From Darkness To Light», CD, Անթիլիաս, 2001:
- 4.- «Ս. Պատարագ Հայց. Առաք. Եկեղեցւոյ», 2 CD, Թորոնթօ, 2006:
- 5.- «Peace On Earth», Խաղաղութիւն Աշխարհի, CD, Թորոնթօ, 2006-2007:
- 6.- «Peace On Earth», Խաղաղութիւն Աշխարհի, DVD, Թորոնթօ, 2006-2007:
- 7.- «Մայիսեան Փառատօն», 2 CD, Թորոնթօ, 2007:
- 8.- «Մայիսեան Փառատօն», DVD, Թորոնթօ, 2007:
- 9.- «The Last Days of Jesus», Յիսուսի Վերջին Օրերը, 2 CD, Թորոնթօ, 2008:
- 10.- «The Last Days of Jesus», Յիսուսի Վերջին Օրերը, DVD, Թորոնթօ, 2008:
- 11.- «Գթա՛, Տէր», Լենա Պէյլէրեան, 2 CD, Թորոնթօ, 2009:
- 12.- «Spirit of Christmas», Ծննդեան Հոգին, 2 CD, Թորոնթօ, 2009:
- 13.- «Spirit of Christmas», Ծննդեան Հոգին, DVD, Թորոնթօ, 2009:
- 14.- «Sound of Heaven», Թորոնթօ, 2011:
- 15.- «Հայ Մանուկի Տարի», ասմունք, Իզապէլ Յակոբեան, Թորոնթօ, 2012:

Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան, 25 տարիներ առաջ, որպէս կոուսակրօն քահանայ օծման եւ ձեռնադրութեան առիթով, (28-29 Մայիս 1988-ին), Հայր Սուրբին հոգեւոր հայրը՝ Երջանկայիշատակ Տէր Զարեհ Սրբ. Եպիսկոպոս Ազնաւորեան իր տուած քարոզին մէջ ըսած է, ի միջի այլոց. — «Ի վերջոյ այսօր նոր անուն մը ստացար: Այսօր կոչուեցար Տէր Մեղրիկ Քահանայ: «Մեղրիկ» անունը անունն է այն մեծ սրբակենցաղ վարդապետին (1045-1115)..., որ քեզի նման քսան տարեկանին կոչուած էր Աստուծոյ քահանայութեան եւ ինքզինք տուած էր ճգնական կեանքի, բայց մանաւանդ իր ժողովուրդի ուսուցողութեան եւ վարդապետութեան:

«Հիմնադրեց երկու կարեւոր վանքեր: Այդ վանքերէն առաջինը պիտի ըլլար մեծագոյնը կիլիկիան վանքերուն՝ «Դրագարկ»ի վանքը, որ պիտի դառնար ուսման եւ լոյսի կեդրոն մը, այն վանքը, որ ժամանակակից մատենագիրներու վկայութեամբ, պիտի դառնար «Տեղի Իմաստասիրաց եւ Գրասիրաց»: Այդ վանքի հիմնադրութենէն ետք զայն լեցուց իրեն նման հաւատաւոր վանականներով, զայն լեցուց «հին կարգերով, սեւ աւանդութիւններով» եւ այդ ձեւով Կիլիկիոյ նորակազմ հայկական պետականութեան եւ Սոոյ Կաթողիկոսութեան, ինչպէս նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ տուաւ իր ամբողջութիւնը կերտող վանական հաստատութիւններէն կարեւոր մէկ հատը: Իսկ իր հիմնած երկրորդ վանքը պիտի ըլլար «Խորին Անապատ»ը»:

Թորոնթոյի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան, 25 տարի առաջ ընդունելով Գէորգ Վարդապետ Մեղրիկի անունը, իր նուիրեալ գործունէութեամբ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ վանքին մէջ զանազան պաշտօններ կատարելէ ետք, Վեհափառ Հայրապետին՝ Արամ Ա. Կաթողիկոսին որոշումով ղրկուեցաւ Թորոնթօ եւ ստանձնեց Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցոյ հոգեւոր հովիւի պաշտօնը:

Հայր Սուրբը հոգեւոր հովիւի պաշտօնը ստանձնած առաջին օրէն, ուխտելով Գէորգ Վրդ. Մեղրիկի գործունէութեան, իր անսպառ կարողութիւնները եւ Աստուածային շնորհները ի գործ դրաւ կազմակերպելով Աւետարանի սերտողութիւններ բոլոր տարիքներու համար, հրատարակեց կիրակնօրեայ հոգեւոր մտորումներու «Եկեղեցի» թերթիկը եւ «Շողակաթ» պարբերաթերթը:

Հայր Սուրբը յատուկ հոգածութեամբ զբաղեցաւ եկեղեցւոյ գոյգ դպրաց դասերով, որոնք կոչուեցան «Զարեհ Ազնաւորեան» դպրաց դասեր: Կազմակերպեց եկեղեցւոյ ծառայող յանձնախումբեր: Նորանոր վարագոյրներով պայծառացուց եկեղեցւոյ խորանը: Եկեղեցւոյ գորգերը նորոգեց: Ժամանակի ընթացքին գունաթափած եւ մաշած եկեղեցւոյ պատերը, խորանը, գաւիթը, «Յովնանեան» սրահը, մեծ գումարներ հանգանակելով եւ ծախսելով նորոգել տուաւ: «Յովնանեան» սրահին մէջ գետեղուեցան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Կիլիկիոյ կաթողիկոսներուն եւ Գանատայի Թեմի առաջնորդներուն նկարները:

Բացառիկ կերպով կազմակերպեց «Միրոյ սեղաններ»՝ Ս. Ծննդեան եւ Ս. Յարութեան, ինչպէս նաեւ տաղաւարներու եւ տօնական օրերու յիշատակութեան առիթներով, զանազան նրւէրներով միշտ գնահատելով բարեպաշտ ժողովուրդը: Պատարագի ընթացքին կրօնաշունչ, ազգայնաշունչ ու բարոյալից քարոզներով, քրիստոնէական շունչ եւ ոգի ջամբեց ժողովուրդին:

Հայ Օգնութեան Միութեան «Պապայեան» Մանկապարտէզի եւ «Գոլուեան» Նախակրթարանի մինչեւ երրորդ դասարաններու աշակերտներուն ամէն Երեքշաբթի առաւօտեան ժամը 9.00-11.00 սորվեցուց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աղօթքները, շարականները, սաղմոսները եւ եկեղեցական սպասներուն անուններն ու եկեղեցականներուն տարագներուն անունները:

Յատուկ հոգածութեամբ զարկ տուաւ Կիրակնօրեայ Դպրոցի դասընթացներուն, միշտ գնահատելով ծառայող մանչերը եւ ուսուցիչները:

Եկեղեցւոյ առաքելութեան զարկ տալու առաջադրութեամբ, հաստատեց «Կիլիկիոյ Զայն» կրօնական ռատիոկայանը, որուն սփռումները տեղի կ'ունենան ամէն Կիրակի, երեկոյեան ժամը 8.00-11.00: Իսկ վերջերս սկսաւ հեռասփռուիլ հեռատեսիլային նոր ծրագիր մը: Շաբաթը երեք անգամ, ամէն Երեքշաբթի, Ուրբաթ եւ Կիրակի օրերը, երեկոյեան ժամը 8.00-9.00, եւ ամիսը անգամ մը՝ Ս. Պատարագի ամբողջական սրփոռում:

Հայր Սուրբը որպէս երաժշտագէտ եւ խմբավար, կազմակերպեց եւ բացառիկ յաջողութեամբ ներկայացուց երեք համերգներ, շուրջ 150 մասնակցող երգիչներով: Առաջին համերգը՝ «Ծննդեան Համերգ», 2006 թուականին, երկրորդը՝ «Մայիսեան Համերգ»՝ 2007, «Յիսուսի Վերջին Օրերը»՝ 2008:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Դպրեվանքին 75-րդ տարեդարձին առիթով, Հայր Սուրբը կազմակերպեց երգեհոնային նուագահանդես, անձնական դաշնամուրային ելույթով, «Կիլիկիայէն... Անթիլիաս, Ամայութենէն... Առաքելութիւն եւ Որբանոցէ... Դպրանոց» առաջադրութեամբ, որուն հասոյթը՝ \$100.000,00 (հարիւր հազար տոլար) յատկացուեցաւ Դպրեվանքին բարգաւաճման:

Հայր Սուրբը յատուկ ճիգ եւ աշխատանք գործադրեց եկեղեցւոյ դպիրներուն եւ սարկաւազներուն թիւը բազմացնելու մանուկներով, պատանիներով եւ երիտասարդներով:

Կազմակերպեց դպիրներու, կիսասարկաւազներու եւ սարկաւազներու ձեռնարկութիւն, Կիրակի, 27 Ապրիլ 2003-ին, ձեռամբ Գանատայի Հայոց Կաթողիկոսական Փոխանորդ Գերաշնորհ Տէր Խաժակ Սրբ. Եպիսկոպոս Յակոբեանի, տպաւորիչ եւ հիանալի աղօթքներով, շարականներով եւ յայտագրով, արժանանալով հաւատացեալ ժողովուրդին յարգանքին եւ գնահատանքին:

Հայր Սուրբը, որպէս հոգեւոր հովիւ Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ, ինչպէս ապագային հոգեւոր տեսուչ Հարաւային Օնթարիոյ եւ Առաջնորդական Փոխանորդ Գանատայի Հայոց Թեմին, յաճախ, տօնական առիթներով գնահատած է բարեպաշտ ժողովուրդը զանազան նրւէրներով, գնահատագիրներով եւ ճաշկերոյթներով:

Մեծապէս գնահատելի էր նաեւ եկեղեցւոյ յատուկ խորհրդանշանով պատուելը Թորոնթոյի շուրջ 30 հայերէն եւ անգլերէն գրող հայ հեղինակներն ու գրողները, քաջալերելով հայ գրողները, որպէսզի շարունակեն ծառայել հայ մշակոյթին եւ գրականութեան:

Յատուկ գնահատանքի արժանացաւ մեր սիրելի սրբակենցաղ Հայր Սուրբը, որուն նախաձեռնութեամբ եւ գործակցութեամբ Թորոնթոյի քրիստոնեայ համայնքներու ղեկավարներուն, Հինգշաբթի, 9 Օգոստոս 2012, երեկոյեան ժամը 8:00-ին, Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ միջ-համայնքային աղօթացասութիւն Սուրբիոյ խաղաղութեան համար, որուն ներկայ գտնուեցան համայնքային եկեղեցիներու հովիւներն ու հաւատացեալները, թիւով շուրջ 500 հոգի, որոնք եկած էին իմբային աղօթքներով դիմել ամէնակարող Աստուծոյ, որպէսզի խաղաղութիւն պարգեւէ Սուրբիոյ ժողովուրդին:

Աղօթասացութեան ներկայ գտնուող հաւատացեալները կը զարմանային ձեռնարկը կազմակերպելու գաղափարը յղացող եւ այնքա՛ն յաջողութեամբ գործադրող եկեղեցականին, Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեանին, որ իր այնքա՛ն ծանր եւ յոգնեցուցիչ հոգեւորական աշխատանքներու կողքին ինչպէ՞ս ժամանակ կը գտնէ նման եւ այլ ձեռնարկներ կազմակերպելու, զոհելով իր հանգիստը եւ գիշերային քունը:

Հայր Սուրբը իր քաղցր լեզուով, բարեհամբոյր բնաւորութեամբ եւ կենցաղով Ս. Աստուածածին Եկեղեցին հասցուց նիւթապէս եւ բարոյապէս օրինակելի եւ զնահատելի բարձրութեան: Իսկ Հայր Սուրբը միշտ յարգուեցաւ եւ սիրուեցաւ հայ ժողովուրդի երեք յարանուանութեանց զաւակներէն եւ այլ համայնքներու ղեկավարներէն եւ ժողովուրդէն:

Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան իր մեղրանոյշ բնաւորութեամբ, բարեգործութիւններով, դպրոցական հանդէսներու, միութենական ձեռնարկներու իր աղօթքներով եւ պատգամներով, կ'աշխատի վառ պահել դպրոցականներու, ծնողներու եւ միութենական հայորդիներու սրտին մէջ հայկական խրոխտ ոգին եւ զգացումները, մեծապէս օգտակար դառնալով Հայ Դատին եւ հայապահպանման պայքարին:

Ամէն տարի, Ծաղկազարդի եւ Աւագ Շաբթուան օրերը բացառիկ պատրաստութեամբ կը տօնուէին Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ կողմէ, մանաւանդ Աւագ Ուրբաթ օրուան եկեղեցական արարողութիւններն ու Յիսուսի դազաղը դպիրներու, սարկաւազներու, նուագախումբի ներկայութեամբ կազմուած ժողովրդային թափօրի շրջագայութիւնը եկեղեցւոյ յարակից պողոտաներէն եւ թաղերէն, խորապէս տպաւորելով դիտողները:

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնը՝ Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի, ամէն տարի տօնուեցաւ յատուկ եկեղեցական արարողութիւններու, խաղողօրհնէքի եւ քերմէսի, երկու օրերու ընթացքին, հոծ հայորդիներու ներկայութեամբ եւ խանդավառութեամբ:

Հայր Սուրբը միշտ պատշաճօրէն ընդունած է մեր եկեղեցին այցելող կրօնական եւ աշխարհական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, որոնց կարգին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Շնորհա-

զարդ Հայրապետ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսը, 2005 թր-
ւականին: Այդ այցելութեան ընթացքին Վեհափառը «Կիլիկ-
եան Իշխան»ի, «Կիլիկեան Ասպետ»ի, «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց»ի
Շքանշաններով պատուեց եկեղեցւոյ եւ հայ մշակոյթին ծառա-
յող կարգ մը հաւատացեալները:

Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան կողմէ կազմակերպուած Ս.
Ծննդեան եւ այլ առիթներով, Հայր Սուրբին առաջարկով եւ
Քանատայի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Խաթալ
Սրբ. Արք. Յակոբեանի ձեռամբ գնահատուեցան եկեղեցւոյ ծա-
ռայող կարգ մը հաւատացեալներ:

Հայր Սուրբը քանի մը տարիներէ ի վեր գնահատելի գա-
ղափարով եւ կազմակերպութեամբ դէպի Քրիստոսի ծննդեան,
քարոզչութեան, խաչելութեան, թաղման եւ յարութեան վայրե-
րը ուխտագնացութիւններ կազմակերպեց, իր իսկ առաջնոր-
դութեամբ: Բոլոր ուխտաւորները խոր գոհունակութեամբ վե-
րադարձան, ծրագրելով յաջորդ տարի կրկին մաս կազմել ուխ-
տաւորներու խումբին:

Որպէս «Հորիզոն» շաբաթաթերթի եւ այլ թերթերու թղթա-
կից, եւ Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ «Շողա-
կաթ» պարբերաթերթի աշխատակից, միշտ առիթ ունեցած եմ
ներկայ ըլլալու Հայր Սուրբին հովանաւորութեամբ կազմակեր-
պուած եկեղեցական արարողութիւններուն եւ ձեռնարկներուն,
յաճախ գործակցելով եւ օգտակար դառնալով իր ծրագրներուն
գործադրութեան, ունեցած եմ այն գաղափարը, որ մեր եկե-
ղեցւոյ բազմաշնորհ հովիւը, շուրջ 12 տարի ծառայելով Սուրբ
Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ, իր
միակ նպատակը եղած է օգտակար դառնալ իր օգնութեան կա-
րօս ծնողներուն, որոնք նիւթական անբաւարար եկամուտ ու-
նենալով դիմած են Հայր Սուրբին եւ իմ ներկայութեամբ ան իր
անձնական հոգածութեան առած է անկարող ինը աշակերտնե-
րու դպրոց արձանագրութեան վճարումները՝ շուրջ \$6.000,00
տոլար, այն խոր գիտակցութեամբ, որ հայկական դպրոց յաճա-
խել ուզող աշակերտ մը նիւթականի պատճառով չստիպուի յա-
ճախել պետական վարժարաններ: Նման բազմաթիւ բարեգոր-
ծութիւններ ըրած է Հայր Սուրբը, իր եւ հոգաբարձութեան մի-
ջոցներով:

Հայր Սուրբին անձնագոհ եւ նուիրեալ գործունէութեան
մասին կարելի է գիրք մը գրել, մանրամասնօրէն թուելով իր

կատարած ազգակերտ, հայադրոշմ եւ քրիստոնէավայել աշխատանքները:

Ներկայիս, պաշտօնական մարմիններէն տեղեկացած ըլլալով, որ Գանատայի Հայոց Թեմի Ազգային Վարչութեան եւ Առաջնորդ Սրբազան Հօր՝ Գերաշնորհ Տէր Խաժակ Սրբ. Արք. Յակոբեանի ղիմումներուն անսալով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետը՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոս, գնահատելով Հայր Սուրբին մտաւորական կարողութիւններն ու 25 տարիներու ծառայութիւնը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան որպէս միաբան եւ հոգեւոր զինուորագրեալ, որոշած է Հայր Սուրբը եպիսկոպոս ձեռնադրել Կիրակի, 27 Ապրիլ 2014-ին, Մայրավանքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ:

Այս որոշումը ինծի՝ 30 տարի Հալէպի մէջ ծառայած կիրակնօրեայ դպրոցներուն որպէս ուսուցիչ եւ տեսուչ, անցնելով դպրութեան 10 տարիներէն, ինչպէս նաեւ կիրակնօրեայի աշակերտութեան 12 տարիներէն, եւ վերջապէս, որպէս «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց»ի շքանշանակիր, մեծ ուրախութիւն պատճառեց, որովհետեւ «Հայաստանեայց Եկեղեցին օժտուեցաւ կարող, բազմաշնորհ եւ նուիրեալ իշխանով մը՝ ի փառս մեր ազգին եւ մեր Ս. Եկեղեցիին»:

Կանխայայտ շնորհակարտութիւններ նորած Գերաշնորհ Տէր Մեղրիկ Սրբ. Եպիսկոպոս Բարեբեանին:

ՄԱՅԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅՈՒՇ ԵՒ ՀԱՆԳԻՍ
ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ ՏԷՐ ԿՈՐԻԻՆ
Ս. ԱՐՔ. ՊԱՊԵԱՆԻ
ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ
ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻԻ

Պողոս Առաքեալը թեսաղոնիկեցիներուն գրուած առաջին նամակին մէջ կը գրէ (Դ. գլուխ, 13-րդ համար). «Եղբայրներ, կ'ուզենք որ մեռածներուն մասին ճշմարտութիւնը գիտնաք, որպէսզի չտրտմիք ուրիշներուն պէս, որոնք որեւէ յոյս չունին: Որովհետեւ եթէ կը հաւատանք, թէ Յիսուս մեռաւ եւ յարութիւն առաւ, նոյնպէս ալ կը հաւատանք, թէ Աստուած Յիսուսի ձեռքով եւ անոր հետ կեանքի պիտի բերէ անոնք, որ անոր հաւատացին եւ մեռան»:

Գերաշնորհ Տէր Կորիւն Ս. Արքեպիսկոպոսի վախճանումը պատահեցաւ Հինգշաբթի, 21 Մայիս 2015-ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Վերջին օծման ու թաղման կարգը կատարուեցաւ Շաբաթ, 23 Մայիս 2015, առաւօտեան ժամը 10-ին, Անթիլիասի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ, յընթացս սուրբ եւ անմահ պատարագի:

Աւագանի անունով Վարդգէս, ծնած է 1941-ին, Պէյրութ, Պուրճ Համլուի Նոր Արագած թաղամասին մէջ: Յաճախած է Նոր Սիսի «Լուսինեան» ազգային երկսեռ վարժարանը (այսօր՝ «Աքսոր Գասարճեան»): Իր միջնակարգ ուսումը ստանալէ ետք Պէյրութի Համազգայինի Նշան Փալանճեան ձեմարանին մէջ, 1957-ին ընդունուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դպրեվանքի ժառանգաւորաց բաժնի աւարտական դասարանը

եւ 1958-ին ձեռնադրուած է սարկաւազ: Այնուհետեւ երեք տարի հետեւած է դպրեւմանքի ընծայարանի դասընթացքներուն եւ 28 Մայիս 1961-ին ձեռնադրուած կուսակրօն քահանայ, ձեռամբ Զարեհ Ա. Կաթողիկոսին, եւ վերակոչուած Տ. Կորիւն Աբեղայ:

Տարի մը դպրեւմանքին մէջ ուսուցչական պաշտօն վարելէ ետք, առաքելութեամբ մը կը ղրկուի Գամիշլի՝ որպէս ուսուցիչ հայերէն լեզուի եւ կրօնական նիւթերու՝ տեղւոյն ազգային միջնակարգ վարժարանին, միաժամանակ ստանձնելով մօտակայ շրջանները այցելելու հոգեւոր հովիւի պաշտօնը:

1963-ին Բերրոյ Թեմի քաղաքական եւ կրօնական ժողովներուն կողմէ կը կոչուի Ճէզիրէի առաջնորդական փոխանորդութեան պաշտօնին: Նոյն տարին, աւարտելով Յովհաննէս պատմաբան Կաթողիկոս Դրասխանակերտցիի կեանքին եւ գործին նուիրուած իր վարդապետական աւարտաճառը, ձեռամբ Խորէն Ա. Կաթողիկոսին կը ստանայ վարդապետական գաւազանի իշխանութիւն:

1967-ին կը մեկնի Անգլիա՝ հետեւելու աստուածաբանական եւ հայագիտական բարձրագոյն ուսմանց Օքսֆորտ համալսարանին մէջ: Աւարտելով իր B. Lit. տիտղոսի աշխատանքները, կը վերադառնայ Անթիլիաս 1973-ի աշնան եւ դպրեւմանքին մէջ կը դասաւանդէ եկեղեցագիտական, աստուածաբանական եւ լեզուական նիւթեր, միաժամանակ յառաջ տանելով իր ուսումնասիրական եւ բանասիրական աշխատանքները: 1977 թրւականի ամրան կը տիրանայ աստուածաբանութեան եւ արեւելագիտութեան ճիւղերէն Օքսֆորտի համալսարանի տօքթորայի տիտղոսին, նիւթ ունենալով հայ եւ վրաց եկեղեցիներու փոխյարաբերութեանց եւ այլ յարակից խնդիրներու պատմութիւնը 224-620 թուականներուն:

1978-ին կը մեկնի Նոր Զուղայ, Սպահան, որպէս առաջնորդական տեղապահ եւ նոյն տարին Տ. Տ. Գարեգին Բ. Աթոռակից Կաթողիկոսի ձեռամբ կը ստանայ ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան: 1978-ին Սպահանի թեմի 23-րդ պատգամաւորական ժողովը գինք կ'ընտրէ առաջնորդ: 1980-ի Մայիս 18-ին ան կը ստանայ եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն եւ օծում ձեռամբ Տ. Տ. Գարեգին Բ. Աթոռակից Կաթողիկոսի, իսկ 19 Յունիս 1986-ին, դարձեալ Գարեգին Բ. Աթոռակիցի սրբատառ կոնդակով, կը ստանայ արքութեան տիտղոս եւ պատիւ:

2002-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսի կողմէ կը նշա-

նակուղի Քուէյթի եւ Ծոցի երկիրներու կաթողիկոսական փոխանորդ, ուր կը ծառայէ մինչեւ 2011 թուական: 2011-ին կը վերադառնայ Սուրբ Աթոռ՝ Անթիլիաս եւ կը նուիրուի բանասիրական աշխատանքներու:

Հոգելոյս սրբազանը աշխատակցած է Հայ մամուլին եւ ունի գրական քերթողական գործեր եւ բանասիրական բազմաթիւ աշխատութիւններ եւ յօդուածներ:

Բանասիրական բազմաթիւ գրութիւններէն ինծի նուիրած է «Քրիստոնէութիւնը ինչպէ՞ս պետական կրօն դարձաւ Հայաստանում» գրքոյկը, «Խաչատուր Վարդապետ Կեսարացին՝ հիմնադիր Նոր Զուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի տպարանի – խորհրդածութիւններ եւ յուշեր», որ տպուեցաւ Պոլսոյ «Մարմարա» թերթի 14 թիւերուն մէջ 25 Մարտ 2015-ի թիւէն սկսեալ՝ պատկերազարդ:

Թորոնթօ՝ իր եղբօր Գալուստի ընտանիքին եւ ազգականներուն այցելութեան շրջանին, սրբազանին հետ ունեցայ հարցազրոյցներ «Հորիզոն» շաբաթաթերթի եւ Ուրուկուէի «Կոմիտաս» ռատիոկայանին համար: Դասախօսութիւն՝ Համագլխի կազմակերպութեամբ՝ Պարսկաստանի հայութեան եւ Նոր Զուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքին մասին: Յիշատակելի են Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ իր մատուցած պատարագներն ու քարոզները:

Թորոնթօ, իր ազատ ժամերուն, յաճախ կ'այցելէր եկեղեցւոյ հովիւ՝ Գերապատիւ Տէր Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեանին (այժմ եպիսկոպոս եւ առաջնորդ Լիբանանի Հայոց), ապա ընկեր Յակոբ Ճանպազեանը, ես, սրբազանը եւ Շահէ Ծ. Վարդապետը միասնաբար կարգ մը պաշտօնական այցելութիւններու կարգին, միասին կը ճաշէինք, միշտ խորհրդածելով ազգային եւ եկեղեցական հարցերու մասին:

Իր եղբօր՝ Գալուստին զաւակներուն ցերեկները կը հոգար կրնս, որովհետեւ իրենց մայրը ուսուցչուհի էր Հ.Օ.Մ.-ի Ամէնօրեայ Վարժարանին մէջ: Զաւակները կը կոչուէին Սարիկ եւ Վարագ: Վարագին երբ Հ.Օ.Մ.-ի դպրոցի մանկապարտէզի ծիլ դասարանը արձանագրուելու ժամանակը եկաւ, տէր եւ տիկին մտածեցինք իրեն վկայական մը տալ: Բանաստեղծական բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ շրջանակի մէջ դրուած զայն յանձնեցինք Վարագին, իր ծնողքին ներկայութեան: Այդ վկայականէն ճշգրտութեամբ քանի մը օրինակներ պատրաստելով զրկուեցան

Հօրեղբայրներուն եւ ազգականներուն, ինչպէս նաեւ դպրոցի տնօրէնին ներկայացնելով՝ հաճելի անակնկալ մը ըրին անոր:

Կորիւն Սրբազանը վկայականը առնելով, եղբօրը ուղղած նամակին մէջ գրած է հետեւեալը. «Մեծ անակնկալ եւ հաճոյք էր Գրիգոր Հոթոյեան Academy-ի շրջանաւարտից հանդէսի նկարը, գերտեսուչ Պր. Հոթոյեանի եւ դաստիարակ տեսչուհի տիկին Հոթոյեանի ձեռամբ տրուած վկայագրի վաւերագրական լուսանկարը: Իրապէս կարօտել եմ տէր եւ տիկին Հոթոյեաններին: «Սիրտը ափին մէջ» պահած, հոգին Հայաստան աշխարհի երկնակամարի վրայ թեւածող, իսկ գրիչը անսակարկ կերպով Թորոնթոյի հայ համայնքի տրամադրութեան տակ դրած եւ «Հորիզոն»-ի հորիզոնի վրայ միշտ Թորոնթոյի հայ կեանքի գունագեղ համայնապատկերը ուրուագծող սիրելի Պր. Գրիգորին եւ իր ազնուափայլ ու համեստութեան եւ ծառայութեան շնորհալի տիպար տիկնոջ այդպէս առողջ ու կայտառ եւ զուարթուն պատկերը մտածել տուեց ինձ, որ որքան մեծ բախտաւորութիւն է կեանքում «բարի, գեղեցիկ, առաքինի ընկեր» ունենալը՝ նոյն երգին բառերով: Եթէ այսպէս շարունակեմ, Պր. Հոթոյեանին պէս ես ալ «սիրտս ափս մէջ» դրած՝ ձեր նամակին մէջ պիտի ծրարեմ եւ դա իմանում ես որ խելօք բան չի... յանկարծ ճանապարհին կանգ կ'առնի...: Է՛հ պիտի ասես, վաղուց է այսպէս զուարթ նամակ չէր գրել սրբազանը: Պատճառը. 48 ժամ է կղզիացել եմ ես ինքս իմ մէջ եւ վայելում եմ (40 պաշտօնեաներից դատարկուած՝ արձակուրդի դացած) այս մեծ վանքում առանձնութիւնս: Հեռախօսներն էլ փակում եմ, երբ գրում եմ...»:

Ակնյայտ է, որ մեր կողմէ Վարագին տրուած վկայականը պատճառ դարձած է այսպիսի զուարթ եւ սրտաբուխ նամակի մը, որ կու գայ փաստելու իր անկեղծ զգացումները հանդէպ իր եղբօր եւ բարեկամներուն:

Հոգելոյս սրբազանին բարեկամական խոր զգացումները արտայատող հետեւեալ նամակը կ'ուզեմ ընթերցողներուն ուշադրութեան յանձնել.—

Ս. Ամենափրկչեան վանք, Նոր Զուղա, 26 Ապրիլ 1987

Յարգելի

Պր. Գրիգոր Հոթոյեան,

Յաւում եմ, որ ժամանակին չեմ յաջողել Ձեր անձնական

մտերմիկ նամակին պատասխանել կամֆից անկախ պատճառներով, որի հետ ներփակ շնորակալուծեամբ ստացել էի Ձեր ուղարկած նկարները: Յանախ անձնականը գոհ է գնում ընդհանրականի հրամայական պահանջների առաջ: Սոյն երկտողը անպայման ուզում եմ օր առաջ հասնի Ձեր ձեռքը, քանի որ շուտով դարձեալ նոր գրադումների մէջ ընկնելով, թերանամ Ձեր նկատմամբ ունեցած իմ յարգանքի եւ սիրոյ արտայայտութեան մէջ:

Առաջին հերթին շուտափոյթ եւ ամբողջական ապափնում եմ մաղթում: Նախանցեալ օր Գալուստից ստացուած մէկ նամակից տեղեկացայ, որ ենթարկուել էիք սրտի վիրաբուժական յաջող գործողութեան: Որքան յիշում եմ, 1985 թուի ամբար երբ միասին էինք անմոռանալի մի կարն շրջանի համար, դուք հանգրստանում էիք Ձեր տնում նոր անցկացրած սրտի տագնապից յետոյ: Դրանով հանդերձ, դուք ձեռնածալ տունը նստողը չէիք եւ սիրով յանձն առաք՝ «Հորիզոն»ի լոյսերը վառ պահելու սիրոյն, ինձ տրամադրել երկար ժամեր եւ կամ «Կոմիտաս» հայկական ռատիոժամի համար արձանագրել մի երկար հարցազրոյց: Լիայոյս եմ, որ սոյն գործողութեամբ սրտի հարցին տուել էք հիմնական լուծում եւ գալիք յիսուն տարիների համար «Հորիզոն»ը ապահոված կը լինի իր ժրջան թղթակցին՝ Թորոնթոյում: Ի դէպ, շարունակում եմ ընթերցել թէ՛ Ձեր եւ թէ՛ պարբերաբար Անի Հոթոյեանի կողմից գրուած համով-հոտով թղթակցութիւնները:

Եղբօս նամակից տեղեկացել եմ, որ փոքրիկն Օր. Սարիկը «որդեգրուել» է Ձեր կողմից ցերեկուայ այն ժամերին երբ պապէն սթիւդիօ եւ մամէն հայոց դպրոցում գրադուած են իրենց գործերով: Եղբայրս ուղարկել էր, իր փաղցրութեան համաձայն, մէկ նոյս եւ գեղեցկատիպ շարք Սարիկի տարբեր տրամադրութիւններից: Սարիկը 1985 թուին իմ ճանաչած երեխան չէ այլեւս, այլ կազմաւորուող մի աղջիկ king size գծերով, պապիկի հաստ յօնքերով:

Եթէ չեմ սխալուում, ժամանակին կատարել էիք տեղւոյդ Սր. Աստուածածին եկեղեցու հիմնօրհնէքը: Յուսամ իմ յաջորդ այցելութեանս, որը չեմ իմանում երբ կը լինի, երջանկութիւնը կ'ունենամ Հայ Տան կողմին, հայկական ռոնով կառուցուած մեր սեփական եկեղեցու մէջ պատարագելու եւ փարոզելու, եւ ոչ թէ պարտադրուած լինել մէկ ժամ մեքենայով ճամբորդելով՝ այս-

պէս ասած, «մէկ քոյր եկեղեցու» ունեցած հնարաւորութիւններից իբրեւ հիւր օգտուելու:

Փոխանցեցէք սիրալիք ողջոյններս Ձեր ընտանիքի անդամներին, Խաժակ Հայր Սուրբին եւ Ձեր ժողովականներին, մաղթելով Ձեզ քաջառողջ եւ երկար կեանք եւ կատարեալ յաջողութիւն Ձեր անձնական աշխատանքներին, եկեղեցանուէր եւ մըշակութային գործունէութեան:

Մնամ օրհնաձայն սիրոյ ողջունիւ

Ջերմօրէն աղօթարար՝
Կորիւն Արք. Պապեան

Կորիւն Սրբազան իբրեւ ազնիւ, հեզ եւ ընկերասիրական զգացումներով եւ բնաւորութեամբ տոգորուած անձ, բազմաշնորհ, տաղանդաւոր ու կրօնական եւ գրական ուսումով (մինչեւ տոքթորա) զարգացած եկեղեցական, իր հոգեւորական կեանքին ընթացքին երբեք ինքնահաւանութեան եւ ամէն բան բարձրէն դիտելու սովորութիւն չունէր: Այդ պատճառով սիրուած էր եկեղեցականներէն եւ աշխարհականներէն:

Բարի սամարացի մըն էր, ողորմած եւ նարողամիտ:

* * *

Շաբաթ, 23 Մայիս 2015-ին, Մեծն Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, գլխաւորութեամբ Գերաշնորհ Տէր Եփրեմ Ս. Արք. Թապազեանի եւ մասնակցութեամբ միաբան հայրերուն, միութենական կառոյցներու ներկայացուցիչներուն եւ հաւատացեալ ժողովուրդին, հրաժեշտ տուաւ Կիլիկեան Ուխտի երիցագոյն միաբաններէն՝ անձնուէր ու հաւատարիմ հոգեւորականին, հմուտ հայագէտին, ծիսագէտին, աստուածաբանին եւ Տնօրէն ժողովի ատենապետին՝ Գերաշնորհ Տէր Կորիւն Ս. Արք. Պապեանին:

Առաւօտուն, միաբան հայրերուն եւ հաւատացեալ ժողովուրդին մասնակցութեամբ Գերաշնորհ Տ. Շահան Ս. Արք. Սարգիսեան մատուցեց սուրբ եւ անմահ պատարագ: Յընթացս սուրբ պատարագին, վախճանեալ սրբազան հօր դագաղը միաբան հայրերուն կողմէ տաճարի ատենանէն բերուեցաւ սուրբ խորան, ուր տեղի ունեցաւ վերջին օծման կարգը, ձեռամբ Գերաշնորհ Տէր Եփրեմ Ս. Արք. Թապազեանի եւ մասնակցութեամբ միաբան հայրերու:

Եկեղեցիէն, իր հոգեւոր եղբայրներէն եւ բարեպաշտ ժողովուրդէն հրաժեշտ առնելով հոգեթով շարականներու երգեցողութեան ընթացքին, հանգուցեալ սրբազան հօր դագաղը հերթաբար դէպի արեւմուտք, արեւելք ու հարաւակողմ դարձուցաւ, որմէ ետք Եփրեմ Սրբազան սրբալոյս միւռոնով օծեց հանգուցեալ հօր ճակատն ու աջը եւ ընթերցեց այս առիթով գրուած Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսի գրած դամբանականը, ուր վեհափառ հայրապետը հետեւեալ չորս կէտերով կը բնութագրէ հանգուցեալ սրբազան հայրը.—

Սուգի մէջ է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Միաբանութիւնը, որովհետեւ սա պահուն հողին կը յանձնուի իր երէց եւ նուիրեալ միաբաններէն Տէր Կորիւն Ս. Արք. Պապեանը: Սուգի մէջ է նաեւ Հայ Եկեղեցին, որովհետեւ Հայ Եկեղեցւոյ հաւատքի առաքելութեան շուրջ կէս դար իր գործօն մասնակցութիւնը բերած յանձնառու հոգեւորականներէն Տէր Կորիւն Արքեպիսկոպոս կը հեռանայ Հայ Եկեղեցւոյ ծառայական կեանքէն:

Մեր գոհաբանական աղօթքը կը բարձրացնենք առ Աստուած, որ իր երկնային շնորհքը ընծայեց հանգուցեալ սրբազանին հոգեմտաւոր ներդրումը բերելու Հայ Եկեղեցւոյ կեանքի ծաղկման վկայութեան կենսաւորման ու առաքելութեան հօրացման: Արդարեւ, Աստուծոյ, Ազգին ու Եկեղեցւոյ անանձնական ծառայութեամբ իր կեանքը ապրեցաւ Կորիւն Սրբազան անցնող շուրջ 50 տարիներուն: Այլ խօսքով, հանգուցեալ սրբազանը իր եկեղեցաշէն ու ազգանուէր կեանքին առաքելիկ բառերով «բարի պատերազմը պատերազմեցաւ» (Բ. Տիմ. 4-7) խոր հաւատքով ու ամբողջական նուիրումով:

Մենք մօտէն հանչեցանք հանգուցեալ սրբազանը դպրեվանքի իր ուսուցչութեան օրերէն մինչեւ համալսարանական ուսման տարիները, ձեզիքէի իր առաջնորդական փոխանորդութեան շրջանէն մինչեւ առաջնորդական տարիները Սպահանի ու ապա Քուէյթի եւ Արաբական Ծոցի երկիրներէն ներս: Արդ, կ'ուզենք հետեւեալ հաստատումը կատարեալ մեր բոլորին սիրելի Կորիւն Սրբազանին մասին.—

Ա.— Կորիւն Սրբազան եղաւ Աստուծոյ, մեր Եկեղեցւոյ ու ժողովուրդին նուիրեալ ծառան, բառին վաւերական հասկացողութեամբ: Հոգեւորականի կեանքի նամբան ու նպատակը ծառայութիւնն է: Հոգեւորականի կեանքին ու գործին արժեչափը

դարձեալ ծառայութիւնն է: Այս գիտակից յանձնառութեամբ Կորիւն Սրբազան որպէս Աստուծոյ ծառայութեան ուխտը կատարած հոգեւորական իր կեանքը ապրեցաւ մեր Եկեղեցւոյ համայնական կեանքէն ներս:

Բ.— Կորիւն Սրբազան եղաւ ու մինչեւ իր կեանքին վերջին րոպէն մնաց մտաւորական: Գիրքն ու գիրը իր կեանքէն անբաժան մնացին՝ նոյնիսկ հիւանդութեամբ վարակուած վերջին ամիսներուն: Հանգուցեալ սրբազանը ո՛չ միայն գիրն ու գիրքը սիրողը եղաւ, այլ նաեւ իր պատանեկան օրերէն սկսեալ գեղարուեստական գրականութեան բնագաւառէն ներս մուտք գործեց եւ աւելի հասուն տարիներուն՝ բանասիրական կալուածէն:

Գ.— Կորիւն Սրբազան եղաւ ու մնաց հանելի ու սիրելի անձ մը իր շրջապատին: Ստանձնած բոլոր պաշտօններուն ընթացքին, կեանքին ուրախ թէ տխուր պայմաններուն, զուարթասուսուսութիւնը միշտ մնաց տիրական ներկայութիւն՝ նոյնիսկ իր երկրաւոր կեանքի վերջին օրերուն: Հանելի էր զինք լսել երբ ան գրական պատկերներով ու դարձուածքներով դէպքերն ու հարցերը կը ներկայացնէր անձնական խօսակցութեան թէ հրապարակային ելոյթներու ընթացքին:

Դ.— Կորիւն Սրբազան եղաւ ու մնաց հաւատարիմ միաբան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Ան մեր Սուրբ Աթոռին ծառայեց երջանկայիշատակ Զարեհ, Խորէն եւ Գարեգին Վեհափառ Հայրապետներուն գահակալութեան շրջաններուն, պատկանելով մեր միաբանութեան երէց սերունդին: Ան ապրեցաւ մեր Սուրբ Աթոռին ուրախ թէ տագնապալից օրերը՝ բոլոր պայմաններուն մէջ մնալով հնազանդ վեհափառներուն ու հաւատարիմ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան սկզբունքներուն:

Ահա Կորիւն Սրբազանը այնպէս ինչպէս որ զինք ճանչցանք: Վստահ ենք, որ խորունկ սէր ու յարգանք ունեցան իր նկատմամբ բոլոր անոնք, որոնք, որպէս միաբանակից եղբայր կամ ժողովական, մօտէն գործակցեցան իր հետ անցնող տարիներու ընթացքին: Մեծ կորուստ մըն է Կորիւն Սրբազանի մահը մեր Եկեղեցւոյ ու յատկապէս մեր Սուրբ Աթոռին համար»:

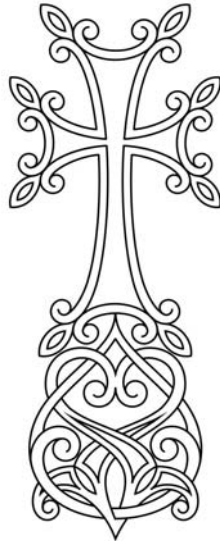
Վեհափառ Հայրապետը հանգուցեալ Կորիւն Սրբազանին մասին իր արդար վկայութիւնները փոխանցելէ ետք, իր ցաւակցութիւնները յայտնեց միաբանութեան անդամներուն եւ հան-

գուցեալի հարազատներուն, աղօթելով առ բարձրեալն Աստուած, որ իր երկնային թագաւորութեան մէջ ընդունի հանգուցեալ սրբազանին հոգին եւ մեր բոլորին շնորհէ Սուրբ Հոգւոյ անսպառ մխիթարութիւնը:

Վեհափառին «յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի» սրտագին աղօթքէն ետք, մեր՝ Հոթոյեան ընտանիքին կողմէ ի խորոց սրտի ցաւակցութիւնները կը յայտնենք Պապեան ընտանիքներու բոլոր անդամներուն, ինչպէս նաեւ քրոջ ընտանիքի անդամներուն եւ բոլոր հարազատներուն ու ազգականներուն:

Լոյս մշտնջենական, խունկ ու աղօթք՝ իր բարի, համեստ եւ խոնարհ հոգիին:

Յիշատակդ անթառամ պիտի մնայ միշտ մեր սրտերուն մէջ:

ՅՈՒՇԵՐԵԿՈՅ ՀՈԳԵԼՈՅՍ ԿՈՐԻԻՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱՊԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հովանաւորութեամբ Գանատայի Հայոց Թեմի բարեխնամ առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Մեղրիկ Սրբազան Եպիսկոպոս Բարիքեանի եւ կազմակերպութեամբ Սուրբ Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Թորոնթոյի Հայ Ակումբին, Կիրակի, 6 Դեկտեմբեր 2015, երեկոյեան ժամը 6-ին տեղի ունեցաւ յուշերեկոյ Հոգելոյս Կորիւն Սրբազան Արքեպիսկոպոսի յիշատակին՝ Սուրբ Աստուածածին Հայց. Առաք. Եկեղեցւոյ մէջ, որուն ներկայ գտնուեցան Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւներ՝ Հոգեշնորհ Տէր Ստեփանոս Վարդապետ Փաշայեան, Արժանապատիւ Տէր Կոմիտաս Աւագ Քահանայ Փանոսեան եւ շուրջ 300 հաւատացեալներ:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան երիցագոյն միաբաններէն Տէր Կորիւն Արք. Պապեան վախճանեցաւ Հինգշաբթի, 21 Մայիս 2015-ին: Վերջին օծման ու թաղման կարգը կատարուեցաւ Շաբաթ, 23 Մայիս 2015-ին, Անթիլիասի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ, յընթացս սուրբ եւ անմահ պատարագի: Ապա սրբազան հօր մարմինը ամփոփուեցաւ Կիլիկեան Ուխտի միաբանական դամբարանին մէջ, մայրավանքի շրջափակէն ներս:

Կորիւն Սրբազան, աւագանի անունով Վարդգէս, ծնած է Պէյրութի Պուրճ Համուտի Նոր Արագած թաղամասը, 1941-ին: Յաճախած է Նոր Սիսի Աքսոր Գասարճեան, այդ օրերուն՝ Լուսինեան ազգային երկսեռ վարժարանը: Իր միջնակարգ ուսումը ստանալէ ետք Պէյրութի Համազգայինի Նշան Փալանճեան ձեմարանին մէջ, 1957-ին ընդունուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դպրեվանքի ժառանգաւորաց բաժնի աւարտական դասարանը եւ 1958-ին ձեռնադրուած է սարկաւագ: Այնուհետեւ երեք տարի հետեւած է դպրեվանքի ընծայարանի

դասընթացքներուն եւ ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ՝ ձեռամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսին, 28 Մայիս 1961-ին եւ վերակոչուած Կորիւն Աբեղայ:

Տարի մը դպրեվանքին մէջ ուսուցչական պաշտօն վարելէ ետք, առաքելութեամբ մը կը ղրկուի Սուրիոյ Գամիշլի քաղաքը՝ դասաւանդելու որպէս ուսուցիչ Հայերէն լեզուի եւ կրօնական նիւթերու տեղւոյն ազգային միջնակարգ վարժարանին մէջ, միաժամանակ վարելով շրջաններու այցելու հոգեւոր հովիւի պաշտօնը:

1963-ին, Բերիոյ Թեմի քաղաքական եւ կրօնական ժողովներուն կողմէ կը կոչուի ձեզիրէի առաջնորդական փոխանորդութեան պաշտօնին: Նոյն տարին, աւարտելով Յովհաննէս պատմաբան կաթողիկոս Դրասխանակերտցիի կեանքին եւ գործին նուիրուած իր վարդապետական աւարտաճառը, ձեռամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Խորէն Ա. Կաթողիկոսին, կը ստանայ վարդապետական գաւազանի իշխանութիւն:

1967-ին կը մեկնի Անգլիա՝ հետեւելու աստուածաբանական եւ հայագիտական բարձրագոյն ուսմանց, Օքսֆորտի համալսարանին մէջ: Աւարտելով իր տիտղոսի աշխատանքները, կը վերադառնայ Անթիլիաս 1973-ի աշնան, եւ դպրեվանքին մէջ կը դասաւանդէ եկեղեցական, աստուածաբանական եւ լեզուական նիւթեր, միաժամանակ յառաջ տանելով իր ուսումնասիրական-բանասիրական աշխատանքները: 1977-ի ամրան կը ստանայ Օքսֆորտի համալսարանին աստուածաբանական եւ արեւելագիտութեան ճիւղերուն ղոկտորական տիտղոսը, նիւթ ունենալով հայ եւ վրաց եկեղեցիներու փոխյարաբերութեանց (*The Relation Between the Armenian and Georgian Churches*) եւ այլ յարակից խնդիրներու պատմութիւնը՝ 224-620 թուականներուն:

1978-ին կը մեկնի Նոր Զուղա, Սպահան, որպէս առաջնորդական տեղապահ եւ նոյն տարին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռակից-Կաթողիկոսի ձեռամբ կը ստանայ ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան: 1978-ին, Սպահանի Թեմի 23-րդ պատգամաւորական ժողովը զինք կ'ընտրէ առաջնորդ: 1980 Մայիս 18-ին կ'արժանանայ եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան եւ օժման՝ ձեռամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Աթոռակից-Կաթողիկոսի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ: Իսկ 19 Յունիս 1986-ին՝ դարձեալ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի սրբատառ կոնդակով կը ստանայ արքութեան տիտղոս եւ պատիւ:

2002 թուականին, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին կողմէ կը նշանակուի Քուէյթի եւ Ծոցի երկիրներու կաթողիկոսական փոխանորդ, ուր կը ծառայէ մինչեւ 2011 թուական: 2011-ին կը վերադառնայ Սուրբ Աթոռ՝ Անթիլիաս եւ կը նուիրուի բանասիրական աշխատանքներու:

Շաբաթ, 23 Մայիս 2015-ին, գլխաւորութեամբ Գերաշնորհ Տէր Եփրեմ Արք. Թապազեանի, մասնակցութեամբ միաբան հայրերու, ժողովական կառոյցներու ներկայացուցիչներու եւ հաւատացեալ ժողովուրդի, վերջին հրաժեշտը տրուեցաւ Կիլիկեան Ուխտի երիցագոյն միաբաններէն, անձնուէր ու հաւատարիմ հոգեւորական, հմուտ հայագէտ, ծիսագէտ, աստուածաբան եւ Տնօրէն ժողովի ատենապետ Տէր Կորիւն Սրբ. Արք. Պապեանի:

Եփրեմ Սրբազան, Կորիւն Սրբազանի թաղման առթիւ ընթերցեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին գրած դամբանականը, ուր Վեհափառը հետեւեալ չորս կէտերով բնութագրեց վախճանեալ Կորիւն Սրբազան Հայրը.

«Առաջին — Կորիւն Սրբազան եղաւ Աստուծոյ, մեր եկեղեցւոյ ու ժողովուրդին նուիրեալ ծառան, բառին վաւերական հասկացողութեամբ: Հոգեւորականի կեանքի ճամբան ու նպատակը ծառայութիւնն է: Հոգեւորականի կեանքին ու գործին արժեքափը դարձեալ ծառայութիւնն է: Այս գիտակից յանձնառութեամբ Կորիւն Սրբազան, որպէս Աստուծոյ ծառայութեան ուխտը կատարած հոգեւորական, իր կեանքը ի սպաս դրաւ մեր համայնքներու կեանքին:

Երկրորդ — Կորիւն Սրբազան եղաւ ու մինչեւ իր կեանքի վերջին րոպէն մնաց մտաւորական: Գիրքն ու գիրը իր կեանքէն անբաժան մնացին, նոյնիսկ հիւանդութեամբ վարակուած վերջին ամիսներուն: Հանգուցեալ Սրբազանը ոչ միայն գիրն ու գիրքը սիրողը եղաւ, այլ նաեւ իր պատանեկան օրերէն սկսեալ գեղարուեստական գրականութեան բնագաւառէն ներս մուտք գործեց, իսկ աւելի հասուն տարիքին՝ բանասիրական կալուածէն:

Երրորդ — Կորիւն Սրբազան եղաւ ու մնաց հաճելի ու սիրալիր անձ մը իր շրջապատին: Ստանձնած բոլոր պաշտօններուն ընթացքին, կեանքի ուրախ թէ տխուր պայմաններուն զուարճախօսութիւնը միշտ մնաց տիրական ներկայութիւն՝ նոյնիսկ իր երկրաւոր կեանքի վերջին օրերուն: Հաճելի էր գիրնք լսել, երբ ան գրական պատկերներով ու դարձուածքներով դէպքերն ու

հարցերը կը ներկայացնէր անձնական խօսակցութեան թէ հրապարակային ելոյթներու ընթացքին:

Չորրորդ — Կորիւն Սրբազան եղաւ ու մնաց հաւատարիմ միաբան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Ան մեր Սուրբ Աթոռին ծառայեց երջանկայիշատակ Զարեհ, Խորէն եւ Գարեգին Վեհափառ Հայրապետներու գահակալութեան շրջաններուն: Պատկանելով մեր միաբանութեան երէց սերունդին, ան ապրեցաւ մեր Սուրբ Աթոռին ուրախ թէ տազնապալից օրերը, բոլոր պայմաններուն մէջ մնալով հնազանդ վեհափառներուն ու հաւատարիմ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան սկզբունքներուն:

Ահա Կորիւն Սրբազանը այնպէս, ինչպէս որ զինք ճանչցանք: Վստահ ենք, որ խորունկ սէր ու յարգանք ունեցան իր նկատմամբ բոլոր անոնք, որոնք որպէս միաբանակից մօտէն գործակցեցան իր հետ անցնող տարիներու ընթացքին: Մեծ կոռուստ մըն է Կորիւն Սրբազանին վախճանումը մեր եկեղեցւոյ ու յատկապէս մեր Սուրբ Աթոռին համար»:

Յայտնենք, որ Հինգշաբթի, 21 Մայիս 2015-ին, Արամ Ա. Կաթողիկոսի նախագահութեամբ, հոգեւոյս սրբազանին հոգիին համար հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Տիթրոյիթի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ, ուր կաթողիկոսական այցելութեամբ կը գտնուէր Վեհափառ Հայրապետը:

Ապա, Կորիւն Սրբազանի վախճանման եօթնօրէքին եւ քառասունքին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ հայաստանեայց առաքելական սուրբ եկեղեցիներուն մէջ:

Կորիւն Սրբազանի 1978-2002 թուականներուն Սպահանի՝ հարաւային Իրանի թեմին որպէս առաջնորդ իր ծառայութեան նուիրուած յուշերեկոյին բացման խօսքով հանդէս եկաւ Թորոնթոյի Հայ Ակումբի ատենադպրուհի Տիկ. Մելինէ Աւանէսի, որուն յաջորդեց տեսերիզի ցուցադրութիւն մը՝ «Նոր Զուղայի պատմականը» թեմայով:

Նոր Զուղայի Թեմի կազմութեան եւ Կորիւն Սրբազանի առաջնորդական պաշտօնի շրջանի եկեղեցական կեանքը ներկայացուց նախկին նոր Զուղայեցի բանաստեղծ եւ մտաւորական Պրն. Ռուբէն Մնացականեան:

Կոմիտաս Վարդապետի «Կռունկ» երգը թաւջութակով ներկայացուց Լուսինէ Ամիրխանեան:

Կորիւն Սրբազան իր կրօնական, պատմագիտական եւ մշակութային ստեղծագործութիւններուն կարգին նաեւ բանաստեղծութիւններ կը գրէր Օքսֆորտ ուսանողութեան շրջանէն սկսեալ. այդ բանաստեղծութիւններէն «Յայգա թիթեռին մահը» արտասանեց սրբազանին եղբօր՝ Գալուստին բազմաշնորհ որդին՝ Վարագ-Կորիւն Պապեանը:

Կորիւն Սրբազանի Նոր Զուղայի առաջնորդութեան շրջանին իրենց հետաքրքրական եւ պատմական յուշերը պատմեցին Տիկ. Վերժիկ Աբրահամեան եւ հոգեբոյժ Պրն. Դրօ Ծատուրեան:

Կոմիտասի «Ծիրանի Ծառ» երգի երաժշտութիւնը թաւջութակով ներկայացուց Լուսինէ Ամիրխանեան:

Օրհնութեան խօսքով Հանդէս եկաւ Գանատայի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Մեղրիկ Սրբ. Եպիսկոպոս Բարիբեան:

Առաջնորդ Սրբազանը խօսք առնելով անդրադարձաւ Կորիւն Սրբազանի հեղութեան, զուարթախօսութեան, հայ եկեղեցւոյ, հայ մշակոյթին եւ պատմագիտութեան մասին ունեցած շինարար եւ տպաւորիչ պաշարին:

Խորապէս տպաւորուած Պարսկաստան իր այցելութեան ընթացքին ունեցած տեսակցութիւններէն, եւ յատկապէս Կորիւն Սրբազանին պարսիկ ղեկավարներուն հետ ունեցած հայաշահ յարաբերութիւններէն, Սրբազան Հայրը պատմեց, որ Պարսկաստանի անապատային շրջաններու այցելութեան ժամանակ, երբ շրջանի կառավարիչը հարցուցած է, թէ ի՞նչ կ'երգէին, Կորիւն Սրբազան պատասխանած է, թէ կ'աղօթեն երգելով:

Կորիւն Սրբազանին նուիրուած յուշերեկոյի փակման խօսքը կատարեց Հայ Ակումբի վարչութեան ատենապետ Պրն. Վարաժ Ստեփանեան:

Յայտագիրը փակուեցաւ «Կիլիկիա» երգով, որ երգուեցաւ ներկաներուն կողմէ, դաշնամուրի ընկերակցութեամբ Լիլիթ Սմբատեանի:

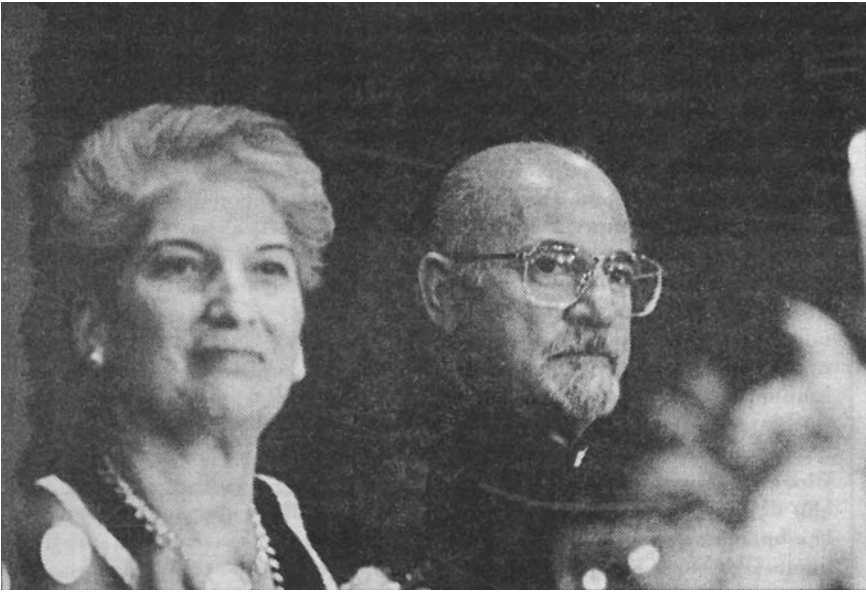
Սրբազանին կողմէ արտասանուած պահպանիչէն ետք, Առաջնորդ Սրբազան Հայրը շարունակեց պատմել հետաքրքրական դէպքեր եւ տպաւորութիւններ Կորիւն Սրբազանին մասին:

ԱՆԹԱՌԱՄ ՅՈՒՇԵՐ ՀՈԳԵԼՈՅՍ ՏԷՐ ԱՐՄԷՆ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ԻՇԽԱՆԵԱՆԷՆ

Երանի սգաւորներուն, վասնզի անոնք պիտի մխիթարուին:
Սուգը կը խթանէ մեր հոգին խորհրդաւոր զօրութեամբ մը եւ կ'արիացնէ մեզ բարոյական կորովով մը: Տրտմութիւններ կան արդարեւ, որոնք կ'ազնուացնեն հոգին, նկարագիրը, եւ կը մօտեցնեն մարդը աւելի բարձր ճշմարտութիւններու, կ'առաջնորդեն Աստուծոյ: Կը տրտմինք մեր տկարութիւններուն համար, կը տրտմինք մեր մէջ երանական վիճակ մը ստեղծելով ուրիշներու վիշտերուն համար, ուր մխիթարութիւնը ինքնին կը կաթի աստուածային աղբիւրէ մը՝ մխիթարիչ Սուրբ Հոգին, որ Աւետարանի շունչով կը ներգործէ ճշմարտութեան սիրով բաբախուն բոլոր սրտերուն մէջ:

Չորս ամիսներ անցած են իմ շատ սիրելի Մոնթրէալի Ս. Յակոբ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցւոյ վաստակաւոր հովիւ հոգեւոյ Տէր Արմէն Աւագ Քահանայ Իշխանեանի վախճանումէն եւ ըստ Յիսուսի արտասանած երանելիներու կարգին դասուելու սգաւորները մխիթարելու արտայայտութեան, հազիւ կրցայ մխիթարուիլ իմ շատ սիրելի հոգեւոր հովիւ, գրչակից եղբայր եւ հալէպահայ հայրենակից Արժանապատիւ Տէր Արմէն Աւագ Քահանայ Իշխանեանի վախճանման առթած սուգէն, անդրադառնալու համար մեր ունեցած եւ անցուցած եղբայրական կապերուն եւ յարաբերութիւններուն, մանաւանդ տարիներով իր Թորոնթօ այցելութեան՝ Մոնթրէալէն Ամերիկայի Նիակարա Ֆոլզ քաղաքը գրեթէ ամիսը անգամ մը իր ուղեւորութեան ընթացքին, Նիակարա Ֆոլզի հայ առաքելական եկեղեցւոյ ժողովուրդը հովուելու եւ եկեղեցւոյ կրօնական ու եկեղեցական արարողութիւնները կատարելու, միեւնոյն ատեն իր երէց եղբօրը այցելելու:

Մոնթրէալ-Թորոնթօ-Նիակարա Ֆոլզ ճամբորդութիւնները միշտ կը կատարուէին իրենց անձնական ինքնաշարժով եւ

Երեցկից Շաֆե և Տեր Արմէն Իշխանեան

ազնուածին երէցկին Շաքէին ինքնաշարժը վարելու յօժարութեամբ եւ քաջութեամբ:

Հոգելոյս տէր Հօր անսպասելի վախճանումը պատահեցաւ 3 Դեկտեմբեր 2015-ի երեկոյեան ժամը 7-ին, իսկ թաղման կարգը՝ Ուրբաթ, 4 Դեկտեմբեր 2015-ի առաւօտեան ժամը 11-ին, Ս. Յակոբ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Արժանապատիւ տէր հայրը ծնած էր Հալէպ 8 Նոյեմբեր 1930-ին: Աւագանի անունով Կարպիս, շատ կանուխէն (երկու ամսու) կորսնցնելով իր հայրը, մեծցած էր իր մօր՝ Հռիփսիմէի խնամքով, որ ըլլալով հոգեւոր կեանքով ապրող մէկը, զաւակն ալ դաստիարակած էր նոյն մթնոլորտին մէջ:

Տէր հայրը իր նախնական ուսումը ստացած էր Հալէպի Հայ Աւետարանական Էմմանուէլ վարժարանին մէջ, իբրեւ սան «Աքսիոն Քրէթիէն Ան Օրիան» կազմակերպութեան:

1947-ին ընտանիքին հետ կը փոխադրուի Լիբանան, ուր ան իր ուսման ծարաւը կը յագեցնէ հետեւելով Հայր Յովհաննէս Մարրիէանի հայագիտական դասախօսութիւններուն եւ ընթերցումներով:

1959-ին՝ Գանատա, իսկ 1961-ին Պոսթըն հաստատուելով, առիթը կ'օգտագործէ ուսանելու, նախ յաճախելով Աբրահամ

Լինքըն բարձրագոյն վարժարանը, ապա կը հետեւի Հարվըրտ համալսարանի կրօնաբարոյական եւ գրական ճիւղերուն, նիւթական օժանդակութեամբը Դոկտ. Էլիզա Մելքոնի:

Տէր հայրը Պոսթընի մէջ ունեցած է հանրային-եկեղեցական բեղուն գործունէութիւն, միաժամանակ աշխատելով «Հայրենիք» հաստատութեան մէջ:

1971 Ապրիլ 11-ին, Ս. Զատիկի օրը, աւագ սարկաւագ ձեռնադրուած է երջանկայիշատակ Հրանդ Արք. Խաչատուրեանի ձեռամբ:

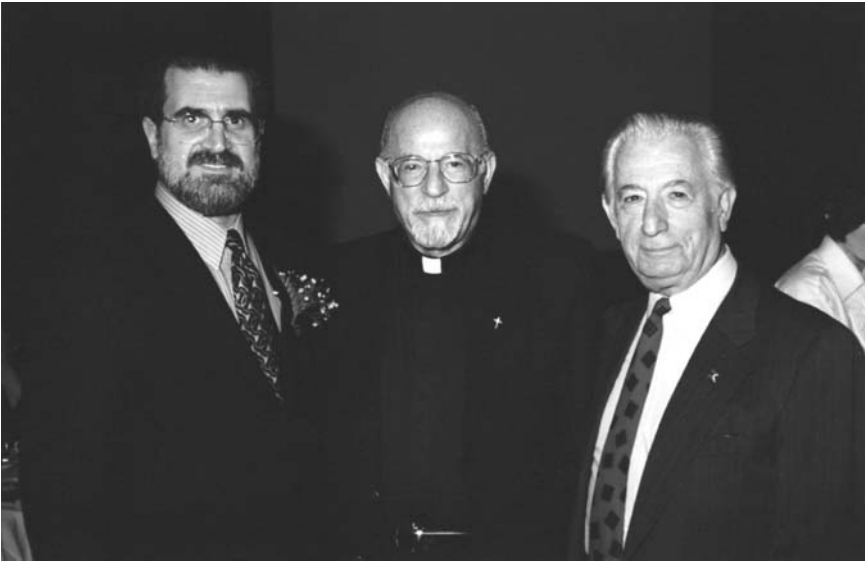
1974 Մարտ 2-3-ին քահանայ ձեռնադրուած է օրուան կաթողիկոսական պատուիրակ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ միաբաններէն Գարեգին Սրբազանի քաջալերութեամբ եւ ձեռամբ՝ Մոնթրէալի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ ծառայելու համար, որուն հոգեւոր հովիւր եւ պատուակալ հովիւն էր մինչեւ իր վախճանումը:

1994-ի 14 Մայիսին տեղի կ'ունենայ Տէր Արմէնի քահանայական ձեռնադրութեան 20-ամեակի տօնակատարութիւնը Մոնթրէալի Հայ Կեդրոնի Հ.Մ.Ը.Մ.-Կամք մարգասրահին մէջ, ներկայութեամբ 700 ազգայիններու եւ հիւրերու:

Յօրեկար տէր հայրը հովուական ծառայութեան 20-ամեակին առթիւ տեղի ունեցած ճաշկերոյթին խօսք առնելով, իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ ձեռնարկը կազմակերպող հոգաբարձութեան անդամներուն, իր մասին զնահատական խօսք առնողներուն, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին, Թեմի Առաջնորդ Բարձրաշնորհ Տէր Մեսրոպ Արք. Աշճեանին, ինչպէս նաեւ Առաջնորդական Փոխանորդ Հոգեշնորհ Տ. Խաժակ Ծ. Վրդ. Յակոբեանին, Արժանապատիւ Տ. Թորգոմ Ա. Քհնյ. Յակոբեանին, Ազգային Վարչութեան անդամներուն եւ ներկաներուն, իր խօսքը վերջացնելով «երանի թէ շատ աւելի կանուխ կոչուէի այս նուիրական ծառայութեան» արտայայտութեամբ:

Տէր Արմէն 1968-ին կ'ամուսնանայ Շաքէ Զէրտէլեանին հետ եւ կ'ունենան երկու զաւակ՝ Գէորգ եւ Ռուբինա: Ան անդամ էր Համազգայինին, Հ.Մ.Ը.Մ.-ին եւ Հ.Օ.Մ.-ին:

Շնորհիւ իր գրելու ձիրքին, ան աշխատակցած է Պէյրութի «Ազգակ»ին, Պոսթընի «Հայրենիք»ին եւ եկեղեցւոյ պաշտօնաթերթին: Ան իր գրութիւնները ամփոփած է «Երկու Աշխարհ»

Զախէն աջ՝ Յակոբ Ճանպազեան,
Արժ. Տէր Արմէն Աւագ Քեհեյ. Իշխանեան եւ Գրիգոր Հոթոյեան

(2001) եւ «Կեանքէն էջեր» (2009) հատորներուն մէջ՝ հետաքրքրական յուշերով եւ բարոյալից պատմութիւններով եւ պատգամներով:

Տէր Արմէնին հետ մեր ունեցած եղբայրական կապը սկսաւ իր դէպի Նիակարա Ֆուլզ երթալու, հոն եղբօրը ընտանիքին հանդիպելու եւ Նիակարա Ֆուլզի հայ առաքելական եկեղեցւոյ եկեղեցական արարողութիւնները վարելու ընթացքին: Մոնթրէալէն մեկնելով, ընդհանրապէս կայք կը հաստատէր իր աղջկան՝ Ռուբինայենց տունը, որ ընդհանրապէս կը տեւէր քանի մը շաբաթ:

Թորոնթօ հասնելով ինծի եւ ընկեր Յակոբ Ճանպազեանին կը հեռաձայնէր՝ ըսելով. «Մենք ձեր իշխանութեան սահմանին մէջ ենք»: Մենք ալ մեր կարգին ըստ այնմ կը դասաւորէինք մեր հանդիպումներու յայտագիրը:

Անշուշտ իր Թորոնթօ գալը կը տեղեկացնէր նաեւ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեանին:

Ընդհանրապէս հայր սուրբին կ'այցելէր: Երէցկիւնը իրենց ինքնաշարժով Ս. Աստուածածին Եկեղեցի կը հասցնէր տէր հայրը, ինքն ալ իր կարգին իր բարեկամուհիներուն կ'այցելէր:

Ձախէն աջ՝ Արժ. Տէր Արմէն Աւագ Քինյ. Իշխանեան,
Գրիգոր Հոթոյեան եւ Արժ. Տէր Հրայր Աւագ Քինյ. Նիկոլեան

Հայր Մեղրիկ շատ կը յարգէր Տէր Արմէնը, եւ քանի որ ճաշարաններ երթալ չէր սիրեր, յատուկ տէր հօր համար ճաշատեսակներ պատրաստել կու տար, որոնց ես ալ ներկայ կ'ըլլայի: Բայց ուրիշ յարմար օրեր ես, ընկեր Յակոբ Ճանպազեանը եւ ընկեր Մհեր Առաքելեանը տէր հայրը կը յարգէինք յատուկ ճաշարաններու մէջ ճաշելով, ուր ազգային հարցերու մասին կը խօսէինք եւ մեր անձնական կարծիքները կը յայտնէինք:

Տէր Արմէն Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հովիւներ Գերապատիւ Տէր Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեանի եւ ապագային Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեանի հրաւերով պատարագ կը մատուցանէր Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ եւ ընդհանրապէս կը մասնակցէր եկեղեցական արարողութիւններուն:

Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւներու փոփոխութենէն վերջ, հարցուցի տէր հօր. «Տէր հայր, ի՞նչ տարբերութիւն կը տեսնես Հայր Շահէի եւ Հայր Մեղրիկի հոգեւոր հովիւի շրջաններուն միջեւ: Պատասխանեց. «Հայր Շահէի շրջանին կու գայի եւ եկեղեցւոյ գրասենեակը կ'իջնէի, հոն կը տեսնէի Յակոբ Ճանպազեանը, Մհեր Առաքելեանը եւ Գրիգոր Հոթոյեանը: Ընկերային միջնորդրտ կար: Ընդհանրապէս այս ընկերներուն հետ ճաշի կ'երթայինք զանազան ճաշարաններ եւ

մեր հանդիպումներուն հաճելի ժամեր կ'անցընէինք: Իսկ Հայր Մեղրիկը դուրսի ճաշարանները ժամանակ չէր ուզեր անցընել, միշտ, ամէն հանդիպումին եկեղեցական իր պարտականութիւններուն վրայ կ'աշխատէր եւ գրասենեակը կը հոտէր եկեղեցական եւ գրական մթնոլորտով»:

Գերաշնորհ Տէր Մեղրիկ Ս. Եպիսկոպոս Բարեբեան Արժանապատիւ Տէր Արմէնի վախճանման առթիւ իր սրտի խօսքով ըսած էր. «Կեանքի իմաստութեան եւ յայտնութեան հոգիով չքնաղացած, քաղցրութիւն, բարութիւն քարոզող Տէր Արմէն: Այժմ, երբ իմաստուն Բժիշկին ու ճարտարապետին հետ դէմ յանդիման պիտի կանգնիս, բարեխօսէ մեզի համար քու Տիրոջ եւ մեր Աստուծոյն, որպէսզի Իրմով ուրախանայ մեր սիրտը: Անոր հանդարտութիւնը անպակաս ըլլայ այս ժողովուրդին վրայէն (հմմտ. Սաղմ. ԼԲ. 21-22), որուն ծառայեցիր մինչեւ կեանքիդ վերջին շունչը:

«Սրբութեամբ եւ հաւատքի հոգիով աստուածագեղացած, հաւատարմութիւն, հեզութիւն, ժուժկալութիւն, արդարութիւն եւ ճշմարտութիւն ճախրող Տէր Արմէն: Այժմ, երբ մուտք կը գործես սկիզբէն ի վեր քեզի համար պատրաստուած Արքայութենէն ներս, բարեխօսէ՛ մեզի համար քու Տիրոջ եւ մեր Աստուծոյն, որպէսզի հաւատքով արդարանանք ու մեր մէջ Աստուծոյ փառքին արժանանալու յոյսը մշտապէս ծաղկի (հմմտ. Հռովմ. 2)»:

Տարիներէ ի վեր ամէն անգամ որ գիրք մը հրատարակեմ, Տէր Արմէնը եւ երէցկին Շաքէն սիրով Մոնթրէյլ կը տանէին այդտեղի իմ ծանօթներուս եւ ընկերներուս, որուն համար միշտ շնորհակալութիւն յայտնած եմ իրենց:

Պէտք է խոստովանիլ, որ Տէր Արմէն իր յաջողութիւններու գլխաւոր մասերը կը պարտի իր անձնուէր եւ հաւատացեալ երէցկին Շաքէին, որ միայն երէցկին չէր, այլ նաեւ իր ինքնաշարժին վարորդը՝ ամենայն սիրով:

**

Հետեւեալ երկու նամակները կու գան փաստելու Տէր Արմէնին անկեղծ բարեկամութիւնը, հեզութիւնը, խոնարհութիւնը եւ հայ գրողին ու գրականութեան հանդէպ ունեցած անհուն սէրն ու նուիրումը:

5 Հոկտեմբեր, 2010

Մոնթրեալ

Սիրելի եւ յարգելի

Գրչի եւ գաղափարի ընկեր Գրիգոր Հոթոյեան,

Մեծ հաճոյքով իմացայ թէ շուտով պիտի կատարուի «ՃԱ-ՃԱՆՉՆԵՐ» գրքիդ շնորհահանդէսը: Նկատելով որ այդ հանելի հաւաքոյթին ներկայ ըլլալու հաճոյքը պիտի չունենամ, փափաքեցայ գէթ երկտողով մը հրճուանալու ու գնահատանալու յայտնել Ձեր պատկառելի վաստակին հանդէպ: Արդարեւ, սա պահուստ չափաւ առջեւ եմ Ձեր հրատարակած բոլոր գրքերը, որոնք նուիրելու ազնուութիւնը ունեցած էք: Ի տես այդ բոլորին, ամօթի զգացում մը պատեց էութիւնս՝ երբ զիս ալ գրող կը նկատեն կարգ մը մարդիկ, մինչ ես երկու փոքրիկ հատորներով կը սպրդիմ Հայ Գրականութեան սրբազան տաճարէն ներս:

Անշուշտ իբրեւ եկեղեցական մտածումներս արտայայտելու համար կ'օգտագործեմ կրօնաբոյր օրինակներ, այս պարագային ալ Հայ Գրականութիւնը կը նմանցնեմ տաճարի՝ ուր յանախող հաւատացեալները դասերու կը բաժնուին. կան, որ ամէն Կիրակի ներկայ են հոն. կան նաեւ Ջատիկէ Ջատիկ կամ ալ հոգեհանգիստի կամ Ս. Պսակի առիթով տաճարէն ներս մտնողներ...

Ուրեմն սիրելիս, դուք ամէն Կիրակի տաճար յանախող հաւատացեալն էք, իսկ ինձ նմաններ՝ հոգեհանգիստէ՛՛՛ հոգեհանգիստ: Հետեւաբար դուք ունիք իրաւունքը իսկական հաւատացեալ կոչուելու, իսկ մէզ պէսները՝ պատահական այցելուի կարգավիճակի:

Հուսկ ուրեմն՝ մաղթանալու ու աղօթքս է, որ դուք մնաք միշտ առողջ ու մտքով պայծառ, որպէսզի կարենաք մնալ հաւատարիմ ներկան Հայ Գրականութեան տաճարին մէջ — ուրիշներ անդաստանին մէջ կ'ըսեն...

Շնորհաւորութիւններս նաեւ նուիրեալ տիկնոջդ՝ Շաֆէին, որուն համբերատարութեան շատ բան կը պարտիս: Շնորհակալութիւն յատկապէս Հայր Մեղրիկին, որ տէր ու պաշտպան է միշտ մշակոյթի մեծ թէ փոքր նուիրեալներուն: Աստուած վարձահատոյց ըլլայ իրեն:

Մնամ համբոյրներով եւ աղօթարար՝

Տէր Արմէն Աւագ Քեհյ. Իշխանեան

Հետեւեալ գրութիւնը իսկապէս բացառիկ օրինակ մըն է, ցոյց տալու համար իր անկեղծ սէրը հայ գրականութիւնը մեծարելու, ինչպէս նաեւ գրողին հանդէպ իր անձնական կարծիքն ու մօտեցումը յայտնելու, ցոյց տալու համար որ ինք անկարող է նման գիրք մը ներկայացնելու: Գնահատելի ազնուութիւն:

Հոգ2. Հայր Սուրբ, յարգելի հեղինակ, եւ սիրելի գրաւէրներ.

Երբ Հոգ2. Հայր Մեղրիկ առաջարկեց ինծի, որպէսզի գրագէտ Գրիգոր Հոթոյեանի նոր լոյս տեսած գիրքի գինեձօնին առթիւ յայտագրին մասնակցութիւնս բերեմ, բնագոյաբար ծիծաղեցայ ու մերժեցի՝ տարիներ առաջ ինծի հետ պատահած հետեւեալ դէպքը յիշելով. Պէյրուս ազգականի մը անունը շնորհաւորելու համար այցելութեան գացի. կ'երեւի ուշացած էի, քանի որ խրատներս սեղան մը սարքուած էր սենեակին մէջտեղը, որու շուրջ հաւաքուածները հասած էին արդէն խանդավառութեան բարձր աստիճաններու: Ներկաներէն մէկը ի տես մուտքիս՝ ձեռքիս օղիի պարապ շիշ մը բարձրացուցած ողջունեց զիս գոչելով. «Ծօ ո՞ր մնացիր, ես արդէն շիշ մը օղի պարպեցի, դուն դեռ նոր կու գաս: Ես ալ բան մը ըսելու համար, «Այդ շիշը ամբողջ մինա՞կդ խմեցիր», ըսի: Իր հաստատական պատասխանին վրայ, զայն հպարտացնելու համար ըսի. «Պուստ, ակաս, հալալ ըլլայ»: Կը կարծէի թէ այսպիսով վերջ պիտի գտնէր այս նիւթին շուրջ խօսակցութիւնը. բայց սխալած էի. մարդը կատղած ոտքի ելաւ ու «Ծօ դուն ո՞վ կ'ըլլաս, որ իմ խմելուս պուստ կ'ըսես. դուն պէտք է ինձմէ առաւել խմող ըլլաս, որ իրաւունք ունենաս իմ խմելուս մասին գնահատանք արտայայտելու»:

Այս պատահարը պատմելով Հայր Սուրբին, փորձեցի հրաժարիլ այս պարտականութենէն, սակայն ինծի ըսաւ թէ իմ սրտի խօսք է եւ ոչ թէ գրադատութիւն: Այդ պարտականութիւնը ուրիշը պիտի կատարէ: Արդ, չեմ գիտեր ո՞ր մէկ տիտղոսով արտայայտուիմ Գրիգոր Հոթոյեան բանաստեղծի, արձակագրի թէ հրապարակագրի. ասոնցմէ եւ ոչ մէկին: Այլ հայ ժողովուրդի ծով ցաւերու ամոքման համար ապրող նուիրեալ Գրիգոր Հոթոյեանին: Ի գուր չէ որ իր բանաստեղծութիւններու գրքերէն մէկը կոչած է ՆՈՒԻՐՈՒՄ:

Ճակատագիրը մեզ՝ Գրիգոր Հոթոյեանն ու զիս միատեսակ ստեղծած է: Նոյն ժամանակաշրջանին ծնած ենք, նոյն վայրին

մէջ, գաղափարական նոյն հնոցին մէջ կերտուած նկարագրով: Ահա թէ ինչո՞ւ ինքզինքիս իրաւունք կու տամ զայն՝ իր հոգին լաւագոյնս նանչնալու: Գրիգոր Հոթոյեան իր աչքերը բացաւ Հայ Գողգոթային անմիջապէս յաջորդող տարիներուն, տեսաւ տնաւեր մեր ժողովուրդին մահու կենաց պայքարը, տեսաւ իրենց ընտանիքներուն ապրուստ մը ճարելու անկարողութենէն յուսահատ, այլապէս ընտիր հայորդիներու անձնասպանական վախճանները: Եւ դեռ շատ բաներ, որոնք գծեցին իր ապագայի ուղին ու ազնուական նկարագիրը:

Աստուած եկաւ իր կեանքի փորձառութեան վրայ աւելցնել գրելու եւ բանաստեղծելու շնորհը, ու ան անվարան այդ բոլորը նուիրեց իր պաշտած Աստուծոյն եւ սիրած ժողովուրդին:

Երբ սիրած ժողովուրդին կ'ըսեմ, ճիւղ չէ որ կը ծամեմ. հայ ժողովուրդի հանդէպ իր անհուն սէրն էր որ մղեց զայն դերասանութիւն ալ ընելու, ուսուցչութիւն ալ ընելու, սպառնչ ժողովականութիւն ընելու եւայլն: Իրեն համար հայութեան ծառայելու գծով մեծ ու պզտիկ, կարեւոր կամ անկարեւոր գործ չկայ մինչեւ օրս:

Քիչ մը շեղելով իրաւունքէս՝ երկու բառով արտայայտուիմ հրապարակագիր Գրիգոր Հոթոյեանի մասին. այս ճիւղը հայ գրականութեան, ինչպէս հայաստանցիները կ'ըսեն, ամէնէն անշնորհակալ ճիւղն է: Գրիգոր Հոթոյեան այս իրողութեան շատ լաւ գիտակից է: Սակայն երկար տարիներէ ի վեր Թորոնթօն կ'ապրեցնէ հայ մամուլի էջերէն: Ան շատ դիւրութեամբ կրնար մերժել այդ աշխատանքը եւ նուիրուիլ գրական աւելի մնայուն գործերու արտադրութեան: Սակայն հայ ժողովուրդին անսակարկ ծառայելու սիրոյն գրականութիւնը գոհեց գաղութի բարգաւաճման: Միաժամանակ սակայն, լրագրութիւնն ալ բարձրացնելով գրականութեան աստիճանին: Թորոնթօն այս Հոթոյեանն ալ պէտք չէ մոռնայ:

Այս հակիրճ բայց ի խորոց սրտի խօսքերս ւարտելէ առաջ, յայտնեմ թէ Գրիգոր Հոթոյեան իր ունեցած բարի, նուիրումի պատրաստ ընտիր նկարագրով կրնար եւ պէտք էր որ քահանայ ըլլար: Իր ունեցած բոլոր տուեալները հոն է որ կ'առաջնորդէին զայն: Ափսոս. բայց թերեւս այն ատեն կոուէիք իրարու հետ եւ այսօր չկարենայի հոս կանգնիլ:

Վարձիդ կատար, գրիչդ դալար սիրելի հարագատ ընկեր. ապրիս մանաւանդ այն կարողութեանդ համար, որ ժամանա-

կին գիտցած ես ընտրել այնպիսի կողակից մը, որ այսֆան երկար տարիներ թիկունք կանգնեցաւ ու քաջալերեց քեզ: Տիկին Հոթոյեան, ձեր ալ վարձքը կատար եւ շնորհակալութիւն ձեր կրած գրկանքներուն համար: Աստուծոյ աչքը միշտ ձեր վրայ:

Արժ. Տէր Արմէն Ա. Քհնյ. Իշխանեան
Մոնթրէալ

ԱՐԺ. Տ. ԱՐՄԷՆ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ԻՇԽԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

8 Նոյեմբեր 1930 - 27 Նոյեմբեր 2015

Խօսուած՝ Տէր Արմէնի Վերջին Օծման ընթացքին

Հինգշաբթի, 3 Դեկտեմբեր 2015

Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ

«Միշտ Տէրը իմ դիմացս ներկայ ունիմ. երբ անիկա իմ կողքիս է՝ ոչինչ կրնայ զիս սասանեցնել:

Ահա թէ ինչու սիրտս ուրախ է, հոգիս ցնծութեան մէջ է, եւ մարմինս վստահութեամբ կը հանգչի, որովհետեւ գիտեմ թէ զիս մեռելներու աշխարհին մէջ պիտի չձգես, եւ պիտի չթողուս որ քու հաւատարիմ ծառայիդ մարմինը փտութիւն տեսնէ»:

(Սաղմոս 16.8-10)

Աստուծոյ Հանդէպ վստահութեան, կատարեալ, ջերմեռանդ եւ անխարդախ հաւատքով արտասանուած խօսքեր են այս տողերը, որոնք այսօր այնքան գեղեցիկ կը պատշաճին այստեղ՝ քահանայական շքեղութեամբ հանգչող Աստուծոյ ժողովուրդի Արժանապատի՛ւ Քահանային՝ Տէր Արմէն Աւագ Քահանայ Իշխանեանին:

Տէր Արմէնը «Արժանապատի՛ւ» էր, որովհետեւ Սաղմոսերգու Դաւիթին խօսքերուն թարգմանը եղաւ իր պարզունակ կեանքով: Մի՛շտ Տիրոջմով ուրախացաւ, բոլորին հանդէպ ազ-

նուստի թեամբ վարուեցաւ: Իր աղօթքներուն եւ աղաչանքներուն մէջ ամէն Կիրակի գոհաբանութեամբ Աստուծոյ խնդրեց ինչ բանի որ կարիքը ունէր այս եկեղեցին եւ Համայնքը: Անոր համար ալ Աստուծոյ խաղաղութիւնը, որ միտքով կարելի չէ հասկընալ, խաղաղ պահեց իր սիրտն ու միտքը, որոնք Յիսուս Քրիստոսի միացած էին (Հմմտ Փլպ 4.4-7):

Տէր Արմէնը «Արժանապատի՛ւ» էր, որովհետեւ Սաղմոսերգու Դաւիթին խօսքերը ապրեցաւ իր խոնարհ, բարի ու հաղորդական կեանքով: Խորհեցաւ բոլոր այն բաներուն մասին, որոնք ճշմարիտ էին, պարկեշտ, արդար, մաքուր, սիրելի, բարեհամբաւ, առաքինի եւ գովելի: Գործով կատարեց այն՝ ինչ որ Աստուծոյ սորվեցաւ եւ ընդունեց, այն՝ ինչ որ լսեց Աստուծոյ եւ ինչ որ տեսաւ: Անոր համար ալ Աստուած խաղաղութեան մէջ պահեց իր հոգին (Հմմտ Փլպ 4.8-9):

Տէր Արմէնը «Արժանապատի՛ւ» էր, որովհետեւ Սաղմոսերգու Դաւիթին խօսքերը կեանքի եւ ապրումի վերածեց: Կեանք եւ ապրում բոլոր անոնց հետ, որոնք իր կեանքին ներշնչումները եղան, Զարեհ Սուրբ եւ Սքանչելի Հայրապետէն սկսեալ, մինչեւ ամէնէն յայտնի, հօր եւ խոնարհ հերոսը իր պաշտած ժողովուրդին:

Տէր Արմէնը «Արժանապատի՛ւ» էր, որովհետեւ իր կեանքի բոլոր օրերուն, հանգստեան կոչուելէն ետքն իսկ, ո՛չ մէկ օր ինքզինք զրկեց Աստուծոյ տունէն, աղօթքէն եւ իր ժողովուրդէն: Զօրացաւ Տիրոջմով եւ Անոր ամենակարող զօրութեամբ: Իր վրայ առաւ Աստուծոյ սպառազինութիւնը, որպէսզի կարենայ Սատանային հնարքներուն դէմ դնել, որովհետեւ իր պատերազմը մարդոց հետ չէր, այլ՝ երկինքի տակ գտնուող չար ոգիներուն, իշխանութիւններուն, պետութիւններուն եւ այս խաւար աշխարհի տիրակալներուն դէմ: Անոր համար ալ Աստուծոյ սպառազինութիւնը առաւ, որպէսզի երբ չար օրը գայ՝ կարենայ ետ մղել չարին հարուածները, եւ ամէն ինչ ըրաւ կանգուն մնալու համար: Մի՛շտ պատրաստ եղաւ, ճշմարտութեամբ ամրապնդեց իր մէջքը, արդարութիւնը հագաւ զրահի պէս, եւ խաղաղութեան Աւետարանը քարոզելու պատրաստակամութիւնը հագաւ կօշիկի պէս: Այս բոլորին վրայ՝ հաւատքի վահանը առաւ, որպէսզի կարենայ մարել Զարին արձակած բոլոր մխացող նետերը: Առաւ նաեւ փրկութեան սաղաւարտը եւ Սուրբ Հոգիին սուրը, այսինքն Աստուծոյ խօսքը: Այս բոլորին

Հետ՝ աղօթե՛ց, աղօթե՛ց եւ խնդրե՛ց տեւաբար, Սուրբ Հոգիին օգնութեամբ: Արթուն հսկեց, կատարեալ յարատեւութեամբ աղօթելով բոլոր հաւատացեալներուդ համար (հմմտ Եփ 6.10-18):

1974 Մարտին, Աստուծոյ ծառայութեան նուիրուած եւ այժմ այստեղ հանգչող Քահանան, իր կեանքի բոլոր օրերուն, ապրեցաւ ու շնչեց մի՛շտ Տէրը իր դիմաց ունենալով: Անոր համար ալ քահանայական իր կեանքի բոլոր զարուհներուն, Սուրբ Հոգիին հեղումով մկրտած իր 2618 մանուկներուն վկայեց, որ Աստուած անոնց կողքին պիտի ըլլայ ու պիտի չձգէ, որ իր զաւակները սասանին:

Քահանայական իր կեանքի բոլոր ամառներուն, Աստուծոյ եւ մեր Սրբազան Հայրապետներու հաստատած կանոններուն համաձայն, 2756 հայկականներու եւ հայկուհիներու՝ 1288 պսակադրեալներուն յիշեցուց, որ մի՛շտ ուրախ մնան ու իրենց հոգին՝ ցնծութեան մէջ:

Քահանայական իր կեանքի բոլոր աշուններուն, 1316՝ դէպի յաւիտեանական կեանք յուղարկաւորուողներուն հաւաստացուց, որ ողջերու եւ մեռելներու, արդարներու եւ մեղաւորներու Աստուածը, իր ծառաներուն մարմինները վստահութեամբ պիտի հանգչեցնէ:

Քահանայական իր կեանքի բոլոր ձմեռներուն, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ, ընդհանրապէս մեր ժողովուրդին, բայց մասնաւորաբար Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ հաւատարիմ զաւակներուն յիշեցուց, որ Աստուած զիրենք մեռելներու աշխարհին մէջ պիտի չձգէ եւ պիտի չթողու որ անոնց մարմինը փտուիլուն տեսնէ:

Եւ ո՛չ տարօրինակ, բայց նոյն այդ Հոգին, այստեղ հանգչող Քահանային, մեզի յիշեցուց ըսելով՝

«Ո՛վ Աստուած, ի՛մ Աստուածս, քե՛զ կը փնտոեմ անձկագին, հոգիս ծարաւ է քեզի, մարմինս քեզի՛ կը փափաքի՛ խոպան, նաթոտած, անջուր մնացած հողի պէս:

Ուստի սրբարանդ եկայ՝ քեզ տեսնելու, գօրութիւնդ եւ փառքդ դիտելու համար:

Որովհետեւ քու սէրդ կեանքէն աւելի կ'արժէ, ուստի շրթներս պիտի գովաբանեն քեզ, ամբողջ կեանքիս ընթացքին պիտի օրհնաբանեմ քեզ, եւ ձեռքերս աղօթքով դէպի քեզ բարձրացնեմ» (Սղ 63.1-4):

Տէր Արմէնի Հոգին մեզի յիշեցուց ըսելով՝

«Տէ՛րն է հովիւս, ուստի ոեւէ բանի կարօտ պիտի չմնամ:

Դալար արօտավայրերու մէջ կը մակադեցնէ գիս, հանգստարար ջուրերուն գիս կը տանի:

Կը վերանորոգէ գիս եւ ուղիղ ճամբաներէ կ'առաջ-նորդէ, որպէսզի իր անունը փառաւորուի:

Նոյնիսկ երբոր մահաստուներ ձորերէ կ'անցնիմ, չարիքէ մը չեմ վախնար, Տէ՛ր, քանի դուն իմ հետս ես:

Քանի ցո՛ւպդ գիս կ'առաջնորդէ եւ գաւազանդ կը պաշտպանէ, ես ինքզինքս հանգիստ կը զգամ:

Ինծի խնոյթի սեղան կը պատրաստես թշնամիներուս աչքին առջեւ. իբրեւ պատիւ՝ անուշահոտ իւղով կ'օծես գլուխս, եւ բաժակս մինչեւ բերան կը լիացնես:

Տէ՛ր, վստահ եմ, որ բարութիւնդ եւ շնորհիդ անպակաս պիտի ըլլան վրայէս՝ որպէսզի կեանքիս ամբողջ տեւողութեան տանարիդ մէջ բնակիմ» (Սղ 23):

Քիչ առաջ, Տէր Արմէնը բոլորիս առջեւ իր ձայնը վերջին անգամ բարձրացուց եւ շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ, Երկինքի Թագաւորութեան մէջ իրեն համար պատրաստած «Խնոյթի Սեղան»ին համար (Հմմտ Աղ 23.5):

Քիչ առաջ, Տէր Արմէնը բոլորիս առջեւ վերջին անգամ ըլլալով վկայեց, ըսելով. «Ո՛վ Տէր, փառք քեզի, որ իբրեւ պատիւ՝ անուշահոտ իւղով՝ Սուրբ Միւռնոնով օծեցիր գլուխս եւ բաժակս մինչեւ բերան լեցուցիր» (Հմմտ Սղ 23.5):

Քիչ առաջ, Տէր Արմէնը բոլորիս առջեւ դէպի արեւելք դառնալով ըսաւ. «Ողջո՛յն քեզի, Սուրբ Եկեղեցի: Ողջո՛յն քեզի, սեղան սրբութեան: Ողջո՛յն ձեզի, սրբագան հայրեր, վարդապետներ, մէկ խօսքով՝ քահանաներ: Ահա ես նանապարհորդեցի դէպի իմ Արարիչս» (Հմմտ Կանոն Քահանայաթաղի):

Քիչ առաջ, Տէր Արմէնը բոլորիս առջեւ դէպի արեւմուտք դառնալով ըսաւ. «Ողջո՛յն ձեզի, Եկեղեցւոյ զաւակներ: Ողջո՛յն ձեզի, Քրիստոսով հաւատացեալ եղբայրներս: Ողջո՛յն ձեզի, ներկայ ժողովուրդ: Ես նանապարհորդեցի դէպի բոլորին յոյսը եղող Քրիստոսը» (Հմմտ Կանոն Քահանայաթաղի):

Քիչ առաջ, Տէր Արմէնը բոլորիս առջեւ դէպի հարաւ դառնալով ըսաւ. «Սուրբ Եկեղեցի, ահա կը հեռանամ քեզմէ: Կը մեկնիմ ձեր քովէն սիրելի եղբայրներ, կանչովը վերանորոգողին՝ Քրիստոսի, մեր Աստուծոյ քով» (Հմմտ Կանոն Քահանայաթաղի):

Քիչ առաջ, Տէր Արմէնը բոլորիս առջեւ դէպի հիւսիս դառնալով ըսաւ. «Աղօթեցէք ինձի համար, հայրեր, մայրեր, եղբայրներ, քոյրեր ու որդիներ, եւ Քրիստոս՝ մեր Փրկիչը թող օրհնէ ձեզ: Թող հաստատուն պահէ ձեր հաւատքը եւ Տիրոջ խաղաղութիւնը ձեզի հետ ըլլայ յաւիտեանս յաւիտեանից. Ամէն» (Հմմտ Կանոն Քահանայաթաղի):

«Օրն էր Ուրբաթ, լուսն ի Շաբաթ...
Հագա՛ր ափսո՛ս...»:

Ափսո՛ս, որ մե՛նք կորսնցուցինք:

Ափսո՛ս, որ մե՛նք գրկուած պիտի մնանք:

Հին օրերու իմաստութիւնը կ'ըսէ, որ երբ մարդ մեռնի, երկու փոսեր կը բացուին: Առաջին փոսը անոր մարմնին չափ, ուր կը հանգչի մարմինը: Աստուածային օրհնութիւնը կ'իջնէ այդ մահուան հողին մէջ, որպէսզի վերջին օրը վերընձիւղի մարմինը: Իսկ երկրորդ փոսը կը բացուի մարդոց սրտին մէջ, կարծէք ցաւցնելու, տանջելու, ոսկորները կրծելու, վշտացնելու, թախիծներու մէջ թաղելու համար բոլորս: Անոր համար ալ մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս պիտի յիշեցնէր բոլորիս ու մանաւանդ այսօր, թէ՛

«Թող չխոռովին ձեր սիրտերը: Հաւատացէ՛ք Աստուծոյ, հաւատացէ՛ք նաեւ ինձի: Հօրս տան մէջ շատ օթեւաններ կան. եթէ այդպէս չըլլար՝ չէի ըսեր ձեզի, թէ կ'երթամ եւ ձեզի համար տեղ կը պատրաստեմ: Եւ երբ երթամ եւ ձեզի համար տեղ պատրաստեմ, դարձեալ պիտի գամ եւ ձեզի քովս առնեմ, որպէսզի ըլլաք հոն՝ ուր ես կը գտնուիմ» (Յհ 14.1-3):

Այսօր, երբ վերջին անգամ ըլլալով պիտի ստանանք Տէր Հօր օրհնութիւնը, պիտի ուզէի որ իւրաքանչիւրս յիշէինք անոր կեանքի բոլոր բարեմասնութիւնները, որոնցմով ինք գեղեց-

կացա՛լ, ոսկիացա՛լ, որոնց շնորհիւ այսօր մենք ո՛չ թէ անոր ի
Տէր ննջումը կ'ողբանք, այլ՝ անոր կորուստը:

*Արդարեւ, Տէր Արմէնը հին օրերու առակագրին ակնկալու-
թեամբ՝*

Շրթունքներուն համար ճշմարտութիւնը գործածեց,

Ձայնին համար՝ քաղցրութիւնը,

Աչքերուն համար՝ գութը,

Ձեռքերուն համար՝ ողորմութիւնը,

Կերպառութեան համար՝ պարկեշտութիւնը,

Սրտին համար՝ սէրը,

Իսկ բոլոր անոնց համար, որոնք զինք չսիրեցին՝ աղօթեց:

*Տէր Արմէնը իր կեանքի բոլոր օրերուն, յիշեց Տիրոջ աւան-
դը տրուած իր քաջ զինուորին, թէ՛*

«Ուժովցի՛ր եւ քաջ եղի՛ր, մի՛ ահաբեկի՛ր ու մի՛ գար-
հուրի՛ր, որովհետեւ Տէրը՝ քու Աստուածդ քեզի հետ է՝
ո՛ւր որ երթաս» (Յես 1.9):

*Տէր Արմէնը իր կեանքի բոլոր օրերուն, յիշեց Մեծ Մարգա-
րէ՛ Մովսէսին Պատգամը տրուած իր յաջորդ քաջ ղեկավարին,
թէ՛*

«Նոյնինքն Տէ՛րն է որ առջեւէդ կ'երթայ. ի՛նք քեզի
հետ պիտի ըլլայ. մեզ երեսի վրայ պիտի չբողոն եւ քեզ
պիտի չլքէ: Մի՛ վախճար ու մի՛ գարհուրի՛ր» (Բ.Օր 31.8):

*Տէր Արմէնը իր կեանքի բոլոր օրերուն, չմոռցաւ Աստուծոյ
ապահովութեան խոստումը, որ կ'ըսէր.*

«Մի՛ վախճար, քանի որ ես քեզի հետ եմ. մի՛ գար-
հուրի՛ր, քանի որ ես քու Աստուածդ եմ. քեզ պիտի գո-
րացնեմ, քեզի պիտի օգնեմ եւ իմ արդարութեանս աջ
ձեռքով քեզի նեցուկ պիտի ըլլամ» (Ես 41.10):

«Քեզ անունովդ կանչեցի, դուն իմս ես: Երբ ջուրե-
րէն անցնիս, ես քեզի հետ պիտի ըլլամ. երբ գետերէն
անցնիս, պիտի չընկղմիս. երբ կրակի մէջէն քալես, պի-
տի չայրիս, բոցը քեզ պիտի չվառէ» (Ես 43.1-2):

Աստուծոյ եւ Յաւիտենականութեան Հոգիով գեղեցկացած, սէր եւ խնդութիւն բաշխող Տէր Արմէն: Այժմ, երբ երանիներու աշխարհին մէջն ես, բարեխօսէ՛ մեզի համար քու Տիրոջդ եւ մեր Աստուծոյն, որպէսզի քեզի տրուած զօրութիւնն ու օրհնութեամբ պարգեւուած խաղաղութիւնը մեզի ալ շնորհէ (հմմտ Սղ 29.11):

Ճշմարտութեան եւ Շնորհքի Հոգիով ներդաշնակուած, սիրող սրտով հարուստ Տէր Արմէն: Այժմ, երբ Արքայութեան շնորհալիութեան մէջն ես, բարեխօսէ՛ մեզի համար քու Տիրոջդ եւ մեր Աստուծոյն, որպէսզի քեզի պարգեւածին նման, մեր ալ ճամբան կատարեալ դարձնէ, մեր ոտքերը՝ եղջերուի նման թեթեւաշարժ, փրկութեան ասպարով զօրացնէ մեր ձեռքերը ու մեր ոտքերուն տակ եղող ճամբան հարթէ, որպէսզի մեր քայլերը չխախտին (հմմտ Սղ 18.31-36):

Շնորհքի եւ Փառաց Հոգիով համաչափուած, խաղաղութիւն եւ երկայնամտութիւն քարոզող Տէր Արմէն: Այժմ, երբ յաւիտենականութեանդ մէջ կը վայելես Հօրդ եւ մեր Հօրը պատրաստած Խնճոյքի Սեղանը, բարեխօսէ՛ մեզի համար քու Տիրոջդ եւ մեր Աստուծոյն, որպէսզի մեր կեանքի նեղութեանց մէջ, երբ մահաստուեր ձորերէ անցնինք, բանէ մը չվախնանք (հմմտ Սղ 23.4), մեր ապաւէնն ու զօրութիւնը՝ Քրիստոս շուտով հասնի (հմմտ Սղ 46.1), ու Ան ըլլայ մեր տկարացած մարմիններուն ու խորհուրդներուն յենարանը (հմմտ Սղ 73.26):

Կեանքի, Իմաստութեան եւ Յայտնութեան Հոգիով չքնաղացած, քաղցրութիւն, բարութիւն քարոզող Տէր Արմէն: Այժմ, երբ Իմաստուն Բժիշկին ու Ճարտարապետին հետ դէմ յանդիման պիտի կանգնիս, բարեխօսէ՛ մեզի համար քու Տիրոջդ եւ մեր Աստուծոյն, որպէսզի Իրմով ուրախանայ մեր սիրտը, Անոր հոգատարութիւնը անպակաս ըլլայ այս ժողովուրդին վրայէն (հմմտ Սղ 33.21-22), որուն ծառայեցիր մինչեւ կեանքիդ վերջին շունչը:

Սրբութեան եւ Հաւատքի Հոգիով աստուածագեղացած, հաւատարմութիւն, հեզութիւն, ժուժկալութիւն, արդարութիւն եւ ճշմարտութիւն ճախրող Տէր Արմէն: Այժմ, երբ մուտք կը գործես սկիզբէն ի վեր քեզի համար պատրաստուած Արքայութեանէն ներս, բարեխօսէ՛ մեզի համար քու Տիրոջդ եւ մեր Աստուծոյն,

որպէսզի հաւատքով արդարանանք, ու մեր մէջ Աստուծոյ փառքին արժանանալու յոյսը մշտապէս ծաղկի (հմմտ Հու- 5.1-2):

Սիրելի՛ Տէր Հայր.

Այսօր, երբ քու պաշտած ժողովուրդիդ դիմաց վերջին անգամ զգեստաւորուած ես քահանայական շքեղութեամբ, աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի մեր յոյսը միշտ հաստատուն մնայ, ապահով եւ անշարժ՝ անով խարսխուինք, ու կարենանք մտնել յաւիտեանական Սրբարանէն ներս, ուր այժմ դուն կ'երթաս (հմմտ Եբր 6.11,19):

Այսօր, երբ քու սիրած ժողովուրդիդ վերջին անգամ «ողջո՛յն» պիտի տաս, աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի յոյսի պարգեւէն Աստուածը մեզ ամբողջական ուրախութեամբ եւ խաղաղութեամբ լեցնէ՛՝ Իրեն հանդէպ ունեցած մեր հաւատքովը, որպէսզի Սուրբ Հոգիին զօրութեամբ յոյսով առատանանք (հմմտ Հու 15.13):

Այսօր, երբ քու ծառայած ժողովուրդիդ վերջին անգամ Սուրբ Աջդ պիտի տաս՝

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի մեր կեանքի յաւերժական ուխտին՝ Հայրութեան ճրագը մի՛շտ վառած մնայ:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի մեր ժողովուրդի Տապանակին՝ Հայրենիքին ոսկիէ ճրագը մի՛շտ լուսաւորէ մեր քայլերը ի բարին եւ ի խաղաղութիւն:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի մեր տուներուն օճախները մի՛շտ բոցավառին:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի սերնդակիցներուդ բարի աղօթքներով մաքրուին ու սրբուին մեր սրտերն ու հոգիները:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, որպէսզի մեր զաւակներուն ու թոռներուն իմացական ճրագները մնան մի՛շտ բոցաճաճանչ:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, Յաղթական Եկեղեցիէդ, Զինուորեալ Եկեղեցւոյդ զաւակներուս համար:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛, բարի Տէր Հայր:

Աղօթէ՛ եւ օրհնէ՛...

Ալէլուիա, Ալէլուիա, Ալէլուիա...

Աղօթարար՝

ՄԵՂՐԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԱՐԻՔԵԱՆ

Առաջնորդ Գանատահայոց Թեմին

Տէր Արմէնի վախճանման առթիւ, հետեւեալ գրութիւնը լոյս տեսաւ «Հորիզոն» շաբաթաթերթին մէջ:

ԻՍԱՍՏՈՒՆ ՏԷՐ ՀԱՅՐԸ

Արդէն շաբաթներ անցեր են այն օրէն, երբ մոնթրէալահայ-յութիւնը խուռնեցամ բազմութեամբ եկած էր իր շատ սիրելի Տէր Արմէն Ա. Քհնյ. Իշխանեանին հրաժեշտ տալու: Հարիւրաւոր ազգայիններ ներկայ էին Տէր Հօր վերջին օծման, թաղման եւ քառասունքի արարողութեանց: Տէր Արմէն այժմ յաւերժ բաժնուած է այս երկրաւոր աշխարհէն եւ իր սիրելիներէն ու միացած՝ իր «ժպտադէմ Փրկչին»:

Դժուար ու անըմբռնելի կը թուի ըլլալ այս իրողութիւնը: Վարժուած էինք պարբերաբար իր Թորոնթօ երթալու, ու կը սպասէինք իր վերադարձին. յաջորդ օրն իսկ Տէր Հայրը, մեծ խանդավառութեամբ, անպայման կ'այցելէր Մոնթրէալի Հայ Կեդրոն, Սուրբ Յակոբ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցին, կ'անցնէր գրասենեակէ գրասենեակ, իսկ Երկուշաբթի օրերը անպայման կ'այցելէր Պրիծի խումբը, կը դիտէր խաղցուած ձեռքերը. առիթով մըն ալ զարմացած յայտարարած էր ան. «Ձէի կրնար հաւատալ, որ տասնեակ մը կիներ միասին նոյն սրահին մէջ կրնան հաւաքուիլ եւ փոխանակ խօսակցութեան՝ լոռութիւն տիրէ հոն»: Տարիներ առաջ երբ մեր սրահի պատասխանատուները խանդավառ չէին այս հանդիպումներուն արտօնութեամբ, Տէր Հայրը եղաւ քաջալերողը՝ ըսելով. «Աւելի լաւ է իրենց միտքն ու ժամանակը շինիչ կերպով գործածեն, քան թէ հեռատեսիլի պաստառին վրայ Dallas դիտեն»: Այդպէս էր մեր Տէր Հայրը, միշտ քաջալերող, հեռատես, իմաստուն ու շինիչ լուծումներ տուող:

Մեր առաջին հանդիպումը եղաւ շուրջ 30 տարի առաջ, շատ տխուր պայմաններու մէջ, Ալեքս եղբօրս սնարին մօտ, առաւօտեան ժամը երեքը անց: Մահամերձ էր իմ երաժշտագէտ ու տաղանդաւոր եղբայրս, ու ես ովկիանոսներ կտրած՝ հասած էի

իր վերջին ժամերուն: Ընկերները յուսահատ փութացած էին կանչելու հիւանդանոցի օտար կղերականը՝ աղօթելու եւ սուրբ հաղորդութիւնը տալու: Անհանգիստ էի ես, «Հոս հայ տէր հայր չկա՞յ», հարց կու տայի ներկաներուն, «Եղբայրս հայերէն աղօթքներով պիտի ուզէ հեռանալ այս աշխարհէն», կ'ըսէի: Քիչ ետք, փրկարարի նման Տէր Հայրը մտաւ մահաշունչ ու մռայլ սենեակը եւ աղօթեց: Որքա՛ն սփոփիչ էին այդ աղօթքները, որքա՛ն մխիթարող: Երբ տղաքը ուզեցին Տէր Հայրը տուն հասցընել, ան մերժեց՝ ըսելով. «Երէցկիւնը վարը կը սպասէ»: Այդ օրն իսկ հասկցայ, որ այս օտար ու ցուրտ երկրին մէջ կար ծառայատէր Տէր Հայր ու անձնագոհ երէցկիւն:

Շատ ու շատ յիշատակներ կը խճողեն միտքս: Տարիներով նստած էինք նոյն սեղանին շուրջ որպէս ժողովական, եւ Տէր Հայրը եղած էր միշտ շրջահայեաց, համերաշխութիւն ներշնչող եւ աշխատանքի մղող օրինակելի շունչ: Յաճախ կ'ըսէր. «Ժողովուրդիս ծառայելը բնական եւ հաճելի պահանջք մըն է ինձի համար», եւ նոյն նուիրումն ու կեցուածքը կը սպասէր մեր բուրբէն: Քանի՛, քանի անգամեր Սուրբ Յակոբ վարժարանի բեմէն թէ այլուր մեծ համոզումով ու հաւատքով յորդորած էր ծնողները՝ իրենց զաւակները անվարան վստահելու հայկական վարժարանին, որպէսզի հայեցի դաստիարակութիւն ստանան:

Տէր Հայրը Հայ Օգնութեան Միութեան անդամ էր եւ կը գնահատէր իւրաքանչիւր ՀՕՄ-ուհիի աշխատանքն ու նուիրումը: «Եթէ կ'ուզէք լաւ եւ յաջող ձեռնարկ մը կազմակերպել, ՀՕՄ-ի ընկերուհիներուն վստահեցէք», կ'ըսէր ան: Կը սիրէր գրել ու կարդալ, վայելել հայ երգն ու մշակոյթը: Հաճելի էր կարդալ իր գրածները: Հայ Կեդրոնի լայնածաւալ ու ազգօգուտ աշխատադաշտին մէջ իր սուր ու զննող աչքերով կը տեսնէր ճիշդն ու սխալը ու գիտէր տեղին կատարել հարկ եղած նկատողութիւնները:

Երկրաշարժին յաջորդ օրը, երբ ժողովուրդը այնքան մեծ թիւով, շուարած ու գլխիկոր փութացած էր եկեղեցի, Տէր Հայրը դողդոջուն ու մտահոգ ձայնով խոստովանած էր, թէ «շատ կը վախնայի, որ դուք այսօր ձեր զայրոյթին ու ցաւին մէջ մերժէիք զալ եկեղեցի: Փառք Աստուծոյ, որ այս ցաւին մէջ չկորսնցուցիք ձեր հաւատքը»: Աղօթքներով ու մխիթարական խօսքերով սփոփած էր յուսալքուած հաւատացեալները ու անմիջապէս օգնութեան աշխատանքի մղած:

Արցախեան պատերազմի օրերուն՝ Հայաստանն ու Արցախը իր ամէնօրեայ մտահոգութիւններն էին: Խորանէն թէ բեմերէն այնքան կուռ ձեւով կը փոխանցէր մեր հայրենիքի օգնութեան հասնելու ահագանգը ու կը մղէր մեզ աշխատանքի:

Հաւատարիմ իր գաղափարին ու հայրենասիրութեան, Տէր Հայրը իր հայրական ու մխիթարող շաբաթական այցելութիւնները երբեք չէր զլանար Օթթաուլայի մեր տղոց:

Մեր գաղութի երիտասարդ զոյգերը յատուկ սէր ու յարգանք ունէին Տէր Հօր հանդէպ, ու բոլորին փափաքն էր, որ իրենց գլխուն նարօտը կապողը իրենց սիրելի Տէր Հայրը ըլլայ:

Տէ՛ր Հայր, ժողովուրդին հովիւն էիք դուք, քաջ ու իմաստուն հովիւր, կորովալի ու ծառայասէր, որ երկա՛ր, երկար տարիներ Տիրոջ ու Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ ծուխերուն ծառայելէ ետք, տակաւին անյագ ծառայութեան իղձով ձեր կեանքի մայրամուտին գրեթէ հետեւեալ տողերը:

«Դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր պիտի ցանկայի
Իրագործել Տիրոջ դաշտին մէջ,
Ողջ էութիւնս ընծայ գէթ տայի
Սիրոյ խորանին հիւ ողջակէզ:

Բայց, աւա՛ղ, հասած եմ արդէն
Լոկ վերջալոյս խոստացող ցուրտ հանգրուանին,
Սակայն խնդութիւն մ'անհուն կը պատէ
Յոյսով ողջոյնին՝ Փրկչիս ժպտադէմ»:

Ձեր յիշատակը անթառամ մնայ, սիրելի՛ Տէր Հայր:

ՏԻՐՈՒԿ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
ԿՈՐՄՆՑՈՒՑ
ՀԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ
ՁԵՐՄ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼ
ԳՐՈՂ ՅԱԿՈԲ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԸ

Արտի դառն կսկիծով իմացանք տաղանդաւոր գրող, արուեստագէտ ոսկերիչ, վաստակաւոր մարզիչ եւ կեանքով ու ապրումով հաւատացեալ քրիստոնեայ, իմ սիրելի եւ անկեղծ բարեկամ Յակոբ Արսլանեանի անժամանակ մահը, խոր ցաւ պատճառելով իր ընտանիքին անդամներուն, գինք ճանչցող եւ իր գրութիւնները կարգացող բարեկամներուն եւ գրչեղբայրներուն:

Սիրելի Յակոբը գրեթէ ամէն կիրակի եւ տօնական օրերուն ու եկեղեցական ձեռնարկներուն ներկայ կ'ըլլար եւ խոր հաւատքով ու երկրւղածութեամբ կը հետեւէր սուրբ պատարագներուն:

Յակոբ Արսլանեանը ես ճանչցայ որպէս ազգասէր, հայրենասէր, եկեղեցասէր անձ մը, որ Թուրքիոյ Թոքատ քաղաքի շրջանին մէջ ծնած-մեծցած, դրացի թուրքերուն թշնամանքներուն հետեւանքով Պոլիս փոխադրուած է եւ նիւթական դժուարին պատճառներու հետեւանքով արհեստի հետեւած է եւ չէ կրցած հայերէն գրել-կարդալ սորվիլ: Ամուսնանալով Պոլսոյ հայ վարժարաններու վաստակաւոր ուսուցչուհի Աղաւնիին հետ, անոր միջոցաւ բաւական հայերէն խօսիլ սորված է: Ընտանիքին հետ Թորոնթօ հաստատուելով կը հրատարակէ երեք գիրքեր: Առաջինը թրքերէն՝ «Անունս Յակոբ է, Ծննդավայրս Թոքատ» խորագրով, որ ազնուական թուրքերու (յատկապէս Գերմանիայէն) գնահատանքին արժանացած է: «Մարմարա»-ի խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեանի կողմէ հայերէնի թարգմանուելով հրատարակուեցաւ Թորոնթոյի մէջ, գնահատուելով հայ գրասէր հասարակութեան կողմէ:

Խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեան թրքերէնով գրող Յակոբին ծանօթանալով, անոր բոլոր գրութիւնները հայերէնի

Թարգմանելով հրատարակած է «Մարմարա» օրաթերթին մէջ, միշտ քաջալերելով որ շարունակէ գրել իր հոգեծին պատմը-լածքները:

Այս առթիւ պարտք կը զգամ «Մարմարա» օրաթերթէն առնելով Յակոբին մասին եղած թղթակցութիւնները եւ պատմը-լածքները վերահրատարակել, որպէսզի թորոնթոհայուլութիւնը, յատկապէս զրասէր հասարակութիւնը, զգայ եւ ցաւի նման անձնաւորութեան մը կորուստին համար:

Խոնկ եւ աղօթք եւ մշտնջենի լոյս իր տառապած հոգիին: Աստուած հոգին լուսաւորէ իր պաշտպան Յիսուս Քրիստոսի միջնորդութեամբ:

Յաւակիր ընկեր-բարեկամդ՝
ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱԿՈՒ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԻ

Յակոբ Արսլանեան ծնած է 29 Հոկտեմբեր 1934-ին, Թոքատ, Թոտուրկա գիւղը: Կրտսերագոյնն է Մարգրիտ եւ Կարապետ ամուլի հինգ զաւակներուն: Յաճախած է տեղւոյն նախակրթարանը եւ հոնկէ վկայուած բարձրագոյն նիշերով: 1946-ին ուսման եւ հայերէն լեզուի նկատմամբ կարօտն ու փափաքը զինք առաջնորդած են դէպի Պոլիս, հայկական դպրոց մը յաճախելու եւ հայեցի կրթութիւն ստանալու երազով:

Բայց բախտը այնպէս տնօրինեց, որ ստիպողաբար ան նետուեցաւ գործի ասպարէզ Պոլսոյ Գոց Շուկայի մէջ եւ յիսուն տարի շարունակ աշխատեցաւ Զինծիրլի Խանի մէջ, դառնալով վարպետ ոսկերիչ մը:

1955-1970-ական թուականներուն որպէս ծանրաբարձութեան եւ մարմնամարզի մարզիչ աշխատեցաւ Շիշլիի Մարմնամարզական Ակումբէն ներս: Գործի եւ մարզանքի ասպարէզի առընթեր, իր մէջ գրելու մեծ փափաք մը կար դէպի գեղարուեստ:

տական գիրքերու ընթերցանութիւնը, ուստի կրցաւ ինքնազարգացումով գրական ճաշակ ձեւաւորել:

1982-ին դէպի Անատոլու կատարուած պտոյտի մը ընթացքին ծանօթացաւ ուսուցիչ եւ գրագէտ Տօքթ. Վարդան Կոմիկեանի եւ հրապարակագիր, գրագէտ եւ խմբագրապետ Ռ. Հատտէճեանի հետ: Անոնց քաջալերանքով սկսաւ թրքերէնով յօդուածներ գրել եւ Ռ. Հատտէճեանի թարգմանութեամբ այդ յօդուածները լոյս տեսան «Մարմարա» օրաթերթի մէջ:

1996-ին ընտանեօք գաղթեց Գանատա, Թորոնթօ եւ շարունակեց յօդուածներ ղրկել «Մարմարա»-ին, որոնք Ռ. Հատտէճեանի կողմէ թարգմանաբար լոյս ընծայուեցան «Մարմարա»-ի մէջ:

2005-ին լոյս տեսած էր Յակոբ Արսլանեանի թրքերէնով առաջին գիրքը «Անունս Յակոբ է, Ծննդավայրս Թոքատ» խորագրով, իսկ 2011-ին՝ հայերէնով «Բաց Դուներդ, Ես Եկայ» գիրքը: 2013-ին Թորոնթոյի մէջ լոյս տեսաւ իր երրորդ գիրքը՝ «Ափ Մը Զուլալ Զուր» խորագրով, որուն շնորհահանդէսը կազմակերպուեցաւ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Գերապատիւ Տէր Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեանի կողմէ, ուր Յակոբ Արսլանեանը պարգեւատրուեցաւ յատուկ շքանշանով, ներկայութեամբ Թորոնթոհայ գրողներու եւ ընթերցասէր հոծ բազմութեան:

ՅԱԿՈԲ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ ՄԷՋ

Ատենին գուժած էինք մեր սիրելի բարեկամ ու սիրուած աշխատակից Յակոբ Արսլանեանի մահը, որ պատահեցաւ Թորոնթոյի մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան: Յակոբ Արսլանեան, որ յայտնի ոսկերիչ էր քաղաքիս մէջ, ծանօթ էր որպէս եկեղեցասէր անձ: Գիտենք թէ ան կեանքին մէջ մէկ անգամ իսկ եկեղեցիի մը առջեւէն անցած չէ առանց խաչակնքելու: Զերմ հաւատացեալ էր, նաեւ ջերմ ընկերասէր: Բախտաւոր էին անոնք որ Յակոբը կը ճանչնային ու կը մտնէին անոր սարքած ընկերային հանդիպումներու ու պտոյտներու աշխարհէն ներս: Տարիներ վերջ, երբ ծանօթացաւ մեր խմբագրապետին հետ, մեր

խմբագրապետին իսկ քաջալերութեամբ սկսաւ գրել յօդուածներ, որոնք հայերէնի կը թարգմանուէին եւ կը հրատարակուէին մեր թերթին մէջ: Մեր խմբագրապետն ալ իր կարգին Յակոբ Արսլանեանի նկատմամբ միշտ բարեկամական ջերմ գգացումներ պահեց այն օրէն ասդին, երբ 1982 թուականին առաջին անգամ Փոլոնէզգիւղի մէջ Յակոբ Արսլանեանի կազմակերպութեամբ անցուցած էր Կաղանդի գիշեր մը ու ծանօթացած էր Յակոբ Արսլանեանին: Յակոբ Արսլանեան չմոռցաւ մեր խմբագրապետին այդ յօդուածը ու զայն իբր նախաբան վերահրատարակեց իր «Բաց Դռներդ, Ես Եկայ» անուն գիրքին մէջ:

Ստորեւ կամքէ անկախ յապաւումով կը հրատարակենք Յակոբ Արսլանեանի յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները: Իսկ յառաջիկայ էջերուն մէջ կը հրատարակենք Ռ. Հատտէճեանի վերոյիշեալ յօդուածը Փոլոնէզգիւղի Կաղանդին մասին:

Գանատայի հողը թեթեւ ըլլայ մեր սիրելի բարեկամին վրայ:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

*
*
*

Շաբաթ, 19 Մարտ 2016, ժամը 12-ին, Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան կատարուեցաւ Պոլսոյ ոսկերչական հրապարակի արուեստագէտ, փնտռուած, սիրուած եւ յարգուած ոսկերիչներէն ու գրական միջավայրին մէջ եւ «Մարմարա»-ի մէջ հրատարակուած իր ծննդավայրը պատկերացնող գրութիւններով ճանչցուած, ապա այս գրութիւնները երեք հատորի մէջ ամփոփած Յակոբ Արսլանեանի յուղարկաւորութեան արարողութիւնը:

Արարողութեան կը նախագահէր Գերշ. Տ. Մեղրիկ Եպս. Բարիքեան, շուրջը ունենալով երկու քահանայ հայրեր, մին՝ Արժ. Տ. Բարսեղ Քհնյ. Վանլեան, հանգուցեալին Պոլսէն մօտ բարեկամը, միւսը՝ Արժ. Տէր Կոմիտաս Քհնյ. Փանոսեան, եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւներէն, ինչպէս նաեւ հինգ բարեշնորհ սարկաւազներ, երեքը աւագ՝ Գրիգոր Թոզաք, Շահնուր Պիւլսեցայնա եւ Կարպիս Զիչէքեան, բոլորն ալ Պոլսէն ծանօթներ, իսկ երկուքն ալ եկեղեցւոյ կազմէն:

Յաւարտ արարողութեան կարդացուեցան երեք դամբանականներ: Նախ արտայայտուեցաւ հանգուցեալին փեսան՝ Բար-

սեղ Մարկարոսեան: Ան ներկայացուց իր աներհօր կենսագրականը: Նշեց, թէ Արեւելեան Անատոլուի պտոյտներուն ընթացքին Յակոբ ծանօթացած էր «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրապետ Պրն. Ռ. Հատտէճեանի հետ, որ զինք խրախուսած էր իր գիւղական գրականութեան թափ տալ ու խոստացած զանոնք հայերէնի թարգմանելով թերթին մէջ հրատարակել: Այսպէսով ան կը մտնէր հայ գրական կեանքէն ներս: Հրատարակած էր երեք հատորներ՝ երկուքը Պոլսոյ մէջ եւ վերջինն ալ Թորոնթօ: Ան աներհօր մարմնամարզական աշխատութիւններուն մասին ալ արտայայտուեցաւ: Ըսաւ թէ Յակոբ Արսլանեան եղած էր Շիշլի Մարմնամարզական Միութեան ծանրաբարձութեան մէկ անդամը, նաեւ խումբին մարզիչը: Երկրորդ դամբանականը, ի յարգանս ներկայ ոչ-հայերուն, անգլերէնով կարդաց հանգուցեալին որդին՝ Սայաթ Արսլանեան: Սայաթ, ինքն ալ Թորոնթոյի ոսկերիչներէն մին, հանգամանօրէն ներկայացուց իր հօր ոսկերչական արուեստի արժանիքները: Երախտագիտութեամբ յիշեց իր հօր բարեսիրութիւնը, մարդասիրութիւնը, հոգատարութիւնը, իր կնոջ, զաւակներուն եւ թոռներուն հանդէպ ցոյց տուած գուրգուրանքը:

Երրորդ խօսողը եղաւ իր թոռնուհին՝ Սալբի Մարկարոսեան: Ան յուզուած ձայնով եւ սահուն հայերէնով անդրադարձաւ մեծհօր իր եւ եղբօրը՝ Սասունին հանդէպ ցոյց տուած բացառիկ գուրգուրանքին, հոգատարութեան, ի մասնաւորի առատաձեռնութեան եւ յիշեց դրուագներ իրենց մանկութեան օրերէն մինչեւ օրս:

Բարիքեան Սրբազան նախ հանգուցեալին պարագաներուն յայտնեց իր ցաւակցութիւնները: Ապա պատկերալից ձեւով ներկայացուց Յակոբին հետ ծանօթանալու պարագան: Սրբազանը Յակոբը առաջին անգամ կը տեսնէ շաբթու մէջ օր մը, եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ ծնկաչոք, արցունքը աչքերուն աղօթած միջոցին: Այս պատկերին առջեւ Սրբազանը խորապէս կը տպաւորուի: Այդ հանդիպումէն յետոյ յաճախ կը խօսի Յակոբի հետ եւ կը զգայ անոր խոր հաւատքը, նոյնիսկ կ'ազդուի իրմէ: Սրբազանը յիշեց նաեւ անոր հայրենասիրութիւնը, ի մասնաւորի անոր իր ծննդավայր՝ Թոքատի մասին ունեցած սէրը եւ կարօտը, որը մաս կը կազմէր իր առօրեայ ապրումներուն: Սրբազանը իր սրտի խօսքի աւարտին յորդորեց որ ընտանիքի անդամները հպարտանան Յակոբով եւ ըլլան անոր նման հաւատացեալ

ու հայրենասէր: Թաղումը կատարուեցաւ քաղաքի Նորթ Եորքի գերեզմանատան հայկական բաժնին մէջ: Յետ թաղման, հոգեճաշի սպասարկութիւն եւ Կիրականամուտքի արարողութիւն կատարուեցաւ «Լարա» հայկական ճաշարանին մէջ:

ԿԱՂԱՆԳ ՄԸ ՓՈԼՈՆԵՉԳԻՒՂԻ ՄԵՉ

Գրեց՝ Ռ. Հաստէնեան

Սիրելի Յակոբ Արսլանեանին

Այս տարի Կաղանդը անցուցի Փոլոնէզգիւղի մէջ:

Առտուան դէմ վեցին պառկած էինք, բայց տարւոյն առաջին օրը առաւօտուն ժամը իննին արթնցանք, ոտքի ելանք: Ուրովհետեւ պառկելէ առաջ մեր խումբէն սքանչելի ընկեր մը ըսած էր.

— Վաղը առաւօտ եկեղեցի պիտի երթանք: Առանց պատարագի նոր տարի չի սկսիր:

Ժամը տասնին պատրաստ էինք ուրեմն: Լսողը կը միանար մեզի: Մեր խումբը հետզհետէ կը մեծնար: Ոչ մէկուն աչքերուն մէջ կը տեսնուէր յոգնութեան, քնատուտեան կամ նախորդ գիշեր առնուած ոգելից ըմպելիէն հետք մը: Ու քիչ վերջ մեր սքանչելի ընկերը երեւցաւ: Ձեռքը կլոր, լաւ եփած եւ ուռած բուրումնաւէտ հաց մը կար: Առաւօտ կանուխ գիւղ վազած ու հացագործէն առած էր գայն:

— Երթանք, պատարագ ընենք եւ հացը օրհնենք,— ըսաւ:

Փոլոնէզգիւղի լեհացիներուն եկեղեցին փակ էր, բանալ տուինք: Փառաւոր եկեղեցի մըն էր, որ անսպասելի կը թուէր այսպիսի փոքրիկ ու հեռաւոր գիւղի մը մէջ: Խորանին մօտ Ս. Ծնունդի մսուրը կար, շինուած ու զարդարուած գիւղի ամբողջովին քրիստոնեայ բնակիչներուն ձեռագործերով: Մենք մոմեր կը վառէինք, մինչ մեր ընկերը գրպանէն քանի մը պտղունց խոնկ հանեց եւ թիթեղէ աման մը սկսաւ փնտռել որպէս բուրվառ գործածելու համար: Եկեղեցիէն ներս կը մտնէին նաեւ թուրքեր, յոյներ, օտարներ, որոնք այդ վայրկեանին պատահամամբ զբօսաշրջիկի նման կու գային եկեղեցին տեսնելու:

Յանկարծ խոսնակին բուրմունքը տարածուեցաւ տաճարին մէջ: Մեր ընկերը կօշիկները հանեց, խորան մօտեցաւ ու հացը դրաւ խորանին վրայ: Սկսաւ պատարագ մը երգել սրտին ամէնէն խորերէն ծնունդ առնող ալիքներով: Ընկերացանք իրեն որքան որ կրնայինք: Միւս այցելուներն ալ քարացան ու մնացին: Յարգանքով ոտքի կանգնեցան, մտիկ ընել սկսան:

Եւ մենք հոն կարճ պատարագ մը ըրինք ու խնդրեցինք որ հացը օրհնուի առանց դպիրի, քահանայի, եպիսկոպոսի կամ երգչախումբի: Մեր սիրտերը լեցուեցան ուրախութեամբ ու գոհունակութեամբ: Հրճուեցանք, մեր սիրած բոլոր մարդոց համար լաւ բաներ մաղթեցինք: Մեր հոգիները տաքցան անօրինակ սիրով ու ջերմութեամբ: Եւ երբ աւարտեցան մեր աղօթքները, մեր ընկերը խորանէն վերցուց հացը, ցոյց տուաւ զայն ներկաներուն եւ ըսաւ, այս անգամ թրքերէնով.

— Աստուած մեր երկիրը պահէ ամէն տեսակ փորձանքէ եւ Աստուած այս հացը անպակաս ընէ մեր տուներէն: Հիմա բոլորս ալ մէկմէկ պատառ պիտի փրցնենք անկէ ու պիտի ճաշակենք:

Ներկաները ի՛նչպէս փութացին մէկմէկ պատառ ստանալու այդ հացէն, ի՛նչպիսի երջանկութեամբ ճաշակեցին այդ պատառը եւ հաղորդակից եղան ամէն տեսակ լաւ մաղթանքի: Խունկը դեռ կը բուրէր իր թիթեղին մէջ, երբ մենք մի առ մի ելանք եկեղեցիէն: Արեւը կը ժպտէր, դաշտերն ու լեռները կը ժպտէին, երկինքը կապոյտ էր:

Եւ երբ կանաչ դաշտերուն նայելով կը մագլցէի լեռներն ի վեր, կը մաղթէի որ մեր փոքրիկ հաւաքականութիւնները երբեք ու երբեք պակաս չմնան այն սակաւաթիւ սքանչելի մարդոցմէ, որոնք կը սիրուին հաւաքականութիւններու կողմէ եւ որոնք գիտեն մարդկային այդ խումբերն ու բազմութիւնները իրենց հետ տանիլ դէպի լաւ ու մաքուր ապրումներ:

Վա՛յ այն հաւաքականութեան, որ զրկուած է այդպիսիներէ: Վա՛յ այն ընկերութեան, որ իր օճիքը յանձնած է այլասերած առաջնորդներու, վա՛յ անոր որ երջանկութիւնը կը փնտռէ սխալ ընտրուած կուռքերու պաշտամունքին մէջ:

Ոմանք մեզի կը սորվեցնեն թէ օտար երդիքի տակ անգամ կրնանք մենք զմեզ նկատել հարազատ տան մէջ: Ուրիշներ ալ

իրենց սեփական տան մէջ իսկ օտարութեան կարօտով կը մաշին:

* * *

Այս տարի անմոռանալի Կաղանդ մը անցուցի Փոլոնէզգիւղի մէջ:

4 Յունուար 1982

Յաջորդաբար կը ներկայացնենք Յակոբ Արսլանեանի «Բաց Դոներդ, Ես Եկայ» եւ «Ափ Մը Զուլալ Զուր» գիրքերէն առնուած հետեւեալ պատմուածքները եւ «Մարմարա»-ի մէջ տպուած իր վերջին յօդուածներէն մէկը.—

1. «Մեղուները Կ'աշխատին, Մենք Կ'ուտենք»
2. «Ահա Եկաւ Նոր Գարուն»
3. «Նոր Տարին Դիմաւորենք Այս Սուրբ Հոգերուն Վրայ»
4. «Ես Ալ Լացի, Ուղտս Ալ Լացաւ»
5. «Ի՛նչ Մեղք Որ Մայրս Ալ Ստեր է»
6. «Անմահ Կոմիտաս Վարդապետ՝ Մեղրիկ Բարիքեան Սրբազանին Աշխարհէն»
7. Մեր կողմէ յղուած շնորհաւորագիր մը Յ. Արսլանեանին, որ լոյս տեսաւ «Մարմարա»-ի մէջ՝ «Բաց Դոներդ Ես Եկայ» հատորի հրատարակութեան առթիւ:

ՄԵՂՈՒՆԵՐԸ Կ'ԱՇԽԱՏԻՆ, ՄԵՆՔ Կ'ՈՒՏԵՆՔ

Ոսկերիչ Ֆրանքլին Ատլէր, որ ատենօք իմ շատ սիրելի գործատէրս էր, որակաւոր ոսկերիչ էր: Պապենական ասպարէզ էր ոսկերչուութիւնը իրենց համար, դպրոց մը: Իրենց մեծհայրը՝ Սապէթայ Ատլէր արքունի ոսկերիչ է եղեր:

Արուեստագէտ ընտանիք մը, որ գիտէր գնահատել իրեն հետ աշխատող աշխատաւորներուն եւ վաճառականներուն արժանիքները: Իրենց մօրաքոյրը՝ Ռոզիթա կը հսկէր գործին վրայ, շուրջբոլորը կը գիտէր եւ ուսումնասիրութիւններ կ'ընէր: Ան կը նայէր մեր աշխատանքին եւ շարունակ կը գնահատէր մեր կատարած գործը: Ի վերջոյ օր մը ինձի ըսաւ.

«Պրն. Յակոբ, հայերը մէկմէկ մեղու են, շարունակ կ'աշխատին, մեղր կը շինեն»:

Այս ըսելէ վերջ խնդալով կը շարունակէր.

«Անոնք մեղր կը շինեն, իսկ մենք ալ այդ մեղրը կ'ուտենք»:

Երբ կարգը դրամի գար, Տիկ. Ատլէր մեծ յարգանք կը ցուցաբերէր գործաւորին իրաւունքին նկատմամբ: Կը վստահեցընեմ ձեզ, որ երբեմն ան աշխատաւորին ուզածէն ալ աւելին կուտար: Ո՞ւր մնացին հիմա այդ շրջանի վեհանձն գործարարները:

Եկէք տեսէք, որ անգամ մը Ժընեւի մէջ վերագտայ դանոնք: Ծիշդ լճին եզերքը, հիանալի տեղ մը մեծ խանութ մը բացեր են: Հոն ես ալ ունէի իմ անկիւնս իմ կատարած գործերով: Տիկ. Ռոզիթա մեռած էր, անոր տեղ ծանօթացայ երիտասարդ Ատլէրներու հետ: Հոս, Թորոնթոյի մէջ շատ յաճախ կը մտածեմ Տիկ. Ռոզիթայի ըրած խօսքին մասին:

Արդարեւ հոս ալ մեր հայերը աշխատասիրութեան մէջ առաջին գծի վրայ կու գան, մեղուներու նման կ'աշխատին: Հայուն մասնայատկութիւնն է այս: Մինչդեռ այս քաղաքին մէջ աշխարհի բոլոր ազգութիւններէն մարդիկ կ'ապրին: Անոնք մեզի՝ հայերուս չափ տքնաջան աշխատանք չեն տանիր, քրտինք չեն հոսեցներ իրենց առօրեայ հացը շահելու համար: Արտասահմանէն գաղթած ի՛նչ մարդիկ կան, որոնք կ'ապրին հազարումէկ խարդախութիւններով: Կառավարութիւնը արդէն խելքը աւրեր է մարդկային իրաւունքներու հարցով: Ամէն ճիգ կը վատնէ, որպէսզի իբրեւ թէ՛ ոեւէ մէկու մարդկային իրաւունքին վնաս չհասնի: Եթէ խիղճդ հանգիստ է, ամէն իրաւունք ունիս: Եթէ գլուխդ կը ցաւի, գնա՛ բժիշկին մօտ, ցոյց տուր առողջապահական փաստաթուղթդ եւ այդքանը արդէն կը բաւէ, որպէսզի բժշկական որքան քննութիւն որ երեւակայելի է, կատարուի քու վրայ: Որովհետեւ բժիշկը ճրի է, ոչի՛նչ կը վճարես: Եւ ասիկա կարգ մը մարդոց համար դարձած է խաղի ու խաբէութեան միջոց: Արտօնութիւն պիտի առնէ, 15 օր հանգիստ պիտի ընէ, պիտի պտրտի, գործի պիտի չերթայ եւ առանց ամբշնալու ալ այս բոլորը պատմելով ինքզինք պիտի գովէ: Հաւատացէք, ես չտեսայ հայ մը, որ այսքան աժան միջոցի դիմէ: Հայերը հոս մեղուներու պէս կ'աշխատին:

Ձեզի դարձեալ կ'ուզեմ պատմել այն փորձանքը, որ մեզի պատահեցաւ երբ մեր կարասիները Ամերիկայի վրայէն մեզի հասան: Աւելի առաջ ալ գրած եմ: Մեր կարասիները սխալմամբ

Ամերիկա գացած էին եւ Ամերիկայի մաքսային իշխանութիւնները, իբրեւ թէ կասկածելով անոնց բովանդակութենէն, գանոնք քննած էին գրեթէ ջարդուփշուր ընելով բոլորը: Այս մասին այժմ կ'ուզեմ պատմել ուրիշ բան մը:

Մեր հոս ժամանումէն ամիս մը վերջ ստացանք հեռախօսով լուր մը, թէ մեր կարասիները Թորոնթօ եկած են: Հարցուցին, թէ ե՞րբ կ'ուզէինք, որ տուն բերէին զանոնք: Եթէ կարասիները փոխադրելու գործաւոր ալ ուզէինք՝ 1500 տոլար պիտի վճարէինք: Իսկ եթէ աշխատաւոր չուզէինք, միայն 200 տոլար, որպէս փոխադրամիջոցի ծախս: Որդիս՝ Սայաթ այստեղ ունի աշխարհի զանազան կողմերէն ժամանած ընկերներ Հայաստանէն, Սուրիայէն, Պէյրութէն, Պարսկաստանէն, Եգիպտոսէն: Առիւծի պէս սղաք, ուժեղ, որոնք իրենց բռնածը կը փրցնեն: Հաճելի, զրւարթ, շարունակ հայկական երգեր երգող, բայց կարգը երբ որ ճաշելու գայ, իւրաքանչիւրը երեք մարդու չափ ճաշ ուտող հիանալի երիտասարդներ: Բայց երբ կարգը աշխատանքի գայ, կրակ կը դառնան:

Ուստի անոնք երբ լսեցին այս խնդիրը, անմիջապէս ըսին. «Մենք ո՞ր օրուան կեցեր ենք, մենք կը փոխադրենք, դուք բերել տուէք կարասիները»:

Համաձայնեցանք, անոնք կարասիները տուն պիտի փոխադրէին, իսկ ես ալ զիրենք պիտի վարձատրէի պարտէզին մէջ համեղ միս մը եփելով:

Կիրակի մը, բռնակառքը եկաւ, մօտեցաւ մեր դրան: Շարժավարը կարճահասակ սեւամորթ մըն էր, թղթածրար մը ի ձեռին, հպարտ երեւոյթով մարդ մը: Իսկ մենք մատաղցու ոչխարներու նման համակերպեցանք, ստորագրեցինք թղթածրարը: Այն ատեն շարժավարը ըսաւ, որ կրնայ ինք ներս առնել կարասիները: «Փրցուցէք դրան կնիքը, բացէք բռնակառքին դուռը եւ կարասիները փոխադրեցէք», ըսաւ:

Հայաստանցի Առնօ մէկ հարուածով կնիքը փրցուց, դուռը բացաւ: Նոյն պահուն կարասիները գետին թափեցան: Ջարդուփշուր, կտոր կտոր եղած կարասիներ: Լուսթիւն մը տիրեց: Բոլորին դէմքը դեփ-դեղին դարձաւ: Պէյրութցի Անդրանիկ բռնեց սեւամորթ շարժավարին օձիքէն եւ զինքը դրան քով բերելով անգլերէն հարցուց. «Ի՞նչ է այս»: Սուրիացի Զօհրապ եւս պոռաց. «Այս ի՞նչ խայտառակութիւն է»: Սեւամորթ շարժավարը շատ պաղարիւն էր: «Հոգ մի ընէք, ասիկա արկած մըն է, ապա-

հովազը ութեան ընկերութիւնը ամէն ինչ կը վճարէ, միայն դուք այս կարասիներուն պատկերը քաշեցէք»:

Մեր երիտասարդները տուտուտու, մարդուն նայեցան, յետոյ համոզուեցան, հանդարտեցան: Իսթանպուլցի Արթօ տուն գնաց, շարժանկարի գործիքը բերաւ, բոլոր կարասիները մի առ մի նկարահանեց: Համոզուած էինք, որ ապահովագրական ընկերութիւնը պիտի հատուցանէր մեր վնասը: Այս երկրին մէջ գողութիւն ընել եւ ստել հաւասար յանցանք կը նկատուին: Այս պատճառաւ գիտակից մարդիկ մէկ բառ իսկ չեն ստեր, ամէն ըսուածին կը հաւատան: Ուրեմն մեր հայ երիտասարդներն ալ հաւատացին շարժավարին ըսածին, երկու ժամուան մէջ բոլոր ջարդուած կարասիները գետնայարկ իջեցուցին: Ո՛չ ճաշեցին, ո՛չ երգեցին, այնքան տխուր էին, որ «մնաք բարով» իսկ չըսած ելան գացին: Մինչդեռ ես որքան կը սիրէի զանազան բարբառներով արտասանուած այդ «մնաք բարով»ները:

Այր ու կին գլուխ գլխի մնացինք, մէկ մը նայեցանք իրարու: Կեանքիս մէջ այսպիսի փլուզումի մը ենթարկուած չէի, որովհետեւ տեսայ որ կինս կու լար: 35 տարի է ի վեր չէի տեսած որ ան արցունք հոսեցնէր: Իսկ հիմա կինս կու լար: «Դրամի՞ համար է որ կու լաս», հարցուցի: Ան ցոյց տուաւ Քրիստին Սալէրիի մէկ իւղանկարը, զոր իր կեանքին չափ կը սիրէր: Յոյց տուաւ իր ընկերուհի Լուիզա Էրմէնի, կամ Ասպետ Էրմէնի իւղանկարները, Պերճ Էրզրեանին զարդանկարները, բոլորն ալ շըրջանակներէն ինկած, վնասուած էին: Կրնաս պնակը կամ կարասին դարձեալ գնել, բայց ո՞ւր կէ պիտի գտնես Յովսէփ վարպետի հայերէն ստորագրութեամբ այն ամանը, զոր Գիւթահիայէն գընած էի: Հացի չափ սիրելի գիրքերս պատառ պատառ եղած էին, հակառակ որ յատուկ տուփերու մէջ տեղաւորած էի զանոնք: Նողկալի ամերիկացի մաքսային պաշտօնեան գիրքերէ՞ս ինչու կասկածած էր, որ կարծես դաշունահարած էր զանոնք: Այս բոլորէն ետք կնոջս դարձայ եւ ըսի. «Կրնաս լալ, որովհետեւ կոտորած պնակներուն համար չէ որ կու լաս, այլ արուեստի համար կու լաս»:

Սիրելի ընթերցողներ, ես ձեզի յաճախ խօսած եմ Բարեկենդանի մասին: Բարեկենդանը մեզի համար խիստ կարեւոր է, որովհետեւ Վարդանանց հերոսամարտի յիշատակը կը բերէ մեզի: Վարդանի զինուորներուն աներեւակայելի հերոսութիւնը, կրօնքի համար իրենց զոհած կեանքը, դարերէ ի վեր պատգամ-

ներ կու տայ մեզի: Եւ մենք Մեծ Պաշտօնն առաջ Բարեկենդանը կը տօնենք ուրախութեամբ: Այսպիսի Բարեկենդանի մը ընթացքին էր, որ մենք երեք օթօպիւսներով Ուլուտաղ գացած էինք: Օթօպիւսներէն մէկը երիտասարդներով լեցուն էր: Այդ երիտասարդներէն մէկը, Նուրհան, պանդուկի դրան առջեւ ինկաւ եւ իր ճակատը զարկաւ սառած սիւնի մը: Ծակատը մէկ կողմէն մինչեւ միւս կողմը ճեղքուեցաւ: Արիւնլուայ վիճակ ունէր: Ես միջամտեցի, մի՛ վախնաք ըսի: Կը ճանչնայի Նուրհան Տիւրքերեանը, ուժեղ կազմ ունէր, քաջ էր: Անմիջապէս կռնակի վրայ պառկեցուցինք, տոպրակով մը սառ դրինք ճակտին վրայ: Տրուած ըլլալով, որ շատ ալ բնականոն մարդ մը չեմ, առանց վախնալու կատարեցի գործ մը, որ զարմանք պատճառեց շատերուն: Կիներու եղունգներուն համար գործածուած «օժէ»էն խնդրեցի մեզ շրջապատող տիկիներէն, «օժէ»ն լաւ մը քսեցի ճեղքուած ճակտին վրայ: Նուրհանը քարի նման կարծր եւ անշարժ կը հանդուրժէր այս գործողութեան, բացարձակապէս չէր գանգատեր ծանր տառապանքէն, որուն ենթարկուած էր: «Օժէ»ները սառեցան, արիւնահոսութիւնը դադրեցաւ: Նուրհան կռնակի վրայ պառկեցաւ մինչեւ առաւօտ: Առաւօտուն առիւծի պէս տեղէն ցատկեց, կրնա՞մ «սքի» ընել, կը հարցնէր: Չարտօնեցի, հրահանգեցի, որ մինչեւ իրիկուն պառկի: Ահաւասիկ, միայն ինծի նման խենդ մը կը յանդգնէր այսպիսի գործ մը ընել: Բայց ես «օժէ» գործածելով վէրք մը չորցնելու դրութիւնը զինուորական օրերուս քոմանտոյական մարզանքներու ընթացքին սորված էի: Անիկա թէ՛ մանրէները կը սպաննէր, եւ թէ կը չորցնէր վէրքը:

Ահաւասիկ անցեալները Թորոնթոյի մէջ ինծի այցելութեան եկաւ այդ նոյն Նուրհան Տիւրքերեանը: Եկած էր տարիներ վերջ շնորհակալութիւն յայտնելու: Այս երիտասարդը Թորոնթոյի մէջ նկարչական կտաւներ կը նորոգէր, շրջանակները կը բարելաւէր, այսպիսի գործերով կը ղբադէր եւ փառք Աստուծոյ բաւական ալ լաւ դիրք ունէր:

Նուրհան Տիւրքերեանին կարգին ուրիշներ ալ հետզհետէ յայտնուելի սկսան: Նուրհանը ձեռք առաւ մեր վնասուած պատանները, սկսաւ նորոգել: Միւսները ուրիշ գործերու ձեռք նետեցին: Բոլորն ալ մէկմէկ կարասի կը վերցնէին եւ մեղուներու նման կ'աշխատէին: Միհրան Խաչերեան անուն երիտասարդ մը, որ վարպետ ատաղձագործ է, իր ատաղձագործական կազմած-

ները առնելով մեր մօտ եկաւ, կոտրած կարասիներուն տէր կանգնեցաւ:

Ուրիշ երիտասարդ մը, ճարտարագէտ Արթօ, որ ամբողջ կեանքին մէջ կարողալէ եւ ճատրակ խաղալէ ուրիշ բանի մասին չէ մտածած, նորոգեց մեր անթիք պահարաններն ու ցուցափեղկերը: Իր կինը կը զարմանար, կ'ըսէր, որ ան իր տան մէջ ելեկտրական լապտեր մը անգամ չի փոխեր: Ես շատ արժէքաւոր փայտէ շինուած սեղան մը ունէի: Ամերիկացի մաքսային պաշտօնեան այդ սեղանին ճիշդ մէջտեղէն կարծես վառարանի խողովակի ծակ մը բացած էր: Ի՞նչ կրնայինք ընել: Մեր երիտասարդներէն Միհրան այդ ծակը այնպէս մը գոցեց եւ նորոգեց, որ ծակին տեղն անգամ այլեւս անտեսանելի դարձաւ: Այո՛, տղաքը մեղուներու պէս աշխատեցան: Ամերիկացիները կրնային կոտրել մեր կարասիները, սակայն չէին կրնար կոտրել հայ մարդու կամքը եւ մտածելու կարողութիւնը: Ամէն Կիրակի կարասիներէս մէկը կը փրկուէր, կը նորոգուէր: Բոլորին ալ կը հարցնէի, ի՞նչ պարտք ունիմ, գոնէ ծախսը վճարեմ: Նուրհան կը խնդար. « Դուք ինծի վերաբուժական գործողութիւն ըրիք, հիմա այդ է, որ կը վճարեմ», կ'ըսէր: Տիկնոջս Իսթանպուլի մէջ Լուսաւորչեան վարժարանի ուսուցչուհի ընկերուհիներէն Տիկ. Սօնա ամբողջովին նորոգեց մեր կարասիներուն վրայի խորտակուած ծածկոցները: Այսպիսի յարգարժան անձեր ալ իրենց աջակցութիւնը բերին եւ ամոքեցին մեր ցաւը:

Սիրելիներ, մի՛ հաւատաք եթէ ձեզի ըսեն, որ այս հեռաւոր երկիրներուն մէջ մարդ մարդու գաւաթ մը ջուր չի տար: Ընդհակառակը, կուժով ջուր կու տան, առատօրէն կու տան: Ես Իսթանպուլի մէջ իմ տունս ծախեցի, ազգականներէս եւ բարեկամներէս ո՛չ մէկը առաջարկեց որ քիչ մը ժամանակ մնամ իրենց տանը մէջ: Հոս ամէն կողմէ հրաւէր ստացայ:

Այստեղ հօրս ընկերներէն մէկուն գաւակը, Խաչիկ անուն երիտասարդ մը ինծի օգնական եղաւ: «Աղբարիկ, դուն այստեղ կը կորսուիս, եկուր ես քեզի այստեղ սեղան մը տամ, դուն ի՛նչ ուզես ըրէ, աշխատէ, գործդ տես», ըսաւ: Ողջ ըլլայ: Ես իրմէ գաւաթ մը ջուր ուզած չէի, ան ինծի կուժ մը ջուր տուաւ:

Հիմա կը յիշեմ 1941-ի պատերազմի տարիները: Անգամ մը Ս. Յակոբի օրն էր: Նախընթաց տարիներ մենք միշտ մեր գիւղական բարքերով տօնած էինք իմ անուան տօնս, բայց այդ տարի ինչո՞վ պիտի տօնէինք: Հայրս գինուոր էր, երէց եղբայրս

զինուոր էր, հօրեղբայրներս զինուոր էին: Ամէն մարդ կարծես մահուան տարօրինակ սպասումի մէջ էր: Հոսկէ հոնկէ մտահոգիչ շշուկներ կը տարածուէին: Մեր ապագան ստոյգ չէր:

Մենք այդ շրջանին ունէինք «Նուշ Երեւան» անուն հօրաքոյր մը: Աշխարհի ամէնէն անոյշ կիներն էր ան: Աւելի քան 90 տարեկան, բայց շատ առոյգ եւ երիտասարդ երեւոյթով: Ան զիս «Ակօ ճան» կը կոչէր: Ատիկա իր եղբօրը անունն է եղբր, այդ պատճառաւ ալ զիս շատ կը սիրէր: Այդ գիշեր զարկաւ մեր դուռը եւ մեր տունէն ներս մտաւ իրեն հետ բերելով պղինձէ ափսէի մը մէջ զանազան ուտելիքներ, միրգեր եւ աղանդերներ, ինծի ալ բուրդէ ձեռնոց մը: Մօրս՝ Մարկրիթին դարձաւ եւ ըսաւ. «Մի՛ մոռնար, այսօր Ակօ ճանին անունն է: Չե՞ս տեսներ ինչպէս կը ձիւնէ, Ս. Յակոբ իր ճերմակ մօրուքը կը թօթուէ»: Այդ գիշեր իմ անուան տօնախմբութիւնս կատարեցինք եւ ես բնաւ չմոռցայ այդ գիշերը: Իսթանպուլ փոխադրուելէ ետք ալ ականդութիւնը յարգեցինք: Ես հրաւիրէի կամ չհրաւիրէի, բարեկամներս կու գային եւ անուան տօնս կը շնորհաւորէին:

Եւ հիմա, Թորոնթոյի մէջ դարձեալ Ս. Յակոբ էր: Ես ո՛չ մէկու բան մը ըսած էի: Արդէն խարխուլ սեղան մը, չորս աթոռ, քանի մը փլասթիք պնակ, նոյնպէս փլասթիք պատառաքաղ, դանակ: Այս բոլորով կրնայի՞նք մարդ հրաւիրել: Չէ՞ որ Իսթանպուլէն եկած մեր կարասիներուն ձեռք պիտի չդպցնէինք, որպէսզի անոնց համար հատուցում ստանայինք: Այդ պատճառաւ այդ կարասիի կտորները կը պահէինք: Ի վերջոյ Խաչիկ անուն ընկեր մը Կիրակի մը եկաւ եւ բոլոր այդ կտորած կարասիները հաւաքեց փողոց նետեց: «Յակոբ աղբարիկ, մի՛ հաւատաք, որեւէ ընկերութիւն ձեզի մէկ դրուշ պիտի չվճարէ: Իսկ դուք ամէն օր ասոնց կը նայիք, կը բարոյալքուիք: Աղբանոց նետենք այս բոլորը եւ այս տետրակը գոցենք», ըսաւ: Իրաւունք ունէր, այդպէս ըրինք: Տունը պարպուեցաւ եւ մենք ալ հանգստացանք:

Ուրեմն Ս. Յակոբի օրով յանկարծ մեր պարտէզը լեցուեցաւ զիս շնորհաւորելու եկած բարեկամներով: Ուրկէ՞ յայտնուեցան յանկարծ: Ողջ ըլլայ այստեղ Ֆլոր անուն երիտասարդ տիկին մը, որ զիս «Մարմարա» թերթէն կը ճանչնայ եղբր, նախաձեռնարկ եղեր է: Եկան բարեկամներով լեցուցին մեր տունը: Բոլորն ալ ծրարներով, նուէրներով եկան եւ շէնցուցին մեզ: Ողջ ըլլան Դերձակեան անուն մեր բարեկամներն ալ բերած էին կար-

կանդակ մը, որուն վրայ հայերէնով Ս. Յակոբը կը շնորհաւորէին: Բարեկամներու այս շարժումները յուզեց զիս, միտքս գնաց մինչեւ 1941-ի օրերը: Գացի դուռը բացի ու դիմացի ձիւնածածկ պարտէզին նայելով կոկորդիս ամբողջ ուժովը պոռացի. «Աղքատախնամին պնակն է, աւետիս մի՛ առնէք»: Բոլորն ալ քրքջալիւր խնդալ սկսան, ես ալ խնդացի: Կը կատակէի, անշուշտ: Բարեկամներս այնքան յուզած էին զիս:

Ուրեմն սիրելի ընթերցողներ, մի՛ հաւատաք, եթէ ձեզի ըսեն, որ Նոր Աշխարհի մէջ մարդիկ իրենց մարդ ըլլալը մոռցած են: Ո՛չ. մարդը ամէն տեղ մարդ է, իսկ անասունը՝ ամէն տեղ անասուն: Կը բաւէ, որ դուն գիտնաս արժէք գնահատել, մարդ գնահատել:

Այստեղ ամէն ինչ հետզհետէ կը բարելաւի, ամէն ինչ աւելի տանելի կը դառնայ, որովհետեւ կը տեսնեմ, որ զիս շրջապատող հայերը մեղուներու պէս կ'աշխատին եւ անոնք մեզի համար ալ մեղր կը շինեն:

ԱՀԱ ԵԿԱՒ ՆՈՐ ԳԱՐՈՒՆ

Մենք շատ յաճախ կ'երգէինք այս երգը, որ շատ գեղեցիկ է, մանաւանդ երբ կ'երգուի երգչախումբով: Պտոյտներու ընթացքին խմբովին կը սկսէինք «Հինգալա, հինգալա» ըսելով եւ յետոյ կը շարունակէինք երգել մեծ խանդավառութեամբ: Արդէն բառերը այնքան բանաստեղծական էին, որ այս իսկ կը բաւէր մեզ խանդավառելու: Ես սա օրերուն շատ երջանիկ եմ, որովհետեւ հաւաքոյթներու ընթացքին յաճախ կը լսեմ հին երգեր իրենց բանաստեղծական ամբողջ թարմութեամբ: Նոյնքան ուրախութեամբ կը տեսնեմ, որ հիմա Հայաստանէ ժամանող նախարարներ, մինչեւ իսկ հանրապետութեան նախագահ մը, անմիջապէս կը փութայ այցելել մեր հին բանաստեղծներուն դամբարանները: Մէկը կը խոնարհի Պետրոս Դուրեանի առջեւ, միւսը կը համբուրէ Միսաք Մեծարենցի դամբարանը: Անոնք յամառօրէն անմիջապէս կ'երթան համբուրել մեր այս անմահ բանաստեղծներուն շիրիմները եւ այս կերպով կը պատուեն մեր գրականութիւնը: Մաղթենք որ օր մը դարձեալ մեր սիրոյ սեղաններուն վրայ ալ հնչել սկսին այս բանաստեղծներու գործե-

րը, որովհետեւ մեր ականջները այլեւս չատ հեռու մնացին այդ բանաստեղծութիւններէն:

Այո՛, ահա եկաւ նոր գարունն եւ ո՛չ մէկ եղանակ կրնայ բաղդատուիլ գարնան հետ: Պարոք երաժշտութեան մեծագոյն վարպետներէն Վիվալտիի «Եղանակներ» խորագրեալ սէնֆոնիք բանաստեղծութեան մէջ ան կը նկարագրէ չորս եղանակները, մէկը միւսէն գեղեցիկ: Բայց անգամ մը ականջ տուէք գարնան համար գրուածին մասին: Անհաւատալիօրէն գեղեցիկ: Հոն կարծէք ձեր աչքերով կը տեսնէք թէ կոկոնը ի՞նչպէս հետզհետէ կը բացուի, տերեւները ի՞նչպէս հետզհետէ կանանչ կը դառնան: Կը տեսնէք ո՛չ թէ ձեր աչքերով, այլ ականջներով: Արեւը կը բացուի, քիչ վերջ ամպ մը կու գայ ու գայն իր ետին կը թողու, սակայն արեւը դարձեալ պիտի բացուի: Գարունը կը սկսի եւ գարնանային մանիշակ մը իր գլուխը կը բարձրացնէ հողին մէջէն, կը նայի արեւին եւ կը շնչէ օդը, որ չէ տաքցած տակաւին: Գրեթէ կը սիրաբանի բնութեան հետ: Այս բոլորը կը տեսնես այդ երաժշտութեան մէջ:

Տիկին Գարամանուկեանն ալ, զոր այնքան կը յարգեմ, տարիներ առաջ մանուկներու երգչախումբ մը կ'աշխատցնէր: Աղջիկս եւ տղաս ալ կը մասնակցէին այդ երգչախումբին: Նոյնիսկ տղաս մենակատարութիւն կ'ընէր: Տիկին Գարամանուկեան ունէր շատ գեղեցիկ դաշնաւորում մը, գրուած Մարտ ամսուան համար:

Այս ինչ տեսակ գիծ ամիս,
Մարդու հանգիստ չի տալիս,
Մի օր տաք է մի օր պաղ:

Այս բառերով կը պատմուէր Մարտ ամսուան մասին, որ տատամսոտ ու յարափոփոխ ամիս մըն է: Բայց գարնանային գեղեցիկ երգ մըն է այդ:

Ես այս յառաջացեալ տարիքիս իսկ տղու մը անհամբերութեամբ կը սպասեմ որ գարունը գայ: Կարծես մի առ մի կը հետեւիմ ծառերու տերեւներուն: Աչքով կը տեսնեմ, թէ ի՞նչպէս վայրի շագանակենիի մը տերեւները հետզհետէ կը մեծնան:

Ես Հոլանտայէն կակաչի յատուկ հունտեր բերել կու տամ եւ զանոնք ձմեռը կը թաղեմ յատուկ տուփերու մէջ: Հիմա մօտ օրէն այդ հունտերը պիտի տնկեմ իմ պատշգամի յատուկ ծաղկամանիս մէջ:

Այս տարի անհանգստացայ: 9 Մարտին 60 տարեկան պիտի

դառնայի: Որոշեցի ընդհանուր քննութեան մը ենթարկուիլ եւ բոլոր բարեկամներուս ըսի. «Նայեցէ՛ք, եթէ բժիշկը անգամ մը քննել սկսի զիս, ինչե՛ր պիտի գտնէ»: Իրաւ ալ այդպէս եղաւ: Բժիշկս ըսաւ, որ շատ յոգներ էի: Այս տարիքիս իսկ ապրեր եմ 30 տարեկան երիտասարդի մը չափ արագ: Այս կշռոյթը յոգնեցուցեր է սիրտս: Հիմա բացարձակ հանգիստի կը կարօտէի, մինչեւ իսկ առաջարկեց, որ երեք շաբաթ տունէն դուրս չելլեմ: Այս մէկը շատ լուրջ հրահանգ մըն էր: Իմ սիրելի բժիշկս՝ Տօքթ. Վարդ Շիկահեր կը զգուշացնէր զիս: Ուստի, ես մտայ հիւանդ մարդու հոգեբանութեան մէջ: Այլեւս պիտի չկարենամ ծով մտնել ձիւնին տակ: Զերոյէն վար 16 աստիճան ցուրտ օդով Պոլուի լեռներուն վրայ բարակ թիշըրթով մը պիտի չկարենամ պտըտկիլ: Սառի նման պաղ ջուրին տակ պիտի չկարենամ լըլացուիլ եւ առաջին անգամ ըլլալով հագուեցայ բուրդ փոխնորդ մը: Ես, որ տունէս՝ Շաշքընպաքքալէն մինչեւ Սկիւտար վազելով կ'երթայի, փակեցի կեանքիս այս տետրակը եւ դարձայ այնպիսի մարդ մը, որ տհաճութիւն կը պատճառէ ինծի: Բայց ճար չունէի, որովհետեւ միայն Աստուած է որ կը տնօրինէ ամէն ինչի լաւագոյնը: Մարմինս որ մինչեւ այսօր դեղ չէր տեսած, հիմա մտերմացաւ ամէն տեսակ դեղորայքի հետ: Աստուած մեծ է:

Մեծ Պահքի ամիսը ինծի համար ամէնէն սրբազան ամիսն է: Ես, իմ խելքիս հասած օրէն մինչեւ այսօր միշտ պահք բռնեցի եւ երբեք չթերացայ այս սովորութեանս մէջ: Երբ շատ պզտիկ էի, մայրս տանիքէն դուրս մը կը կախէր եւ կ'ըսէր. «Նայէ, եթէ պահքդ խանգարես, այս դուրս մը լուր կու տայ ինծի»: Ես երբեմն կ'երթայի այնպիսի տեղ մը, ուր կը խորհէի, թէ դուրս մը չէր կրնար տեսնել զիս եւ հոն պահքս կ'աւերէի, բայց հիմա բժիշկը շարունակ կ'ըսէ, թէ պէտք է ուտեմ միայն բանջարեղէն եւ հաւու միս: Եկուր եւ ելիր այս գործին մէջէն, ես որ հաւատաւոր քրիստոնեայ եմ, ի՞նչպէս պիտի թերանամ իմ պահքիս մէջ: Հիմա եկէք ձեզի պատմեմ, թէ մենք ի՞նչպէս կ'ուտէինք Թոքատի մէջ: Ամբողջ անկեղծութեամբս պատմեմ, որ մենք պատերազմի տարիներուն ամէնէն քիչ վնասուողն էինք զրկանքներէ եւ տիրող դժուարութիւններէ, որովհետեւ մենք ջաղացպան էինք եւ ունէինք բազմաթիւ առաւելութիւններ: Գիւղացիի մը ամէնէն մեծ օգնականը անոր ախոռն է, այսինքն անոր կովը, ոչխարը, հաւը: Այս բոլորը ունէինք բարեբախտաբար: Զմեռը ջաղացքը կը փակուէր: Գարնան ջաղացքը դարձեալ կը սկսէր գործել եւ

մինչեւ այն ատեն մեր անասունները մեր տան ախոռին մէջ կը մնային: Հաւկիթը եւ իւղը կամ կաթը մեր մօտ ջուրի պէս կը գործածուէին, բայց ասոնցմէ ամէնէն կարեւորն այն էր, որ մենք Ս. Զատկին յատկապէս սնուցուած կով մը կը մորթէինք: Յատուկ մսագործ մըն էր, որ կը կատարէր այս պարտականութիւնը եւ տեսէք, թէ ինչե՞ր ձեռք կը բերէինք այդ մորթուած կովէն: Նախ ապուխտի համար կը զատուէին յատուկ 17 կտորներ: Այս իւրաքանչիւր կտորը ունէր իր մասնաւոր անունը: Մայրս կարգաւ սնտուկի մը մէջ կը շարէր այդ միսերը: Երկու շաբաթ վերջ, մայրս կը սկսէր անոնց վրայ քսել չամանի (չէմէն) փոշին: Չամանը ապուխտէն ալ աւելի համեղ կ'ըլլայ, պայմանաւ որ անոր մէջ գտնուի ճգմուած ընկոյզ: Մայրս 12 տարբեր ձեւերով կը պատրաստէր այդ չամանը եւ յետոյ զայն լաւ մը կը քսէր միսերուն վրայ: Այնուհետեւ ալ, բնաւ չզարմանաք, այդ ապուխտները մեր տան տանիքէն կը կախէր կեռով մը: Մենք բնաւ չէինք անհանգստանար այդ միսերէն:

Յետոյ մորթուած կովուն միսին մէկ մասէն յօշածոյ (*kiyma*) կը պատրաստէինք եւ այդ յօշածոյէն ալ կը շինուէր Թոքատի մեր նշանաւոր երշիկը: Հաւատացէք որ մարդ իր կեանքին մէջ այդքան համեղ երշիկ չէ կերած: Այդ երշիկն ալ կը կախուէր ապուխտին քով: Աւելի վերջ, նոյն կովու միսէն երկու թիթեղ լեցընելու չափ կը ջարդէինք եւ խորոված միս կը պատրաստէինք: Եւ վերջապէս, հիմա ինծի պիտի չհաւատաք, անասունին ամբողջ դեղին-ճերմակ ճարպերը կը ջարդուէին: Այդ ճարպերը կը հալեցնէինք եւ կաղապարներու մէջ թափելով իւղ կը պատրաստէինք: Առնուազն տասը կաղապար իւղ: Այո՛, ներքին գործարաններու իւղ: Այդ իւղին մնացորդն ալ «խարխնծի» կը կոչուէր, զայն կը դնէինք տապակի մը վրայ, կ'եռացնէինք եւ անոր մէջ հաւկիթ կոտրելով կ'ուտէինք: Զատիկէն ետք, պահքը կը վերջանար եւ գիշերները այնուհետեւ ժամը 11.00-ին կը պատրաստէինք ճաշ մը, զոր «Yatsilik» կը կոչէինք: Վառարանէն կրակ կը քաշէինք կրակարանին մէջ եւ յետոյ գիշերուան այդ ժամուն կրակին վրայ կը սկսէինք տապակել ապուխտն ու երշիկը: Երբեմն անոնց վրայ հաւկիթ մըն ալ կը կոտրէինք: Չէք կրնար երեւակայել, թէ ի՞նչպէս կ'ուտէինք այդ հաւկիթները: Անոնց առընթեր դգալ-դգալ Թոքատի ուռփն ալ կ'ուտէինք: Չկարծէք որ միայն երիտասարդներս կ'ուտէինք այս բոլորը: 60, 70, նոյնիսկ 80 տարեկան մեր ծերունիները նոյնութեամբ կ'ուտէին:

Ո՛չ արեան քննութիւն կար, ոչ ալ բժշկական քննութիւն, ո՛չ բժշկական պատուէր՝ միայն ձիթաիւղ ուտելու մասին, ոչ ալ անասնական իւղի արգելք: Ժամը 11-էն վերջ այս ծանր սննդեղէնները կ'ուտէինք եւ շատ հանգիստ կը քնանայինք: Ո՞ր գիտութիւնը կամ տրամաբանութիւնը ինծի պիտի բացատրէ, թէ ինչո՞ւ այդքան առողջ էին մեր այդ շրջանի ծերունիները: Մենք հիմա, երկու տարիէ ի վեր ամէն իրիկուն ուրիշ ոչինչ կ'ուտենք, եթէ ոչ այն ինչ որ կինս սորված է չինական ճաշարանէ մը: Այսինքն շաբթուան վեց օրը խոտ կ'ուտենք, բացի այն օրերէն, երբ հիւր մը ունինք ճաշի: Չինական մեր այդ կերակուրը կը բաղկանայ բարակ ջարդուած դդումէ, ստեպղինէ, կարոսէ, շոմինէ, փրփրեմէ: Վերջապէս ինչ խոտ որ կրնանք գտնել այս եղանակին: Երկու կաթիլ ձիթաիւղ այս բոլորին վրայ: Այս բոլորը թեթեւօրէն կ'եփի եւ այդ է որ կ'ուտենք: Բնաւ կարծր իւղ չենք գործածեր: Անցեալ օր արեան քննութիւն մը ընել տուի եւ տեսայ, որ ամէն ինչ կար իմ արեան մէջ: Այս ի՛նչ տեսակ քաղաքակրթութիւն է: Մեր պապերը, մամերը, որոնք սառած իւղով եւ անասնական ներքին իւղերով պատրաստուած այնքան ծանր կերակուրներ կ'ուտէին դգալ-դգալ, այսպիսի հիւանդութիւններ չունէին:

Այո՛, հիմա աւելի ծանր պահեցողութեան մը շրջանին մէջ կը գտնուիմ: Չենք կրնար բժշկութեան դէմ գալ: Միայն թէ մէկ բան կայ, զոր բժիշկը չի կրնար ինծի արգելել: Գարունը կու գայ: Եւ ես դարձեալ իմ պատշգամիս մէջ մօտաւորապէս 300 կակաչներու հունտերը պիտի տնկեմ եւ երկու ամիս վերջ ալ պիտի տեսնեմ, թէ պատշգամիս մէջ ծայր տուած է կակաչներու տօնակատարութիւն մը: Մի՛ գարմանաք եթէ լսէք, որ Շաշքըն-պաքբալի մէջ շատեր մեր տունը կը բացատրեն հետեւեալ ձեւով. «Ուր է հայ մը կայ, որուն պատշգամը կակաչներով լեցուն է. ա՛յդ տունը»: Ուրեմն ծաղիկը դարձեր է իմ տանս խորհրդանշանը: Ես չեմ կրնար բաժնուիլ այս տիտղոսէն: Դուռս ալ, սրբտիս նման բաց է բոլորին: Եկէք Ապրիլ ամսուան մէջ եւ ես ձեզի սիրտս բանամ այդ կակաչներուն միջեւ ձեզի հետ նստելով, որովհետեւ ես մանուկներու չափ երջանիկ եմ, սպասելով գարնան: Եւ նոյն երգը կը հնչէ շրթներուս վրայ.

Ահա եկաւ նոր գարուն
Ու ծաղիկներ գարդարուն:

Պայծառ գարուններ կը մաղթեմ ձեր բոլորին:

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ԴԻՍԱԻՈՐԵՆՔ ԱՅՍ ՍՈՒՐԲ ՀՈՂԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Գիտցողները արդէն գիտեն, գացողներն ալ յաճախ տեսան իրենց աչքերով: Երեւանի ոսկի աշունը անյագենալի գոյներ ու պատկերներ փռեց անոնց աչքերուն առջեւ: Իրաւ ալ դաշտեր, հովիտներ, աշնան դեղնած ծաղիկներով բեռնաւոր, այգիներ՝ իրենց տփոյն ոսկեգոյն տերեւներով, որպէս գոյներու խրախճանք, կ'երկարին կ'երթան որքան որ մարդուս աչքը կը տեսնէ: Եւ թռչուններն ալ տակաւ կը սկսին հրաժեշտ առնել այդ դաշտերուն ետին կանգնած լեռներէն: Բոլորին դէմքին վրայ կը փչէ Արարատի կողմէն եկող աշնան հովերուն շունչը, ցորենի անծայրածիր դաշտերը արդէն ծածկուեր են ցորենի գոյնով: Մեծն Մասիսի փէշերն ալ արդէն տակաւ սկսած են սպիտակիլ:

Աշխարհի ամէնէն հետաքրքրական ձիւնը, Արարատէն փրթող թիթեռնիկի մը նման կը սկսի թափիլ Երեւանի վրայ: Երիտասարդները, որոնք քանի մը ամիս առաջ կը խանձէին կիզիչ արեւուն տակ, հիմա իրենց կուրծքերը դարձուցած են դէպի ձիւնածածկ լեռներ: Անոնք ո՛չ ծանր վերարկուներ կը կրեն, ո՛չ ալ զիրենք ցուրտէն պաշտպանող բրդեղէններ, մսիլ ինչ է չեն գիտեր, իրենց դէմքերէն առողջութիւն ու զուարթութիւն կը ցուցնեն: Ծամբուն վրայ որու կ'ուզես հանդիպէ, բոլորն ալ կատակ մը, սրամտութիւն մը ունին իրենց շրթներուն վրայ, մարզիկի մարմնով ու հպարտ կեցուածքով քաջարի տղաներ: Ես աշխարհի զանազան կողմերը շրջեցայ, ո՛չ մէկ տեղ տեսայ այնքան գեղեցիկ աղջիկներ, որքան Հայաստանի մէջ: Մարալի նման, նեղ մէջքով, սեւուլիկ աչքերով ու յօնքերով հայ աղջիկներ: Զիւնը այլեւս ծածկած է ամբողջ Երեւանը: Եւ այս երիտասարդները ծաղիկի նման կը սիրեն ձիւնը, շարունակ կը խաղան ձիւնին հետ: Ո՛չ բամպակէ մօրուք շինելու պէտք ունիք, ո՛չ ալ բամպակէ ձիւնէ տեսարաններ: Արարատեան ձիւնը արդէն փոխած է դէմքերու ոսկեգոյնը, ցորենի գոյն տուած է անոնց:

Ահաւասիկ եկէք այս Նոր Տարին ողջունենք այս երազային մթնոլորտին մէջ: Խօսքս բոլորին ուղղուած է: Մենք տարիներ շարունակ, առանց մեր բերանը բանալու, առանց բառ մը արտասանելու, միայն ականջներէ վար փսփսալով թերեւս, վախնալով որ հողն իսկ կը լսէ, կ'երազէինք անգամ մը Հայաստան երթալ ու Երեւանը տեսնել: Այսօր որքան փոխուած են պայ-

մանները: Եկէք ելլենք ու երթանք: Երթանք առանց վերապահութեան, առանց մտահոգութեան: Որքա՞ն պիտի ծախսենք: Փառք Աստուծոյ, բոլորս ալ այդքանը գոնէ ունինք: Ես լաւ կը ճանչնամ ձեզ: Եթէ ձեր ձեռքը տանիք ձեր գրպանը, լաւ կը ծախսէք: Առատ խաղալիք առէք ձեզի հետ միասին հեռուն ապրող երախաներուն համար: Մանաւանդ իմ փոքրիկ Վանոյին համար: Մի՛ մոռնաք թէ ան մանկական ինչպիսի երջանկութեամբ էր որ կը խաղար այն փայտէ կառքով, զոր իր հայրը շինած էր անոր համար: Իմ փոքրիկ Վանօն ուրիշ խաղալիք չունէր, ինչպէս որ ես ալ իմ մանկութեան շրջանին կարօտը կը քաշէի ձգախէժէ գնդակի մը: Առատ ու խոշոր կառքեր տարէք բոլոր Վանօներուն: Կամ խօսուեն ու երգեցիկ սիրուն պոլպրիկներ տարէք մարալի աչքերով փոքրիկն Լուսավարդին, որ դեռ կը շարունակէ խաղալ իր մօրը շինած քուրջէ պոլպրիկով: Տեսէք թէ ինչպէս դուք անոնցմէ ալ աւելի պիտի երջանկանաք: Այդ կուշտ աչքերով մանուկները, ոչ-չփացած երախաները, որոնք լալու ու գանգատելու իրենց իրաւունքն ալ չեն գործածած բռնաւ, այդ մեծցած ու պզտիկցած տղաքը ձեզի կը սպասեն թերեւս: Օղանաւի ծախսը հազիւ թէ Տալիտօֆ ծխիկի տուփ մը կ'արժէ: Մի՛ մտածէք բնաւ: Ես շատ պիտի երջանկանամ եթէ ձեզ հոն տեսնեմ: Երեւանը ձեզի կը սպասէ: Մայրաքաղաքին մէջ հրաշալի պանդոկներ կան: Բայց դուք անպայման պիտի իջեւանիք իմ պանդոկիս մէջ: Իմ պանդոկս կը գտնուի Խոր Վիրապի հովիտին դիմացի բլուրին վրայ, հոն ուրկէ փչեցին քրիստոնէութեան առաջին հովերը: «Արմա» պանդոկն է ան, որուն եթէ պատշգամին վրայ կանգնիս, դիմացդ կը տեսնես երկու Մասիսները եւ անոնց փէշերուն վրայ հնդկական մարգրիտի մը նման փայլատակող Խոր Վիրապը: Դէպի աջ նայէ եւ տես թէ Երեւանը ինչպէս ուտքերուդ տակ կը փռուի ամբողջ իր գեղեցկութեամբը: «Արմա» պանդոկը անյագուրդ խրախճանքի մը մէջ թաղուած է: Գիշերը ժամը 12-էն վերջ անպայման փողոց ելէք, նայեցէք ամբողջ ճամբուն վրայ պարող տղամարդոց ու աղջիկներուն: Ո՛չ թանկօ, ո՛չ ալ վալս: Անոնք ուս ուսի տուած են եւ շուրջպար կը բռնեն դհուլի ու տուտուկի ընկերակցութեամբ: Ձէք կրնար դիմադրել, դուք ալ կը մասնակցիք երիտասարդներու շուրջպարին: Չմոռնամ ըսելու որ պողոտային վրայ փոքրիկ ճաշարաններ ալ կան, որոնք այդ ժամուն խորոված միս կը հրամցնեն: Տեսէք թէ դուք ձեր կեանքին մէջ այդքան համեղ միս կերա՞ծ էք բնաւ: Արա Գեղեցիկ կոչուած լեռներու վայրի խո-

տով ու ծոթրինով սնուցուած ոչխարներուն միսն է այդ: Միսը արդէն ծոթրինի բուրմունք ունի: Անկէ վերջ այլեւս պանդոկ վերադարձէք ու քիչ մը հանգստացէք, որովհետեւ առաւօտ կանուխ պիտի երթաք Սուրբ Էջմիածին, հոն ուր զանգակները կը դողանջեն քրիստոնէութեան առաջին նահատակներուն ոգին ապրեցնելով:

Օրուան առաջին լոյսերուն հետ մտէք դուք ալ Մայր Տաճարէն ներս եւ տեսէք թէ տարւոյն առաջին օրուան այս առաւօտուն դուք ձեզ որքան թեթեւ, որքան երջանիկ պիտի զգաք, թռչունի մը նման կարծես պիտի թռիք օդին մէջ: Այս սուրբ հողերուն վրայ պիտի աղօթէք ու վստահ եմ Տէրը ձեզի պիտի նուիրէ առողջ ու բարօր հազարումէկ սիրով լեցուն Նոր Տարի մը:

ԵՍ ԱԼ ԼԱՅԻ, ՌԻՂՏՍ ԱԼ ԼԱՅԱԻ

Տարիքէ մը վերջ մարդ այսօրուան կերածը կը մոռնայ, բայց հիները այսօրուան պէս կը յիշէ եղեր:

Ինքզինքիս համար այս ուղղութեամբ վերջին ծայր մտահոգ եմ, որովհետեւ բոլոր հին օրերը մէկ առ մէկ կը տողանցեն աչքիս առջեւէն, նոյնիսկ երազներս անգամ անոնցմով կը լեցուին:

Անցեալները յարգելի բժիշկ բարեկամի մը հարց տուի, թէ կա՞յ արդեօք դեղ մը որ մոռցնել տայ անցեալը: Ընկերս ալ պատասխանեց, որ «Կայ այդպիսի դեղ մը, որ մոռցնել կու տայ թէ՛ անցեալը, թէ՛ ներկան եւ թէ՛ ապագան: Այդ դեղին անունը ոճրագործութիւն է. այնպէս որ բնաւ մի՛ փորձեր այդպիսի բան»:

Այս ուղղութեամբ ամենամեծ հիւանդը աներս է. ան երբեք իր տարիքը չի յայտներ, խորհելով որ տարիքը յայտնել անբախտութիւն կը բերէ: Բայց ան միեւնոյն ատեն կ'ըսէ թէ տեղահանութեան ժամանակ 5-6 տարեկան է եղեր: Անոր ամենալաւ ընկերը ե՛ս եմ: Իր պատմածները, որ քիչ մըն ալ իմ անցեալիս կը նմանի, մեծ համբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ, հոգ չէ թէ մէկ պատմածը 10 անգամ նախապէս լսած ըլլամ իրմէ: Ան կը սկսի պատմել իր տղայութիւնը, միշտ նո՛յն նախադասութիւններով. ո՛չ մէկ աւելի, ո՛չ մէկ պակաս: Արդէն 45 տարիէ ի վեր չեմ տեսած որ բառ մը սուտ խօսի ան, նոյնիսկ իրեն համար որքան որ

ալ շահաբեր ըլլայ պզտիկ սուտ մը, ան չի գիշանիր եւ կ'ըսէ ինչ որ ճիշդ է:

Եւ ան կը սկսի պատմել.

«Սերաստիոյ Կամարաք գիւղաքաղաքին մէջ կ'ապրէինք: Յետոյ Գիւլբէլի գիւղը անցանք: Այս երկու տեղերն ալ մեծամասնութեամբ հայեր կ'ապրէին, ամէն կողմ պարտէզներ, արտեր, պտղատու ծառեր, ոչխարներ, կովեր, ի վերջոյ առատութիւն ամէն կողմ: Հայրս հողագործ չէր: Ան հինգ ուղտեր ունէր եւ կարաւանով Ատանա եւ Հալէպի միջեւ վաճառականութիւն կ'ընէր:

«Երկու քոյր եւ երեք եղբայրներ էինք: Ես ամէնէն փոքրն էի: Մեծ եղբայրներէս մէկը կենդանիներուն հոգ կը տանէր, իսկ ամէնէն մեծ եղբայրս՝ Վահանը, հօրս հետ կը ճամբորդէր:

«Օր մը հինգ ուղտերէն մէկը ծննդաբերութիւն ըրաւ: Ես մօտաւորապէս հինգ տարեկան էի: Տունին ամէնէն փոքրը ըլլալով, շատ կը սիրուէի: Ուստի, հայրս նորածին ուղտը ինծի նուիրեց: Թեփի եւ գարիի ալիւրով պատրաստուած սերկեւիլի մեծութեամբ կեր մը կը շինէին որպէս ուղտերուն ուտելիք: Մենք այդ ուտելիքին «լուփ» կ'ըսէինք: Այդ ուտելիքը ուղտերուն կը նետէինք, անոնք ալ «լուփ» կ'ընէին կը կլլէին: Ես ինծի նուիրուած ուղտին անունը Ասլան դրած էի. գաղտնօրէն անոր աւելի «լուփ» կու տայի: Այսպէս, երբ Ասլանը մեծցաւ, ան ալ կարաւանին մաս կազմեց: Երբ կարաւանը կ'երթար, ո՛չ հօրս, ո՛չ ալ եղբօրս Վահանին վերադարձը այնքան անհամբերութեամբ կը սպասէի, որքան ուղտիս: Երբ կը վերադառնար ուղտս, ես անոր երկար վզին կը պլլուէի եւ սեւ աչքերէն կը համբուրէի: Ան ալ մարդու մը նման կ'ուրախանար: Ուղտը ինծի, ես ալ ուղտին՝ կարծես սիրահարած էինք: Այնքան՝ որ մեծ եղբայրս կատակելով կ'ըսէր. «Երբ մեծնաս, քեզ ուղտին հետ պիտի ամուսնացնենք»:

«Այսպէս, նորէն ճամբորդելու օր մըն էր: Ուղտերը լծուեցան, հայրս պատրաստուեցաւ, իր մէջքի գօտիին մէջ ոսկի եւ արծաթ դրամները դրաւ, մեծ եղբօրս հետ ճամբայ ելան: Մայրս ամէն անգամուսն պէս աղօթքով եւ թաս մը ջուրով ճամբորդեց զանոնք, որպէսզի ջուրի պէս երթան եւ ջուրի պէս վերադառնան: Ես ալ մինչեւ որ հեռացան, ձեռք շարժեցի:

«Հայրս ուղտերուն որպէս պահապան՝ մէկը գտած էր: Այդ մարդուն մէկ աչքը կոյր էր. այդ պատճառաւ զինքը կոյր Պէքիր կը կանչէին: Շատ տխրադէմ եւ ժխտական մարդ մըն էր. բնաւ չէի սիրեր զինքը: Բայց մայրս կը բարկանար եւ կ'ըսէր. «Կարճ խելքովդ մեծերուն գործին մի խառնուիր»: Կոյր Պէքիրը ախո-

ուին մօտ տեղ մը կը պառկէր: Մայրս անոր մասնաւոր ճաշ կը պատրաստէր, որպէսզի լաւ խնամք տանի ուղտերուն:

«Կարաւանը երբ մեկնէր, մօտաւորապէս ամիսէ մը կը վերադառնար: Բայց այս անգամ քիչ մը ուշացած էր: Այդ միջոցին գիւղաքաղաքին մէջ շարժում մը սկսած էր: Տունէ տուն լուրեր կ'երթային կու գային, լաց ու կոծ, պոռչտուք կը տիրէր ամէնուրեք: Ամէն կողմ տակնուվրայ եղած էր: Բնակիչները գիշերօթերեկ եկեղեցիին մէջ աղօթքներ կ'ընէին: Այդ փոքր տարիքիս հասկցած էի որ փոթորիկ մը կու գայ... եւ եկաւ ալ:

«Լսեցինք որ, տեղահանութիւն ըստւած օրէնքով մը, մեր տուններն ու տեղերը թողլով, ուրիշ տեղ պիտի գաղթէինք: Մէկ քոյրս անկար էր՝ անկողնոյ կը ծառայէր, իսկ մայրս ընելիքը շուարած՝ եկեղեցիին պատերը համբուրելով կ'աղօթէր եւ Աստուծոյն օգնութիւն կը խնդրէր: Իսկ մենք, մօրս վիճակը տեսնելով՝ կու լայինք:

«Այդ միջոցին, «քոլճու» անուանեալ զինուորներ եկան եւ ըսին. «Ինչ որ ունիք ժողովեցէք, վաղը առաւօտ ճամբայ պիտի ելլէք»: Այս խօսքէն ետք, ես եղբօրս մէկ օրուան մէջ հալիլը տեսայ: Ո՛ւր պիտի երթայինք, ի՞նչ պիտի ընէինք, ախոռին մէջ ոչխարներ ունէինք, ի՞նչ պիտի ըլլար: Միայն ըսին որ էշը կըրնայինք բեռցնել: Ո՛չ ոք իրարու օգնելու ի վիճակի էր. ամէնուն տան մէջ առանց բոցի հրդեհ հար: Ալի անուն հողագործ մը կար, որ մեր դրան առջեւ կը նստէր: Մայրս, հայրս անոր հոգածու կ'ըլլային: Ան այդ գիշեր ներս մտաւ եւ ըսաւ. «Տօնապետ խաթուն, ամէն ինչդ ժողովէ, մարդու ալ բան մի՛ ըսեր եւ մեր տունը եկուր»: Այդպէս ալ ըրինք: Առաւօտուն, երբ Համիտին զինուորները մեզ չեն գտեր, Ալին տունը եկան, բայց արդէն այդ առաւօտ շատ կանուխ, Ալին գիւղին իմամը կանչելով մօրս հետ ամուսնութիւն կնքած եւ մեզ ալ իսլամացուցած էր: Զիս անուանած էին Քեազըմ, իսկ մեծ եղբայրս՝ Հաճի: Եւ այսպէս՝ 70 հոգինոց ընտանիք մը Ֆրանսայի եւ Հայաստանի մէջ ցրուեցան: Մօրս կողմէ Հովիւեանները Փարիզի մէջ նշանաւոր ծաղրանկարիչ Հովիւի ընտանիքի մէկ թեւը կազմեցին: Իսկ հօրս կողմէ Մասիս Տօնապետեան, Փարիզի կրկէսի թրափէզի աստղը դարձաւ: Ան «Հերզիւլ» ծածկանունը ունէր: Ես տարիներ վերջ զինքը տեսայ Փարիզի մէջ»:

Այսպէս պատմեց ան եւ իր խօսքը շարունակեց, խօսելով իր գիւղին մասին.

«12 տարեկան եղած էի: Ո՛չ հայրս վերադարձաւ, ո՛չ մեծ եղբայրս Վահանը, ոչ ալ մեր ուղտերը վերադարձան: Այդ միջոցին շատ բաներ պատահեցան..., ո՞ր մէկը ըսեմ:

«Քեզըմ պէյ ըսուած անխիղճ մարդ մը կար: Օր մը գայլերը անոր ոչխարներէն մէկը բզկտեցին: Ան իր բարկութիւնը ինձմէ առաւ եւ գիս այնպէս մը ծեծեց, որ փոսի մը մէջ ինկայ եւ հոն մնացի: Յաջորդ օր երբ ինքզինքիս գալով տուն վերադարձայ, մայրս շատ ուրախացաւ:

«Գիւղին մէջ շաբաթը անգամ մը կենդանիի պագար կը կազմուէր: Գիւղացիները ուրիշ գիւղերէն իրենց ծախսու կենդանիները կը բերէին եւ պագարին մէջ կը ծախէին: Աղա մը կով մը եւ եզ մը գնեց եւ հարցուց թէ ո՞վ գիւղ կրնայ տանիլ այս կենդանիները: Երկու ժամ հեռաւորութեամբ ճամբայ մըն էր: «Ես կը տանիմ» ըսի: Առի կենդանիները եւ ճամբայ ինկայ: Ճամբան շատ երկար էր: Կը քալէի ու քալէի, եւ չէր վերջանար: Ի վերջոյ, յոգնած, դադրած, աղային տունը հասայ: Ան ձիուն վրայ հեծած, ինձմէ առաջ տուն հասած էր: Կենդանիները յանձնեցի եւ սպասեցի որ յոգնութեանս փոխարէն ան դրամ տայ ինծի: Ան իր ձեռքի խարազանը ցոյց տալով, ըսաւ. «Կորսուէ՛ հոսկէ, թէ ոչ այս խարազանը կ'ուտես»: Իր կնոջը դառնալով ալ աւելցուց. «Ասոնք հայէ դարձած են, ասոնք ամէն տեսակ վատութիւն կ'ընեն»:

«Հասկցայ որ փառաւոր ծեծ մը պիտի ուտեմ, ուստի բոկոտն կրկին ճամբայ ելայ: Շատ ազդուած էի. թէ՛ կու լայի, թէ՛ կը քալէի: Անօթի էի, ծարաւ էի, ջուրը առուակէն կը խմէի: Հապա հացը...: Քանի մը դուռ գարկի հաց մուրալով: Ի վերջոյ մաքուր դէմքով կին մը ինծի հաց, պանիր եւ խաղող տուաւ: Ան իմ աղտոտած երեսներէս համբուրեց եւ ըսաւ. «Մէկուն մի՛ երեւար, բան մըն ալ մի ըսեր»: Մինչեւ այսօր կը յիշեմ այդ կնոջ մաքուր դէմքը:

«Ուրիշ օր մըն ալ կրկին կենդանիի պագար կար: Յանկարծ տեսայ որ կոյր Ալին երկու սպասաւորներով եւ ուղտերով արանք բերեր է: Աչքերուս չհաւատացի: Անմիջապէս իրեն մօտեցայ եւ հարցուցի թէ հայրս եւ եղբայրս ո՞ւր են: Ան շատ նեղուեցաւ եւ ըսաւ. «Այսքան տարի անցեր է, ի՞նչ գիտնամ ո՞ւր են: Ասոնք Հալէպ գացին»: Բայց ես կրկին ու կրկին կը հարցնէի, իսկ ան կը բարկանար: Ի վերջոյ հրամայեց իր սպասաւորներուն, որ ապրանքները բեռցնեն: «Երթանք հոսկէ. այս կեալուրին տղան գլուխս փորձանքի մէջ պիտի խոթէ», ըսաւ ան:

«Այդ միջոցին, ուղտերուն ամէնէն երիտասարդը ինծի մօտեցաւ եւ կզակը ուսիս դնելով, ճիշդ մարդու մը նման լալ սկըսաւ: Հայրս կ'ըսէր որ ուղտերը իրենց բարիք ընողն ալ, չարիք ընողն ալ չեն մոռնար: Իրաւ էր. ահաւասիկ ուղտը փաստած էր ատիկա: Կոյր Ալին կարաւանը ճամբայ հանեց: Բայց ուղտը, Ասլանը, ետ կը դառնար եւ կարծես բաներ մը ըսել կ'ուզէր:

«Այս պատահարէն վերջ որոշեցի Պոլիս երթալ: Շատ նեղ օրեր անցուցինք: Աշխատեցայ կօշկակարութեան արհեստի մէջ: Դրամ չահեցայ, դատարան գացի եւ անունս կրկին Գեղամ, կրօնքս ալ քրիստոնեայ արձանագրել տուի:

«Յետոյ Փարիզ գացի: Զատիկ եղբայրս, Նոյեմի քոյրս տեսայ հոն: Դերձակութիւն սորվեցայ, կրկին Պոլիս եկայ...»:

Յանկարծ կեցաւ: Յոգնած էր: Ինծի դարձաւ եւ ըսաւ. «Եթէ մէկը 90 տարեկանէն վերջ անծանօթ երկիր մը գաղթէ, այդ մարդուն ի՞նչ կ'ըսեն»: Կեցաւ, յետոյ «Ես ալ լացի, ուղտս ալ լացաւ» ըսաւ եւ այլեւս բերանը գոցեց, աչքերը հեռուն սեւեռեց եւ լռեց...:

ԻՆՉ ՄԵՂՔ ՈՐ ՄԱՅՐՍ ԱԼ ՍՏԵՐ Է

Մեր հայրենի Թոքատ քաղաքին մէջ, մայրս գիտուն եւ իմաստուն կին մըն էր: Ան իր իմաստութեամբ յատուկ ուշադրութիւն կը հրաւիրէր Թոքատի մէջ ապրող հազարաւոր հայերու միջեւ: Ան շատ լաւ կը ճանչնար հայութիւնը եւ հայկական պայմանները: Այդ պատճառաւ ալ արտասահմանէն եկած բոլոր հայերէն նամակները մայրս կը կարդար, նոյնիսկ նամակ գրել ուզողներուն նամակները գրի կ'առնէր: Բայց ամէն բանէ առաջ, ան թունդ հայ մըն էր: Որպէս փաստ, կրնամ նշել որ հօրս 36 հոգիէ բաղկացեալ ընտանիքէն մէկ հոգի իսկ Թուրքիայէ բաժնուած չըլլալով հանդերձ, մօրս 50 հոգիէ բաղկացեալ ընտանիքին բոլորն ալ Հայաստան գաղթեցին 1922-ին, անոնցմէ մէկ հոգի իսկ չմնաց այստեղ: Այն օրէն անդին մայրս ամէն օր «Երեւան, Երեւան» ըսելով կարօտալից արցունքներ կը հոսեցընէր, ճամբաներու վրայ իսկ Թոքատի նման քաղաքի մը մէջ շարունակ հայերէն երգեր կ'երգէր, նոյնիսկ երբեմն կը խանդավառուէր ու կը սկսէր երգել «Լուսին չկայ, մութ գիշեր, մի խումբ

կ'երթանք, արագ-արագ»։ Մայրս կլին մըն էր, որուն դուրսը եւ ներսը նոյնն էին, անկեղծութիւնը անոր անփոփոխելի նկարագիրն էր եւ ան կը պնդէր որ հայը ուղղամիտ է, հայը քաջարի է, հայը առաջին ազգն է որ Քրիստոսը ճանչցած է, թէ հայ մարդը չարագործութիւն չ'ընէր։ Ան յաճախ կը յիշեցնէր Քաջն Վարդանի օրինակը, որ ափ մը գինուորներով մարտնչեցաւ պարսիկներու հօր բանակներուն դէմ։ Հայոց քաջագործութեան բոլոր պատմութիւնները մօրս լեզուին վրայ կը վերջանային Քաջն Վարդանի օրինակով։ Ըսել կ'ուզէր, որ հայը իր կրօնքին եւ հայրենիքին համար սիրալոյսար կու տայ իր կեանքը եւ ամէնէն վերջն ալ կ'արտասանէր այն նախադասութիւնը, զոր բոլորս ալ այլեւս անգիր սորված էինք. «Կ'երթամ, կ'երթամ, Հայաստանիս հողը համբուրելու»։

Ձկրցաւ երթալ, չկրցաւ տեսնել Հայաստանը, որուն կարօտովը բռնկած էր խեղճ մօրս սիրտը։ Ես ուրեմն պարտք մը ունէի մօրս նկատմամբ։ Ամէն անգամ որ Հայաստան գացի, ծոնկի եկայ եւ մօրս համար համբուրեցի հողը։

Առաջին Երեւան այցելութիւնս երազի մը կը նմանէր։ Ո՛չ շուրջս խօսուածը կը հասկնայի, ոչ ալ կը խօսէի, միայն շուարուն նայուածքներով կը նայէի լեռներուն, դաշտերուն եւ մարդոց, նաեւ հարիւրաւոր յուշարձաններուն։ Յաճախ արցունքոտ աչքերով կը նայէի բոլոր պատմական յուշարձաններուն։ Որովհետեւ ինծի այնպէս կը թուէր, որ անիրականանալի երազ մըն էր որ իրականացած էր։ Ամէն անգամ որ լեռնային շրջաններու կամ գագաթներու վրայ վանք մը կ'այցելէի, հակառակ բազմաթիւ զբօսաշրջիկներու ներկայութեան, առանց ամէնալու առանձինն կ'երգէի եկեղեցական երգեր. թէ՛ կու լայի, թէ՛ կ'երգէի։

Աւելի վերջ հետզհետէ ականատես եղայ կարգ մը ժխտական տեսարաններու, բայց, կնոջս ալ թելադրութեամբ, այդ ժխտական տեսարաններուն մասին բերանս իսկ չբացի, ինչպէս կ'ինս ալ կ'ըսէր՝ ասիկա մեր հայրենիքն էր, ամէն ընտանիքէ ներս ժխտական տեսարաններ կրնային պարզուիլ, ուստի այդ մասին աւելի լաւ էր բնաւ չխօսիլ։ Ճիշդ էր. ո՞ր ընտանիքը կ'ելլէ եւ իր աղջկան սխալներուն, կամ իր տղուն անբարոյականութեան մասին կը խօսի իր շուրջիներուն։ Ամէն ընտանիք ունի նմանօրինակ ժխտականութիւններ։ Այսպէս կ'ըսէինք եւ հարցը կը փակէինք։

Բայց ժամանակի ընթացքին դէպքերը սկսան հրմշտկել: Ամէն անգամ որ «Մարմարա»-ն կը բանայի եւ հոն դարձեալ կը կարդայի հայերու վերաբերեալ ամօթալի լուր մը, ներքին տառապանք մը կը զգայի, գետնին տակը կ'անցնէի:

Առաւօտ մը, Երեւանի պողոտաներէն մէկուն վրայ երբ կը քալէի եւ կ'ուզէի դիտել քաղաքի ժողովուրդը, հակառակ որ տակաւին շատ կանուխ էր, տեսայ որ մայթին վրայ մարալի նման գեղեցիկ աղջիկ մը կը քալէր, այդ աղջկան երեսէն լոյս կը տարածուէր կարծես: Յայտնի էր որ իր գործին կ'երթար: Զեռքը ունէր տոպրակ մը, որուն մէջ հաւանաբար իր կերակուրը կը տանէր: Յանկարծ հոնկէ անցնող մինիպիլսով մը երեք երիտասարդներ մայթին մօտեցան եւ գիտակցաբար զարնուեցան մայթին վրայէն քալող այդ աղջկան: Աղջիկին ձեռքէն տոպրակը վար ինկաւ, ինքն ալ տատանեցաւ: Մինիպիլսին երեք երիտասարդները քրքջալիւր խնդալով տոպրակը վերցուցին եւ փախան: Ծանր հայհոյելով վազեցի մինիպիլսին ետեւէն, սակայն ի՛նչ օգուտ: Մինչեւ այսօր կը յիշեմ այս տեսարանը:

Տակաւին չենք մոռցած որ դրամի համար ի՞նչպէս սպաննեցին մեր սուրբ մարդոցմէ մէկը, կաթողիկոսի համազօր արժէքաւոր հոգեւորական մը, որ էր Պողոպալեան Սրբազանը: Տակաւին ի՛նչ վայրագութիւններ կը կարդանք հայերու վերաբերեալ եւ ես ամօթէս գետնին տակը կ'անցնիմ: Այդ չարագործները ի՞նչպէս կրցան խորհրդարանէն ներս մտնել եւ սպաննել 11 արժէքաւոր քաղաքագէտներ: Ի՞նչպէս ոտնակոխ կ'ըլլան մարդիկ, որոնք իրենք զիրենք նուիրաբերած են Հայաստանին: Մարդիկ ի՞նչպէս կը քանդեն երկրին արժէքաւոր յուշարձանները:

Եւ հիմա 3-5 վայրենիներ, մարդիկ, որոնց երեսին վրայ կաթիլ մը միւռոն չկայ, բոլորն ալ ճաշարանի մը մէջ ծեծելով ըսպաննեցին երիտասարդ բժիշկը: Ես տեսայ այդ վայրենիներուն լուսանկարները, չեմ գիտեր դուք ալ տեսա՞ք: Ես այդ լուսանկարները տեսայ իմ «Մարմարա»-իս մէջ: Այս մարդիկը պատիւ եւ Աստուած չունէի՞ն:

Եւ ի՛նչ մեղք սակայն, որ գրեթէ ամէն օր նմանօրինակ վայրագութեան լուրեր կը հրատարակուին:

Զեզի Աւետարանիս վրայ ձեռք դնելով կ'երդնում, որ ամէն անգամ որ այսպիսի վայրագութեան լուրեր կը կարդամ, բռնուեցքս կը բարձրացնեմ եւ կը հայհոյեմ: Սակայն անկէ աւելին չեմ կրնար ընել:

Սակայն ուրիշ ցաւ մըն ալ կը կոտտացնէ սիրտս: Հիմա սկըսայ մտածել, որ իմ խեղճ մայրս ստեր է՝ երբ շարունակ պատմեր է հայոց քաջագործութեան, պարկեշտութեան եւ խղճամտութեան մասին: Ի՞նչ պիտի մտածէր այսօր, եթէ ողջ ըլլար եւ տեսնէր այն կատաղի վայրենիները, որոնք ամէն օր բանով մը կ'արատաւորեն հայուն անունն ու պատիւը:

Ես որոշեցի այլեւս չկարդալ այսպիսի լուրեր: Թերթին մէջ տակաւին ինչե՛ր եւ ինչե՛ր կան բարեբախտաբար, որոնցմով կրնամ ուրախանալ եւ հպարտանալ: Ես կրնամ բաւարարուիլ այդ լուրերը կարդալով: Միւսները չեմ կարդար: Դո՛ւք ալ մի կարդաք:

ԱՆՍԱՀ ԿՈՍԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ՝ ՄԵՂՐԻԿ ԲԱՐԻՔԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Տարիներ առաջ Իսթանպուլի Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ սարքուած էր Կոմիտաս Վարդապետի նուիրուած հանդիսութիւն մը: Ելոյթի գեկուցողները անմահն Կոմիտաս Վարդապետի մասին կը խօսէին եւ ես խոստովանիմ, առաջին անգամ կը լսէի Կոմիտաս Վարդապետի խոշոր վաստակին մասին: Թէեւ ըստւածներուն մէկ մասը չէի հասկնար, սակայն կը նշմարէի այն իրականութիւնը, թէ կրօնաւոր մը որքան մեծ իր դերը ունեցած էր հայ մշակոյթի եւ երաժշտութեան կերտումին մէջ: Այդ օր խորին յարգանքով ողջունեցի հայ երաժշտութիւնը վերանորոգող այդ մեծ վարդապետին յիշատակը:

Այդ թուականէն ետք շարունակ ջանացի հասնիլ Կոմիտաս Վարդապետին: Ես որ հայոց վարժարան չեմ տեսած, կը զգայի Կոմիտաս Վարդապետին երգերուն տարբերութիւնը: Այդ երգերը բոլորովին նոր աշխարհ մը ստեղծած էին ինձմէ ներս: Այնուհետեւ շատ լայն գետիններու վրայ ունկնդրեցի Կոմիտասեան երգեր: Ինծի համար միշտ Կոմիտասը խորհրդանշող հոյակապ երգ դարձաւ նաեւ Կոմիտասի եօթը նշանաւոր աշակերտներէն Բարսեղ Կանաչեանի նոյնքան նշանաւոր Նանօր Օրաթորիօն:

Կոմիտաս Վարդապետ իր շրջանին Եւրոպայի մէջ ալ յայտնի անուն դարձած էր որպէս յօրինող եւ երգի անմահ վարպետ: Այսօր աշխարհի վրայ ուր որ հայ մը կայ, հոն անպայման Կո-

միտասեան երաժշտութիւն եւ Կոմիտասի յուշարձան մը կայ: Իւրաքանչիւր հայ մարդու ականջին մէջ անպայման կը հնչէ Կոմիտասեան երգ մը: Այդ շրջաններուն լսած էի պատահար մը որ շատ տպաւորած էր զիս: Այդ շրջանի «Իթթիհատ եւ Թէրաք-քի» Միութեան անդամներէն Սորպոնի համալսարանէ շրջանաւարտ Տօքթ. Պահատտին Շաքիր շոգեկառքի ճամբորդութեան մը ընթացքին կը հանդիպի նշանաւոր գրագիտուհի Հալիտէ Էտիպ Ատըվարին, անմիջապէս կը մօտենայ եւ կը խոնարհի, որպէսզի սեղմէ Հալիտէ Էտիպին ձեռքը: Հալիտէ Էտիպ սապէս կը պատասխանէ. «Ես չեմ կրնար սեղմել այն ձեռքը որ ստորագրեց ինծի համար շատ յարգելի Կոմիտասին մահավճիռը»:

Բոլորս ալ շատ լաւ գիտենք այն դէպքերը, որոնք յաջորդեցին: Կոմիտաս չարչարուեցաւ տեղահանութեան ճամբաներուն վրայ եւ կրեց այդ չարչարանքին հոգեկան հետեւանքները:

Կոմիտաս Վարդապետի տան դրացի, նշանաւոր բանաստեղծ Մէհմէտ Էմին Եոլրտագուլ, որ միաժամանակ ընկերն էր Տօքթ. Պահատտինի եւ Տօքթ. Նազըմի, օր մը Տօքթ. Նազըմին կը հարցնէ.

«Եահու, եղբայր, սա իմ դրացիս Հայր Կոմիտասէն ի՞նչ կ'ուզէիք որ այդ մարդը այսպէս փճացուցիք»:

Թուրք քաղաքական ու մշակութային կեանքէ ներս այս պատմուածքներով առաւել եւս մեր հոգիներուն մէջ քանդակուեցաւ Կոմիտասին անունը:

Ահաւաստիկ վերջերս այդ անմահ Կոմիտասի երգերը լսեցինք Թորոնթոյի մէջ հրաշալի ձայն եւ երաժշտութեան մշակոյթի տէր Մեղրիկ Արբազանէն: Ան յետին մանրամասնութիւններով մեզի խօսեցաւ Կոմիտաս Վարդապետի կեանքի դրուագներու մասին, փառաւոր կեանք մը որ դժբախտաբար իր վերջակէտին կը մօտենար Ֆրանսայի բուժարաններէն մէկուն մէջ: Մեղրիկ Արբազան թէ՛ պատմեց Կոմիտասը, թէ՛ երգեց Կոմիտասէն: Անոր կուռ ձայնը ինծի կը յիշեցնէր ուսներու նշանաւոր երգիչ Պաս Շալեաբինը: Սրահի ունկնդիրները քարացած մտիկ կ'ընէին այս հրաշալի ելոյթը: Ո՛չ մէկը կը նշմարէր թէ ժամանակը ի՞նչպէս կը սահէր կ'երթար: Արբազանը, երբեմն դաշնակի գլուխն ալ անցնելով, իր աշխարհէն կը մեկնաբանէր Կոմիտասեան երգեր եւ կը խոնաւցնէր մեր աչքերը:

Այդ գիշեր բոլորս ալ երախտապարտ մնացինք սիրելի Մեղրիկ Արբազանին, որուն ներաշխարհը լեցուն է Աստուծոյ սիրով եւ Կոմիտասեան երգով:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԳԻՐ

Շատ սիրելի մտաւորական, բանաստեղծ, արձակագիր, մարզիկ եւ մարզական դաստիարակ Պր. Յակոբ Արսլանեան,

Նախ սրտագին շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ ինծի նուիրուած ձեր վերջին գիրքին՝ «Բաց Դոներդ Ես Եկայ» հատորին համար:

Հետաքրքրութեամբ, հանոյժով, յուզումով, գնահատանքով եւ հայեցի զգացումներով երկու օրուան ընթացքին կարդացի ապրուած յուշերդ՝ ընտանեկան, անձնական, ազգային, բարոյալից, ազգայնաշունչ, հայաշունչ, կրօնաբոյր, ինչպէս նաեւ մարդկային ազնուութիւնը, հեգուփիւնը, խոնարհութիւնը գնահատող եւ արտաբերող պատմւածքներ ու դէպքեր, որոնք ապրած ու զգացած ես մանկութեան օրերէդ մինչեւ նորագոյն օրերը Թոճատէն, Իսթանպուլէն, Եւրոպական զանազան քաղաքներէն մինչեւ Թորոնթօ՝ Գանատա, ուր որ հայեր կ'ապրին:

Յաջողութեամբ ներկայացուցած ես Արսլանեան ընտանիքին եւ գերդաստանի անդամներուն կեանքին զանազան փուլերը, Թոճատի եւ Իսթանպուլի ազգային կեանքի թերութիւնները, հայութեան պատիւ բերող մարդոց բարերարութիւններն ու արարքները, թուրքերու վերաբերմունքը հայերու հանդէպ, որոնք միշտ անտեսած եւ մոռցած են հայ ժողովուրդին մատուցած մշակութային, արուեստի, նարտապետական եւ պետական ծառայութիւնները Թուրքիոյ՝ Օսմանեան Կայսրութեան շրջանէն մինչեւ այսօր:

«Բաց Դոներդ Ես Եկայ» գիրքդ շատ դաստիարակիչ բովանդակութիւն ունի, գրուած հայերէն հասկնալի լեզուով: Այս պարագային, մեծապէս գնահատելի է Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի բազմալատակ խմբագրապետ, արձակագիր, հրատարակիչ, հեղինակ, տղանդաշատ մշակութային գործիչ-մտաւորական Պր. Ռոպէր Հատտէնեանի քննարկի հանդէպ ցոյց տուած քաջալերանքը, մանաւանդ թրքերէնով գրուած բու պատմութիւններդ հայերէնի թարգմանելով հրատարակելուն համար:

Իսկապէս շնորհաւորելի եւ գնահատելի է «Բաց Դըռ-
ներդ Ես Եկայ» հատորին հրատարակութիւնը, մաղթելով
նոյն բովանդակութեամբ երկրորդ հատորի հրատարակու-
թիւն:

Այս գիրքի ընթերցումէն ետք, նկատեցի որ ինծի ծա-
նօթ եղող վեց պատմուածքներ մաս չեն կազմած այս գիր-
քին:

Անոնք են՝ «Ինչպէ՞ս կրնայինք երգել առանց լալու»,
«Ես ալ լացի, ուղտս ալ լացաւ», «Դարաւոր այս ծառին
արմատները թող դալար մնան միշտ», «Հայու անուններ»,
«Աղթամար, վա՛խ Թամար», «Թո՛ճատի ամբողջ հայկական
թաղամասը «չէօրէ՛ք» կը հոտէր» պատմուածքները:

Մնամ սիրով՝
Գ. ՀՈԹՈՅԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՂԱՐԱՔԱՂԸ ԿԸ ԿԱՆՉԷ

Զարթիր, լա՛օ, Ղարաքաղը կը կանչէ
Հայոց ազգին որդիները օգնութեան,
Միանալու իր էութեան, իր Մեծ Տան՝
Հօր կամֆով մշտակենդան:

Արցախը ազատ ապրած է դարեր,
Պատմութիւն կերտած հայու արիւնով,
Պիտ՝ դառնայ ազատ կրկին պայքարով,
Պապենական սուրբ հաւատով:

Իմ Արցախ սիրասուն,
Դո՛ւն սիրտն ես հայութեան,
Դո՛ւն երազ անթառամ,
Յաւերժական իմ Հայաստան:

Ղարաքաղը շղթայուած է, ո՛վ հայեր,
Բռնապետի նենգութեամբը ոճրածին,
Կը տառապի կարօտովը դառնագին՝
Ազատութեան լուսարացին:

Արցախեան ձայնը՝ անթեղուած կրակ,
Բոցավառած է սիրտը հայութեան,
Վերածուած է ոգին Արամեան՝
Գանձասարէն մեր սրբազան:

Իմ Արցախ սիրասուն,
Դո՛ւն սիրտն ես հայութեան,
Դո՛ւն երազ անթառամ,
Յաւերժական իմ Հայաստան:

25 Օգոստոս 1989

ԱԶԱՏ-ԱՆԿԱԽ ՂԱՐԱԲԱՂ

Ղարաբաղի ժողովուրդին սրտի կանչով,
Հայոց ազգին որդիները հերոսածին,
Ոտքի ելան վահագնածին հզօր կամֆով,
Դիմադրելով նախայարձակ թշնամիին:

Վատ թշնամին հոծ բանակով ազերիական,
Դաշնակցելով իսլամական այլ ուժերով,
Յարձակեցան գրաւելու ղարաբաղեան
Հազարամեայ հայ հողերը գէնֆի ուժով:

Ժողովուրդը իր բանակով միասնական,
Ազատութեան իրաւունքով պաշտպանութեան,
Եւ անձնագոհ մարտիկներով մահապարտեան
Խոյանքներով հնչեց փողը ազատութեան:

Ղարաբաղի մարտիկները հայրենական,
Դաւիթ Բէկի թոռներուն հետ նակատ կազմած,
Պաշտպանեցին հայրենիքը հնադարեան,
Անկախութեան արեգակով լուսաւորուած:

Հայրենիքի պաշտպանութեան քաջ զինուորներ,
Կռուի դաշտին նահատակուած հայ հերոսներ,
Անդրանիկի եւ Արամի հետեւորդներ,
Դուք անմահ էք, ձեզ կը յիշենք օր ու գիշեր:

Թորոնթօ, 2016

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

ՄԵՆԲ՝

Հայ յեղափոխական բանակի
Քաջ ու անվեհեր զինուորներ ենք,
Խրոխտ, անճնագոհ երիտասարդներ,
Նոր օրերու քաջ ֆետայիներ,
Հայ սուրբ դատի վէս մարտիկներ,
Զինուած, զրահուած հայ հողերու
Ազատութեան ու միացման
Կրանիթեայ գաղափարով,
Վահագնածին հզօր կամֆով:

ՄԵՆԲ՝

Հազարներ ենք,
Մահուան տեսիլով ճանապարհ ինկած,
Իմացեալ մահի հաւատով օծուած
Արձակագէններ.
Ուխտած պայքարիլ ու թափել արիւն,
Հարուածել ուժգին,
Որ աշխարհ լսէ ու խղճահարի,
Թուրքը սարսափի ու շանթահարուի,
Ծունկի գայ կրկին:

ՄԵՆԲ՝

Հայ յեղափոխական բանակի
Զոհաբերուող հայդուկներն ենք,
Հայկի գաւակներ,
Հայ արդար դատի,
Հայ ժողովուրդի վեհ իտէալներուն
Իրականացման բռունցքը ահեղ,

Պատրաստ՝ թափելու ահարկու կրակ,
Մահաշունչ կայծակ,
Թուրք եղեռնագործ ու արիւնկզակ
Պետութեան գլխուն:

Մենք՝

Շանթահարիչ հսկայ բանակ ենք,
Եկած ենք ահա,
Մեր հզօր ձայնով,
Հայաբոյր գործով,
Բոցավառ երգով,
Երկաթէ խօսով,
Մեր մշտաբորբոք արեան դօղանչով,
Նոր գոյամարտով ու նոր յաղթութեամբ,
Նոր էջ բանալու Հայոց Պատմութեան:

Մենք՝

Յեղափոխական շունչով տոգորուած,
Ոգի անխորտակ, եւ կ'ուխտենք ահա՝
Զկայ ո՛չ մէկ ոյժ աշխարհի վրայ,
Որ կարողանայ ընկնել մեր ոգին.
Պիտի պայքարինք ու թափենք արիւն,
Մինչեւ որ հասնինք մեր նպատակին,
Մինչեւ որ հասնինք վեհ Արարատին,
Վանին, Սասունին, Գարահիսարին,
կամ մեռնիլ անոնց թէժ ճանապարհին:

1984

ԼԻԶՊՈՆ ՉՈՀՈՒՄԾ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒՆ

Հայութենէն ամայացած հայրենիքին,
Թուրքիոյ կողմէ Մեծ Եղեռնին զոհուածներու
Արդար դատը, իրաւունքը արծարծելու,
Վրիժառու հինգ մարտիկներ Լիզպոն գացին:

Անոնք գացին իրախուսուած Թեհլիրեանով,
Պայքարելու ու զոհուելու ազգին համար,
Գրաւեցին թուրք դեսպանին որջը վատթար,
Քաջորդիներ կրակ դարձած՝ շփոթահար:

Սակայն բախտը դաւանանեց ամէն խոյանք,
Ստիպելով ողջակիզուիլ, քան յանձնուիլ
ձիւաղներուն, անմարդկային ոսոխներուն,
Երկու միլիոն անմեղ հայեր ջարդողներուն:

Հայ մարտիկներ, մենք ձեզ երբեք չենք մոռանար,
Դուք անմահ էք, թէեւ ինկաք հերոսաբար,
Բայց միշտ կ'ապրիք մեր սրտերուն մէջ տեւաբար,
Անմահութեան փառքով օծուած՝ մարտիկ արդար:

2016

ՉՕՆ
ԳԵՐԱՊԱՏԻՒՄ ՏԷՐ ՄԵՂՐԻԿ
Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՐԻՔԵԱՆԻՆ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՉԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՕԾՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հայ կրօնական երկնակամարին
Նոր աստղ մը փայլուն ծագեցաւ այսօր,
Եպիսկոպոս մը՝ Մեղրիկ Բարիքեան,
Մեղրի պէս քաղցր՝ հովիւ ընդոծին:

Սրտանց կ'ողջունենք օծումդ արդար,
Գերաշնորհ Տէր Մեղրիկ Սրբազան,
Քսանը հինգ տարի անճնագոհութեամբ
Ծառայելով եպիսկոպոս դարձար:

Որպէս փոխանորդ Առաջնորդական,
Աստուածապարգեւ ջինջ իմաստութեամբ
Նոր ուղի բացիր հոգեւորական,
Վարելով թեմը սիրով անսահման:

Բարոյական վեհ օրինակներով,
Կրօնական ջերմ մօտեցումներով,
Լուսաւորեցիր հայ մանուկներու
Եւ տարեցներու սիրտերը յոյսով:

Եկեղեցական շարականներով,
Սաղմոսներով եւ աղօթքներով ու
Աստուածային սուրբ օրհնութիւններով,
Կեանքդ դարձուցիր կանթեղ մշտավառ:

Հոգեհարազատ ընթերցումներով,
Առականերով ու Յիսուսի կեանքով,
Լուսաւորելով հայ ուխտաւորներ,
Միշտ աղօթելով փրկեցիր կեանքեր:

Որպէս երաժիշտ, որպէս խմբավար,
Երգչախմբային խումբեր կազմեցիր,
Ազգային տօներ՝ Ծնունդ, Սուրբ Զատիկ,
Յիշատակուեցան համազգայնաբար:

Որպէս հովիւ ու մտաւորական,
Բանաստեղծ, գրող, հրատարակիչ,
Լոյս տեսան գիրքեր վերլուծական եւ
Պաշտօնաթերթեր եկեղեցական:

Որպէս շինարար հոգեւոր հովիւ,
Սիրուած, յարգուած բարերարներէն,
Սուրբ Աստուածածին մեր եկեղեցին
Հայկական ոճով պայծառացուցին:

* * *

Այս պատմական եւ ուրախ առիթով,
Մեղրիկ Սրբազան, երախտապարտի
Իմ որդիական ջերմ յարգանքներով
Եւ անհուն սիրով քեզի կը մաղթեմ
Առողջութիւն եւ արեւշատութիւն,
Եւ Աստուածային սէր ու օրհնութիւն,
Որ հայու շունչով ու սուրբ հաւատով,
Ընդմիշտ զօրանանք, բոցակէզ սիրով
Հայ լեզուն իշխէ մեր ազգի կեանքին,
Ապրինք Յիսուսի փառքով լուսածին:

27 Ապրիլ 2014, Թորոնթօ

ՍԱՍՈՒՆԱԿԱՆ

*Նուէր՝ բանաստեղծ
Սասուն Գրիգորեանին*

Ողջո՛յն Սասուն,
Իմ հայրենիք դիւցազնական,
Սանասարի, Պաղտասարի
Ազատատենչ կամֆով շինուած,
Քաջութեան բերդ,
Դրախտային վաեմ երկիր հնադարեան,
Քեզ կ'ողջունեմ հպարտօրէն
Սասնակարօտ սրտիս խորէն՝
Անլոեյի զգայնութեամբ,
Փոթորկայոյզ երազանֆով,
Ուղեղային պատկառանֆով:
Այսօր նորէն կ'ոգեկոչեմ
Քու անցեալի փառֆդ արդար,
Հերոսական պայֆարներդ
Օտարազգի ուժերուն դէմ,
Վահագնածին հերոսութեամբ
Դիմադրելով
Թուրֆ ասկարներու արշաւանֆներուն,
Վայրագ ֆիւրտերու յարձակումներուն,
Որոնֆ կու գային գերեվարելու
Սարերը Սանայ
Եւ զէնֆի ուժով ընկնելու ոգին
Ազատ ապրելու, ազատ շնչելու,
Անընկնելի ժողովուրդին Սասունական:

Ողջո՛յն Սասուն,
Իմ հայրենի չֆնաղ երկիր,
Եղեմական իմ հայրենիք:

Քեզ կը սիրեմ երակներէս ինձ կեանք տուող
Սասունական ազատատենչ արեան կանչով,
Հայրենապաշտ զգացումով,
Անհուն սիրով, պաշտամունքով:
Քեզմով կ'ապրիմ ես ամէն ժամ,
Ամէն վայրկեան,
Եւ հոգեպէս կամրջուելով լեռներուդ հետ՝
Վերագտնելու ոգին հայկական
Եւ համբուրելու
Աստուածամերձ վէս լեռներուդ՝
Մարաթուկի, Ծովասարի եւ Անտոքի
Զիւնասպիտակ գագաթները արիւնագին,
Ծարաւ սրտով յագեցնալու,
Մեր լեռներէն ծնունդ առած
Աղբիւրներու եւ գետերու
Սառնորակ եւ վնիտ ջուրէն,
Ման գալու եւ վայելելու
Դալարագեղ հովիտներու,
Անդնդախոր մութ ձորերու,
Մեղրածորան անտառներու,
Բուրումնաւէտ ծաղիկներու
Տեսքը բուրեան,
Արեւաշող եւ խնկաբոյր
Լեռնալանջերէն
Փունջ-փունջ ֆաղելու
Սինձ եւ խաւրժիլ,
Քեաթմաթ եւ կոնդէզ,
Սաւդուկ եւ գոգիկ՝
Աստուծմէ տրուած
Կենսատու բարիք:

Սասուն պաշտելի,
Առիւծախրտ կտրիճներու
Եւ ֆաջագուն հերոսներու
Հպարտ լեռնաշխարհ,
Կամքով անասան,
Ազատ ապրելու,
Պատուով ապրելու

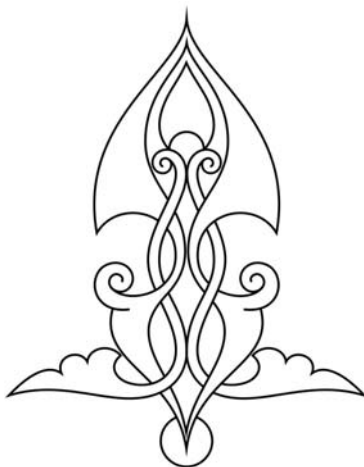
Ժողովուրդ հզօր եւ փառապատիւ,
Բոնակալներու անարգ լուծին դէմ
Կոռուելու համար ֆետայի դարձած,
Պայքարի ելած,
Զէնք բարձրացուցած,
Բազում հերոսներ,
Անճնուէր փաշեր
Սասնայ լեռներուն ապաստան գտած,
Հրոսակային կռիւ մղելով
Բոնակալ թուրքին,
Հայտնեաց փւրտին
Անարգ ուժին դէմ,
Պաշտպան կանգնելով
Գիւղերուն անգէն,
Բարձր պահելով նախահայրերու
Ոգին յաղթապանծ,
Սասունցի Դաւթի
Ոգիով գինուած՝
Կրկին դաս տալու
Մարայ Մելիքին:
Յարգանք ու պատիւ՝
Սրտով անարատ,
Սպառնալ գիւղէն իմ հարազատներ,
Քաջ ֆետայիներ՝
Մակար եւ Գալէ, խմբապետ Ակէ,
Հօղբերներ անմահ, սրտով աներեր,
Հերոսածին խրոխտ փաշեր՝
Արարօ եւ Մօրուք Կարօ,
Փեթարցի Թադօ, Սասունցի Մանուկ,
Մեծահամբաւ Գէորգ Զաւուշ,
Կարօ Սասունի, խմբապետ Մուշեղ,
Հայդուկներ բազում,
Պայծառանուն:

Սասուն պանծալի,
Վահագնաբոց երկիր փառաց,
Զաւակդ հայրենաբաղձ,
Թէեւ ծնած օտար ափեր,

Գաղթականի դժուար կեանքով՝
Սասունցի եմ ամբողջ հոգւով,
Հօրս արեան բջիջներով,
Սասնայ ոգին ժառանգելով,
Ինքնութիւնս պահած եմ յար,
Սասնոյ սարերը թրքական լուծէն
Ազատ տեսնելու,
Հայերէ պարպուած Սասնայ գիւղերը
Կրկին հայացած տեսնելու յոյսով,
Լեռնալանջերու դաշտերը խոպան
Դալար տեսնելու,
Հայու քրտինքով եւ աշխատանքով
Ծաղկած տեսնելու,
Սասուն աշխարհը իր նախնեաց շունչով
Զարթնած ըլլալու
Տեսիլքով կ'ապրիմ,
Որուն պատկերը միշտ տեսած եմ
Հօրս աչքերէն ցայտող կարօտէն:

Հայր իմ սիրասուն,
Քու ծննդավայրէդ հեռու ապրելով
Շատ տառապեցար,
Հայոց եղեռնի մահուան դարպասէն,
Թուրք գազաններու եաթաղաններէն
Քաջագուն սրտով միշտ ազատեցար
Եւ հաստատուեցար
Քաղաքը Հալպայ,
Ուր ապրեցար քու ծննդավայր
Սասնայ կարօտով,
Սպաղանք գիւղի քու պապենական
Տունին կարօտով,
Սպաղանք գիւղի եկեղեցւոյ՝
Սուրբ Մարութէ ճգնաւորի
Խորանին կրկին որպէս սարկաւազ
Երկիւղածութեամբ սպասարկելու,
Յուսալով ընդմիշտ՝
Օր մը անպայման
Վերադառնալու եւ տէր դառնալու

Քու պապենական
Տունին ու դաշտին:
Անհուն կարօտով տեսնելու կրկին
Սպաղանք գիւղը, տունը հայրական:
Սակայն երագդ անկատար մնաց,
Տարիները արագ սահեցան,
Ծրագիրներդ չիրականացան,
Սասունցիական կարօտը սրտիդ՝
Կեանքէն հեռացար,
Եւ որպէս կտակ դուն փոխանցեցիր
Քու գաւակներուդ
Հայրենակարօտ սէրդ անսահման
Սասնոյ աշխարհին,
Անխոնջ պայքարով
Ազատագրելու հողը հայրենի
Եւ տէր կանգնելու
Մեր պապենական գերեզմաններուն:

ՊԱՇՏԵԼԻ ՄՕՐՍ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հայոց Յեղասպանութեան
100-ամեակին առթիւ

Մայր իմ սիրասուն,
Թանկագին Մայրիկ,
Կարօտցած եմ քեզ:
Կեանք մը ամբողջ
Տառապած Մայրիկ,
Միշտ կը յիշեմ քեզ
Ու կ'ողբամ սրտանց,
Յիշելով ընդմիշտ
Ախորի անմարդկային օրերուն,
Օսմանեան թուրք պետութեան,
1915 թուականին,
Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի
Առիթէն օգտուելով որոշումը՝
Թուրքիոյ մէջ հայութեան
Գոյութեան վերջ դնելու,
Նախ ձերբակալելով,
Ապա, զանազան միջոցներով
Սպաննելով
Հայ ժողովուրդի գրագէտները,
Մտաւորականները,
Կուսակցական եւ կրօնական ղեկավարները,
Զինուորագրուած բոլոր զինուորները
Գնդակահարելով,
Իսկ տունը մնացած ծերունիները,
Կիները, աղջիկներն ու մանուկները
Իրենց տուներէն, հարազատ հողերէն,
Հազարամեայ հայրենիքէն ախորբելով,

Տափին եւ պաղին,
Անձրեւին ու ձիւնին տակ
Քալելով անորոշութեան ճամբաներով,
Ողջ մնացածները մինչեւ Տէր-էլ-Զօր,
Սուրիական եւ արաբական անապատները,
Ենթակայ կողոպուտի, բռնաբարումի,
Ստրկացումի ու իսլամացումի:
Մեծ թիւով ափսոսանքներ
Սպաննուեցան,
Անմխիթար մեռան
Եւ մնացին անգերեզման,
Կեր դառնալով գիշատիչ թռչուններու,
Տեսակաւոր գազաններու:
Քու պատմածներէն
Սիրելի՛ Մայր,
Ես միշտ կը յիշեմ
Եւ միշտ կ'ողբամ
Կիլիկիայի Պեհեսնի քաղաքէն,
1915-ին,
Հազիւ 15 տարեկան,
Նորածին Յարութիւն անունով
Զաւակի մը մայր,
Մօրդ, քրոջդ եւ զաւակիդ հետ
Ափսոսուեցար,
Այդ անմարդկային ծրագրին ենթարկուեցան
Նախապէս հայրդ՝ Օհան Գուլումնեան,
Վարպետ ոսկերիչ
Եւ լայնածաւալ այգիներու
Սեփականատէր,
Եղբայրդ՝ Ռուբէնը եւ ամուսինդ
Ոչնչացուեցան,
Այս բոլորը արտասուելով կը պատմէիր,
Սիրելի Մայրիկ,
Երբեք չէիր հաշտուեր քրոջդ
Կորուստին եւ մօրդ գազանային
Մահուան հետ:
Եփրատ գետէն պէտք է անցնէին
Լաստանաւով,

Որոշ գումարի մը փոխարէն,
 Առաջին լաստանաւով մայրդ եւ քոյրդ
 Կ'անցնին,
 Երկրորդ լաստանաւով դուն՝
 Մայր իմ,
 Իսկ երկրորդ լաստանաւին վրայ,
 Դուն եւ որդիդ կը գտնուէիք
 Եփրատի հոսող ջուրերուն վրայ,
 Մօրդ գլուխը մարմինէն բաժնուած
 Կը տեսնես, որ կը ծփար ազատօրէն,
 Պատճառ դառնալով սարսափելի լացի
 Եւ աղաղակի:
 Թուրք-ֆիւրտ կողոպտիչներ,
 Մօրդ հագուստները ֆննելէ
 Եւ ինչ որ թանկագին գտնելէ եւ
 Իւրացնելէ ետք,
 Խեղճ եւ վախէն սարսափած մօրդ
 Գլուխը վիզէն կը կտրեն
 Եւ ջուրը կը նետեն:
 Ցամաքահանումին,
 Չորս տարեկան քոյրդ
 Առանձին մնացած,
 Եւ մայրը փնտռելէն ձանձրացած,
 Նստելով կ'արտասուէ:
 Տեղացի արաբ կին մը,
 Տեսնելով որ կորսուած պզտիկ մըն է,
 Կը շալկէ գայն եւ իրենց գիւղը
 Կը տանի,
 Որդեգրելով իսլամական օրէնքներով:
 Տարիներու ընթացքին,
 Արաբական գիւղին մէջ
 Արաբական սովորութիւններով
 Եւ կրօնով մեծնալով,
 Դէմքին եւ մարմնին
 Ջանազան մասերը
 Գոց կապոյտ գոյնով դաջել կու տան:
 Քոյրդ՝ Ջարուհին, որ կոչուած է
 Նուրիէ, երբ արբունքի կը հասնի,

Կ'ամուսնացնեն տան երիտասարդ
Մանչին հետ:
Անշուշտ այս իրականութիւնը
Դուն չլսեցիր, սիրելի՛ Մայր,
Հակառակ քու փնտռումներուդ,
Բախտագուշակներու դիմումներուդ,
Բոլոր հայրենակիցներուդ եւ ծանօթներուդ,
Չդադրեցար հարցնելէ
Եւ միշտ արտասուելէ,
Տարիներով քու ծնողքիդ
Եւ կորսուած քոջդ կորուստին
Չդիմացար, հիւանդացար,
Մարմնապէս եւ հոգեպէս հալեցար
Եւ աւանդեցիր հոգիդ
2 Նոյեմբեր 1938-ին,
Հալէպի մէջ,
Ծննդեանդ 38-րդ տարեդարձին...:
Սիրելի՛ Մայրս,
Մեզի լալով կը պատմէիր, թէ
Ի՛նչպէս դառն է ախորը,
Գաղթականութիւնը եւ ընտանիքի
Կորուստը, մանաւանդ՝
Մահուան սահմանին
Ընդմիջտ մօտեցած:
Ոնիրներու ցաւը զգալով,
Անօթի-ծարաւ,
Խումբ մը հայ գաղթական
Կիներով,
Սուրբոյ գիւղերը
Հաց ու ջուր մուրալով ապրեցար,
Մինչեւ Աշխարհամարտի աւարտը,
Օսմանեան Կայսրութեան
Պարտութեամբ,
Եւ 28 Մայիս 1918-ին,
Արեւելեան Հայաստանի
Անկախութեան հռչակումով:
Հասնելով
Կիլիկիոյ հայութենէն

Գրեթէ պարպուած
 Քիլիս քաղաքը,
 Ուր ինչպէս այրի մնացած
 Բազմաթիւ մայրեր,
 Դուն ալ ամուսնացար
 Սասնոյ Տալուրիկ գաւառի
 Սպաղանք գեղէն,
 12 անգամ թրփական զինուոր
 Ըլլալու իրականութենէն փախուստ տուած
 Ղազար (Խարզօ) Հոթոյեան անունով
 Ջաղացպանի մը հետ,
 Որուն հետ 22 տարի ապրելով
 Քիլիսի, Ազէզի ու Հալէպի մէջ,
 Մայրացար եօթը զաւակներու՝
 Հինգ մանչ եւ երկու աղջիկ,
 Որոնցմէ ապագային երկու մանչեր
 Դժբախտաբար մանուկ հասակին
 Մահացան...:
 Սիրելի՛ Մայրիկ,
 Դարերով Պեհեսնիի մէջ
 Հայերէն խօսիլ ու կարդալ
 Թուրք պետութեան կողմէ
 Արգիլուած ըլլալով,
 Հայերէն չէիր գիտեր,
 Սակայն մեզմէ հայերէն
 Երգել կը խնդրէիր,
 Որովհետեւ շատ կը սիրէիր
 Հայերէն երգերը,
 Շատ կը սիրէիր մանաւանդ
 Զօրավար Անդրանիկին նուիրուած
 «Իբրեւ Արծիւ» երգը:
 Հայերէն չէիր գիտեր,
 Սակայն ազգային ոգիդ,
 Վրէժխնդրական զգացումներդ
 Շատ զօրաւոր էին քու մէջդ:
 Կ'ատէիր թուրքերը,
 Թուրք պետութիւնը,
 Որովհետեւ Եղեռն տեսած էիր:

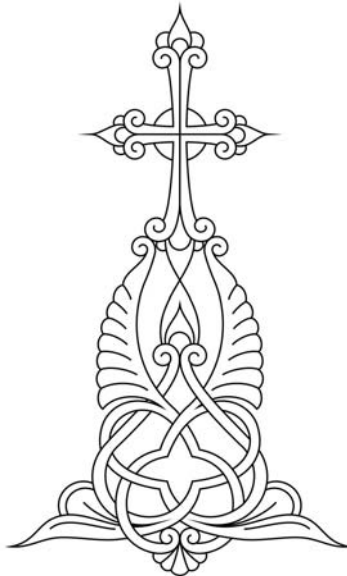
Քու բոլոր ազգականներդ
 Տարագրութեան ընթացքին
 Տեսած էին ահռելի տեսարաններ
 Ծերունիներու, երիտասարդներու
 Եւ մանուկներու դիակներն
 Ու կմախփները եւ հառաչանքները
 Երբ կը մահանային,
 Որոնց սարսափելի տեսքը
 Անմոռանալի մնացած էին
 Քու մարդկային զգացումներուդ վրայ:
 Մանկութեանս չէի կրնար ըմբռնել
 Քու տառապանքներդ ու ցաւերդ,
 Սիրելի՛ Մայր,
 Սակայն երբ մեծցայ,
 Հասկնալով քու զգացումներդ,
 Պատրաստ էի քու ցաւերուդ
 Բաժնեկից ըլլալու,
 Երբ արդէն դուն չկայիր,
 Բայց մենք,
 Ազգովին կը յիշենք Հայոց Ցեղասպանութիւնը
 Եւ կը պահանջենք մեր անմոռանալի
 Իրաւունքները,
 Մեր տունն ու տեղը,
 Մեր վանքերը,
 Եկեղեցիները,
 Մէկ խօսքով
 Արեւմտեան Հայաստանը,
 Մէկ ու կէս միլիոնէն աւելի
 Մեր նահատակներուն իրաւունքները,
 Որոնք այս օրերուն առնուազն
 Վեց միլիոն պիտի ըլլային:
 Կը պահանջենք մեր կորուսեալ հայրենիքը
 Եւ վնասուց հատուցում կը պահանջենք,
 Միշտ հետեւելով հայ քանաքաւոր բանաստեղծ
 Եղիշէ Չարենցի հետեւեալ պատգամին՝
 «Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը
 Քո միասնական ուժի մէջ է»:

*Սիրելի հայրենակիցներ,
Որովհետեւ մեծ պետութիւնները միշտ իրենց շահերը նկատի ունին, արդարութիւնը դեռ չէ մօտեցած իրենց սահմաններուն:*

Օտար պետութիւններէն յուսահատելով, մենք մեր իրաւունքներուն պիտի տիրանանք հաւաքական ուժով եւ հայ գիտնականներու նորագոյն պաշտպանողական միջոցներու ստեղծումով, իրենցմէ աւելի զօրաւոր ըլլալով...:

ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

*Թորոնթօ, Գանատա
21 Ապրիլ 2015*

ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ողջո՛յն Սուրբ Մարիամ, Մայր Աստուածածին,
Մայրութեան կոչուած ընտրեալ գոհար,
Աստուծոյ կամփով, հրաշքով պայծառ,
Կեանք պարգեւեցիր Փրկիչ Յիսուսին:

Երկինքէն փայլող աստղ մը բացառիկ
Երեք մոգերը հասցուց Բեթղեհէմ,
Որոնք նուէրով, աղօթքով վսեմ,
Լուռ խոնարհեցան արքային մանկիկ:

Պատսպարելով Աստուծոյ Որդին,
Անշուք մտուրը լուսաւորուեցաւ,

Հրեշտակներու երգով տրուեցաւ
Մեծ աւետիսը ամբողջ աշխարհին:

Աստուածածին մայր, տանար սրբութեան,
Աստուածային լոյս, բարութեան պարտեզ,
Արեւ շողշողուն՝ անաղարտ ու վէս,
Կարկաջիւն աղբիւր, ծաղիկ անթառամ:

Աստուծոյ Որդին ծնած ըլլալով,
Փառաւորութեամբ անկեղծ յարգանքով
Քու ժողովուրդէդ, որոնք անվրդով
Կ'ապրէին հպարտ՝ Յիսուսի խօսքով:

Եւ պատահեցաւ ինչ որ գրուած էր.
Քու Որդիդ անմեղ՝ մարդկութեան Փրկիչ,
Նախանձող մարդիկ ի խաչ հանեցին,
Որոնց մեղքերը Ան միշտ կը ներէր:

Զաւկիդ կորուստին ի՞նչպէս դիմացար,
Վիշտդ դառնագին ի՞նչպէս կրեցիր,
Ո՛վ Աստուածամայր Մարիամ սգակիր,
Մութ գերեզմանէն երբ բաժնուեցար:

Սակայն Աստուածներ չեն մեռնիր երբեք,
Աստուծոյ Որդին՝ Յիսուս խաչեցեալ,
Երեք օր յետոյ եղաւ յարուցեալ,
Միխիթարելով մօրը վշտաբեկ:

Տասնըփնգ տարի յետ խաչելութեան,
Սուրբ Աստուածածին, Քրիստոսի մայր,
Աստուծոյ կամքով վերափոխուեցար,
Արժանանալով գաւկիդ միացման:

Ո՛վ Սուրբ Մարիամ, կ'աղաչենք քեզի,
Որ բարեխօսես գաւկիդ՝ Յիսուսի,
Որ պարգեւէ մեզ նոր հաւատք յոյսի,
Նոր սիրոյ աղբիւր՝ որ հասնի մեզի:

**ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԵՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐ**

*Թանկագին եւ պատուական եղբայր
Պր. Գրիգոր Հոթոյեան*

*Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ազգային նշանաբանը կ'ըսէ՝ «Հայը հայով,
հայուն համար»:*

Ես ալ կ'ուզեմ աւելցնել այսպէս.— Հայութենէն՝ հայութիւնով, հայութեան համար ծնած, մեծցած, անոր ամէն բջիջներէն կազմաւորուած եւ կեանք մը ամբողջ անխարդախ անձնուիրութեամբ ծառայած Պր. Գրիգոր Հոթոյեան:

Լիիրաւ արժեւորումով Գերշ. Մեղրիկ Սրբազանի յառաջաբանը իսկապէս կը ցոյացնէ ձեր անձը:

Սէր եւ յարգանք քեզի, առողջ կեանք եւ դալար գրիչ:

*Համբուրելով ձեր ճակատը՝
մնամ՝
ԽԱԶԻԿ ԹԱՇՃԵԱՆ*

Յ. Գ.— Ներփակ \$ US 100 տուար Ս. Աստուածածին եկեղեցույ նուէր, ի պայծառութիւն Ս. եկեղեցույ:

Նոյն

*Եօթներորդ Հանգրուանը արդէն կէսը կարդացի. շատ լաւ է:
Նոյն*

1-8-16

Պաշտելի Մօրս Յիշատակին

Գրեց՝ Գրիգոր Հոթոյեան

Հայոց Յեղասպանութեան 100-ամեակին առիթով հրատարակուած այս երկարաչունչ, տեսլական, իրական եւ հոգեկան անհերքելի պատմուածքը՝ շարժապատկերի նկարներու շարանին պէս տողանցեցին իմ առջեւ: Արդարեւ այս գրութիւնը

պէտք է անգլերէնի թարգմանուի եւ Ամերիկայի եւ Գանատայի գոնկրէսմէններու եւ սենազի բոլոր անդամներու մէկական օրինակ պէտք է տրուի, որպէս իսկական եւ ճշմարիտ եւ անհերքելի փաստ, որ 1915-ի Եղեռնը այո՛ տեղի ունեցած է: Ասկէ աւելի լաւ փաստ չի կրնար ըլլալ, եւ դուք, սիրելի բանաստեղծ Գրիգոր Հոթոյեան, այս բոլորը 80 տարի է՝ ամբողջ կեանքի ընթացքին վերջիչած էք եւ հոգեկան ապրումով այսօր թուղթին յանձնած էք. կշռադատուած տողերով սքանչելի գրութիւն մը, զոր ամէն հայ Ապրիլ 24-ին պէտք է կարդայ:

Յաւակիրց եմ՝
եղբայրօրէն,
ԽԱԶԻԿ ԹԱՇՃԵԱՆ

Յ. Գ.— Հեռաձայնով արդէն իրարու հետ խօսեցանք:

Նոյն

* * *

Մոնթրէալ, 22 Սեպտ. 2014

Սիրելի Պր. Հոթոյեան,

Հաճելի անակնկալ էր ստացումը վերջերս հրատարակուած Ձեր «Եօթներորդ Հանգրուան» ստուար հատորին:

Իրապէս լաւ մտածած էք մամուլի մէջ ստորագրած Ձեր պատմուածքները, յօդուածները, ուսումնասիրութիւնները, բանաստեղծութիւնները, մահագրութիւններն ու շնորհահանդէսի նկարագրութիւնը մէկտեղուած տեսնել հատորի մը մէջ, զանոնք փրկելու կորուստէ եւ մոռացումէ:

Այս անգամ եւս գրքին տպագրութեան ծախսը հոգացած են Ձեր արժանի դուստրը՝ Անին, ամուսինը՝ Մայքըլը եւ մանչերնին: Անոնց սէրը Ձեր հանդէպ գրաւականն է իրենց հոգածութեան եւ երախտապարտութեան:

Սրտագին շնորհակալութիւնս յայտնելով, Ձեզի կը մաղթեմ առողջ, երջանիկ եւ արեւշատ օրեր, որպէսզի շարունակէք վա՜յելել Ձեր ընտանեկան աստուածահաճոյ կեանքը: Մնամ

Յարգանօք՝
ԲԱԲԳԷՆ ԹՕՓՃԵԱՆ

ՇԱՏ ՍԻՐԵԼԻ ԳՐԻԳՈՐ

«Եօթներորդ Հանգրուանը» կարդալու հետաքրքրութիւնս մեծապէս աւելցաւ երբ «ՀՈՐԻԶՈՆ»-ի մէջ նպաստաւոր յօդուած մը կարդացի եւ ընդհանուր գաղափար մը ունեցայ: «Հեղինակին կողմէ» մոտաքի երկու էջերդ ալ կարդալով՝ ա՛լ աւելի իմաստալից դարձան կարդացած պատմուածքներս:

Մօտ հինգ հարիւր էջնոց գիրք մը ի՞նչ մեծ համբերութեամբ կրցեր ես ձեռագրով գրել — փոխան համակարգիչի — իսկապէս զարմանալի կը գտնեմ: Եւ խորհիլ թէ աւելի քան վաթսուոն տարիէ ի վեր մեր լեզուով կը գրես, միշտ նորը եւ հետաքրքրականը փնտռելով: Քու գրածդ իսկական գրականութիւն է, ամբողջովին մտքէդ ու հոգիէդ ծնած եւ մի քանի տեղեր միայն ուսումնասիրութեան վրայ ապաւինելով:

Պատմած հէքեաթներդ անգամ — «Արդարութիւն, քեզ կը սպասենք» — պարզ փոքրիկներու յարմար պատմութիւններ ըլլալէ անդին՝ հայրենասիրական ներշնչումով գրուած են եւ շատ իմաստալից են եզրակացութիւններդ: Կը մաղթեմ որ ամէն հայ որ Հարիւրամեակի բողոքներուն մասնակցի՝ կարդացած ըլլայ այդ պատմութիւնը եւ գիրքդ ամբողջ, նախքան բողոքի շարքի մէջ մտնելը:

Ես ալ մի քանի ամիս առաջ՝ նկարներով ու քարտէսներով հարստացած, մեր Դատի մասին պահանջներու շարք մը գիրքով մատնանշեցի: Մեր նախակրթարանի ուսուցիչներէն մէկուն թոյլ տուի որ էջ-առ-էջ թերթատէ ու հասկնայ պարունակութիւնը: Երբ գինը տեսաւ, «Ես գալ տարի այլեւս ուսուցիչ պիտի չըլլամ» ըսելով գիրքը վար ձգեց ու հեռացաւ...: Այսքան անտարբերութիւն մեր Դատի մասին հաւատալս չեկաւ:

Կը զարմանամ թէ ինչո՞ւ կարգ մը գրութիւններուդ մէջ բոլոր հերոսներդ — բարի ըլլան թէ չար — օտար անուն ունին: Եթէ նոյնիսկ իրողութեան վրայ հիմնուած են այդ հերոսները, կ'արժէ երբեմն հայ անուններով կոչուիլ: Մանաւանդ Հալէպի բնակիչներ, իսկապէս զգացումներով ՀԱՅ են, ըստ Մելգոնեանի ծանօթներուս:

Բոլոր պատմածներուդ ամէնէն հայրենասիրական եւ իմաստալիցը նկատեցի Լենկթիմուրի յարձակման ընթացքին «Զան-

գեզուր» նահանգին կոչումը եւ այդ շարժող սիւնը գոմէշներով փլելու փորձը: Երբ այդ սիւնի «երկրաշարժի ազդարար» յատկութիւնը իմացայ եւ իններորդ դարուն հնարուած ըլլալը կարգացի՝ իսկապէս հիացայ մեր ազգի իմաստութեան վրայ: Այլ ազգեր սոսկալով երկրաշարժի ահեղ ուժին վրայ՝ միայն իրենց փախչելու մասին կը խորհին եւ ոչ անոր մօտենալը իմացնող «ազդարար» մը հնարելու մասին:

ԿԱՐՊԻՍ ԱՐՄԷՆ

* * *

Շատ սիրելի եւ իրատես բարեկամս,

Նամակդ տխրեցուց բայց նոր յոյսեր տուաւ ինծի, մեր սփիւռքահայ գրողներու ողբերգութիւնը յիշեցնելով:

Ո՛րքան ալ յաջող ըլլան մեր գրութիւնները որպէս գրականութիւն — սրտին խօսող եւ յուզիչ յատկութիւններով — անկարելի է գրողին դրամարկումով բաւարար թիւ մը տպագրել որ օտարներուն հասնի որպէս թարգմանուած գրականութիւն, շատերու կողմէ կարգացուի եւ տարիներ վերջ կարենայ մրցանակի արժանանայ — օր. Նոպելեան կամ այլ աւելի համեստ:

Իմ դեկավարած Գրական Շրջանակը որոշեց Դանիէլ Վարուժանի եւ Վահան Թէքէեանի լաւագոյն քերթուածները թարգմանել ու Սթոքհոլմ ղրկել, բայց սորվելով թէ հրատարակուած գիրք միայն նկատի կ'առնեն, մէկ կողմ դրինք մեր բոլոր թարգմանածները:

Իմ պարագայիս գրելու հաճոյքն է որ գիւս կը մղէ նորէն ու նորէն գիրք մը սկսելու եւ եթէ նոյնիսկ տասը օրինակ ծախուին՝ գոհունակութիւնս բաւարար է:

Այո՛ պիտի սրբագրեմ ուղղագրական սխալները — թէեւ ամէն սփիւռքահայու շուարումը հասկնալի է քանի յաճախ սխալագրութիւն կարգալով՝ կը ստիպուի բառարան մը միշտ քովը պահելու: Կը յուսամ թէ մինչեւ կեանքիս վերջը արեւմտահայերէնը պիտի դիմանայ, բայց վախնամ թէ իմ հին ուսուցիչ Վահրամ Մովսէսի պէս գրող մը նոյնպէս սխալներ ունէր... Տես իր Ամբողջական Երկերը:

ԿԱՐՊԻՍ ԱՐՄԷՆ

170 W. 1st Street, North Vancouver (BC) V7M 3P2

Շատ սիրելի Գրիգոր,

Ստացայ եՕԹՆԵՐՈՐԴ ԶԱՆԳՐՈՒԱՆ-ը, հիանալով որ նամակագրութեան այս սուղ օրերուն կը համարձակիս ծանր գիրքեր հրատարակել եւ ուղարկել բարեկամներուդ: Այդ սղութեան պատճառով կը նախընտրեմ գիրքերս... կարճ ու ամփոփ պահել եւ կը խորհիմ թէ հայ գրողներ եթէ նոյնպէս խորհին, պիտի յաջողինք մեր հարստութիւնը... ԶԱՅ ԴԱՏԻՆ միայն տրամադրել:

Բոլոր գրութիւններուդ ամենէն հետաքրքրականը ՍԱՍՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ մասին գրածդ կը նկատեմ եւ կը զարմանամ թէ այդպիսի խոր ուսումնասիրողի գործը շատ ալ ծանօթ է տակաւին հայութեան: Միայն Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին նախաձեռնողը ըլլալով եւ անոր գաղափարը Թարխանեանին ու Գալաշեանին փոխանցելուն՝ իր անունը անոնց անուններուն կողքին պէտք է անմահ մնայ...

Որպէս պատմաբան — ինչու ոչ ՊԱՏՄԱԳԻՐ — իր գործը շատ կարեւոր պիտի նկատուի օր մը եւ մեր դասարաններու մէջ մտնէ: Հիացայ որ իր նպատակներուն համար ԳԵՐԱԶՆԻԻ ածականը գործածեր ես, բայց ցաւեցայ որ յաջորդ էջին մէջ չափազանց երկար ԳՐԱԿԱՆԱԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ եւ ՊԱՏՄԱԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ բառերը գործածեր ես իր գործը նկարագրելու: Յուսամ ստիպուեր ես այդ բառերը գործածել, որովհետեւ ԶԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ազբիւրներուդ մէջ էին: Ես որպէս հայերէն լեզուի ուսուցիչ՝ այդպիսի երկար բառեր երբեք չեմ գործածեր, ոչ ալ կը քաջալերեմ որ աշակերտներս գործածեն:

Ուրախ եմ որ գիրքդ ՍԱՍՈՒՆԻ գրողներու եւ քարտէսի մը վրայ ներշնչուելով գրած ես եւ կը մաղթեմ որ ամէն հայ գրող օրինակիդ հետեւելով՝ յաւերժացնէ իր հայրենի միջավայրին եւ սոհմին անունը:

Ալիսին եւ իմ կեանքը հիմա բոլորովին Վանգուվըրի մեղմ կլիման վայելել է ամառները եւ նաւապտոյտներու մասնակցիլ ձմրան: Ամերիկահայ ընկերութեան մը առաջարկեցի իրենց մէկ պտոյտին երկու լեզուով դասախօսութիւն մը տալ եւ տակաւին յստակ պատասխան մը չեմ ստացած: Յուսուարի կիսուն արդէն

Գուպա կղզիին շրջանը կատարելու նաևապտոյտի տոմսակներ
ապահոված ենք եւ ճամպրուկները կը պատրաստենք:

Շատ պիտի ուզէի ներփակած պատմուածքներու գրքիս վը-
րայ խրատ եւ տպաւորութիւններդ ստանալ:

Միշտ հիացումով անհատնում գրութիւններուդ վրայ՝

ԿԱՐՊԻՍ ԱՐՄէՆ

Սիրելի եւ յարգելի ընկեր Հոթոյեան,

Այսօր ստացայ Ձեր նոր հրատարակուած՝ «Եօթներորդ
Հանգրուան» հատորը: Կը շնորհաւորեմ Ձեզ Ձեր անխոնջ աշ-
խատանքին համար: Մեծապէս կը գնահատեմ Ձեր ազգանուէր
գործունէութիւնը Սփիւռքի հայութեան, մտաւորական, կրթա-
կան, մշակութային, կուսակցական-քաղաքական եւ այլ բազ-
մաթիւ բնագաւառներու մէջ:

Սրտանց կը մաղթեմ Ձեզի քաջառողջութիւն, շարունակե-
լու համար Ձեր շինիչ եւ բազմակողմանի ներդրումը սփիւռքա-
հայ կեանքին մէջ: Նաեւ կը յուսամ որ բախտը կ'ունենամ Ձեզի
դարձեալ հանդիպելու Թորոնթոյի կամ Մոնթրէալի մէջ մօտ ա-
պագային:

Շնորհակալութեամբ եւ ջերմ բարեկներով՝

ՎԱԶԳԷՆ ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Մոնթրէալ

20 Նոյեմբեր 2014

Մոնթրէալ, 17 Փետրուար 2016

Շատ սիրելի Գրիգոր,

Յուսամ առողջութեամբ լաւ ես ու կը շարունակես միշտ
պատնէշի վրայ կենալ շարունակելով գրութիւններդ, որոնք մեծ

հաճոյքով կը կարգամ «Հորիզոն»ին մէջ: Շատ մը գրութիւններ (հրատարակուած գիրքերու մէջ) մի քանի անգամ կարդացած եմ, որոնցմէ ոմանք, իբր անցեալի անմոռանալի ու անվերադարձ դէպքեր ու յիշատակներ, ապրած ենք միասին Հալէպ, Գանատա կամ այլուր:

Գրութիւններդ արտացոլացումն են հայ գաղութային կեանքին, իր դժուարութիւններով, ու մասնակի կամ ամբողջական յաջողութիւններով:

Հագուագիւտներէն էս, որ հակառակ յառաջացած տարիքիդ, գրիչդ հանգստեան չես կոչած ու կը շարունակես յօրինել քերթուածներ ու արտագրել արձակ էջեր: Զերմապէս կը շնորհաւորեմ քեզ, մաղթելով երկար կեանք առողջ մարմնի մէջ: Քու ցուցաբերած համեստութիւնն ու պարզութիւնը աւելի եւս կը շեշտեն արժէքդ՝ քեզ ճանչցող ու գրութիւններդ գնահատող անձերու մօտ:

Գալով ինծի, հանգստեան կոչուելէ ետք, ժամանակս ամէն օր մեր շրջանի նոր ու արդիական գրադարանին մէջ կ'անցընեմ կանոնաւորաբար: Փոքր տարիքէս միշտ սիրած եմ հայ ինչպէս նաեւ ֆրանսական գրականութիւնը: Վերջին տասը ամիսներու ընթացքին վերստին կարդացած եմ ֆրանսական գրականութեան մեծագոյն դէմքերուն գիրքերը (Victor Hugo, Balzac, Stendhal, Ronsard, Verlaine եւ այլն), ինչպէս նաեւ հայկական գրականութեան մեծագոյն դէմքերէն շատ մը գիրքեր: Բժշկական ծառայութեանս շրջանին անկարելի էր գանոնք վերստին կարդալը:

Այժմ շատ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններ կը կատարեմ 15-րդ եւ 16-րդ դարերու ընթացքին Իտալիան ղեկավարած BORGIA եւ MEDICIS ընտանիքներուն վարած գեղիս ու անբարոյ կեանքերու մասին, ինչպէս նաեւ MACHIAVEL-ի ունեցած դերի մասին՝ այդ շրջանի կրօնաքաղաքական ու դիւանագիտական կեանքին մէջ: Այս երկու ընտանիքները 4 Պապեր «պարգեւած» են կաթոլիկ եկեղեցւոյ, որոնցմէ երկուքը ապօրինի գաւակներ եղած են...

Սիրելի Գրիգոր, քեզի վերստին կը մաղթեմ առողջութիւն ու երկար կեանք, ու կը խոստանամ դարձեալ գրելու...

Սիրով՝
ԲԺ. ՕՀԱՆ ԹԱՊԱՔԵԱՆ

* * *

Սիրելի՛ Եղբայր Գրիգոր,

Հաճելի էր եւ այլապէս բաւարարող հանդիպիլ քեզի Թորոնթոյի մէջ, մանաւանդ խոհակից եւ ազնիւ դէմքերու հետ:

Եղբօրս մահուամբ ստեղծուած պայմաններուն մէջ, վերադարձիս միայն առիթը ունեցայ մուտք գործել «Եօթներորդ Հանգրուան»: Իրա՛ւ եօթներորդ, կարծես՝ տեսակ մը խորհրդաւոր եօթներորդ երկինք, ուր կը գտնես հետաքրքիր պատումներ եւ ուր, մինչեւ հոն՝ հայուն Ոսկեղնիկը եւ անոր նկատմամբ հայ գրողին մտահոգութիւնները:

Գնահատանքի զգացումներ ունիմ բազմաշխատ եւ բազմերանգ նիւթերուն կապակցութեամբ: Ընդարձակ արտերկրին մէջ իբր գրող, այս քանի՛ տեսակ թեմաներ հայ մտաւորականը պէտք է շօշափէ որ բաւարարուի իր յար տագնապող հոգին:

Ուրախ եմ, որ տարիներուն հետ կ'աճի նաեւ արարումներուդ հարստութիւնը: Հարստութիւն՝ որ անկորնչելի է եւ մնայուն:

Արդար հպարտանք պէտք է նկատել բովանդակալից եօթը հատորներու վաստակդ:

Կը բաժնեմ ուրախութիւնդ:

Ձերմօրէն կը գնահատեմ սիրով զեղուն ընտանեկան պարագաներուդ գուրգուրալից վերաբերմունքը:

Նոր տարուան սեմին՝ առողջութեան մաղթանքներով եւ լաւագոյն զգացումներով՝

ԿԱՐՕ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

12-13-14

* * *

Յարգելի Գրիգոր Հոթոյեան,

Մեծ ուրախութեամբ կը կարգամ ստուար հատորդ զորս գեղեցիկ մտքերով մակագրած էիր ինծի համար եւ յանձնած էիր Յակոբ Պոտազեանին՝ քեռիիս:

Առողջութիւն եւ ջերմ շնորհակալութիւն ազնուութեանդ: Գրիչդ դալար:

ՍԱՐԳԻՍ ԱԲԷԼԵԱՆ

9/2/09 Նիւ Եորք

* * *

Սեպտ. 20, 2014

Շատ սիրելի ընկ. Գրիգոր Հոթոյեան,

Սրտագին շնորհակալութիւններ «Եօթներորդ Հանգրուան» հատորիդ համար որ բարեհաճած էիր նուիրելու նուաստիս:

Ամէն անգամ որ նոր հատոր մը կը հրատարակես, կը հիւսնամ քու աշխուժութեանդ եւ նուիրումիդ՝ իբրեւ դրօշակակիրներէն մին մեր գրականութեան եւ լեզուին: Քու կատարած գործդ կը գնահատուի, որովհետեւ դուն այն ընտրեալներէն ես որ շարունակ պայքարած ես ի խնդիր ազգային եւ բարոյական արժէքներու:

Վարձքդ կատար:

Շատ սիրով՝
ՎԱՐԴԳԷՍ ՍԻՆԱՆԵԱՆ

* * *

13 Դեկտեմբեր 2014
Սենթ Գաթրինզ, Օնթ.

Սիրելի ընկ. Հոթոյեան,

Մեծ հաճոյքով ստացայ 2014-ի «Եօթներորդ Հանգրուան»ը, որը արժանաւորապէս ձօն ես նուիրել Հայոց Հայրենիքին եւ Հայ Ազգի յաւերժութեան:

Հաճոյքով եւ հետաքրքրութեամբ կարդացի բոլոր հաւաքածոյէդ փունջ մը, եւ մանաւանդ Փետրուարեան Ապստամբութիւնը եւ Հայկական Կեանքը Թրիփոլիի Մէջ, որոնք հին եւ թանկագին յուշեր արթնցուցին իմ մէջ:

Այս առիթով իմ ջերմ եւ սրտագին շնորհակալութիւններս կը մաղթեմ քեզի:

Գրիչդ տակաւին միշտ կանգուն մնայ, սահուն ընթանայ եւ միշտ արտադրէ, իսկ ճկուն մատներդ ալ երկար ու անխոնջ թող միշտ գործադրեն:

Բարի օրերու մաղթանքով, ընկերական լաւագոյն զգացումներով եւ սիրով՝

ՍԵՊՈՒՀ ԹՈՔԱՃԵԱՆ

* * *

ՍԱՍՆԱՅ ԾԱՌ

*Արմատներով Սասունցի
Գրիգոր Հոթոյեանին*

Սասնայ նման հզօր
Եւ արիական ցեղից
Նոյնքան հիւթեղ
Ինչպէս միրգը ծառին,
Քո մտքերն են թափուում
Աստծոյ դրան շեմփից,
Որ հասու չէ երբեք
Արիւնախում ցեղին:
Նրանք շուրջդ վիտում,
Քեզ կործանել կ'ուզեն,
Ձեռն հասկանում մի բան.
Քեզ տրուած է վերուստ
Վտանգն զգալ հեռուից:
Դու հզօր ես արեամբ,
Սասնայ շիղդ է եռուն,
Պիտ' զօրացնես մարտը
Առաքելի շնչով:
Որ արիանայ հոգին
Քնած լերան վրայ:
Եւ թշնամին թունեղ
Լեզուն կտրած շան պէս
Հոգին առնի, գնայ:
Դո՛ւ, Սասնայ ծուռ հզօր,
Քեզ տեսնելուց պիտի
Զարքը կուլ տայ լեզուն:

ԽԱՆԴՈՒԹ ԶՈՒՌՆԱՃԵԱՆ

Երեւան, 5.06.05 թ.

«Զայն Թագաւորաց» գիրքէն

* * *

Օգ. 22, 2016

Յարգելի Պր. Հովթոյեան,

Շնորհակալութեամբ ստացայ ձեր Օգ. 20 թուակիր նամակը եւ գնահատական խօսքերը:

Շնորհակալ եմ նաեւ ձեր թելադրութեան համար:

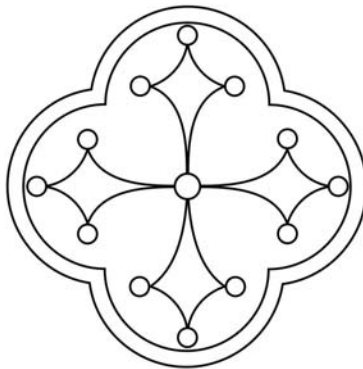
Ձեր կայքէջը բանալով, ձեր գրքերը աչքէ անցուցի եւ ծանօթացայ ձեր հարուստ վաստակին:

Աստուած երկար կեանք տայ որ շարունակէք ստեղծագործել:

Շնորհակալ ենք Երջանիկ Յոյսին զրկած նուէրին համար, որուն վրայ ինծի զրկուածն ալ գումարեցի, որովհետեւ իմ գրքերս ձեզի նուէր են:

Մէկ ամիս ետք Թորոնթօ պիտի այցելենք, յուսամ զիրար տեսնելու առիթ կ'ունենաք:

Սիրով՝
ՄԻՔԱՅԷԼ ԵՈՒՍՈՒՅԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ 9
- ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԿՈՂՄԷ 13
- ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ 18

● **ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ**

- ԱՐՑԱԽԸ՝ ՈՐՊԷՍ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ
ԿԱԶՄԱԽՈՐՍԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ԿԵԴՐՈՆ 23
- ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ 33
- ԽԱՄՍԱՅԻ ՄԵԼԻՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ 45
- ԱՐՑՈՒՆՔՍ ԱՐՑՈՒՆՔԻԴ ԽԱՌՆԷ՛, ՄԱՐԻԱՄ 51
- ՄԱԿԱՆՈՒՆԸ ԱԶԳԻ ԱՆՈՒՆՆ Է 58
- ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ 61
- ՌՈՒԶԱՆ ՇԻՐԱԿԻ ԱՄԱՏՐԵԱՆ 66
- ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԲԱՌԱՐԱՆԻՆ ՄԷԶ 70
- «ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ» 77
- ԶՕՐԱՎԱՐ ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ 80
- ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ ԶՕՐԱՎԱՐԻ
ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 85
- ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԵՐԱՊԱՏԻԻ
ՏԷՐ ՄԵՂՐԻԿ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՐԻՔԵԱՆԻ ՈՐՊԷՍ
ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ 95

● **ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ**

- ՅՈՒՇ ԵՒ ՀԱՆԳԻՍ ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ
ՏԷՐ ԿՈՐԻԻՆ Ս. ԱՐՔ. ՊԱՊԵԱՆԻ
ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻԻ 107
- ՅՈՒՇԵՐԵԿՈՅ ՀՈԳԵԼՈՅՍ
ԿՈՐԻԻՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔ. ՊԱՊԵԱՆԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ 116
- ԱՆԹԱՌԱՄ ՅՈՒՇԵՐ ՀՈԳԵԼՈՅՍ
ՏԷՐ ԱՐՄԵՆ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ԻՇԽԱՆԵԱՆԷՆ 121
- ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՐՄՆՅՈՒՅ
ՀԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՁԵՐՄ ՀԱԻԱՏԱՅԵԱԼ
ԳՐՈՂ ՅԱԿՈԲ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԸ 141

● **ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ**

- ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԿԸ ԿԱՆՉԷ 175
- ԱԶԱՏ-ԱՆԿԱԽ ՂԱՐԱԲԱՂ 176
- ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ 177
- ԼԻԶՊՈՆ ԶՈՀՈՒԱԾ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒՆ 179
- ՉՕՆ՝ ԳԵՐԱՊԱՏԻԻ
ՏԷՐ ՄԵՂՐԻԿ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՐԻՔԵԱՆԻՆ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՕԾՄԱՆ ԱՌԹԻԻ 180
- ՍԱՍՈՒԱՆԱԿԱՆ 182
- ՊԱՇՏԵԼԻ ՄՕՐՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ 187
- ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ 194

● **ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐ 197**

Հեղինակին գործերը՝

1. «ՍԻՐՏԸ ԱՓԻՆ ՄԷՉ» 1987
2. «ՍԻՐՏԸ ԱՓԻՆ ՄԷՉ» (Բ. տպագրություն) 1990
3. «ՆՈՒԻՐՈՒՄ» (Երեսան) 2002
4. «ՆՈՒԻՐՈՒՄ» (Բ. տպագրություն, Թորոնթո) 2003
5. «Ի ԽՆԴԻՐ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ» 2005
6. «ՃԱՆԱՊԱՐՀ» 2007
7. «ՃԱՆԱՊԱՐՀ» (Երեսան) 2007
8. «ՃԱՃԱՆՉՆԵՐ» 2010
9. «ԱՆՑԵԱԼԻ ՅՈՒՇԵՐՈՎ Կ'ԱՊՐԻՆՔ» 2011
10. «ԵՕԹՆԵՐՈՐԳ ՀԱՆԳՐՈՒԲԱՆ» 2014
11. «ՍԱՅՐԱՍՈՒՏԻ ՑՈԼՔԵՐ» 2016

Ստանալու համար դիմել՝

Krikor Hotoyan
34 Leith Hill Rd., Apt. 511
North York, Ontario, Canada,
M2J 1Z4

Հեղինակի գիրքերուն կայքէջը՝

www.krikorhotoyan.ca

Հեռաձայն՝ (416) 494-1921

Բջիջային՝ (416) 420-2524

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՄԱՍԻՆ

Գրիգոր Հոթոյեան ծնած է Հալէպ, 5 Օգոստոս 1927-ին, արձատներով Սասունցի: Աւարտած է Հալէպի Ազգային Սահակեան վարժարանը, ապա հետեւած է հայագիտական դասընթացներու: Եղած է գրաշար, խմբագիր, ուսուցիչ եւ տնօրէն ազգային ամէնօրեայ, ամառնային եւ կիրակնօրեայ վարժարաններու մէջ՝ Սուրիա եւ Գանատա:

Երիտասարդական տարիներէն սկսեալ, բանաստեղծութիւններով (ընդհանրապէս Գրիգոր Վարդգէս գրական անունով), յօդուածներով (գանազան անուններով), պատմուածքներով եւ թղթակցութիւններով աշխատակցած է Սփիւռքի եւ Հայաստանի բազմաթիւ օրաթերթերու, շաբաթաթերթերու, ամսագիրներու եւ պարբերաթերթերու:

Իր ազգային, գրական եւ եկեղեցական գործունէութիւններուն համար արժանացած է բազմաթիւ գնահատագիրներու պետական եւ ազգային զանազան հաստատութիւններէ, որոնց շարքին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Հայրապետի «Գիր Օրհնութեան եւ Գնահատաց»-ին՝ 1984-ին:

Իսկ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Հայրապետի Թորոնթօ այցելութեան ընթացքին, 1 Հոկտեմբեր 2005-ին, արժանացած է «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանին:

14 Յուլիս 2004-ին, իր գրական գործունէութեան 60-ամեակին առթիւ, Հայաստանի Գրողներու Միութեան, Մեծ Եղեռնի եւ Հայոց Ազատամարտի «Ուխտատուն» թանգարան-հիմնարկի եւ Միջազգային Ռազմածովագիրներու Միութեան Հայաստանի կազմին կողմէ կազմակերպուած ցերեկոյթին, արժանացած է «Ուխտատուն» թանգարան-հիմնարկի շնորհագիրին եւ Միջազգային Ռազմածովագիրներու Ընկերակցութեան անդամակցութեան:

Գրիգոր Հոթոյեանի ծննդեան 80-ամեակին եւ «Ճանապարհ» գրքի հրատարակութեան առթիւ, կազմակերպութեամբ Հայաստանի Գրողներու Միութեան, Միջազգային Ռազմածովագիրներու Ընկերակցութեան հայկական վարչութեան, Մեծ Եղեռնի եւ Հայոց Ազատամարտի «Ուխտատուն» թանգարան-հիմնարկի, «Զօրավար Անդրանիկ» Հայոց Համազգային Միութեան եւ «Աւետիք Իսահակեան» քաղաքային գրադարանին, Հինգշաբթի, 23 Օգոստոս 2007-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան Գրականութեան Ակադեմիայի «Մանուկ Աբեղեան»-ի անուան դաշլիճին մէջ կատարուած ձեռնարկին, Հոթոյեան գնահատուած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահութեան ոսկեայ մետալով եւ թիւ 44 փաստատետրով, ինչպէս նաեւ «Զօրավար Անդրանիկ» Հայոց Համազգային Միութեան ոսկեայ մետալով, միութեան ընտրեալ անդամի վաւերատետրով եւ Զօրավար Անդրանիկի եւ միութեան յուշանկարներով: